

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

L. F. LA COUR

SOGNERAAD
OG
AMTSRAAD

ET BIDRAG TIL DEN DANSKE
LANDKOMMUNALFORVALTNINGS
HISTORIE

III

G. E. C. GADS FORLAG – KØBENHAVN
1948

SOGNERAAD OG AMTSRAAD

SOGNERAAD OG AMTSRAAD

ET BIDRAG TIL DEN DANSKE
LANDKOMMUNALFORVALTNINGS
HISTORIE

VED

L. F. la COUR

III. DEL

G. E. C. GADS FORLAG, KØBENHAVN
.1948

. . . de, der ikke vil indlade sig paa . . . langvarige, men vigtige Forhandlinger, før de har Udsigt at faa en Lov ud af dem, faar den aldrig. Den eneste Vej, ad hvilken man opnaar det, er at kæmpe for sin Mening, og er denne sund og rigtig, saa skal den nok bryde igennem . . .

J. A. Hansen. 19/1 1872.
I Folketinget.

FORORD

Som nævnt i Efterskriften til 2. Bind, lod det sig ikke gøre at optage samtlige Rigsdagsforhandlinger i dette, og man naaede ikke længere end til Estrups store Forslag, stadfæstet som Lov ^{6/7} 1867. Paa de følgende Sider vil da Fortsættelsen indgaa i den Udstrækning, som det synes ønskeligt at optage den, idet det dog bemærkes, at det har været at foretrække i særlig Grad at dvæle ved de mere betydningsfulde Forhandlinger, der har fundet Sted, medens man har anset det for forsvarligt at gaa lettere hen over Resten.

Forøvrigt henvises til Efterskriften i Slutningen af Værket.

Bilag XVIII.

Vedr. A. J. Clausager m. fl.s Forslag til Lov om en Forandring
i § 1 i Lov af 6/7 1867 om Landkommunernes Styrelse m. v.
(S. 144—147).

Folketinget. Møde 14/1 1870. 1. Behandling.¹⁾

Gaardejer af Sæding *A. J. Clausager* (Ringkøbing 5) anbefalede paa For­slagsstillernes Vegne Lovforslaget, der gaar ud paa, at naar Amtsraadet har givet Tilladelse til, at to eller flere under et fælles Sogneraad henhørende Sogne adskiller deres Kommunalvæsen, skal Indenrigsministerens Samtykke herefter ikke være fornødent til en saadan Adskillelse.

Sognepræst til Kjolstrup-Agedrup *Høyer-Møller* (Odense 2) udtalte sig mod Lovforslagets videre Fremme, idet han fraraadede at tillægge Amtsraadet for stor Myndighed overfor Sogneraadene. »... jeg deler ... fuldstændig Følelsen af, at Landkommunerne langtfra har den Selvstændighed, som de maatte og burde have. Vi havde haabet, at Overgangen fra Anordningen af 13de August 1841 til Loven af 6te Juli 1867 vilde være bleven ganske anderledes, end sket er. Her er dog nu visselig ikke Tale om nogen Selvstændighed for Landkommunerne, men derimod om en meget stor Selvstændighed for Amtsraadene, idet den Myndighed, som vi savner i Kom­munerne, er lagt hen til Amtsraadene.«

Assurancebestyrer *J. A. Hansen* (Svendborg 3) mente, at Høyer-Møller havde opfattet det foreliggende Lovforslag fejlagtigt. Der blev ikke ved det tillagt Amtsraadet større Myndighed ligeoverfor Sogneraadet; thi efter den nugældende Lov kunde Ministeren ikke give den omhandlede Tilladelse uden Amtsraadets Samtykke. Han anbefalede Lovforslagets Vedtagelse og frem­hævede, at man ved i Kommunallovene at bestemme, at Indenrigsministerens Samtykke skulde indhentes, ikke havde tænkt sig, at Ministeren vilde sige nej.

»... Der er mange af de Herrer, som tillige med mig var Medlemmer af det Udvalg, som behandlede denne Sag, og jeg tør sige, at det var Me­ningen, at Indenrigsministerens Samtykke kun skulde være en Formsag, og at den egentlige Afgørelse skulde ligge hos Amtsraadet, medens vi ikke tænkte os Muligheden af, at det vilde kunne ske, — i det mindste ikke i mange

1) Kilder: Fædrelandet 15½ 1870. — R. F. 1869/70 Sp. 1333—76.

Tilfælde — at Ministeren modsatte sig en Adskillelse, naar Amtsraadet besluttede en saadan ... Hidtil har Amtsraadet kunnet beslutte, men der behøvedes Ministerens Stadfæstelse; nu foreslaas ikke andet, end at Amtsraadet skal vedblive at beslutte, men at, naar Beslutningen er fattet, er Sagen dermed afgjort.«

Kammerherre, Lensgreve L. H. C. H. Holstein til Holsteinborg (Sorø 4) anser ikke det foreliggende Lovforslag for at være af synderlig Betydning; men han vilde dog ikke ønske det fremmet, da man skulde vogte sig for at omgive Amtsraadene med for megen Myndighedsglans.

Ungkarl Ole Christensen af Søllerup (Præstø 2) imødegik Holstein-Holsteinborg og anbefalede Lovforslaget.

Indenrigsministeren (W. v. Haffner) ansaa det for urigtigt allerede nu at gøre Forandringer i Loven af 1867. »... Ligesom den fornuftige Jordbruger og Gartner giver det Frø, han har lagt, det Træ, han har plantet, Tid til at spire og fæste Rod, saaledes tror jeg ogsaa, at man bør lade en ny Lov faa Tid til at virke i en ganske kort Aarrække, for at den kan trænge ind i Folkets Bevidsthed, og for at Befolkningen kan leve sig ind i dens Bestemmelser ... Forslaget til [den nu gældende] Landkommunallov blev forelagt her i Sessionen 1866—67 af den daværende Indenrigsminister (Estrup). Det var vel forberedt, og Rigsdagens bedste Kræfter ofrede sig med rosværdig Udholdenhed for disse Loves Behandling, men efter at der har fundet en saa smuk Virksomhed og Samarbejden Sted mellem Rigsdagens forskellige Afdelinger og mellem Rigsdagen og vedkommende Minister, er det naturligt, at Resultatet blev heldigt og maatte blive det. Landkommunalloven er, saaledes som den foreligger, en særdeles god og vel affattet Lov, som man ikke uden stor Nødvendighed skal søge at faa forandret saa kort Tid efter, at den er traadt i Virksomhed.« Adskillelsen af 2 Kommuner kunde ikke være let; dette blev ogsaa i sin Tid almindelig erkendt under Forhandlingerne. Hensynet til Fattiglovgivningen gjorde det ogsaa tilraadeligt ikke at have for mange smaa Kommuner. »... Jeg skal tillade mig at meddele det høje Ting, at der ganske vist er fremkommet ikke faa Andragender om Adskillelse i kommunal Henseende. Der er saaledes i Tidsrummet fra den 1ste Januar 1868, da Loven traadte i Virksomhed, og til den 31te December 1869 indkommet 32 Andragender fra Sogne i 25 Kommuner, idet der fra flere Sogne er indkommet to Andragender over samme Genstand, ligesom ogsaa nogle Andragender gentagne Gange er blevet fornyede. Disse Andragender er indkommet til Ministeriet enten med vedkommende Amtsraads bestemte Anbefaling eller, for enkelte Amtsraads Vedkommende, med en Hensetting til Ministeriet, som man vel har kunnet tage som et Samtykke til Adskillelsen.¹⁾ Der er, hvad disse Andragender angaar, ganske vist ikke blevet bevilget Adskillelse i flere end 4 Tilfælde, hvorimod de øvrige Andragender er blevet afslaaede, fordi vedkommende Minister ikke troede, at de særegne Omstændigheder, der burde bringe ham til at indrømme Adskillelsen, var tilstede.« Han forsvarede den af Ministeriet i de forefaldne Til-

1) Ministeren rettede senere (Sp. 1355) denne Udtalelse derhen, at »ved Ordet »henstillede« mente jeg egentlig, at Amtsraadet ikke fraraadede Adskillelsen; det er saaledes en meget betinget Anbefaling.«

fælde brugte Fremgangsmaade. Han fraraadede at vedtage den foreliggende Lov.

Cand. polit. *J. H. G. Tauber* af København (Skanderborg 1) forsvarede Lovforslaget. »... Den højtærede Minister advarede imod at foretage en Forandring i Landkommunalloven efter saa kort Tids Forløb; thi det maatte jo dog være det høje Tings og vistnok hele Rigsdagens og hele Folkets Ønske, at Kommunalloven maatte finde Tid til at spire i Folkets Bevidsthed. Men hvorledes skal den kunne det, naar en af dens Bestemmelser ikke bliver opfyldt, og ikke bliver opfyldt, fordi Ministeriet nærer Uvilje mod at opfylde den i den Aand, i hvilken den er givet.«

I. A. Hansen ønskede, Ministeren vilde stille sig lidt gunstigere til Sagen. Lovforslaget vilde da af sig selv bortfalde.

Geheimekonferensraad, dr. jur. *C. C. Hall* (Københavns Amts 1) betragtede Lovforslaget som en Forespørgsel; i modsat Fald vilde man komme ind paa en farlig Vej, der vilde have farlige Konsekvenser; thi Forslaget greb stærkt ind i den nuværende Tilstand. »... jeg kan ikke let tænke mig, at dette Forslag ret vel kan tjene til andet end, om jeg saa maa sige, en Slags Forespørgsel til Ministeren, der kunde give Anledning til saadanne Ytringer om Opfattelsen af den Vej, man i saa Henseende hidtil har fulgt, som mulig kunde ventes at faa Indflydelse paa Ministerens Fremgangsmaade i Fremtiden.« Hansens Paastand, at det kun var af rent formelle Grunde, at man havde indsat i Loven af 1867, at Ministerens Samtykke skulde indhentes, var ikke ganske korrekt. Det var for tidligt, allerede nu, efter kun 2 Aars Forløb at gøre Forandringer i den nugældende Lovgivning. »... skulde man ... gaa ind paa Forslaget, kunde det let ske, naar man kunde sige, at hvad man dengang gik ind paa, har vist sig at være forkert; at det har vist sig, at Indenrigsministeren har misforstaaet sin Opgave og derved har gjort os det til en Nødvendighed at gøre Forandringer i Loven. Hertil skal jeg svare, at det er temmelig urimeligt, at der allerede i Løbet af to Aar skulde være præsteret et saadant Bevis. Det er af den Slags Ting, med Hensyn til hvilke man maa sige, at der maa dog lang Tid til at se, om der danner sig en faststaaende Praxis, førend man gaar ud paa at gøre Forandringer deri.«

Gaardfæster, Sognefoged *Jacob Madsen* (Ringkøbing 3), Lærer *Christen Berg* (Vejele 2) og cand. theol. *S. M. Høgsbro* af København (Svendborg 5) anbefalede Forslaget.

Kaptajn *J. C. H. C. Jagd* af Egebækssande (Thisted 2) søgte at fortolke Landkommunalloven paa en anden Maade end Ministeren.

Indenrigsministeren erklærede, at han kun efter modent Overlæg vilde modsætte sig 2 Kommuners Adskillelse. »Jeg maa iøvrigt henholde mig til, hvad der er udtalt af flere ærede Talere og navnlig af det ærede Medlem for Frederiksberg (Hall), at man har villet gøre Adskillelsen vanskelig, og at man har lagt en vis Betydning i Ministeriets Samtykke. Jeg maa fastholde, at dette Samtykke bør og skal have en Betydning, og at man ikke bør søge at komme bort derfra. Man kan ikke sige, at der ved Indenrigsministerens Afgørelse sker noget Indgreb i den kommunale Selvstændighed, men Indgrebet i denne er sket ved Loven; og den Indskrænkning, der er gjort, er, tror jeg, kommen ind i Loven efter en moden og nøje Overvejelse.«

Lærer *Christen Berg* af Bogø (Vejle 2): ... Det forekommer mig, at der vilde være vundet noget ved at vedtage Forslaget, som det er indbragt; thi jeg tror dog, det maa siges, at de to Aar, der er forløbet, siden Landkommunalloven udkom, har givet os Erfaring for, hvilken Betydning Indenrigsministeriet lægger i sin Myndighed, og denne Betydning er jo ingenlunde svækket ved, hvad vi har hørt i Dag fra den nuværende højtærede Indenrigsminister. Jeg tror derfor, at vi har god Grund til at søge dette Lovforslag fremmet, ja maaske endogsaa ændret derhen, at de kommunale Kredse, hvor Flertallet i de paagældende Sogne er aldeles stemt for Adskillelsen, skal paa visse Betingelser kunne fordrø denne, selv uden Amsraadets Samtykke. I den Retning ønskede jeg snarere at gaa, fremfor at lade Forslaget hvile.

Sagens Overgang til 2den Behandling *vedtoges* med 51 Stemmer mod 12.

Møde 25/1 1870. 2den Behandling.¹⁾

Skoleforstander *E. M. Rotwitt* af Uldum (Aarhus 3) anbefalede et af ham stillet Ændringsforslag, der bestemmer, at, førend to Sogne kan adskilles, skal der under Sogneraadets Ledelse foretages en Afstemning af vedkommende Sogns skatteydende Borgere.

Gaardejer *C. C. Bønløkke* af Aalsrode (Randers 4) udtalte sig mod Ændringsforslaget, da det ikke egnede sig for Loven, som den nu var affattet; Lovforslaget burde da gaa meget videre, end det gjorde, og ikke engang kræve Amsraadets Samtykke. I formel Henseende var Ændringsforslaget ogsaa uehdigt. »Hvis det vedtages, kommer der til at staa i Paragraphen, at begge Sognes Beboere skal adspørges; men der staa tilsidst i samme Paragraph og samme Stykke, at kun det ene Sogns Beboere skal adspørges.«

Indenrigsministeren (W. v. Haffner) opfattede Ændringsforslaget som en Forbedring af det oprindelige Lovforslag, som han imidlertid stærkt vilde tilraade Tinget at forkaste. Han erklærede paany, at uagtet han i Princippet var mod en Sogneadskillelse, vilde han dog ikke uden videre forkaste ethvert Forslag om en saadan, der indkom, men tage det under moden Overvejelse.

I. A. Hansen udtalte, at Afgørelsen efter den nugældende Lovs Mening væsentligst burde ligge hos Amsraadet; det gjorde den imidlertid ikke, thi Ministeren havde kun givet sit Samtykke til 4 af 25 af Amsraadene foreslaede Adskillelser.

Indenrigsministeren gjorde opmærksom paa, at man kan forudsætte, at Andragender om Adskillelse i Fremtiden vil fremkomme meget sjældnere end tidligere. De er fremkommet i Aaret 1869, navnlig fordi man omkring i Kommunerne har følt Trykket af den hele Afregning.

Rotwitt tog sit Forslag tilbage for ved 3die Behandling at stille det igen i en anden Form.

Sagens Overgang til 3die Behandling *vedtoges* med 53 Stemmer mod 14.

Gaardejer *J. J. Christensen* af Heager (Ribe 1) foreslog Sagen henvist til et Udvalg, hvilket Forslag forkastedes med 46 Stemmer mod 17.

1) Kilder: Fædrelandet 29/1 1870. — R. F. 1869/70 Sp. 1657—70.

Møde 10/3 1870. 3die Behandling.¹⁾

Formanden meddelte, at der af Forslagsstillerne var indgivet følgende Forslag til en motiveret Dagsorden: »I det Haab, at den højtærede Indenrigsminister i Fremtiden vil skænke de i Anledning af det foreliggende Lovforslag stedfundne Forhandlinger sin Opmærksomhed, gaar Tinget over til Dagsordenen.

Dette Forslag *vedtoges* med 53 Stemmer mod 8.

Bilag XIX.

Vedr. Chr. Bergs Forslag 12/10 1870.
(S. 148—151).

Forslag til Lov

om Udvidelse af Valgretten til Sogneraad og Amsraad.

(Indbragt af Folketingsmanden for Vejle Amts 2den Valgkreds (Berg) den 12te Oktbr. 1870)¹⁾

§ 1.

Sogneraadets Medlemmer vælges af alle de Beboere i Sognekommunen, som er i Besiddelse af Betingelserne for Valgbarhed til Folketinget, naar de i ét Aar før Valget har haft Bopæl i Kommunen og derhos udredet Bidrag til samme, det være sig i Penge, Naturalier eller Arbejde.

§ 2.

Amsraadets Medlemmer med Undtagelse af de Medlemmer, som for Bornholms Amsraads Vedkommende vælges af Købstæderne, vælges af Valgmænd fra Sognekommunerne. — Antallet af disse Valgmænd fastsættes af Amsraadet efter Folketallet saaledes, at der i enhver Kommune vælges én Valgmand for hver 1000 Indbyggere og én for det overskydende Antal, hvis dette udgør 500 Indbyggere eller derover. Enhver Kommune vælger mindst en Valgmand.

§ 3.

Enhver, der er valgberettiget ved Valg til Sogneraadet, er valgberettiget og valgbar ved Valg af de i § 2 nævnte Valgmænd, Valget af Valgmændene foretages efter de samme Regler, som gælder for Valget af Sogneraadets Medlemmer.

§ 4.

Naar 15 Vælgere eller Valgmænd eller mindst en Tiendedel af det hele Antal Vælgere eller Valgmænd skriftlig fremsætter Begæring derom for Valgbestyrelsens Formand, forinden Stemmegivningen er begyndt, skal Valget saavel til Sogneraadet som til Amsraadet foretages efter Reglerne for Forholdstalsvalg paa den for Valg af Landstingsmænd foreskrevne Maade. Valghandlingen kan ikke foregaa paa mer end ét Sted i vedkommende Valgkreds.

1) Kilder: Fædrelandet 1 $\frac{1}{4}$ 1870. — R. F. 1867/70 Sp. 3742—44.

1) R. 1870/71 Tillæg A. Sp. 1562—64.

§ 5.

Ligesom hidtil afgaar afvekslende enten den større eller den mindre Del af Sogneraadets eller af Amtsraadets Medlemmer hvert 3die Aar. Skal der vælges Sogneraads- eller Amtsradsmedlemmer saavel til den mindre som til den større Del af noget af disse Raad, foretages Valget paa én Gang. De, der vælges med de fleste Stemmer, er valgte for den længste Tid, i Tilfælde af Stemmelighed bestemmes Valgtiden for de valgte ved Lodtrækning. — De nuværende valgte Medlemmer af Sogneraadene eller Amtsraadene vedbliver fremdeles i disse Stillinger i den Tid, for hvilken de er valgte.

Møde 26/10 1870. 1ste Behandling.¹⁾

Lærer *Christen Berg* af Bogø (Vejle 2) ansaa Tidspunktet for gunstigt til at fremme den Sag, Lovforslaget angik. Saavidt han kunde skønne, var Stemningen i Tinget for en Forandring; vi har en frisindet Regering og særlig en Indenrigsminister, som altid har vist Lovforslagets Tanke megen Imødekommenhed. Han gav derefter en Fremstilling af Sagens Historie og sagde blandt andet: »Et af de Medlemmer, som for flere Aar tilbage rejste dette Spørgsmaal (at gennemføre en Kommunallov i Grundlovens Aand), B. Christensen, udtalte i Rigsdagens første Samling, »at intet Ministerium vil lettere kunne vise sin oprigtige Ærbødighed og Kærlighed for Grundlovens Virkeliggørelse end ved snart og aabent at meddele os et Udkast til en med vor Grundlov virkelig og i Sandhed stemmende Kommunallov«. Den Betragtning, som indeholdes i disse Ord, blev, saavidt jeg kan faa ud af Forhandlingerne, hilst med stærkt Bifald af Rigsdagens Medlemmer.«

Om Udviklingen i 1855 udtalte han bl. a.: »Det vil fremgaa af de da (1855) førte Forhandlinger, at man meget mod sin Vilje lod sig nøje med den vedtagne Forandring, men man havde nylig af større politiske Hensyn forkastet et Ministerium, Ministeriet Ørsted—Bluhme, i Slutningen af 1854, og man vilde nu ikke, hvor lidet man end var tilfreds med Bangs Forslag om denne Sag, træde i saa stærk Opposition til den ved forskellige Møjsommeligheder skabte nye Regering, at man ikke skulde ville midlertidig tage imod denne Ordning. Men det fremgaa af samtlige da da førte Forhandlinger, at det ikke var det, man ansaa for Maalet for sine Bestræbelser. Det var Omstændighedernes Tryk, Regeringens Forhold og Hensynet til hele vor daværende Stilling, som bevægede til at tage imod det.«

Og endelig bemærkede han om Begivenhederne 1867: »I 1867 forsøgte man at tilliste sig nogen Forandring i dette Forhold (Valgretsbetingelser) med Hensyn til Sogneraadets Sættelse, men forskellige Hensyn ledede selv Venner af denne Bestræbelse til da foreløbig at slutte Vaabenstilstand paa dette Punkt, for senere, naar Lejlighed gaves, at optage det igen, fordi man mente, at den ny Kommunallov indeholdt iøvrigt mange gode Fremskridt. Jeg skal ikke nægte, at den i flere Henseender indeholdt saadanne. Jeg er imidlertid ikke saa stor en Ynder af denne Lov som flere andre i denne Sal og betragter heller ikke det Maal af Selvstyrelse, hvortil vi er kommet, den Myndighed, man har givet Sogneraadene som det, hvortil man

1) Kilder: Fædrelandet 27/10 1870. — R. F. 1870/71 Sp. 725—83.

har søgt, og som det, Grundloven har vist hen til.« Der var en skrigende Modstrid mellem Grundloven 1849 og de nu bestaaende Valgregler. Forslaget gør alle Folketingsvælgere valgberettigede til Sogneraadene og lader Valgene til Amsraadene foregaa gennem Valgmænd, valgte i Kommunerne efter Folketal af samtlige Vælgere. »Naar jeg sætter mit Haab til den nuværende højtærede Indenrigsministers Imødekommen, da begrundet jeg det navnlig paa hans Stilling til Sagen om Valg af Amsraad, som forhandlede i den 12te, 13de og 14de Session. Han udtalte sig da som Ordfører for Udvalget saaledes, at jeg vilde være tilfredsstillet, hvis han vilde — og jeg tvivler ikke paa, at han vil — gentage den samme Betragtning nu, naar han udtaler sig om mit Forslag.« Skønt man havde haft Eksempler paa, at Ministre havde glemt de frisisende Principper, de som Rigsdagsmænd havde hyldet,¹⁾ haabede og troede han, at dette ikke vilde være Tilfældet med den nuværende Indenrigsminister. I Loven fandtes en Bestemmelse om Anvendelse af Forholdstalsvalg, naar 15 Vælgere eller Valgmænd forlangte det.

Gaardejer *Cornelius Petersen* af Davinde (Odense 7) kunde paa ingen Maade tiltræde Bergs Forslag. »Jeg skal straks sige, at jeg kunde godt tænke mig en forandret Valgmaade saavel til Sogneraad som til Amsraad, som man kunde gaa ind paa, men et Forslag som dette, vedkender jeg mig strax, kunde jeg paa ingen mulig Maade tiltræde.« Han havde ikke hørt en eneste Stemme hæve sig mod det bestaaende. Som Forholdene nu er, kunde Husmændene sætte Medlemmer ind i mange Sogneraad, men det var sikkert, at de — ligesom Gaardmændene — havde vist en mageløs Ligeegyldighed for Valgene. Nu da vi nylig havde faaet en ny Kommunallov var det urigtigt at træffe en saa indgribende Foranstaltning. Sogneraadene var nu i Hænde paa Gaardmændene; var det rigtigt ved at give Sogneraadene i Husmændenes Vold, at lade disse, som ingen Indkomstskat betalte, ligne Skatten? »Det er rigtigt, at disse Folk ikke betaler Skat, og det er ikke min Hensigt at optræde med Klage i den Henseende; jeg kan blot ikke finde det rigtigt, at det netop bliver dem, der skal ansætte Skatten. Jeg tør vel ogsaa nok ligeoverfor enhver her i Tinget paastaa, at ogsaa jeg er en Forsvarer for de smaa og de fattige, og jeg tør vel ogsaa nok stille mig ved Siden af den ærede Forslagsstiller i den Henseende; ja, jeg har maaske endda lidt mere end han besøgt de fattiges Hytter og staar derfor ikke som en fremmed i den Henseende.« Kun gennem Gaardmandsklassen kunde man haabe en Reorganisation af Fattigvæsenet i frivillig Retning, kun af den kunde man vente en virkelig Interesse for Vejvæsenet. Amsraadets Hovedopgave var at udskrive Penge af Skatteydernes Lomme, og det var derfor rigtigt, at Bestemmelsen derom toges af Skatteyderne. Vi danske var et besindigt Folk, men Danmark kunde maaske ogsaa faa sine Arbejderuroligheder og sin Rochefort.

1) »Jeg skal saaledes minde om, at Monrad i den 5te Session udtalte sig om et af Tschering indbragt Forslag, at man vilde støtte de Grundsætninger, hvorpaa vor Forfatning var bygget ved at gøre dem gældende ogsaa for de kommunale Love, men Monrad kom dog i 1861 med et Forslag om Amsraadenes Sammensætning, som ikke svarede til disse Betragtninger, og vi havde en anden Indenrigsminister — hvis Navn jeg ikke skal nævne, skønt det er kun historiske Betragtninger, der hører Fortiden til, som jeg her fremkommer med, — som Aaret iforvejen ved Behandlingen af en tidligere Indenrigsministers, Rosenørns, Forslag havde fremsat et Forslag, ligeledes bygget paa den frie Valgret, men som Indenrigsminister i den 13de og 14de Session forfægtede det modsatte Princip . . .«

Gaardejer *Peder Pedersen* af Sigerslevvester (Frederiksborg 3) troede ligesaa lidt som den foregaaende Taler, at der var nogen Trang hos Befolkningen til Forandringer i den nys vedtagne Kommunallov. Han kunde stemme for Forslagets Overgang til 2den Behandling, men han maatte ønske, at det ikke vilde blive til Lov, før Kommunalloven havde virket i en noget længere Tid.

Proprietær *S. P. Raben* af Vonsild (Vejle 6) saa ikke den allermindste Trang til at gøre de af Berg foreslaaede Forandringer. De vilde kun vække Splid i Landbefolkningen. Forslaget var ikke blot ubetimeligt, men farligt. Det var billigt, at de, der gav de større Bidrag til Kommunens Fornødenheder, ogsaa fik den større Indflydelse paa Kommunens Anliggender. »Vi vedtog, som bekendt i 1867, en ny Kommunallov. Dengang kom det paa Tale, at vi skulde søge at faa alt, hvad der i denne Henseende angik Landboforholdene, ind i én Lov, og, saavidt jeg mindes, var der ingen, der mere insisterede derpaa end det ærede Medlem for Vejle Amts 2den Valgkreds (Berg). Hvorfor skulde vi da nu atter rive denne Lov istykker; jeg ser ikke mindste Grund dertil.«

Boelsjer *H. M. Petersen* af Carlshøj i Brenderup Sogn (Odense 5) vilde ikke opgive Haabet om, at der kunde bringes noget ud af Forslaget. Han troede ikke, der var Trang til Forandring i Valgretsbestemmelserne for Valg til Sogneraadene. Kommunernes Selvstændighed opfattedes ikke ude i Livet med den Kærlighed, Varme og Interesse, som man kunde tro efter Forhandlingerne i Salen. Paa Valgene til Amtsraadene kunde der klages, men om det er Tilfældet i en saadan Grad, og om Misfornøjelsen er i den Grad begrundet, at det er et saadant Skridt værd, er et Spørgsmaal.

Gaardejer *S. N. Kjær* af Helstrup (Viborg 4) svarede Corn. Petersen og Raben. I Anledning af den førstes Udtalelse sagde han bl. a.: »Han [Corn. Petersen] kom til at give Husmændene et Skudsmaal, som var alt andet end fordelagtigt, at de nemlig var meget sløve og ligegyldige.¹⁾ Det kan gærne være, hvor han har hjemme, at det er saaledes, jeg vil fuldstændig tro det ærede Medlem, thi det kunde jo være, at man ved at se hen til det ærede Medlem selv har fuldstændig Bevis derfor; men dette er ikke Bevis for, at det er saaledes overalt i Landet.« »Jeg har ogsaa Erfaringer fra mange Egne, og jeg har navnlig hørt Klager over Amtsraadene; saa at jeg dristig tør sige, at, saaledes som Sammensætningen hidtil har været gennem Udøvelsen af Valgretten, var det meget bedre — og jeg for mit personlige Vedkommende vilde meget gærne have det — om Ministeriet valgte Amtsraadet. Jeg erklærer her, at det er aldeles afgjort, at som Tilstanden nu er, er det saaledes, at den mindst aristokratiske i Amtsraadet er Amtmanden.« ... Det, der hovedsagelig bidrog til, at man (i 1866/67)

1) Der hentydes formentlig til følgende Udtalelse af Corn. Petersen (Sp. 733): (Husmændene) har, hvad der er at beklage, vist, saavel som ogsaa Gaardmændene, en mageløs Ligegyldighed i den Henseende (): i Retning af at sætte Medlemmer ind i Sogneraadene«. Kjærs Gengivelse er altsaa ikke korrekt. Ikke desto mindre nøjedes Formanden (Overretsprokurator Christopher Krabbe (Holbæk 4)) med at udtale (Sp. 751) ogsaa i Anledning af andre Ytringer af Corn. Petersen og S. N. Kjær: Mod enkelte personlige Argumenter i den ærede Talers (Soren Kjærs) Foredrag har jeg ikke gjort nogen Indsigelse, da det maatte erkendes, at de ikke var uden Anledning i hvad der tidligere blev ytret, men jeg maa henstille til de ærede Medlemmer, som herefter tage Ordet, at de vil lade saadanne Argumenter, hentede fra eller knyttede til enkelte Medlemmers Personer, være udenfor Debatten.

baade i Udvalget og i Tinget gik ind paa det foreliggende Forslag [Estrups Forslag], var, at den daværende Indenrigsminister gjorde det til en bestemt Betingelse for Lovens Vedtagelse, at vi ikke rørte ved Valgprincippet. ... Vi, som dengang havde ønsket de Principer og Tanker gjort gældende, som er nedlagt i det Forslag, der her foreligger, maatte tage under alvorlig Overvejelse, om de Fordele, som det daværende Forslag i andre Retninger tilbød, var af en saadan Beskaffenhed, at vi for Tiden maatte renoncere paa Gennemførelsen af de Tanker, der indeholdes i nærværende Forslag; og jeg var blandt dem, der sagde, at der var noget godt i dette Forslag, som for mig var saa opvejende, at jeg indtil videre vilde finde mig tilfredsstillet ved det. Ikkedestomindre ytrede der sig, da jeg udtalte dette her i Salen, ikke saa liden Modstand mod denne min Opfattelse. Der var mange her, der var af den Formening, at man ikke skulde modtage dette Lovforslag, inden man fik de Principer optagne, som det ærede Medlem (Berg) nu er kommen frem med i et specielt Forslag. ... det forekommer mig derfor, at det er besynderligt, at man forbavses over Forslaget som over noget, der er kommet dumpende ned fra Himlen. ... Han var derfor Berg meget taknemlig for Forslaget.

Kaptajn J. C. H. C. Jagd af Egebækssande (Thisted 2) vidste af egen Erfaring, at der bestod megen Misfornøjelse med Valgene til Amtsraadene og disses Myndighed. Med Sogneraadsvalgene var der næppe nogen Misfornøjelse.

Gaardejer C. P. Aaberg af Møborg (Ringkøbing 2) ansaa Lovforslaget for ubetimeligt og forsvarede de nugældende Bestemmelser for Valg til Sogneraad og Amtsraad. »Det er unægtelig en smuk Tanke, som den ærede Forslagsstiller har gjort sig til Talsmand for; det er altid overmaade smukt at være Talsmand for de smaa, men et andet Spørgsmaal er det, hvorvidt der er nogen egentlig Trang til det Lovforslag, han er fremkommen med. Det forekommer mig, at dets Nødvendighed er meget tvivlsom, og jeg har endnu ikke hørt en eneste Stemme hæve sig for, at det var afgjort nødvendigt, at man nu fik en saadan Forandring i Sagen om Amtsraadenes Sammensætning, som det her foreliggende Lovforslag tilsigter.«

S. Kjær svarede Aaberg.

Indenrigsministeren (C. A. Fonnesbech) var i det ubehagelige Tilfælde at maatte skuffe Bergs Tillid. »Jeg vil ... sige, at det er min Overbevisning, at der ikke er den mindste Trang til og ikke det fjærreste almindelige Ønske om at faa de i denne Retning nugældende Bestemmelser forandrede. Jeg maa i det mindste for mit Vedkommende udtale, at der hverken i min Embedsstilling eller udenfor samme er kommet noget til min Kundskab om en saadan Bevægelse eller om Ønsker, der i ringeste Maade kunde retfærdiggøre, at man nu greb ind i de væsentlige Støtter for vor hele Samfundstilstand, og det er for mig en meget afgørende Betragtning.« Forslaget var af den Art, at Regeringen var forpligtet til at modsætte sig det. Den Myndighed, der var givet Kommunerne ved Kommunalloven, var stor nok efter den Udvikling, disse havde naaet. Hvad Kommunerne trængte til, det var først og fremmest Fred og Ro til at benytte det givne. Hvilke Valgbestemmelser, man havde, var mindre væsentligt, end hvorledes man benyttede dem. Han

fandt altsaa Lovforslagets Fremkomst utidig, men dernæst var dets Indhold uantageligt. De nugældende Forhold var ikke i den skrigende Modstrid med Grundloven 1849, som Berg havde ment, thi Grundloven 1849 havde ingensinde været saa ubesindig at bygge den hele Statsbygning paa den almindelige Valgret. Folketingets Valgret kunde ikke paa nogen Maade overføres paa de kommunale Indretninger, thi her havde man dels ikke noget Sikkringsmiddel mod den, som hist, dels vilde Faren for dens Skyggesider her lettere træde frem. Han maatte være principielt imod at lægge Magten i de Hænder, hvor Byrden ikke var. I Kommunerne kunde man ikke skabe et Tokammersystem som Værn mod den almindelige Valgret. Hvorfor havde Forslagsstilleren ikke taget Købstæderne med? Der var en saadan Forbindelse mellem Kommunernes Myndighed og den Valgbasis, paa hvilken de udøvede den, at det ikke gik an at pille denne sidste ud og forandre den. De Midler, ved hvilke Forslagsstilleren havde villet værne mod Misbrug af den almindelige Valgret, nemlig indirekte Valg til Amtsraadene og Forholdstalsvalgmaaden, var dels utilstrækkelige, dels ubrugelige. I Talerens Anskuelse om det foreliggende Forhold var der, ham bevidst, ikke indtraadt nogen anden Forandring end den, som fulgte af hans Stilling som Minister.

Chr. Berg imødegik skarpt Ministeren og flere andre Talere, hvis Standpunkt han karakteriserede som Hartkornsstandpunktet. Henvendt til Ministeren sagde han bl .a.: »Som Ordfører for det Udvalg angaaende Amtsraadenes Sammensætning, der var nedsat i 14de Session, var den meget ærede Minister med til at indstille og anbefale til Tinget ved Sagens 3die Behandling et Forslag om Amtsraadenes Sammensætning, der gik ud paa, at de skal vælges ved Valgmænd, valgte frit i Kommunerne fuldstændig saaledes, som jeg her foreslaar, med den Undtagelse, at for $\frac{1}{3}$ af de vedkommende skulde der være en Valgbarheds census lig den, der gjaldt for Valgbarhed til Landstinget. (Indenrigsministeren: Hør.). Den meget ærede Minister siger Hør. Skulde han være villig til nu at følge den samme Betragtning, som han dengang gjorde gældende, antager jeg, at man vilde kunne naa en Overenskomst. . . . Den meget ærede Minister udtalte dengang . . . , at det, som væsentlig blev tilbage ved en fortsat Strid, var egentlig Adskillelsen mellem de højstbeskattede og de ikke-højstbeskattede, »en Adskillelse, som jeg for mit Vedkommende maa anse for meget skadelig og svækkende, og som jeg derfor med Fornøjelse skal række Haanden til at faa fjærnet.«
 »... Jeg ved ikke . . . , hvorfor det skulde være umuligt for en Mand at søge at føre de Anskuelser igennem, som han fra en Plads her i Salen har forsvaret, netop naar han kommer paa den Plads, hvor dette kan ske. . . .«

»... Jeg tror ikke, at mit Forslag er farligt, thi jeg er enig med den højtærede Minister i, at vi kunne bygge paa Folkets sunde Sands, og jeg troer, at vi ved Benyttelsen af den, idet Folket almindeligt faar Lov til at vælge, ville give vort kommunale Væsen et stort Opsving. Man siger, Folket er ligegyldigt nu, men er det underligt, om de sige: Hvad skulle vi med dertil, thi vi bukke under alligevel. Nej, giv disse Folk større Rettigheder og se saa, hvorledes de benytte dem . Misbruge de dem, kunne vi jo tage dem fra igen, thi efter lang Erfaring ved vi, at Rigsdagen ikke kommer til at bestaa af lutter Husmænd og Fattighuslemmer.«

Efter en kort Bemærkning af *Corn. Petersen* afbrød Formanden Forhandlingerne.

Møde 27/10 1870. 1ste Behandling (fortsat).

Jagd havde en Del at indvende mod Amsraadenes Sammensætning, men efter *Bergs* Foredrag i Gaarsmødet var han blevet betænkelig ved at yde Lovforslaget Fremme, thi det rigtige Princip var, at Retten var der, hvor Byrden var.

Godsejer *J. F. Scavenius* til Gjorslev (Præstø 1) haabede, at den Modtagelse, Lovforslaget havde faaet, vilde vise Forslagsstilleren, at det ikke var saa uskyldigt, som han havde ment. En Forandring i Indflydelsen paa de kommunale Anliggender, som i langt højere Grad end Statens angik Personen, vilde opvække Befolkningens Lidenskaber, og det skulde man ikke gøre uden Nødvendighed. »Jeg kan nu ikke se, at der er nogen saadan Nødvendighed tilstede; hvad Sogneraadets Sammensætning angaar, har jeg for mit Vedkommende ikke hørt nogen Klage derover, og saavidt mig bekendt, er der heller ikke fremkommet nogen, i alt Fald har det ikke været i nogen videre Udstrækning eller af nogen videre Betydning; og hvad Amsraadenes Sammensætning angaar, har jeg faaet den Opfattelse efter de Ytringer, vi igaar hørte af flere Talere . . ., at det var snarere Amsraadets Myndighed, som man var misfornøjet med end just dets Sammensætning, og at man vistnok i alt Fald tager meget fejl, hvis man tror, at en forandret Sammensætning af Amsraadene vil lade disse Klager forstumme.« »... det maa vistnok bero paa en Fejltagelse hos Forslagsstilleren og andre ærede Medlemmer, naar man ganske vil stille Staten lige med Kommunen. Ved Valgretten til de repræsentative Forsamlinger i Staten finder jeg det naturligt og rigtigt, at den almindelige Valgret har den overvejende Indflydelse. Jeg finder ikke, det er rigtigt, at den har en udelukkende Indflydelse, men vel, at den har en overvejende Indflydelse, da det just i Statslivet kommer an paa Personen, paa de almindelige menneskelige Interesser, men i Kommunen er Forholdet dog anderledes. Det er ganske vist, at det ikke er alene de rent materielle Interesser, som i Kommunen er gældende, ogsaa der kommer almindelige menneskelige Interesser og Forhold frem, men det er dog vist, at i Kommunen er de materielle Interesser de overvejende, og derfor finder jeg det rigtigt, saaledes som det er indrettet her i Landet, at de materielle Interesser har en særegen og større Beskyttelse i Kommunerne ligeoverfor den almindelige Valgret, end de har i de repræsentative Forsamlinger, der afgør Statens Anliggender.« Naaede den europæiske Arbejderbevægelse os, ansaa han det forbundet med store Farer, om Kommunens Styrelse aldeles var overladt til den almindelige Valgret.

J. A. Hønsen (Svendborg 3) fandt, at det Argument mod Loven, man hentede fra den nylig vedtagne Kommunallov, vidnede om, at man havde glemt denne Lovs Tilblivelseshistorie. Med Hensyn til Valgret og Valgbarhed fik man ingen ny Kommunallov i 1867. Allerede 1867 havde ikke faa Stemmer rejst sig for, at der var Trang til en Forandring i disse Retninger. Om Trangen nu var større end da, vilde han ikke indlade sig paa, men den Trang var i alt Fald tilstede, at de nugældende Bestemmelser stod i

Strid med de i vort offentlige Liv iøvrigt gældende Principer. Dermed vilde han ikke sige, at Forslaget uforandret skulde tages. Dersom der var Grund til at frygte Arbejderuroligheder her i Landet, hvilket han ikke troede, da forøgede man netop Faren ved at modsætte sig en Lov som Bergs, thi et Middel til at ophidse var det først og fremmest at kunne paapege, at en Del af Befolkningen var uretfærdigt stillet i Samfundet. Hvorledes vilde det gaa Folketinget, dersom Indflydelse paa Landets Anliggender skulde indrømmes i Forhold til Størrelsen af Bidrag til Statens Fornødenheder. Indflydelsen saavel i Stats- som i Kommunesager burde indrømmes, efter hvad enhver i Overensstemmelse med sin Evne bidrog. Man saa jo desuden, at den, der bidrog mest, var den mest rundhaandede i at bevilge. Berg havde gjort rigtigt i at fremsætte Principet rent i sit Lovforslag. Lempelser kunde ske under Sagens Behandling. Beholdt vi den nugældende Valgmaade i nogle Aar, fik vi et Bondearistokrati. Amtsraadets Sammensætning bestemtes da af et Bondearistokrati i Forbindelse med et Herremandsaristokrati. Et Medlem (Aaberg), der havde gjort gældende, at man skulde lade dem styre, som forstod at styre, skulde tage sig i Agt, at man ikke vendte hans Ord mod ham selv. Det var meget langt fra, at den nugældende Valgmaade til de kommunale Forsamlinger var i principiel Overensstemmelse med Grundloven 1849. Ved denne fik vi et Folketing, hvilende paa almindelig Valgret, som kunde hindre, at vi fik Love, som det ansaa skadelige for Folket. Nogen Lighed var der med Grundloven 1866, der, hvad Landstinget angik, forlod den brede Grundvold. En højst mærkværdig Udtalelse af Ministeren var den, at han som Minister var ansvarlig paa en anden Maade end som Medlem. Var det sandt, da hvilede vort konstitutionelle Liv paa Flyvesand, thi det var dog en Sætning, hvis Sandhed alle erkendte, at hvad man som Medlem fik Flerhed for i Tinget, det var man forpligtet til som Minister, at føre ud i Livet.

Gaardejer *Christen Jensen* af Vadum Mølle (Viborg 1) frygtede ikke Lovene. Snarere kunde det være farligt, ikke at komme dens Princip i Møde.

Husmand *Hans Albretsen* af Nestelø (Præstø 3) sluttede sig til Lovens Forsvarere.

Etatsraad C. S. *Klein* af Kbh. (Aalborg 2) havde imødeset Bergs Forslag med nogen Spænding. Efter den Stilling, Berg indtog, og efter den sidste Tids parlamentariske Forhold maatte man, naar dette Medlem første Gang gjorde Brug af sit grundlovsmæssige Initiativ, vente, at et meget vigtigt Emne vilde blive bragt frem i en omhyggelig udarbejdet Form. Emnet kunde nu ganske vist ikke være vigtigere, »... den ærede Forslagsstiller kunde vanskelig have rørt ved en Genstand, der i den Grad var af Interesse, man kunde sige for det hele Land, eller som i alt Fald greb saa dybt ind i de almindelige Forhold rundt omkring i Landets tusinde Kommuner, som netop den gør, der omhandles i det foreliggende Lovudkast.« Formen lod derimod en Del tilbage at ønske, idet det paa flere Punkter maatte stille sig som tvivlsomt, hvilke de Bestemmelser i Kommunalloven var, der forandredes ved Forslaget. Det var at forudse, at Lovforslaget vilde fremkalde en større Bevægelse i Landet, end det havde gjort i Salen. Sæden var dermed udkastet til Splid mellem Gaardmænd og Husmænd. Den Mand, der med

Vilje vakte en saadan Strid, fortjente den alvorligste Dadel. Han troede ikke, at dette havde ligget i Bergs Hensigt, men dennes Yttringer, at man havde »ladet haant« om og »ringeagtet« Husmændene, egnede sig til at tjene en saadan Hensigt. Forslaget brød med alle de Principer, der hidtil havde været brugte eller alvorlig paatænkte for Sættningen af de kommunale Forsamlinger. Til Forsvar for Bruddet anførte Forslagsstilleren den nuværende Tilstands Uforenelighed med Grundlovens Bud og Aand; Grundloven paabød imidlertid kun kommunal Selvstyrelse, den bestemte ikke, paa hvilken Basis Kommunens Repræsentanter skulde vælges. Hvad Grundlovens Aand angik, da var det en falsk Paastand, at Folketingets Valgret burde lægges til Grund i kommunale Forhold. Kommunen var vidt forskellig fra Staten, den var i sit Væsen meget beslægtet med et økonomisk Interesseselskab, thi endog i Fattigvæsen og Skolevæsen spiller den økonomiske Side en væsentlig Rolle. Forholdene stod i Virkeligheden saaledes, at Gaardmændenes Interesse kunde komme i Strid med Husmændenes. Det var derfor urigtigt at trænge Gaardmændenes Indflydelse i kommunale Sager aldeles tilbage, og det gjorde Loven. I Sogneraadene vilde Forholdstalsvalgmaaden sikkert Gaardmændene et Mindretal, men i Amsraadene beskyttede den dem ikke. Foreløbig vilde maaske Forholdene blive som hidtil, selv om Loven kom ud, men dersom Striden pustedes op, og derpaa maatte Loven være indrettet, ydede den intet Værn. Ønskede man en Udvikling af vore kommunale Forhold, maatte man lade deres Grundvold i Fred og Ro. Maaske vilde det være korrektest, om han stemte mod Lovens videre Fremme, men for ikke at støde, hvad han vidste var den almindelige Følelse i Tinget, vilde han ikke gøre det.

Lærer *Thomas Nielsen* af Birk ved Herning (Vejle 3) glædede sig over Loven, men frygtede Strid. Taleren foretrak imidlertid Strid for Ro, thi hvor der var Kamp, var der Liv. I Loven saa han et Tegn paa, at Modstanden mod den Reaktion, der havde lagt sig for Dagen i Grundlovsbestemmelsen af 2den Oktober 1855, Grundlovsbestemmelsen af 18de November 1863 og sidst i Grundlovsbestemmelsen af 29de Juli 1866, begyndte at rejse Hovedet.

C. P. Aaberg (Ringkøbing 2) imødegik Berg og I. A. Hansen.

Cand. polit. *J. H. G. Tauber* af Kbh. (Skanderborg 1) anbefalede i et langt Foredrag paa det varmeste Lovforslagets Overgang til 2den Behandling.

Etatsraad, Landsoverretsassessor *L. N. Bregendahl* (Viborg 2) sluttede sig til Klein. Han vilde imidlertid ikke stemme for Sagens Overgang til 2den Behandling. Dels ansaa han Forslaget som ubrugbart til Grundlag for en Lov, dels fandt han det ubetimeligt nu at give Love paa det kommunale Forfatningsomraade.

Formanden meddelte, at Afslutning var begært og at endnu fire Talere var indtegnede, men at han i Overensstemmelse med Begæringen vilde lade Ministeren og Forslagsstilleren udtale sig, før han satte Afslutningen under Afstemning.

Indenrigsministeren udtalte som sin Overbevisning, at man ikke kunde forandre Valgretsbestemmelsen i de kommunale Forhold uden ogsaa at for-

andre de kommunale Forsamlings Myndighed, og hævdede overfor I. A. Hansens og Bergs Angreb paa hans Forhold til Lovforslaget som Minister og som Medlem af Tinget, ved hvilke der var gjort en uberettiget Brug af hans Ytringer i Gaarsmødet, det berettede i, at Sagerne viste sig i et andet Lys, set fra Ministerbænken end nede fra Salen. Derom udtalte han :»Jeg kommer endelig til et Spørgsmaal, som egentlig er mig det delikateste, det angaar den Maade, hvorpaa den ærede Forslagsstiller har omtalt nogle Ytringer af mig igaar og, som det forekom mig, at det ærede Medlem for Svendborg Amts 3die Valgkreds (J. A. Hansen) gjorde sig en sær Fornøjelse af at benytte paa en Maade, som jeg ikke kan tillade ham. (J. A. Hansen: Ikke nogen Fornøjelse.) Det forekom mig, at det var med en sær Tilfredsstillelse det ærede Medlem omtalte dem. (J. A. Hansen: Nej, det var en Trang for mig.) Nu vel, men der er da en Trang for mig til at sige, at jeg anser den Benyttelse, der saavel af den ærede Forslagsstiller som af det ærede Medlem for Svendborg Amts 3die Valgkreds er gjort af disse mine Ord, for aldeles uberettiget. Jeg har sagt, og det siger jeg fremdeles, at det ligger i Sagens Natur, at man kan komme til at se en Sag anderledes fra den Plads, hvorpaa jeg nu staar, end fra den, hvorpaa jeg paa et tidligere Stadium udtalte mig. Dette ligger saa bestemt i hele Forholdets Natur, at det kan ikke andet end forundre mig, at man kan finde det løjerligt. Jeg er overbevist om, at det ærede Medlem, forsaavidt han skulde komme paa den samme Plads, vil have Lejlighed til at gøre den samme Erfaring, og det maaske i langt højere Grad end jeg. (J. A. Hansen: Vor Herre bevare mig.) Ja. det skal jeg forøvrigt ikke indlade mig paa her.« Han vilde ikke skamme sig, om han i 7 Aar havde vundet større Besindighed og Forstandighed, og han haabede, at det vilde gaa Berg paa samme Maade.

Chr. Berg (Vejle 2) udtalte bl. a.: »Der er talt om Trangen til en saadan Lov. Det ærede Medlem (Klein) har vist utvivlsomt Ret, naar han siger, at der ikke er nogen almindelig stærk Trang til dette Lovforslag. Nej, der er ikke nogen almindelig stærk Trang til det, og jeg antager, at der heller aldrig vil blive det, thi det er en Særegenskab for den privilegerede Klasse, at den ikke føler nogen stærk Trang til at komme af med sine Privilegier og derfor vil det aldrig blive Tilfældet, at der her i Landet vil komme nogen almindelig stærk Trang tilstede til at faa et saadant Lovforslag, om vi saa skrev 18070 istedetfor 1870, saa at det ærede Medlem, hvis han vil, at vi skal vente saa længe, ligesaa lidt som jeg vil komme til at opleve det. Han viste Beskyldningen for at yppe Strid bort fra sig. Den, der bebrejdede ham det, hørte til et Parti, som, da Fædrelandet trængte allermost til Fred, i to Aar havde fundet det for godt at nægte Landet den, til Trods for den store Imødekommen, der fra hans Meningsfællers Side var vist. Det var en sørgelig Sandhed, at man sjælden saa en Mand fastholde sin Ungdoms og dermed de rigtige og sande politiske Idéer i en længere Aarrække, men besindig og forstandig kunde han ikke anse en saadan Adfærd for. Ogsaa Kommunen havde aandelige Interesser, og man kunde derfor ikke betragte den som et Interessentskab. ». . . Jeg vil give den ærede Minister det Vidnesbyrd, at ogsaa jeg tror, at han har Interesse og Hjerter for den simple Mand, og jeg vil vende mig til det ærede Medlem for Odense Amts 7de

Kreds (Cornelius Petersen) med den samme Bemærkning for hans Vedkommende. Men det er af den Slags Ting, som ikke gør Sagen klar ved en saadan Lejlighed, det er denne faderlige Omhu, som er i Slægt med den faderlige Absolutisme. Mange Enevoldskonger kan have haft varmt Hjertelag for deres Undersaattetr, men at give dem Frihed, dertil er de ikke gaaet. Og saaledes ogsaa her, man kan nære varmt Venskab for den simple Mand, men at tiltro ham, at han kan være i Stand til at varetage sine Interesser selv, er noget ganske andet end at have varmt Hjertelag for ham. Lad os vise vore varme Ord og vort varme Sindelag i Gærning, men denne Gærning i nærværende Tilfælde er at sørge for, at dette Lovforslag kan blive til Lov.«

Chr. Jensen (Viborg 1) gjorde en personlig Bemærkning til Bregendahl.

C. S. Klein (Aalborg 2) tog af Bergs Hentydning til Grundlovskampen Anledning til at minde om, at Grundlovsudkastet bragtes frem af Minister Bluhme, og at Striden sluttedes paa Grundlag af det saakaldte Kompromisforslag. Han tilhørte hverken Bluhmes eller Kompromismændenes Parti. Grundlovsstriden i hine Aar kunde ingen mere beklage end han; det var uberettiget at skyde Skylden for den over paa dem, der ikke vilde antage Grundloven 1849. Den kunde med lige saa stor Føje søges hos dem, der ikke havde villet antage det mellem de to Forfatningslove mæglende Udkast.

Afslutning af Forhandlingerne vedtoges med 47 Stemmer mod 15.

Afstemningen over Overgang til 2den Behandling foretoges ved Navneopraab. Den vedtoges med 69 Stemmer mod 4 (Sylvester Jørgensen, Scavenius, Bille, Bregendahl), 26 var fraværende, 2 (Fonnesbech og Holstein) stemte ikke.

Paa Bergs Forslag henvistes Loven til et Udvalg paa 11 Medlemmer med 68 Stemmer mod 1.

Betænkning over Forslag til Lov om Udvidelse af Valgretten til Sogneraad og Amtsraad.¹⁾

(Afgiven af Folketingets Udvalg den 10de Februar 1871.)

Efter de nugældende Bestemmelser, der har bestaaet uforandrede siden 1855, vælges den større Del af Sogneraadets Medlemmer (f. Ex. 6 af 11) af den højest beskattede *Femtedel* af de skatteyndende Beboere i Sognekommunen, medens den mindre Del vælges af denne Femtedel i Forening med de øvrige fire Femtedele af Skatteyderne. Den større Del af Amtsraadets valgte Medlemmer vælges middelbart af Sogneraadene, saaledes at én Afsending fra hvert Sogneraad deltager i Valget, den mindre Del vælges umiddelbart af ligesaa mange af de højest beskattede i Amtsraadskredsen, som der i Kredsen er Sognekommuner; Amtmanden er Raadets Formand. Det foreliggende Lovforslag har til Hensigt at indføre væsentlige Forandringer i disse Bestemmelser. Valgbarheden og ligeledes Amtmandens Stilling i Amtsraadet berører Lovforslaget ikke. Med Hensyn til Valgretten gaar Forslaget ud paa at ophæve den stedfindende Adskillelse af Vælgere i 2de Klasser

1) R. 1870/71 Tillæg B. Sp. 1015—24.

og at lade Valget til begge Dele saavel af Sogneraadet som af Amsraadet udgaa fra alle Vælgere, til Sogneraadet umiddelbart, til Amsraadet middelbart .Udvalgets Medlemmer har en forskellig Anskuelse baade af de bestaaende og de foreslaaede Bestemmelser. *Flertallet* (Berg, B. Christensen, S. P. Christensen, Faaborg, Jens Jørgensen og P. Nielsen) erkender, at en Forandring i Lovgivningen vedkommende dette Forhold vil være i høj Grad ønskelig, og billiger Grundtanken i Lovforslaget. Ved den nu bestaaende Ordning skydes det aldeles overvejende Flertal af Borgerne (de fire Femtedele) i en altfor utilbørlig Grad til Side fra at udøve Indflydelse paa de kommunale Anliggender. Selv hvor det ved Sammenhold sætter den mindre Del af Medlemmer ind i Sogneraadet, kan det dog faktisk udelukkes fra enhver Indflydelse paa Valg af Amsraadet. Man har til Forsvar herfor anført, at de kommunale Myndigheder saa næsten udelukkende kun har med finantsielle Anliggender at gøre, og at det derfor er retfærdigt, at de, der svarer de største Skatter, sikres Hovedindflydelsen. Denne Betragtning kan vi ikke give Medhold. Fordi en Sag kræver Penge, kan den ikke siges dermed at have en udelukkende finantsiel Karakter. Oplysningens Fremme, den offentlige og den private Fattigforsørgelse, Omsorgen for den offentlige Orden og de med Overholdelse af Sundheds og Politivedtægterne forbundne Foranstaltninger med flere Anliggender har for ethvert Kommuneraad, som virker i den Aand, hvori det skal virke, en dybere Betydning end den finantsielle. Dersom den Betragtning iøvrigt var rigtig, at Skatteydelsen skulde afgive Norm for Bestemmelsen af Rettigheder af den her omhandlede Natur, maatte det følgerigtigt føre til at betragte Skatteydere i Sogne- eller Amskommuner som Deltagere i et Interessentskab. Denne Anskuelse har ikke savnet Forsvarere, men vi tror dog næppe, at den nogensinde vil trænge igennem, og dog forekommer det os, at den ikke kan anses for mere uheldig end den nu bestaaende Ordning. Efter Lov om Købstadkommunernes Styrelse er det fastsat, at, dersom en *Femtedel* af Skatteydere, hvem det betingelsesvis er tillagt at vælge den *mindre* Del af et Byraads Medlemmer, ikke svarer $\frac{3}{4}$ af Kommunens samtlige Skatter, bliver der som Vælgere at medtage saa mange af de øvrige Skatteydere, at dette Skattebeløb naas. En lignende Bestemmelse findes ikke i Landkommunalloven. Vi maa derhos udtale, at Skatten tynger ofte fuldt saa haardt paa den, der betaler det mindre Beløb, som paa den, der betaler det større, og at hin baade af denne og andre Grunde kan have fuldt saa stor Interesse i Skattens rette Anvendelse som denne. Dertil kommer, at Skatteyderens Betydning for Kommunen langt mindre afhænger af det Skattebeløb i Penge, han udreder, end af den Virksomhed, han udøver, og i denne Henseende kan endog den, der betaler et saare ringe Beløb i Penge, men ved Flid og Arbejdsomhed dels fremmer andres Skatteevne, dels som Forsørger for sig selv og sine holder Kommunens Byrde nede, fortjene at sættes højt. Det afgørende for os er endelig det, at der i den større Skatteydelse i og for sig ingen Sikkerhed ligger for, at Yderen deraf er bedre skikket, i højere Grad i Besiddelse af de fornødne Egenskaber til at udøve den omhandlede Valgret end andre af hans Medborgere, medens det iøvrigt er indlysende, at de større Skatteydere altid ifølge deres Stilling til de øvrige Vælgere vil beholde en aldeles væsentlig

Indflydelse paa disse Forhold. Overhovedet skønner vi ikke rettere, end at de samme Grunde, hvorpaa Anerkendelsen af den almindelige Valgret for Statens Anliggender støtter sig, ogsaa maa tale for at gennemføre denne Valgret for de kommunale Anliggender. Dette vilde efter vor fulde Overbevisning medføre Fordele baade i *politisk, kommunal* og almindelig *borgerlig* Henseende. Der blev under første Behandling af Lovforslaget fremført som Forsvar for det bestaaende, at dette havde været istand til endog at paatrykke Forfatningen sit Præg. Vi indrømmer, at Bestemmelserne for Landstingets Sammensætning meget væsentlig ligner de kommunale Valgbestemmelser, og det ligger ikke fjærnt at antage, at Forfatningsforandringen lettere gennemførtes, fordi flere i de kommunale Forhold havde gjort sig fortrolige med og lært at sætte Pris paa det System, hvorefter Hensynet til Personen sættes tilside for Hensynet til Skattebeløbet. Men deri ligger ikke en Anbefaling for, tværtimod betegner det i politisk Henseende Faren ved det bestaaende. I de hyppige Angreb paa Folketinget aabenbarer der sig formentlig en Misnøje med den almindelige Valgret, hvilket man ikke kan undlade at tage Hensyn til. Det er derfor dobbelt ønskeligt, at de heromhandlede Valgbestemmelser forandres, da de hviler paa den samme Mistillid til den almindelige Valgret, hvoraf de nævnte Angreb synes at være fremgaaede og saaledes staar i stærk Strid med Hovedgrundsætningen i vor Forfatning, samtidig med at de tjener som Støtte for den Del af vor Grundlov, som ikke kan glæde sig ved nogen almindelig Yndest. Det er efter vor Overbevisning Folkets Ret, at Samfundsudviklingen foregaar i den Aand, som er angiven ved vor oprindelige Grundlov. At naa dette kan være besværligere nu end tidligere, men saa meget bestemtere maa Formaålet fastholdes. Ogsaa i denne Henseende er Lovforslaget berettiget; dets Vedtagelse vilde kun være en Udvikling af vor Frihed i den rette Aand. Man har hørt paa-staa, og vist med Rette, at Deltagelse i Styrelsen af de kommunale Anliggender var en god Forskole for Virksomheden som Rigsdagsmand. Men hvad her er sagt om den valgte, gælder utvivlsomt i endnu højere Grad om Vælgerne. Hvert *sjette* Aar tillader man nu det langt overvejende Antal Vælgere at deltage i Valget af et Mindretal af Sogneraadets Medlemmer, dertil indskrænker Benyttelsen af disse Vælgere kommunale Valgret sig; efter Lovforslaget vil de samme Vælgere komme til at deltage i Valg hvert *trede* Aar saa vel til Sogneraadet som til Amsraadet. At denne Forandring vilde fremkalde større Interesse for offentlige Forhold og større Øvelse og Indsigt i en heldig Benyttelse af de tilstaaede Rettigheder, kan neppe betvivles, og det maa anses for lige saa vist, at dette vilde faa en gavnlig Indflydelse ogsaa for de politiske Valg.

Under 1ste Behandling fremførtes der en Række af Indvendinger mod Lovforslaget, ifølge hvilke man maatte vente sig farlige Følger af Forslaget i *kommunal* Henseende. Man syntes at frygte et Husmandstyranni, som efter ens Mening vilde føre til et Kniberi, hvorunder alle gode Foranstaltninger maatte lide, medens der efter en anden Opfattelse forventedes en Ødselhed, som endog vilde føre til Udredelsen af høj Lønning for Medlemmer af Kommuneraadene, som formentes valgte blandt dem, som stod paa Fattigvæsenets Rand. Vor Erfaring gaar ikke i denne Retning. Det er væsentlig de samme

Vælgere, der her tales om, som bestemmer Folketingets Beskaffenhed. Vi kan ikke erkende, at de har udført dette Hverv saaledes, at de fortjener at mødes med Mistillid og ligesaa uforklarligt er det os, at nogen nok kunde betro den mindre Skatteyder Valgret til den lovgivende Forsamling, men derimod ikke til de kommunale Raad. Tvedelingen af Vælgene fremkalder ofte Splid og Mistillid og foranlediger Valg, hvorved der mere er set hen til Særinteresser end til det almene Vel. Sligt vil ved den foreslaaede Ordning forandres. Uagtet de mindre Skatteydere kan have gode Anlæg for den kommunale Virksomhed, er det dog et saa stort Offer at deltage deri, at vi er tilbøjelige til at tro, at de endnu mindre end før selv ønsker at søge Valg. Hvad den Klasse af Vælgere fornemmelig og det med Grund vil sætte Pris paa, er at være med til at bestemme Valgene. Vi erkender, at der, trods det uheldige i den nuværende Ordning, er draget en Del særdeles gode Kræfter til den kommunale Virksomhed, men vi holder os forvissede om, at den foreslaaede Ordning vil, uden at disse Kræfter skydes tilside, igennem en langt livligere Deltagelse og større Interesse føre friske, for det kommunale Liv nyttige Kræfter til, som under de nu stedfindende Særinteressehensyn ikke kan komme i Betragtning.

Hvor Agtelsen for de Lighedsgroundsætninger, hvorpaa vor Frihed er bygget, ikke er trængt dybt nok igennem, vil man ofte møde Fordringer paa Forrettigheder, knyttede til Formue- eller Hartkornsbesiddelsen, hvilke Fordringer udgaar fra en Livsbetragtning, som i flere Retninger har skadelig Indflydelse for en god Samvirken af de forskellige Kræfter i det borgerlige Liv og forhindrer de vedkommende fra at komme til en ret Erkendelse af og inderlig Tilslutning til vor bestaaende demokratiske Samfundsordning. Lovforslaget vil dels ved at borttage den Støtte, som en saadan Opfattelse har haft i de nugældende Valgbestemmelser, dels ved i den omhandlede Henseende at gengive den mindre heldigt stillede hans naturlige Rettigheder, og derved styrke hans Selvtægtelse og fremme hans Tilfredshed med sine Kaar, i dobbelt Forstand være til Nytte for Samfundet i almindelig borgerlig Henseende.

Med Hensyn til Lovforslagets Enkeltheder skal vi bemærke, at tvende Medlemmer af Flertallet for at imødekomme Mindretallet havde i Udvalget fremsat Forslag om, at der tildels skulde bestemmes en Valgbarhedscensus, saaledes nemlig, at den mindre Del saavel af Sogneraadets som af Amsraadets Medlemmer valgtes *iblandt* de højere beskattede. De øvrige Medlemmer af Flertallet har ikke villet modsætte sig et saadant Forslag, hvorved Valgretten forblev ubeskaaren, naar Udvalget kunde samles derom. Da dette ikke blev Tilfældet, har ingen fundet Anledning til at fremkomme med Forslaget til Tinget, idet man, som allerede ovenfor antydet, finder, at der i Diætløsheden allerede ligger en ikke ubetydelig Valgbarhedscensus, og er overbevist om, at Forholdet i Virkeligheden vil blive det samme, uden at man opstiller Forslag om saadanne Betingelser for Valgbarhed. — Den foreslaaede Forholdstalsvalgmaade betragter Flertallet som en Indrømmelse til dem, der har Betænelighed ved ellers at gaa ind paa Loven. Som saadan skal man foreløbig lade den staa urørt, idet man da med det samme maa gøre den anvendelig i alle Tilfælde, og derfor stille nedenstaaende Ændring

til § 2, hvorved Valgmændenes Antal for hver Kommune sættes til mindst 2.

De Bemærkninger, som Mindretallets nedenstaaende Betragtninger kunde give Anledning til, forbeholder Flertallet sig at fremsætte ved den mundtlige Forhandling.

Et Mindretal (Aaberg, N. Andersen, E. G. Mørck og Corn. Petersen) har ikke kunnet slutte sig til Grundtanken i Lovforslaget og følgelig heller ikke til den Betragtning, hvorpaa Flertallet støtter sin Anbefaling for Forslaget. Efter vor Erfaring føles der ingen Trang til en saadan Forandring i det bestaaende som den, Lovforslaget tilsigter at indføre, og vi kan derfor ikke anse det for rigtigt saa kort Tid efter at de kommunale Bestyrelses Myndighed er bleven saa betydelig udvidet ved Loven af 6te Juli 1867, hvor man da tillige samlede alle Bestemmelser om Landkommunalvæsenet i en Lov, allerede nu at foretage en saa fuldstændig Forandring i deres Sammensætning, førend de i deres nuværende Skikkelse er blevet nogenlunde fortrolige med den Ordning, som da blev gennemført. Man finder den foreslaaede Forandring saa meget mindre betimelig, som, hvad ogsaa fra anden Side er indrømmet, der under den nuværende Ordning er draget særdeles gode Kræfter ind i den kommunale Virksomhed, og vi nærer en ikke ringe Tvivl om, at en Udvidelse af Valgretten som den foreslaaede vilde i nogen kendelig Grad forøge disse gode Kræfter. Skulde Virkningen af Forslaget blive den, at den mindre bemidlede Del af Kommunens Beboere besætter det overvejende Antal af Pladserne i Sogneraadet med Mænd af sin egen Midte, da kunde det let føre til, at det vilde blive nødvendigt at lønne de kommunale Bestillingsmænd, hvorved den kommunale Selvstyrelses Betydning for en stor Del tilintetgjordes. Vi kan derfor ikke andet end nære Frygt for, at en saadan Udvidelse af Valgretten til Sogneraad og Amtsråd, som her foreslaas, under visse givne Forhold kunde have meget betænkelige Følger. Om vi end maatte være tilbøjelige til at antage, at Virkningen af en saadan Lov under rolige og almindelige Forhold ikke vilde blive af nogen særdeles stor Betydning, saa kan vi dog ikke erkende, at det i Principet er rigtigt at give den Del af Kommunens Beboere, der kun yder et ringe Bidrag til Kommunens Fornødenheder og i visse Tilfælde, som f. Eks. ved Paaligning af Indkomstskat til Staten, slet intet yder, Ret til at besætte det langt overvejende Antal af Pladserne i Sogneraadet. Det vil heller ikke kunne nægtes, at den overvejende Del af Kommunernes Anliggender har finantsiel Betydning, og det er derfor ikke alene berettiget, men ogsaa aldeles rigtigt, at de, der udreder den største Del af de kommunale Udgifter, har en afgjort Indflydelse paa Fordelingen deraf, men især paa den Anvendelse, som gøres deraf, da denne i en langt væsentligere Grad har Betydning for dem end for de mindre bidragydende. Vi kan derfor ikke give vort Samtykke til en Ordning, som gør det muligt, at de, der kun yder et meget ringe Bidrag til Kommunens Fornødenheder, faar det i deres Magt at bestemme baade disses Størrelse og Maaden, hvorpaa de skal tilvejebringes og anvendes. Denne vor Stilling og Opfattelse er imidlertid ikke udgaaet fra en i Formue- eller Hartkornsbesiddelse begrundet Rangsyge, men den er simpelthen udgaaet fra Nødvendigheden af at give dem, der skal bære Hovedparten af Kommunens Byrder, en efter vor Mening nødvendig Be-

skyttelse imod mulige Forurettelser. Vi kan ej heller tro, at de vigtigste kommunale Institutioner, som Skolevæsen, Fattigvæsen og Vejvæsen, vilde være bedre tjente med at blive bestyrede af de mindre end af de større Skatteydere, ja, vi nærer endogsaa Frygt for, at de snarere vilde komme til at lide end vinde derved. Det er heller ingenlunde saa, at de $\frac{1}{2}$ af Befolkningen skulde være saa godt som udelukkede fra al Indflydelse i kommunal Henseende, thi paa mange Steder er endog Flertallet af Sogneraadet valgt blandt dem, der kun har Valgret i den almindelige Vælgerklasse, ligesom der ogsaa paa meget faa Steder finder nogen bestemt Adskillelse Sted i denne Henseende. At disse kommunale Valghandlinger skulde have nogen Betydning som Forberedelse for Rigsdagsvalgene, kan vi ikke erkende, og forsaavidt det ved Lovforslaget skulde tilsigtes, at Udvidelsen af Valgretten til de kommunale Repræsentationer skulde være Indledning til en ny Forfatningsstrid, saa ser vi deri en yderligere Opfordring til at modsætte sig Forslaget.

Det af Flertallet antydede imødekommende Forslag om en Valgbarheds-census kan Mindretallet ikke tillægge nogen Betydning, da denne Census efter vor Mening ikke er heldig og desuden er noget aldeles nyt i vore kommunale Forfatninger.

Forholdstalsvalgmaaden afgiver kun en saa ringe Garanti for gode Valg til Sogneraad og Amsraad, at vi ingenlunde kan føle os tilfredsstillede derved, og den er desuden saa kunstig og for den store Mængde uforstaaelig, at vi anser det for rigtigt at indføre den ved disse Valg.

Er Lovforslaget uheldigt med Hensyn til Sammensætningen af Sogneraadene, saa vil det vise sig at være endnu mere uheldigt ved Sammensætning af Amsraadene.

Uagtet vi saaledes ikke skønner, at der er nogen Grund til at gøre Forandring i det bestaaende, har dog Mindretallet med Undtagelse af L. C. Larsen tilbudt Flertallet at gaa med til at udvide den Femtedel af de højstbeskattede Vælgere, som vælger den større Halvdel af Sogneraadet, til to Femtedele og at forøge Antallet af de umiddelbart valgberettigede, som vælger den mindre Halvdel af Amsraadet, til det dobbelte. Ved Gennemførelsen heraf vilde Valgrets-census i Sognekommunerne i Almindelighed gaa betydeligt under 1 Td. Hartkorn og i enkelte Kommuner endog under 2 Skp. Hartkorn. Dette Forslag havde tillige den Fordel, at det var simpelt og let gennemførligt, fordi det ikke brød med Principet i den nuværende Valgmaade.

Disse Indrømmelser har vi troet at kunne gøre uden at udsætte nogen berettiget Interesse for Fare, men vi har kun gjort dem under den Forudsætning, at Flertallet vilde slutte sig dertil, saa at det kunde træde frem som næsten hele Udvalgets Forslag. Da Flertallet ikke har troet at kunne modtage vort Tilbud, hvorved der mulig kunde være banet Vej for en Overenskomst imellem de forskellige Anskuelser om denne Sag, har vi ikke fundet os foranledigede til at fremkomme med noget dertil sigtende Forslag, men indstille, at Lovforslaget forkastes.

Et andet Mindretal (L. C. Larsen) deler i det væsentlige de af et Mindretal foran fremsatte Betragtninger, kun at det ikke har kunnet gaa ind paa noget Forslag om Forandring i det bestaaende, og tiltræder derfor Indstillingen om Lovforslagets Forkastelse.

Flertallet anbefaler derimod, i Henhold til det foranførte, Lovforslagets videre Fremme med følgende Ændringsforslag:

§ 2.

Istedetfor de 3 sidste Linier sættes:

»Kommune med over 2000 Indbyggere vælges 3 og i de øvrige Kommuner 2 Valgmænd.«

Fædrelandet 17/2 1871.

Møde 16/2 1871. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren (Berg) henviste til den omhyggelige Drøftelse, Lovforslaget havde faaet ved 1ste Behandling. Spørgsmaalet var, om man kunde have samme Tillid til Vælgerne, naar der spørges om Valg til de kommunale Forsamlinger, som Grundloven satte til disse, idet den gav dem Valgret til Folketinget. »Sagen er ... temmelig let at overskue, idet det kommer an paa at bedømme, hvorvidt man tør tiltro den Statsborger, som man har givet Valgret til Rigsdagen, den samme Indsigt, den samme Redelighedsfølelse og den samme Interesse for at træffe det rette, naar det gælder Valg til de kommunale Raad, som naar det gælder Valg til Rigsdagen. Er man paa det rene med, at man tør have en saadan Tiltro til Statsborgerne i Almindelighed, da tør det antages, at man ogsaa er paa Lovforslagets Side; er man imidlertid af en anden Mening, da tror jeg, at denne Mening, denne Anskuelse er rodfæstet hos det enkelte Medlem paa en saadan Maade, at jeg i alt Fald ikke vilde være istand til at faa denne Anskuelse forandret, selv om jeg søgte en yderligere Motivering af Forslaget end den, der alt foreligger i Udvalgets Betænkning.« Flertallets Anskuelse fandtes udviklet i Betænkningen. Han troede, at Mindretallet havde misforstaaet Lovforslaget. Et Ændringsforslag af Flertallet gik ud paa, at der i Kommuner med over 2000 Indbyggere skal vælges 3 og i de øvrige Kommuner 2 Valgmænd. Derved blev Forholdstalsvalgmaaden anvendelig overalt.

Gaardfæster *Niels Andersen* af Husby (Odense 3) udviklede Mindretallets Anskuelse. Der var ingen Trang til nogen Udvidelse af Valgretten, Kommunerne trængte til Ro for at kunne leve sig ind i de nuværende Forhold. Man har med en vis Styrke udtalt, og det blev gentaget af den ærede *Ordfører* idag i Begyndelsen af hans Foredrag, hvor urimeligt det var at ville nægte dem, som havde valgt dette Ting, Rettighed til ogsaa at vælge de kommunale Bestyrelser. Man har fremsat dette som noget, man lagde særdeles Vægt paa, og Mindretallet tvivler heller ingenlunde paa, at det er noget, som kan finde Anklang, men naar man har villet gøre en Sammenligning mellem Valgretten til Folketinget og Valgretten til de kommunale Institutioner, saa er det dog Ting, der ikke saaledes ganske lader sig sammenligne. For det første vil der ikke komme til at staa noget Landsting ved Siden af Sogneraadet, thi naar Amsraadet bliver valgt efter de Regler, der er foreslaaede i Lovforslaget, vil det jo blive valgt ganske paa samme Maade som Sogneraadet. Men dernæst er den almindelige Stemmeret til

1) Kilder: Fædrelandet 1½ og 1¾ 1871. — R. F. 1870/71 Sp. 4644—65, 4687—4733.

Folketinget meget begrænset ved den Omstændighed, at ingen kan blive valgt til Folketinget, uden at han selv fremstiller sig til Valg. Mindretallet med Undtagelse af L. C. Larsen havde imidlertid tilbudt Flertallet at gaa med til at udvide den Femtedel af de højstbeskattede Vælgere, som vælger den større Halvdel af Sogneraadet, til 2 Femtedele samt forøge Antallet af de umiddelbart valgberettigede, som vælger den mindre Halvdel af Amsraadet, til det dobbelte. Dette Tilbud havde ikke mødt Tilslutning. Der var kun en Gradsforskel mellem Flertallets og Mindretallets Resultat, thi Flertallet tillagde ikke enhver Folketingsvælger Valgret, men betingede denne af Ydelsen af en vis Skat til Kommunen. Ligesaa bestemt som Mindretallet vilde modsætte sig en Indskrænkning i den almindelige Valgret til Folketinget, ligesaa bestemt maatte det fraraade at følge den Tendens til atter at rejse Forfatningskampen, som gik igennem Flertalsbetænkningen. Naar man paa-bæraabte sig Valgretten til Folketinget, maatte man erindre, at dette havde et Landsting ved sin Side.

Gaardejer J. J. Christensen af Heager (Ribe 1) udtalte sig mod Loven. Ikke desmindre havde han stillet det Forslag, at de i Loven omhandlede Valg foregaar ved Stemmesedler. Hensigten var at gøre Stemmegivningen saa uafhængig af personlige Hensyn som mulig.

S. P. Raben (Vejle 6) vilde stemme mod Lovens videre Fremme.

Indenrigsministeren udtalte sig paa Regeringens Vegne mod Loven. Den Splid, der herskede i Udvalget, egnede sig ikke til at forandre Regeringens Anskuelse. »Det forekommer mig ikke, at der i, hvad der senere (3: efter 1ste Behandling) er sket, ligger noget, der i mindste Maade kan forandre Regeringens Stilling, idet det ærede Udvalg, naar jeg tager Forslagsstilleren fra, har delt sig i to lige store Lejre, hvoraf den ene ønsker at se Sagen tilbagevist, medens den anden ganske vist søger at fremme den, saa at der ikke i en Samstemning, der kunde have fundet Sted i Udvalget, ligger nogen fornyet Opfordring for Regeringen til at medvirke til denne Sags yderligere Fremme.«

Kjær (Viborg 4), Albretsen (Præstø 3) og Th. Nielsen (Vejle 3) anbefalede Loven den sidste, netop, fordi der ikke var Trang til den, og fordi den vilde bringe den sande, varige Ro tilveje.

Endelig tog *Ordføreren* endnu Ordet for at imødegaa Modstanderne. Der kunde være noget meget rigtigt i, at ogsaa de, der nyder Fattigunderstøttelse, og de, der ingen Skat yder, faar Indflydelse paa de kommunale Valg, men fra Mindretallets Side var dette en mærkelig Indvending.

Afslutning forkastedes med 36 Stemmer mod 33.

Formanden afbrød Forhandlingerne.

Møde 17/2 1871.

Overretsprøukurator C. C. Alberti af Kbh. (Sorø 2) udtalte sig stærkt for Loven. Den var i Overensstemmelse med vor Forfatnings Aand. Lad Valgloven af 1855 have virket til største Gavn, ingen skulde dog sige, at det foreliggende Forslag ikke skulde kunne være endnu bedre. Han haabede, at Loven af alle demokratiske Medlemmer i Salen vilde blive gjort til Valgprogram, thi den sikrede det gode Forhold mellem den rige og den fattige

Mand paa Landet. »Det gode Forhold mellem den fattige og den rige Mand paa Landet fremmer vi mest ved, at vi giver fattige Mænd, der er istand dertil, Ret til at kaare sine Tillidsmænd, til at møde sammen, Ansigt til Ansigt, med de rige Folk, til at udtale, hvad det er, de fattige kræver, og til at foreslaa, hvorledes de fattiges Trang kan afhjælpes.«

C. P. Aaberg (Ringkøbing 2) forsvarede den bestaaende Valglov. »Det forekommer mig . . ., at saavel den ærede Forslagsstiller som det ærede Flertal har troet, at hans Forslag vil føre til nogen Forandring i den nu bestaaende Tilstand, men naar det er Tilfældet, tror jeg ogsaa, at den ærede Forslagsstiller har Uret i at sige, »at Mindretallet har misforstaaet ham, naar det ogsaa mener, at det vil føre nogen Forandring med sig.«

Professor N. C. Frederiksen (Maribo 2) fandt ikke Anledning til at gaa ind paa nogen Drøftelse af Bergs Lovforslag. »Ligesom jeg ikke tror, at man skal komme med disse Ting, uden at der er stor praktisk Trang tilstede, saaledes tror jeg heller ikke, at man vil faa nogen god Valglov paa denne Maade. Dertil kræves, at man ser hen til de konkrete Forhold, og at man paa det omhandlede Omraade søger at faa, hvad der her er godt, og som bedst passer med de særlige Forhold, men det sker ikke derved, at man kommer med en Tanke — som, om den end ikke tiltrædes, ikke er theoretisk rigtig og ingenlunde fuldstændig gennemført. Hvorfor bliver man her staaende ved denne Aldersgrænse? Hvorfor giver man da ikke Kvinder, i al Fald Enker, Valgret? Ligheden er ingenlunde konsekvent gennemført.«

H. M. Petersen (Odense 5) nærede ingen Frygt for en Udvidelse af Valgretten. Flertallets Begrundelse og hele Stilling til Mindretallet varslede imidlertid ikke om den broderlige Enighed, det lovede som Frugt af Loven. Maaske vilde Sagen staa anderledes ved 3die Behandling.

Dam (Bornholm 2) kunde ikke stemme for Loven, dersom den ikke udvidedes til at gælde Byraadene.

Lærer Fjord af Holmsland (Ribe 2) vilde ligesom H. M. Petersen (Odense 5) afvente Sagens Stilling ved 3die Behandling.

Flertallets Ændringsforslag vedtoges med 50 St. mod 17. J. J. Christensens Ændringsforslag forkastedes ved Navneopraab med 49 Stemmer mod 42. Overgang til 3die Behandling vedtoges ved Navneopraab med 59 Stemmer mod 34.

Møde 24/2 1871. 3die Behandling.¹⁾

C. P. Aaberg (Ringkøbing 2), Prokurator B. N. E. Steenstrup af Ærøsbøbing (Svendborg 7) og Jagd (Thisted 2) motiverede deres Afstemning mod Loven.

Jens Jørgensen (Vejle 5), Redaktør C. V. Rimestad (Kbhvns. A. 2), Chr. Berg (Vejle 2) og Albretsen (Præsto 3) talte for Loven. Den vedtoges endelig ved Navneopraab med 48 Stemmer mod 37, 4 (J. Christensen, V. Holm, Kofod og Leth) stemte ikke, 12 var fraværende.

1) Kilder: Fædrelandet 23½ 1871. — R. F. 70/71 Sp. 5333—44.

Landstinget. Møde 3/3 1871. 1ste Behandling.¹⁾

Proprietær J. H. T. Hasle (2den Kreds) anbefalede Forslaget, som formentlig vilde tilfredsstille den store Del af Landbefolkningen, som er ikke lidt misfornøjet med den nuværende Valgret. Selv om Landstinget vilde ændre Forslaget i Enkeltheder, burde det dog i det mindste behandle Sagen.

Smed *Søren Pedersen* (7de Kreds) vilde ogsaa gjerne have den behandlet, skønt han ingenlunde vidste noget om Utilfredshed med den nuværende Valgret, hvad Sogneraadvalg angaar. Hans Anskuelser om, hvad der burde ændres, gik nemlig i samme Retning som Mindretallets i Folketinget.

Gaardmand *Jens Andersen* af Skelby (3die Kreds) troede, at der ikke var saa lidt Utilfredshed med Sogneraadvalgene, om end mest blandt de uprivilerede Vælgere. Han frygtede ikke for at faa Husmændene ind i rundeligere Maal ;thi hans Erfaring gik ud paa, at de var fuldt saa gode Sogneraadsmlemmer som Gaardmænd og andre.

Landvæsenskommissær, Gdr. *N. Rasmussen* af Lisberg-Terp (9de Kreds) fandt det unægteligt, at Amtsraadene, skønt de vel hidtil havde opfyldt deres Hensigt, sammensattes paa en Maade, der ikke stemmede ret overens med Nutidens Udvikling. Da der nu var fremkommet et Lovforslag af Natur som det foreliggende, saa burde det i alt Fald nøje undersøges, om Valgretten til Amtsraadene burde eller ikke burde udvides. Sogneraadvalgloven havde han altid fundet daarlig, og at Landstinget maatte drøfte Æmnet, var ham utvivlsomt.

Overgang til 2den Behandling nægtedes med 32 Stemmer mod 10.

Bilag XX.

Vedr. Chr. Bergs Forslag af 10/10 1871.
(S. 151—155).

*Forslag til Lov om de kommunale Valg.*²⁾

§ 1.

Valgret til Sogneraad, Byraad og Borgerrepræsentationen i København har enhver Indbygger i den paagældende Kommune, som er valgbar til Folketinget og har haft fast Bopæl i og svaret Bidrag til Kommunen i et Aar, før Valget finder Sted.

§ 2.

Valgbar til den større Del af Sogneraadet og Byraadet og til Borgerrepræsentationen i København er enhver, som er valgberettiget ved de kommunale Valg i den vedkommende Kommune.

§ 3.

Valgbare til den mindre Del af Sogneraadet og Byraadet er de to Femtedele af de ved de kommunale Valg valgberettigede Beboere, som i det forud for Valget gaaende Kalenderaar har udredet det største Bidrag til Kommunen. Er der i det paagældende Kalenderaar udredet et lige stort Bidrag

1) Kilder: Fædrelandet ¼ 1871. — R. L. 1870/71 Sp. 2615—22.

2) R. 1871/72 Tillæg A. Sp. 2037—40.

af flere, og det bliver nødvendigt at medtage nogen af disse for at naa de ovennævnte to Femtedele, bliver de alle at medtage.

§ 4.

Valg af Amsraadets Medlemmer foretages af Valgmænd, af hvilke der vælges 2 i enhver Sognekommune af og iblandt de til Sogneraadet valgberettigede efter de for Valg til Sogneraadet gældende Regler.

§ 5.

Valgbar til den større Del af Amsraadet er enhver, som er valgbar til Folketinget, og som i et Aar før Valget har haft fast Bopæl i Amsraads-kredsen og svaret kommunale Bidrag.

§ 6.

Valgbare til den mindre Del af Amsraadet er saa mange af de til den større Del valgbare, som i det sidste Aar før Valget har udredet den største Afgift til Amsrepartitionsfonden, at de udgør fem Gange saa stort et Antal, som der er Sognekommuner i Amsraadskredsen.

§ 7.

De Valgmænd fra Købstæderne paa Bornholm, som vælger 3 Medlemmer af Amsraadet, vælges af og iblandt de til Byraadet valgberettigede efter de for Valg til Byraadet gældende Regler. To af disse 3 Medlemmer skal være valgbare til den større Del, og et Medlem skal være valgbart til den mindre Del af Byraadet for den Købstad, hvor vedkommende bor. De 6 Medlemmer af Amsraadet, som vælges af Valgmænd fra Sognekommunerne, skal være valgbare til Sogneraad i Kredsen, og 2 af den skal derhos høre til det samme Antal af højstbeskattede valgbare i Landdistriktet, som der er nævnt i § 6. Dog bortfalder Betingelsen for fast Ophold det sidste Aar før Valget i en enkelt Kommune, hvorimod den paagældende i samme Tid maa have haft fast Bopæl henholdsvis i Øens Købstæder eller i Landdistriktet.

§ 8.

Naar almindeligt Valg foregaar til Sogneraad, Byraad og Amsraad, aftræder samtlige Medlemmer af disse Raad, og der foretages nyt Valg saaledes, at Valget af den større Del finder Sted mindst 8 Dage før Valget af den mindre Del. Ved dette Valg vælges den mindre Del af disse Raad kun for 3 Aar; iøvrigt er Valget ligesom hidtil gældende for 6 Aar. De nuværende Medlemmer af Borgerrepræsentationen i København vedbliver deres Virksomhed, indtil den Tid er forløbet, for hvilken de er valgt. — Suppleringsvalg, der maatte foregaa, inden den første regelmæssige Afgang af Medlemmer finder Sted, vil være at foretage efter de hidtil gældende Regler.

§ 9.

Listerne over valgberettigede og valgbare affattes i Overensstemmelse med denne Lov, navnlig vil Amsforvalteren have at affatte Fortegnelsen over de højstbeskattede i Amsraadskredsen saaledes, at den indeholder det i § 6 nævnte Antal. Iøvrigt gælder fremdeles de hidtil fastsatte Regler for alt, de ovennævnte Valg vedkommende, forsaavidt de ikke kommer i Strid med Bestemmelserne i denne Lov.

Folketinget. Møde 10/10 1871.¹⁾

De af de 11 Venstremænd anmeldte Lovforslag indbragtes.

— — —
5) Forslag til Lov om *de kommunale Valg*.

Berg mindede om den Modtagelse, Loven ifjor havde fundet i Folketinget. Han betragtede Landstingets Forkastelse ifjor som en Udsættelse. Forslaget gik, som det vil erindres, ud paa at give almindelig Valgret for alle Skatteydere til Sogneraad og Amsraad og at foreslaa en Valgmaade for disse Valg, hvorved der kunde sikres de højstbeskattede Vælgere en vis Del af Medlemmerne i disse Raad, idet man nemlig foreslog Anvendelsen af Forholdstalsvalgmaaden. Imod dette Forslag fremkom der forskellige Indvendinger her i Tinget, tildels ogsaa fra deres Side, som stod paa Lovforslagets Grundtanke. Der blev saaledes indvendt, at det burde have omfattet Købstæderne og København med, og Antydninger i den Retning blev ogsaa fremsatte af den meget ærede Indenrigsminister. Det blev dernæst fremhævet, at Forholdstalsvalgmaaden vilde være mindre heldig til at anvendes paa disse Forhold . . . Det Forslag, som jeg nu har den Ære paa Medforslagsstilleres og egne Vegne at forelægge for det høje Ting, . . . gaar ud paa at indføre den almindelige Valgret til Valg af samtlige Medlemmer til Sogneraad, Byraad, Amsraad og Borgerrepræsentationen i København, men foreslaar Indførelsen af en Valgbarhedscensus for den mindre Del af Sogneraadet, Byraadet og Amsraadets Medlemmer.

Møde 25/10 1871. 1ste Behandling.²⁾

Ordføreren for Forslagsstillerne (*Berg*) var forvisset om, at Forslaget vilde blive modtaget med Glæde i Folketinget. Det gav alle kommunale Skatteydere almindelig Valgret til de kommunale Raad. Medens den nuværende Ordning stred imod Forfatningens Aand, bragte den foreslaaede Overensstemmelse med denne tilveje. Taleren begrundede særlig de ny Bestemmelser i Loven, om Byraadenes og Københavns Borgerrepræsentations Valg. I København gav Forslaget 5—6000 hidtil udelukkede Skatteydere Valgret. Det vilde fremme Liv og Bevægelse paa det kommunale Omraade. At frygte for ensidige Valg var ugrundet. Snarere blev Vælgerne ensidige under den nuværende Ordning. Han søgte at paavise, at Indenrigsministeren (C. A. Fonnesbech) nu indtog et andet Standpunkt til det kommunale Valgspørgsmaal end for 8 Aar siden, ved at fremdrage Udtalelser af Ministeren, som han ogsaa havde fremdraget sidste Aar. Og ved at have dem i Tanke blev han »i højeste Grad forbavset ved forleden Dag under en anden Sags Behandling at høre den højtærede Minister forud udtale sin Dom over det Forslag, vi her har til Behandling. Han sagde, at dersom det Lovforslag, der her nærmest staar paa Dagsordenen — nemlig det Forslag, hvorom der her er Tale — nogensinde skulde blive til Lov, da vilde man snart erkende, at der er ikke det, der ligner nogensomhelst Garanti for en retfærdig Afgørelse af en saadan Strid. . . . Det, til hvilket den ærede Minister for 8 Aar siden

1) Kilder: Fædrelandet 1 $\frac{1}{4}$ /₁₀ 1871. — R. F. 1871/72 Sp. 81—82.

2) Kilder: Fædrelandet 2 $\frac{9}{10}$ /₁₀ 1871. — R. F. 1871/72 Sp. 871—961.

med Glæde vilde række Haand, og som han anbefalede til Tinget, derom siger han nu, at det vil ikke afgive nogensomhelst Garanti for en retfærdig Afgørelse af en saadan Strid. Den meget ærede Minister føjede til: »Dette er nu praktisk forstandig Mands Tale, en Mands, som kender Menneskene og ved, hvad de bærer i deres Skød«.«

Redaktør *Lucianus Kofod* af Kbh. (Bornholm 1) afholdt sig ifjor fra at stemme for Loven og vilde nu begrunde dette, da Loven syntes at skulle være Led i et meget omfattende og sammenhængende Valgløsen eller Valgprogram. Den fremkom i en stor Grundtanke, den borgerlige Ligheds Navn; ved nøjere Eftersyn viste den sig dog kun at være Lapværk. Den udvidede vel Valgretten, men indskrænkede Valgbarheden. Der var ikke nogen Trang til en udvidet Valgret, thi den Ret, som de ikke-privilegerede Vælgere alt havde, benyttedes kun i ringe Omfang. Saalænge de uformuende Klasser i dobbelt Betydning savnede Evne til at bruge en forøget kommunal og politisk Indflydelse, var det næsten Ironi at give dem den. Hvad der trængtes til, var en Forbedring i de nævnte Klassers Kaar. Først maatte man skaffe dem Oplysning til at bruge Retten og Tid til at ofre paa den, derefter kunde man give dem udvidet Valgret. Forslaget var altsaa utidigt, og Taleren kunde ikke stemme for det, men da det hvilede paa en god, om end i Øjeblikket ikke gennemførlig Idé, vilde han heller ikke stemme imod det. Blandt hans Vælgere var der næppe Stemning for Forslaget.

Gaardejer *Lars Larsen* af Vejby (Frederiksborg 2) vilde stemme for den videre Fremme af Forslaget, idet han ansaa dets Grundtanke for rigtig og ogsaa troede, at der var Trang til en Udvidelse af Valgretten.

Lærer *Thomas Nielsen* af Birk ved Herning (Vejle 2) havde af Kofod ingen Grunde hørt, kun noget Snak fra Bornholm. »Hvad er der fremkommet (fra Kofod) imod Lovforslaget? Mit Svar var: Der er aldeles intet fremkommet, thi det eneste, jeg har hørt, er noget Snak om, at der ingen Trang er tilstede til Lovforslaget, men dette indskrænkede sig dog til Bornholm, hvor det ærede Medlem havde talt med en eller anden Vælger.« Han stod paa det samme Standpunkt som ifjor. Der maatte gives den 4de Klasse Lejlighed til at komme frem med, hvad der laa den paa Hjærte, i Stedet for at det nu kun debatteres paa Kroer og Kipper.

Lucianus Kofod (Bornholm 1) haabede, at Formanden havde overhørt Th. Nielsens Udtryk »Snak«.

Formanden (Krabbe) havde opfattet Th. Nielsen saaledes, at Kofod havde omtalt »Snak«, som han havde hørt paa Bornholm. Udtrykket Snak var ikke smagfuldt.

Lucianus Kofod (Bornholm 1) fandt sig i Th. Nielsens Udtryk, fordi denne var saa personlig elskværdig og nærede særlig Velvilje for Taleren. Enhver udenfor Salen skulde med sin Person have staaet ham til Ansvar derfor.

Gaardfæster, Sognefoged *Jacob Madsen* af Bur (Ringkøbing 3) talte for Loven som meget maadeholden.

Boelsejer *Hans Mathias Pedersen* af Carlshøj i Brenderup Sogn (Odense 5) troede ikke, at der var Trang til Lovforslaget, i alt Fald ikke for By- og Sogneraadenes Vedkommende. I Befolkningen var der snarere Frygt for

Forandringen end Stemning, thi den kunde forøge enkelte Partiføreres Magt. Det gjaldt langt snarere at benytte den Frihed, vi alt har.

Fhv. Gaardejer *Villads Nielsen Holm* af Førslev (Aalborg 5) talte for Lovforslaget med særligt Hensyn til Kofods Foredrag.

Gaardejer *J. J. Christensen* af Heager (Ribe 1) var imod Loven. Dens Bestemmelser kunde paa mange Steder aldeles udelukke Gaardmandsklassen fra de kommunale Raad.

Gaardejer *Søren Jørgensen* af Uldum (Vejle 4) og Skolelærer *Christen Petersen* af Vester Ulslev (Maribo 3) var for Loven.

Højesteretsadvokat *A. L. Hindenburg* (Kbh. 6) viste, at Lighedsidéen førte endnu videre end Lovforslaget. »Naar det er blevet sagt til Forsvar for nærværende Lovforslag, at det gaar ud paa at gøre alle lige for Loven, at give alle lige Rettigheder, maa jeg protestere derimod. Det er ikke ganske saa, da det dog alligevel hedder i § 1, at Valgretten gøres afhængig af, hvorvidt man har svaret Bidrag til Kommunen. Vilde man gøre Skridtet helt ud i denne Retning, og vilde man sige, at dette slet ikke har noget med Formuen at gøre, saa maatte naturligvis Valgretten tilkomme enhver, hvad enten han har givet Bidrag til Kommunen eller ikke. Naar man vil fyldestgøre de saakaldte Menneskerettigheder i størst Omfang, saaledes at der slet ikke skal stilles yderligere Krav, kan man vel heller ikke udelukke dem, der har været saa ulykkelige, at de har maattet modtage Forsørgelse af det offentlige. Det kan jo være dem aldeles utilregneligt, at de har været i en saa sørgelig Stilling, og det kan vel siges, at de, der har modtaget saadan Forsørgelse, maaske er Personer, der er fuldkommen saa agtværdige og hæderlige og mangan Gang fuldkommen saa oplyste som de, der ikke har været i en saadan Stilling. Jeg tror, at man ikke fra Idéens Side kan gøre Folket fuldstændig Fyldest herved. Jeg har nu ikke sagt dette, fordi jeg mener, at saadanne Idéer har Krav paa at ske Fyldest gennem Lovgivningsarbejder, jeg tror tværtimod, at det er den farligste Maade at give Love paa, naar man, uden at tage Hensyn til det praktiske Livs Krav, vil bestræbe sig for at faa sine Idéer gennemførte i deres yderste Konsekvenser.« Fik den 4de Klasse overvældende Indflydelse, da kunde det føre til Misbrug, ligesom Præstemagten, Adelens Magt og Middelstandens Magt tidligere havde gjort. Naar man nu har Erfaringen for sig, at andre Samfundsklasser, naar de har haft en overvejende Indflydelse, har misbrugt den til egen Fordel og Medborgernes Fordærv, forekommer det mig at være en højst besynderlig Slutning at sige, at det derfor er hensigtsmæssigt at anvise den arbejdende Befolkning en saadan Stilling, at den bliver istand til at gøre de samme Misbrug, som de andre Stænder har ladet sig komme til Last.

Husmand *Hans Albretsen* af Nestelsø (Præstø 3) ønskede Valgretten endnu mere udvidet. Han vilde støtte Forslaget af al Magt.

Cand. polit. *J. H. G. Tauber* af Kbh. (Skanderborg 1) anbefalede udførelse af Lovforslaget. Navnlig for Købstæderne vilde det være en Velgerning.

Th. Nielsen (Vejle 3) vilde have Loven betragtet som en Sikkerhedsventil i disse bevægede Tider.

Overretsprokurator *C. C. Alberti* af Kbh. (Sorø 2) fremhævede Forslagets Overensstemmelse med Grundlovens Aand. Han betonedes dets maadeholdne

Karakter, idet det aldeles ikke forandrede de bestaaende kommunale Institutioner. Valgretsspørgsmaalet maatte komme frem som Valgprogram ved de forestaaende Folketingsvalg, og Taleren skulde benytte sin Indflydelse til at Indenrigsministeren fra Valgtribunen i Slagelse kom til at udtale sig om det. »Ja, der er mange, som skriver om at faa den almindelige Valgret afskaffet, men er der nogen her i Salen, som er af samme Mening, da lad ham komme med Forslag derom. Lad dem, der klager over, at den store Mængde er en Bold for Partimænd, fremstaa og støtte deres Betragtninger med Forslag. Da kan vi prøve disse Forslag, og dersom de vedtages med Hensyn til Rigsdagen, vil naturligvis det Forslag, der her foreligger, dø hen, thi til Slutning ligger Forslagets Styrke dog i, at det stemmer med Rigets Forfatning.

Assurancebestyrer *I. A. Hansen* af Kbh. (Svendborg 3) drog en Sammenligning mellem Forhandlingerne paa den grundlovgivende Forsamling og Valgretten til Rigsdagen og den nu førte Forhandling. Man havde dengang tilsidesat Hensynet til Skæpper og Tønder Hartkorn, uden at der var blevet noget virkeligt af de Talspøgelser, man da havde søgt at skræmme med. Den megen Tale om Gaardmænd og Husmænd var aldeles uberettiget. Talen var om Forholdet mellem den privilegerede $\frac{1}{5}$ og de upriviligerede $\frac{3}{5}$ Vælgere. Folketingets Bestræbelser burde gaa ud paa at hæve Landstinget op til sig, ikke at stige ned til Landstinget, og man skulde derfor ikke, som en Taler havde ment, anlægge sine Forslag paa at tækkes Landstinget, til hvilket Regeringen i alt for høj Grad støttede sig. Sluttelig polemiserede han mod Hindenburg, der mærkværdig nok ikke havde »Socialisten« i Lommen idag, og i Modsætning til hvem Taleren og hans Meningsfæller var de rolige i Landet.

Formanden fortolkede Udtrykket »op til Folketinget« som hen til de Meninger, Folketinget forfægtede.

I. A. Hansen mente med »op« og »ned« mere og mindre frisindet.

Redaktør *C. V. Rimestad* af Kbh. (Kbh. A. 2) havde to Gange tidligere foreslaaet, at enhver, der betaler Skat til Kommunen, skal være valgberettiget. Derved var hans Stilling til Valgretsspørgsmaalet betegnet. Han skulde ikke gaa dybere ind paa Forslaget, da det var givet, at det ikke lod sig gennemføre.

Indenrigsministeren troede ikke, at der var Spor af Trang til Lovforslaget, og fastholdt denne sin Mening (Afbrydelse af *B. Christensen*). Taleren kunde ikke indrømme, at det var ubetinget rigtigt at bygge den kommunale Valgret paa samme Grundvold som den politiske. Men dernæst maatte han fremhæve, at den Tanke, hvorpaa Lovforslaget byggedes, ikke var den, hvorpaa Forfatningen med sine to Kamre hvilede. Det var derfor fuldstændig uberettiget at slutte fra Modstand mod Forslaget til Modstand mod den almindelige Valgret.

Chr. Berg (Vejle 2) kunde statistisk bevise, at de ikke privilegerede $\frac{3}{5}$ af Vælgere paa mange Steder med stor Iver benyttede den dem tillagte Ret. I de kommunale Anliggender spillede Statens Tilsyn den samme Rolle, som i det politiske Liv Landstinget.

Efter et kort Ordskifte mellem *Ministeren* og *Berg* foreslog *Formanden* at afslutte Forhandlingerne. Dette Forslag vedtoges med 39 Stemmer mod 13.

Med 52 Stemmer mod 9 vedtoges Overgang til 2den Behandling, og paa Bergs Forslag med 53 Stemmer mod 1 Henvisning til et Udvalg paa 11 Medlemmer.

Betænkning over Forslag til Lov om de kommunale Valg.
(Afgiven af Folketingets Udvalg den 14de December 1871.)¹⁾

Udvalgets *Flertal* (Alberti, Albretsen, Berg, S. P. Christensen, Jens Jørgensen, P. Nielsen og Rugaard) anbefaler nærværende Forslag til Vedtagelse. Det hviler ligesom det ifjor af Folketinget vedtagne beslægtede Forslag paa den efter Flertallets Anskuelse rigtige Grundtanke, at alle, som svarer Bidrag til Kommunen, skal have lige Valgret, og det har det Fortrin for det sidstnævnte Forslag, at det ikke indskrænker sig til Landet alene, men ogsaa medtager København og Købstæderne, hvor Trangen til en saa gavnlig Reform maa være den samme, hvilket synes at finde en i alt Fald delvis Bekræftelse deri, at der, siden nærværende Lovforslag blev fremlagt for Folketinget, er fremkommet ikke mindre end tvende Lovforslag om Valg af Borgerrepræsentanter i København, og som begge gaar ud paa det samme for Københavns Vedkommende, som findes i § 1 af nærværende Lovforslag. — At man ikke paany har optaget Bestemmelsen om Forholdstalsvalgmaaden, men istedetfor derfor stillet Forslag om Indførelse af en Valgbarheds-census for Sogneraad og Byraad, maa Flertallet ligeledes billige. — Det maa anses rigtigt, at Ligningskommissionerne vælges efter de samme Valgretsbestemmelser som Byraadene, og det turde ligeledes være hensigtsmæssigere, at der kun hvert andet Aar foretages nye Valg til Københavns Borgerrepræsentation; man stiller derfor Forslag i disse tvende Henseender. — Hvad Sagen i sin Helhed angaar, skal man henvise til de Betragtninger, som ifjor af det da nedsatte Udvalgs Flertal blev fremsatte i Betænkningen over den ovenanførte beslægtede Sag, idet man udtaler som sin Overbevisning, at de nugældende Bestemmelser om de kommunale Valg er i og for sig saa uheldige og staar saa stærkt i Strid med den i 1849 givne fri Forfatning, samt betegner en i flere Henseender saa tvivlsom Fremgang fra den ved Lovene af 24de Oktober 1837, 1ste Januar 1840 og 13de August 1841 indførte kommunale Tilstand, at en fortsat Modstand imod en grundig Reform i disse Forhold efter den ved Lovforslaget givne Anvisning mer og mer vil samle alle Frihedens Venner om Fordringen paa dens Gennemførelse.

Med Hensyn til Mindretallets nedenstaaende Forslag skal man bemærke, at man finder den foreslaede Adskillelse af Vælgerne i to særskilte Klasser meget betænkelig; iøvrigt forbeholder man sig at udtale sig nærmere om dette Forslag og de vedføjede Bemærkninger ved den mundtlige Forhandling.

Et *Mindretal* (E. G. Mørck, P. Pedersen og Raben) maa modsætte sig Vedtagelsen af nærværende Lovforslag. Vi kan ikke slutte os til den Grundtanke, hvorpaa Forslaget hviler, nemlig, at alle, uden Hensyn til Størrelsen af det Bidrag, de yder til Kommunen, skal have lige Valgret, og vi har

1) R. 1871/72 Tillæg B. Sp. 473—77, 477—80.

i det hele taget et fra Flertallet forskelligt Syn paa, hvad der, under en videre Udvikling af vore kommunale Forhold, tjener Befolkningen bedst.

Med Hensyn til Sogneraadene er det Grundlag, hvorpaa Valgene under den nu gældende Ordning hviler, nemlig, at den større Halvdel af Medlemmerne vælges af de højstbeskattede i Kommunen, efter vor Mening aldeles rigtig, og vi tør ikke gaa ind paa, at der indrømmes de mindstbeskattede, alene paa Grund af deres numeriske Styrke, uden Hensyn til hvor stort et Bidrag de yder, en saadan Indflydelse paa Valgene, at de, under alle Omstændigheder, kan indsætte Flertallet. Under Forhold, hvor der ingen alvorlig Meningsforskel er mellem de højst og de lavest beskattede, er det ikke af saa særlig stor Betydning, hvem der kan besætte de fleste Pladser i Raadet, men under Forhold, hvor bestemt Uenighed maatte være tilstede enten om Styrelsen i det hele, eller om enkelte vigtige Beslutninger, tilvejebringes den sande Lighed kun derved, at hver af Parterne kan skaffe sig repræsenterede i lige Tal, forsaavidt det er muligt. Og naar Spørgsmaalet derefter bliver, hvem der bør have Ret til at vælge det ene Medlem, som gør Udslaget imellem den større og mindre Halvdel, synes det simpel Billighed, at Retten tillægges den Part, som yder den langt overvejende Del af Kommuneafgifterne.

Hvad nu Amsraadsvalgene angaar, da bygger Forslaget dem jo paa samme Princip som Sogneraadsvalgene, nemlig, at de mindstbeskattede skulde kunne besætte de fleste Pladser. Fra vor Synspunkt maa vi finde det i høj Grad urigtigt, at Amsraad, hvis Flertal kunde komme til at bestaa af Folk, der svarede lidet eller intet Bidrag til Amsrepartitionsfonden, kunde komme til at raade over Amternes Pengevæsen.

Medens det beslægtede Forslag, der blev vedtaget af Folketinget ifjor, indrømmede de højstbeskattede Indflydelse paa Valgene igennem Forholdtalsvalgmaaden, har man i Forslaget i Aar ment at burde give dem denne Indrømmelse ved at indføre Valgbarhedscensus for Valgene af de mindre Halvdele af Sogneraadene og Amsraadene. Afset fra, at denne Valgmaade er aldeles betydningsløs til at værne om de Interesser, der efter vor Formening ogsaa bør værnes om ved Valg af Medlemmer til Sogneraadene og Amsraadene, vil vi ikke kunne gaa ind herpaa, fordi vi ikke vil være med til at indføre denne uheldige Valgmaade — der binder Valget til visse bestemte Personer og ikke tillader at drage Dygtigheden frem, hvor den findes — ved vore kommunale Valg, hvor den aldrig før har været brugt.

Endskønt vi saaledes ikke har kunnet gaa ind paa de Forandringer i Valgene til Sogneraadene og Amsraadene, der foreslaas i Forslaget og tiltrædes af Flertallet, fordi de er af en saa gennemgribende Natur, at de aldeles forrykker de bestaaende Forhold, er vi dog ikke utilbøjelige til at foretage Forandringer i den bestaaende Valgmaade for Landdistrikternes Vedkommende med Undtagelse af Bornholm, hvor Forholdet er af en saa ejendommelig Natur, at vi ikke har ment at burde befatte os dermed. For Landets øvrige Sognekommuner har vi troet at burde tilraade den Forandring, at den *Femtedel* af de højstbeskattede Vælgere, der nu vælger den større Halvdel af Sogneraadet, forandres til *to Femtedele*, og at de to Vælgerklasser vælger hver for sig, hveranden Gang, saa de Højstbeskattede ude-

lukkes fra det Valg, hvorved den mindre Del af Sogneraadet vælges. Vi formener ligeledes at burde tilraade at forøge Antallet af de umiddelbare valgberettigede, der nu vælger den mindre Del af Amtsraadet, til det dobbelte. Disse af os foreslaaede Forandringer er ikke ubetydelige, og vi formener, at de Indrømmelser, vi igennem dem har gjort til Flertallets Tanke, ikke er saa ganske smaa. Ved den foreslaaede Forandring i Valgene til Sogneraadene vil et meget betydeligt Antal Husmænd komme ind i de Højstbeskattedes Klasse, og ved at fordoble Antallet af de umiddelbare valgberettigede til Amtsraadet, vil ikke faa af den almindelige Gaardmandsklasse komme med til at vælge den mindre Del af Amtsraadet; endvidere vil der, ved at vi foreslaar at dele Vælgerne til Sogneraadet i to Klasser, opnaas en fuldstændig Lighed i Valgmaaderne til Sogneraadene og Amtsraadene, idet Valgene til begge Raad foreslaas foretagne vekselvis af de to Vælgerklasser og det ikke tilstedes den ene Vælgerklasse i Sognekommunerne at vælge hver Gang, medens den anden kun vælger hver anden Gang.

Forslaget gaar endvidere ud paa at forandre den bestaaende Valgmaade til Byraadene i Landets Købstæder og Borgerrepræsentationen i København. Herpaa har vi ikke troet at burde inlade os, da vi mener, at en slig Forandring — hvis den overhovedet bør finde Sted, hvorom vi ikke her skal udtale nogen Mening — maaske ved særskilte Love, afpassede efter de særlige Forhold, der er tilstede, dels i Købstæderne, dels i København, Forhold, der jo i høj Grad er forskellige fra Tilstanden paa Landet. Dette har Lovgivningsmagten jo ogsaa hidtil stadig anerkendt, idet den altid har givet særskilte Kommunallove for Landet, Købstæderne og København.

Idet vi saaledes har fundet det rigtigt at indskrænke os til at foreslaa Forandringer i Valgretten til Sogneraad og Amtsraad, stiller vi nedenstaaende Ændringsforslag.

Et andet *Mindretal* (L. C. Larsen) maa ligesom med Hensyn til det ifjor foreliggende Lovforslag finde det utilraadeligt at gaa ind paa Forandringer i de gældende Lovbestemmelser om den kommunale Valgret og tilraader derfor at forkaste baade det oprindelige Lovforslag med de dertil af Flertallet stillede Ændringsforslag og det nedenfor af et Mindretal stillede forandrede Lovforslag.

Ændringsforslag af Flertallet til § 1, § 2, § 3 og § 8.

»Mindretallet:

»Lovforslaget affattes saaledes:

»Forslag til Lov om Forandringer i Valgretten til Sogneraad og Amtsraad.

§ 1.

Den større Del af Sogneraadets Medlemmer vælges af de to Femtedele af Kommunens Beboere, som er i Besiddelse af Betingelserne for Valgbarhed til Folketinget, i det foregaaende Kalenderaar har haft fast Bopæl i Kommunen og derhos udredet de højeste Bidrag til de paa Hartkorn og efter Formue og Lejlighed paalignede Kommuneafgifter. Har flere i det paagældende Aar udredet lige Bidrag til Kommunen, af hvilke det er nødvendigt at medtage nogen for at naa det ovenfor omtalte Antal, medtages de alle.

Den mindre Del af Sogneraadets Medlemmer vælges af de øvrige Beboere, der er i Besiddelse af Betingelserne for Valgbarhed til Folketinget, har haft fast Bopæl i Kommunen i det foregaaende Kalenderaar og udredet Bidrag til Kommunen, det være sig i Penge, Naturalier eller Arbejde.

§ 2.

Den større Del af Amsraadets Medlemmer vælges af samtlige Sogneraad i Amsraadskredsen, saaledes at ethvert af disse af sin egen Midte vælger en Valgmand. Den mindre Del af Amsraadets Medlemmer vælges af et Antal, dobbelt saa stort som de fornævnte Valgmænds, af de Ejendomsbesiddere, der har haft fast Ophold i Amsraadskredsen det sidste Aar før Valget, er i Besiddelse af Betingelserne for Valgbarhed til Folketinget og i det nævnte Aar har udredet den største Afgift til Amsrepartitionsfonden. Under disse Ejendomsbesiddere er indbefattet de Fæstere, saavelsom de Forpagtere eller Lejere, som efter tinglæst Kontrakt besidder den paagældende Ejendom for den Aarrække, for hvilken Valget gælder. Har flere i det paagældende Aar udredet lige Afgifter til Amsrepartitionsfonden, af hvilke det er nødvendigt at medtage nogen for at naa det ovenfor omtalte Antal, medtages de alle.

§ 3.

De gældende Bestemmelser om Amsraadsvalgene paa Bornholm forbliver uforandrede.

§ 4.

Naar de nuværende Sogne- og Amsraadsmedlemmer efter Tur fratræder, bliver de nye Valg at foretage efter Reglerne i denne Lov. Til samme Tid sættes de Bestemmelser i §§ 3 og 35 i Lov af 6te Juli 1867 om Landkommunernes Styrelse, der strider imod denne Lov, ud af Kraft.

Møde 19/1 1872. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren (Chr. Berg) forsvarede paa Flertallets Vegne Lovforslagets Lighedsprincip, at alle, som svarer Bidrag til Kommunen, skal have lige Valgret. Lovforslaget omfattede iaar ogsaa Købstæderne og København. Det stillede i Stedet for Anvendelsen af Forholdstalsvalgmaaden, som ifjor var foreslaaet, en Valgbarhedscensus. Flertallet stillede Forslag om, at Ligningskommissionerne skal vælges efter de samme Valgretsbestemmelser, som Byraadene, samt at der kun hvert andet Aar skal foretages Valg paa Borgerrepræsentanterne i København. Han imødegik derefter udførlig Mindretalsforslagene, af hvilke det ene, fremsat af E. G. Mørck, P. Pedersen og Raben, indfører en ganske ny Klassifikation af Vælgerne, saa at Gaardmændene kommer i en fornem Klasse for sig og Husmændene og andre Arbejdere i en anden Klasse for sig. Men hvad er naturligere, end at de, der skydes til Side som en særegen Pariakaste eller en særegen Vælgerklasse, tager Regres paa andre Steder, hvor de i Virkeligheden er i Flertal og kan bemægtige sig Valgene . . . , at de siger til de andre: Hvis I er for fornemme til at vælge sammen med os ved de kommunale Valg, saa vil vi være Herrer

1) Kilder: Fædrelandet 29/1 og 27/1 1872. — R. F. 1871/72 Sp. 3807—3907, 4222—47.

ved de politiske Valg. — Altsaa vi, som holder paa det almindelige Valgretsprincip, hævder ogsaa her dette Princip, fordi vi tror, at ved Friheden vil de gode og ædle Kræfter i Samfundet gennem den fri Vekselvirkning, der finder Sted, føre til et godt og heldigt Resultat baade indenfor den snævrere og indenfor den videre Kreds, og det kan ikke modbevises ved Erfaringer hertillands paa noget Punkt, at en saadan Tillid til den almindelige Valgrets Grundsætninger er utidig eller ikke berettiget. Til Efterlignelse for Indenrigsministeren anbefalede han det Eksempel, Justitsministeren havde givet i den færøiske Landkommunallov. »Jeg benytter Lejligheden til at minde den meget ærede Indenrigsminister om, at en af hans Kolleger har ved et Lovforslag nylig anerkendt det samme Princip for de kommunale Valg, som Flertallet her gør gældende, nemlig den meget ærede Justitsminister ved Lovforslaget om den kommunale Ordning paa Færøerne. Jeg tror for mit Vedkommende ikke, at Færøerne er mere vidt fremskredne i Oplysning og Interesse for det kommunale Liv, end vi hertillands. Jeg antager, at Regeringen bryder sig mindre om, at de tumler sig lidt deroppe, men anerkender Regeringen Principets Anvendelighed i en Del af Landet, maa den ogsaa erkende den i et videre Omfang.« Sluttelig polemiserede han med Kofod og C. V. Rimestad i Anledning af deres partikulære Lovforslag.

Gaardejer *Peder Pedersen* af Sigerslevvester (Frederiksborg 3) hævdede Mindretallets Stilling. Lovforslaget brød i altfor høj Grad med det bestaaende. Den foreslagne Valgbarhedscensus var betydningsløs. Ved besindige Fremskridt burde man søge at fjerne den Misfornøjelse, der var tilstede. Mindretallet foreslog at dele alle Vælgere i to Klasser, der hver for sig skulde vælge Sogneraadmedlemmer. Den højst beskattede $\frac{1}{2}$ skulde da vælge den større Halvdel af Medlemmerne, Resten den mindre. »Dette er en meget betydelig Udvidelse, idet man ikke blot opnaar, at alle Gaardmænd i de fleste Kommuner faar Valgret til at vælge denne Del (den større Del) af Sogneraadet, men ogsaa, at der bliver taget en betydelig Del af Husmændene med ...« Ved Valgene til Amsraadene skulde de umiddelbart valgberettigedes Tal fordobles. Derhos foreslog Mindretallet at indskrænke Lovens Omfang til Sogneraad og Amsraad. Vilde man et praktisk Resultat af Loven, skulde man stemme for Mindretalsforslaget.

Etatsraad, Borgmester *L. C. Larsen* (Kbh. 3) hævdede som Mindretal den Mening, at vi trænger til Ro i vore politiske Forhold. Derfor burde man blive staaende ved de gældende Valglove, der desuden efter Talerens Mening var fuldstændig fyldestgørende. Navnlig hævdede han denne Mening for Københavns Vedkommende. Den ringe Deltagelse i de kommunale Valg her i Byen viste tilstrækkeligt, at der var Tilfredshed med den nuværende Ordning. Ogsaa Hilsynet til, at der foreslaas en Forandring i den københavnske Skattelov gjorde det uheldigt at vedtage Flertalsforslaget nu.

Dr. phil. *G. H. Winther* af Kbh. (Aarhus 1) imødegik Mindretallet. Det var bedre frivillig at tilfredsstille retfærdige Krav end at lade sig deres Oplydelse aftvinge. I Mindretallets Betænkning fremsættes den almindelige Anskuelse, at man egentlig ikke skulde røre ved slige Love, uden at der havde aabenbaret sig en Trang til Forandring, det vil sige ikke hos Deltagerne i Lovgivningsmagten, men hos selve dem, der skulde komme i Besiddelse af

Retten ... Jeg holder mere af at gøre frivilligt, hvad jeg erkender kan for-dres med Retfærdighed, end at der absolut skal en Presse paa for at faa det sat igennem ... Det ærede Medlem for Frederiksborg Amts 3die Valg-kreds, P. Pedersen troede, at det maa være Lovens Hensigt at tilfredsstille de misfornøjede, men jeg tror, det maa være Lovens Hensigt at tilfredsstille Retfærdigheden ... og han mente, at man kunde bedømme Rigsdagsmæn-denes Lyst til snart at faa en Forandring i disse Love efter den Stemme-givning, de afgav idag, idet han fastholdt, at de, der vilde, at der snart skulde ske en Forandring, maatte stemme for Mindretallets Forslag, hvorimod de, der mente, at det ikke havde nogen Hast, skulde stemme for Flertallets Forslag eller for det oprindelige Lovforslag uforandret ... I Mindretallets Betænkning staar, at en Valgbarhedscensus for Valget af den mindre Halvdel af Sogneraadet og Amtsraadet er betydningsløs, men det er underligt at tænke sig, da vi i vor Grundlov af 1849 havde en Valgbarhedscensus som Grundlag for Sættelsen af Landstinget, at den her stemples som aldeles betydningsløs ... Der er to Grunde, hvorfor jeg ønsker, at denne Lov skal blive vedtagen; den ene er den, at det er en retfærdig Fordring, at enhver, der er Interessent i en saadan Forening som Kommunen, ogsaa skal have sin Stemme med (Afbrydelse). Jeg siger, at enhver, der er Interes-sent, som betaler Skat, ogsaa skal have Ret til at stemme, det kalder jeg en retfærdig Fordring. Min anden Grund er den, at jeg ønsker, at der skal være en større Økonomi i Kommunernes Bestyrelse end den, der paa mange Steder finder Sted. — Senere (Sp. 3534) tilføjede han: Jeg tog ikke fejl, da jeg før sagde, at jeg nok troede, at der vilde komme en Slags Misbil-ligelse af min Sammenligning af en Kommune med et Interessentskab.¹⁾

A. L. Hindenburg (Kbh. 6) fraraadede i et udførligt Foredrag Lovfor-slaget.

C. V. Rimestad (Kbh. A. 2) og Lucianus Kofod (Bornholm 1) havde stillet deres Lovforslag, fordi de ikke troede paa Gennemførligheden af Bergs. Kofod hævder navnlig Uretfærdigheden i, at — imod det øvrige Lands Sæd — Skatteydere i København med 100 Rdl. Skatteindtægt var udelukkede fra Valgret.

Jacob Madsen (Ringkøbing 3) forsvarede Flertallets Standpunkt.

Købmand, Konsul R. L. Ulstrup (Frederiksborg 1) hævdede i et dybere gaaende filosofisk Foredrag (der ikke paa alle Punkter billigedes af For-manden) med indflettede Lignelser fra Naturvidenskabernes, Teknikens og

1) I Anledning af denne Tale af G. Winther udtalte Rimestad (Sp. 3834): Det ærede Mem-lem, som nu satte sig, erklærede, at han ikke havde talt før ... i denne Sag, men jeg vilde have sat stor Pris paa, om det ærede Medlem heller ikke havde talt (nu) ... jeg vil dog gøre opmærksom paa, at det var de mest trivielle og efter min Mening løse Raisonementer, som vi i en Række af Aar har hørt for og imod, der her blev draget frem, og det var hverken mere eller mindre

Deretter fremkom følgende Ordskifte:

Formanden: En saadan almindelig Karakteristik af, hvad der er fremkommet i et Medlems Udtalelser, som »løst« og »trivielt« er ikke tilstedelig. C. V. Rimestad: Ja, det var det efter min Overbevisning. Formanden: Det kan gerne være, at det er det ærede Medlems Overbevisning, men det er ikke, alt, hvad der er et Medlems Overbevisning, som det er tilstedeligt og passende at fremføre her i Tinget. C. V. Rimestad: Jeg skal da for Fremtiden sige, at det efter min Overbevisning i ethvert af dets Details var løst og trivielt. Formanden: Jeg maa anmode det ærede Medlem om ikke at gentage de Udtalelser, jeg engang har paatalt. C. V. Rimestad: Jeg gentog dem ikke i Almindelighed, men kun i Details, og det var alene det første, den ærede Formand anmodede mig om ikke at gøre.

andre Videnskabers Omraade, den bestaaende kommunale Valglov. Sluttelig udtalte han Frygt for, at Lovforslagets Vedtagelse vilde være ilde set af en vis europæisk Stormagt og maaske blive Paaskud for at paaføre os Fortræd.

Formanden bemærkede, at Danmark staar i et venskabeligt Forhold til alle europæiske Magter.

Proprietær *S. P. Raben* af Vonsild (Vejle 6) forsvarede som Medforslagsstiller Mindretallets Forslag.

Professor, Skoleinspektør *C. C. Brix* (Kbh. 2) billigede i Principet, at enhver, der yder Skat til en Kommune, skal have Indflydelse paa den kommunale Styrelse. Imod Rimestads og Kofods Forslag indvendte han, at de gav alle Skatteydere i København denne Indflydelse i lige Grad uden Hensyn til Skattens Størrelse. Under urolige Forhold kunde dette føre til, at de lavest beskattede besatte alle Pladserne i Borgerrepræsentantskabet. Magistraten vilde da ikke være nogen Garanti, thi den kunde afskediges af Borgerrepræsentanterne. Det var hans Agt, og han raadede Tinget dertil, at stemme mod de foreliggende Forslag om Valgretten til Københavns Borgerrepræsentantskab.

Gaardfæster *Niels Andersen* af Husby (Odense 3) talte mod Lovforslaget og Flertallets Stilling.

J. A. Hansen (Svendborg 3) kunde vel ikke følge Ulstrups Foredrags høje, fantastiske Flugt til Firmamentet o.s.v. Forhaabentlig vilde dette Foredrag, naar det kom til at foreligge i Tidenden, blive draget frem, som det fortjente. Han fremdrog derefter enkelte Sætninger, som Ulstrup havde udtalt, og behandlede dem skarpt og skaanselsløst. Imod *P. Pedersen* bemærkede han, at det naturligtvis ikke kom Flertallet an paa at faa en Lov, men at faa en god Lov. Maatte der end føres mægen tilsyneladende frugtesløs Forhandling om et Forslag som Flertallets, vilde Taleren trøste sig med, at dette var en nødvendig Betingelse for en ny Tankes Gennemførelse, og Flertallets Tanke skulde gennemføres, hvor megen Modstand den end mødte i Øjeblikket.¹⁾ Alle, der efter deres Evne svarede til Kommunen, skulde ogsaa have lige Indflydelse paa Kommunens Anliggender. Den liden Deltagelse, der for Øjeblikket blev Valgene i København til Del, havde sin Grund i, at hele Vælgerklassen, som den nu var, hørte til samme Retning. Der kom ingen Kamp, thi den lille Minoritet, hvortil Taleren hørte, ansaa det for unyttigt at rejse nogen Modstand. Kom derimod de Tusinder af Skatteydere, der for Øjeblikket udelukkes, med, da skulde Taleren møde, thi der vilde da være Udsigt for ham til at kunne udrette noget. Københavns Kommunes finansielle Bestyrelse var efter Talerens Mening for dyr. Deri

1) Hans Ord lød: Der er i det hele her nogle Gange faldet Ytringer om, at man ikke vil tale om dette Lovforslag, fordi man ikke venter, at det vil blive til Lov i denne Samling.

Jeg vil . . . sige, at de største og vigtigste Sandheder ikke er voksede frem, førend de har sejret igennem flere forgæves Debatter, gennem flere langvarige Forhandlinger, og de, der ikke vil indlade sig paa disse langvarige, men vigtige Forhandlinger, før de har Udsigt til at faa en Lov ud af dem, faar den aldrig. Den eneste Vej, ad hvilken man opnaar det, er at kæmpe for sin Mening, og er denne sand og rigtig, saa skal den nok bryde igennem, men vil vi ikke tage Ordet, før vi kan vente, at den vil bryde igennem, ja, saa kommer den Tid aldrig. Altsaa, jeg tager trostigt Ordet for denne og andre lignende Tanker i Lovskikkelse, fordi jeg holder mig overbevist om, at den vil sejre, saa sandt som det er noget rigtigt og godt, der ligger til Grund for den, og saa sandt det danske Folk vil give den Medhold trods enhver Modstand, der rejser sig derimod.

vilde vistnok indtræde en Forandring, naar de forbigaaede mindre Skatteydere kom til deres Ret. De Medlemmer af Tinget, der vilde stemme for Minretalsforslaget, mindede han om, at de derved ogsaa godkendte Mindretalsbetragtningerne i Betænkningen.

Ulstrup (Frederiksborg 1), der ikke bejlede til Folkegunst, frygtede ikke for at se sine Udtalelser trykte og udbredte. Han havde ikke talt paa sit Partis Vegne. I min Kreds kender hele den Samfundsklasse, som dette gælder, mig saa nøje, at den ved, at mine Udtalelser støtter sig til Uegennytte; det er ikke nogen Krænkelse, naar jeg siger, at det største Flertal af denne Samfundsklasse ikke er i Besiddelse af Uegennytte og Indsigt og har det uheldede Blik til at se ind i de kommunale Forhold, som er fornødent. [Hvorledes skulde] en Mand, der fra Vuggen har levet i trange Kaar og ikke har mere tilovers end hvad der akkurat behøves til Livets Fornødenheder, kunne have Midler til at berige sin Erfaring paa den Maade, at han kan overtage det Ansvar og de Tillidshverv, som ellers Statsborgere overtager. Sluttelig gjorde han nogle Bemærkninger om Rigsdagssamlingernes Langsomhed og Kostbarhed.

Christen Pedersen (Maribo 3) gjorde de ulstrupske Lignelser til Genstand for en Kritik. Hvem mente U. med »Ukrudt«, hvem med »vilde Dyr«?

J. A. Hansen henvendte sig til *Ulstrup* med følgende spydige Udtalelse: Naar det ærede Medlem bemærkede, at den ubemidlede Del af Befolkningen ikke har den rette Oplysning og Dannelse til at vælge, vil det ærede Medlem dog maaske huske, at de nylig har valgt ham selv.

Indenrigsministeren maatte paa Regeringens Vegne udtale sig mod baade Flertals- og Mindretalsforslagene. Disses Tanke,, der væsentlig var den samme, ansaa Regeringen ikke for rigtig. Den politiske Valgret, som Forslagsstillerne paaberaabte sig, kendte ikke den Lighed, som nu tilsigtedes gennemført paa det kommunale Omraade. De væsentligste til det kommunale Raad henlagte Anliggender var finansielle; det var derfor rigtigt, at der tillagdes Størrelsen af Bidraget til Kommunens Fornødenheder Betydning ved Fordelingen af Indflydelsen. Naar der bortsaa fra København, var ingen Skatteyder udelukket fra Indflydelse paa den kommunale Styrelse. Flertalsforslaget vilde virke desorganiserende paa vor kommunale Forfatning. Dennes Garantier var en privilegeret Vælgerklasse, et Tilsyn fra Amsraadenes Side med Sogneraadene, endelig Statens Tilsyn gennem sine Embedsmænd og sin Regering. Den første Garanti borttog Lovforslaget ligefrem. Ved en ensartet Sammensætning af Amsraad og Sogneraad bortfaldt den anden Garanti. Naar Lovforslagets Princip først var slaaet fast, vilde den tredie Garanti, Statens Tilsyn, ikke vise sig virksom. Til alt dette kom, at der ikke var Trang til en Forandring paa det kommunale Omraade. Man var paa flere Steder næppe kommen efter at benytte den ved Landkommunalloven givne Frihed. Lovforslagets Princip var politisk farligt. Da Regeringen ikke erkendte Rigtigheden af Lovforslagets Grundprincip, at den almindelige Valgret bør lægges til Grund for den kommende Forfatning, da den ikke fandt, at der for Tiden var Trang til en Forandring paa dette Omraade, da den endog kun med Uro kunde se Konsekvenserne af Lovforslaget imøde — modsatte Regeringen sig Lovforslaget.

Ordføreren (Berg) imødegik Angrebene paa Loven. Der er fra to ærede Medlemmer (Ulstrup og Raben) i temmelig stærke Ord udtalt en Misbilligelse af, at man indkommer med Forslag, som man dog maa anse for ikke skikkede til at gaa igennem, og hvis Følger vilde være Misnøje og Splid, og at det var bedre, saaledes lod Ordene omtrent fra de ærede Medlemmer, at man virkede for saadanne Forslags Vedtagelse, som man kunde have Haab om at føre igennem. Jeg nedlægger Indsigelse imod denne Betragtning. Man har fremsat Forslaget i det Haab, at det skal være, hvad de Herrer ikke tro, til Samfundets Vel at faa det vedtaget, og at det ikke er vor Skyld, naar vi stemmer derfor og virker i den Henseende, hvis det ikke bliver vedtaget. Han imødegik dernæst Bemærkninger fra tre Medlemmer, »der hører til en vis Side af Salen«, N. Andersen (Odense 3), Raben (Vejele 6) og P. Pedersen (Frederiksborg 3), dernæst fra tre andre Medlemmer »længere op til Højre«, Brix (Kbh. 2), Hindenburg (Kbh. 6) og Ulstrup (Frederiksborg 1). Særlig henvendte han sig til Hindenburg, om hvem han (dog ikke med Formandens Billigelse) spøgende bemærkede, at hans Mistillid kunde undskyldes, da han paa Grund af hans Livsstilling væsentlig kom i Berøring med Samfundets Bundfald, medens han maaske ikke ved sine Livsforhold har været i Stand til at komme i Forbindelse med den øvrige Del af denne Klasse i Samfundet, hvis overvejende Del selvfølgelig besidder de gode borgerlige Egenskaber i lige saa højt og vel ofte fuldt saa højt et Maal som nogen af dem, det ærede Medlem kalder Intelligentsen. Jeg kan derfor godt til en vis Grad undskylde det ærede Medlem. (Hindenburg: Det skal De ikke!) Han kom derefter ind paa nogle »Tidsbetragtninger« om saakaldet Intelligens i dens Modsætning til Aand og Dannelse samt om oplyst Raahed, der ofte smykkedes med Intelligensens Navn.

C. C. Brix (Kbh. 2) bemærkede til Berg, at hvis han i Stedet for fra sit ophøjede Standpunkt at undskylde andre vilde have nedladt sig til at høre, hvad de sagde, vilde han have kunnet spare sig en hel Del af sine iøvrigt vistnok vellykkede Udtalelser. Der er ingen af dem, der bekæmper hans Forslag, der siger, at det er de lavest beskattede, der vil sætte slette Personer ind i Kommunalraadene, men man siger kun, at Interesserne er forskellige, og at altsaa de lavest beskattede, naar de bliver enebestemmende, kan forfægte udelukkende ensidige Interesser. Det er det, der er sagt. De Personer, som gør det, kan være ligesaa hæderlige og agtværdige i enhver Henseende som de andre, og der er altsaa slet ikke Tale om at betragte dem som mindre hæderlige end de øvrige Borgere; man udtaler ikke nogen- somhelst nedsættende Dom over dem, som man mener ikke bør indrømmes udelukkende Herredomme over Valgene. Naar det ærede Medlem talte om, at stor Raahed kan være forbundet med Intelligents, saa giver jeg ham Ret, Raahed kan lige saa godt være forbundet med Intelligents, som Intolerance kan findes hos politiske Frihedsforsvarere.

Godsejer J. F. Scavenius til Gjorslev (Præstø 1) begrundede sin Afstemning mod Mindretalsforslaget. Mindretallet skulde tage sig i Agt for at Godsejerne ikke for at bevare Overvægten i Amtsraadene gik paa Akkord med Flertallet, saaledes at Sogneraadene ofredes til Husmændene. Mindretalsforslaget forkastedes ved Navneopraab med 70 Stemmer mod 14 (15 var fra-

værende, 2 stemte ikke). — Flertalsforslaget vedtoges med omtrent 50 St. imod 23.

Overgang til 3die Behandling vedtoges ved Navneopraab med 55 St. mod 29. 2 stemte ikke.

Møde 26/1 1872. 3die Behandling.¹⁾

Redaktør N. Hansen af Kbh. (Holbæk 1) beklagede, at dette Lovforslag var bleven indbragt i nærværende Samling, thi han saa deri en medvirkende Grund til den Adsplittelse, der i den senere Tid havde vist sig i de Samfundsklasser, der til Held for vor frie Udvikling hidtil havde gaaet Side om Side. Forslaget havde mødt Modstand og maatte møde Modstand, og Modstanden vilde, som I. A. Hansen havde udtalt, være et særdeles virksomt Middel til at fremme Adsplittelsen. Han kom derefter ind paa en skarp Bedømmelse af Bergs Afstemning om Grundlovsforandringen og sluttede med at erklære, at han vilde stemme for Lovforslaget, skønt det ikke var med Glæde, men med Beklagelse, at han saa det fremkomme i denne Session.

Ordføreren (Berg) antog, at N. Hansen var en ligesaa god Historiker som Lovfortolker. Han forsvarede sin Afstemning i Grundlovssagen. Tidernes Ugunst havde nødvendiggjort Grundlovsindskrænkningen. Han holdt endnu paa Landstinget, der jo var saa ungt. Det vilde efterhaanden opfatte, at dets Stilling var at være et »Førstekammer«, at det ikke burde eller kunde modsætte sig Folkets Ret til en Udvikling i Junigrundlovens Aand. Viste det sig, at han tog fejl, da vilde der for den, der vilde Friheden, være et Skridt videre at gøre. (Udtalelsen var lidt mystisk).

Niels Andersen af Husby (Odense 3) talte mod Lovforslaget.

Formanden afskar yderligere Debat om Grundlovsforandringen.

N. Hansen (Holbæk 1), der ikke ønskede at være Bergs Historieskriver, forstod godt, at hans Bemærkninger om Grundlovskampen var Berg ubehagelige, og at Formanden derfor maatte modsætte sig dem.

Formanden tlibageviste denne Insinuation.

Ulstrup (Frederiksborg 1) kunde i meget slutte sig til N. Hansen. Han rettede nogle personlige Bemærkninger til I. A. Hansen og anbefalede at stemme mod Loven.

Lærer A. N. Poulsen af Kbh. (Randers 3) fandt det ubetimeligt, at Berg ifjor havde indbragt sit kommunale Lovforslag. »Det forekommer mig at være tvivlsomt betimeligt, for ikke at sige ubetimeligt, naar man kommer med et stort og vigtigt Lovforslag, hvortil der ikke forud har vist sig nogen stor Trang, og man havde ikke mærket eller hørt eller set videre stor Trang til dette Lovforslag, før vi saa selve Lovforslaget fremlagt i dette Ting til sidste Samling.« Kun med stor Møje havde han selv paa Folkemøder efter forrige Samlings Slutning bestræbt sig for at faa sine Vælgere til at interessere sig for Spørgsmaalet. Han vilde imidlertid stemme for Lovforslaget.

Winther (Aarhus 1) paastod, at der var Trang.

Kofod (Bornholm 1) mente, at denne i saa Fald maatte være lønligt tilstede. Den var kun traadt frem hos Berg.

1) Kilder: Fædrelandet 2³/₄ 1872. — R. F. 1871/72 Sp. 4222—47.

Albretsen (Præsto 3) vidste ikke, om Kofod kan erindre sin jordiske Fader, eller han selv har noget Barn eller om han kommer til at faa nogen. Men han spurgte, om en Fader lod sine Børn vente paa Mad, til de skreg af Sult. Burde den lovgivende Magt, der var Folkets Fader, bære sig saaledes ad?

Jagd (Thisted 2) frafaldt Ordet.

Lovforslaget vedtoges ved Navneopraab med 48 Stemmer mod 30, 4 stemte ikke, 19 var fraværende. Det gaar nu til Landstinget.

Landstinget. Møde 31/1 1872. 1ste Behandling.¹⁾

Kmhr., Borgmester *I. C. v. Jessen* af Horsens (10. Kreds) var ikke nogen ubetinget Beundrer af de nugældende, kommunale Valglove, men den Vej, som der her er indslaaet paa, var formentlig fejlagtig — ikke mindst for Frihedens og Lighedens Skyld. Netop i Øjeblikket fandt han det betænkeligt at kuldaste de bestaaende svage Garantier til Fordel for den besiddende Klasse; de i Lovudkastet opstillede Garantier var slette i enhver Henseende. Grundlaget for hele Lovforslaget var forkasteligt og ubrugeligt. Imidlertid skulde han anerkende Forslagsstillerens Bestræbelser i Retning af Garantier, tilraade Udkastets videre Behandling, især hvis ellers nogen i Landstinget vilde yttre Sympati derfor, det var bedre at tale end at tie dette Lovforslag ihjel. Taleren gennemgik med skarp Fordømmelse Enkelthederne i Forslaget.

Gaardmand *Jens Andersen* af Skelby (3die Kreds) vilde ikke forsvare, men heller ikke angribe Lovforslagets Enkeltheder; han fandt kun Øjeblikket særlig uheldigt, om man vilde kaste Emnet til Side uden at drøfte det.

Landvæsenskommissær, Grd. *N. Rasmussen* af Liisberg Terp (9de Kreds) forsvarede Idéen om Forandring i de nu gældende kommunale Valglove, som han lastede stærkt. Forøvrigt vilde han ikke samstemme i et og alt med nærværende Lovudkast. Han dadlede fornemlig al bestemt, paa Formue grundet Afgrænsning mellem forskellige Vælgerklasser, hvorimod han anbefalede Forholdstalsvalgmaaden for at sikre Mindretallenes Ret.

Derefter nægtedes Overgang til 2den Behandling med 32 Stemmer mod 16.

1) Kilder: Fædrelandet ½ 1872. R. L. 1871/72 Sp. 2250—64.

Bilag XXI.

Vedr. B. Christensen m. fl.'s Forslag til Lov om de kommunale Valg 17/12 1872.

Ordlyden er i det store og hele den samme som i det af Chr. Berg fremlagte Forslag af 10/10 1871 (se foran S. 32—33). I §§ 1 og 3 er der dog tilføjet Ordet: Ligningskommissionen, og § 8 lyder som følger:

§ 8.

Den 1ste Januar 1874 aftræder samtlige Medlemmer af de nuværende Byraad, Ligningskommissioner, Sogneraad og Amtsraad, og der foretages nyt Valg saaledes, at Valget af den største Del finder Sted mindst 8 Dage før Valget af den mindre Del. Ved dette Valg vælges den mindre Del af disse Raad kun for 3 Aar; i øvrigt er Valget ligesom hidtil gældende for 6 Aar. Af de nuværende Medlemmer af Borgerrepræsentationen i København afgaar, første Gang naar almindelig Valg finder Sted, siden hvert andet Aar, den ældste Tredjedel. De nye Valg, som foretages i de fraværendes Sted, gælder ligesom hidtil for 6 Aar. — Suppleringsvalg, der maatte foregaa, inden den første regelmæssige Afgang af Medlemmer finder Sted, vil være at foretage efter de hidtil gældende Bestemmelser.

Folketinget.

Møde 28/1 1873. 1ste Behandling.¹⁾

Chr. Berg (Vejle 2) udtalte, at, som Sagen nu stod, kunde et Mindretal i en Kommune regere det hele ... Gaa vi over til Amterne og tager et Amt med 60 Kommuner, saa kan over Halvdelen af 60 af de højstbeskattede — thi kun saa mange er med til at vælge den mindre Del af Amtsraadet — naar de er enige og holder sammen, med 31 Stemmer være i Stand til at sætte Valget af den mindre Del af Amtsraadet igennem, og naar de paa deres Side har den fødte Formand, Amtmanden, saa udgør de Halvdelen; de 31 Proprietærer plus Amtmanden kan altsaa sætte en Bom for hele det øvrige Amt — lad der saa ogsaa være 60—70,000 Mennesker i Amtet — og staa for Styrelsen og udskrive Skatter til et Beløb, som gaar ud over Hartkornsskatten. Denne Ordning er forsvaret, og den nuværende Regering har hævdet, at den var hensigtsmæssig, rigtig og god, og har modsat sig Forandring deri ... den anden Halvdel, den større Halvdel, udgaar jo, som bekendt, ved Valg af Udsendinge én fra hvert Sogneraad; men da Sogneraadets Flertal er udgaaet ved de højstbeskattedes Valg, saa vil i Virkeligheden de $\frac{2}{3}$ af Amtets Skatteydere ingen Indflydelse have ved Amtsraadsvalget. Gaar vi nu til Sogneraadet, og tager vi f. Eks. et Sogn med 250 Skatteydere, saa er $\frac{1}{3}$ heraf 50 og den større Halvdel deraf 26, og selv om alle de 50 mødte ved Valget, saa kunde dog den lille Kreds af 26 Mænd i dette Sogn indsætte Flertallet af Sogneraadets Medlemmer. De kan vælge hinanden indbyrdes og regere hele Sognet ... Dette burde

¹⁾ Kilder: Fædrelandet 29/1 1873. — R. F. 1872/73 Sp. 1569—1628.

forandres saaledes, at alle Skatteydere fik lige Valgret. Det foreliggende Forslag var en moderat Maade at ordne Sagen paa. Det væsentligste for Taleren var at faa at vide, hvorledes Regeringen nu stillede sig, om den vilde tage det tilbørlige Hensyn til Folkets store Flertal.

P. Chr. Zahle (Sorø 1) troede, at det maatte være klart for enhver, at den kommunale Selvvirksomhed var det bedste Grundlag for den politiske Virksomhed. Derfor burde ogsaa Adgangen til den kommunale Selvvirksomhed lettes. Men paa Landet var den kommunale Virksomhed i Amdsraadet hæmmet ved et dobbelt Tilsyn, dels ved at Amtmanden var født Formand, dels ved at man var bundet ved Ministerens Samtykke. »... Uagtet nu disse mindre heldige Omstændigheder er tilstede, vil jeg dog haabe, at der kan komme noget bedre ud af, at friske Kræfter kan komme til at deltage i det kommunale Liv. Kunde det ske ved dette Lovforslag enten i den Skikkelse, hvori det nu foreligger, eller i den, hvori det kan udgaa fra Udvalget, hvis et saadant bliver nedsat, og kunde derved et Bidrag blive ydet til en noget bedre Stilling af denne for Folkelivet vigtige Sag, vil jeg hilse dette Lovforslag med Taknemmelighed mod dem, som har indbragt det.«

Købmand *J. M. Mørk* (Aarhus 2) paaviste, at en Sammenstilling af Valgretten til politiske Forsamlinger og den her foreslaaede Ordning ikke var berettiget. Han troede ikke, at der var et almindeligt Ønske om at faa en Forandring indført paa dette Punkt, eller at der var nogen Grund til at presse Sagen igennem.

Redaktør *J. L. Lund* (Thisted 2) mente, at det foreliggende Forslag gik altfor vidt. Den større Del af Sogneraadet burde vælges af den større Del af Vælgerne, og ligeledes med Hensyn til Amdsraadet kunde han ønske Ændringer.

Professor *N. C. Frederiksen* (Maribo 2) udtalte: Det ærede Medlem for Kolding (Berg) mente, at alle fornuftige Mennesker i det væsentlige maatte være enige med ham og andre ærede Medlemmer, og han talte meget om Vælgerne og deres udtrykte Vilje. Det kan ikke falde mig ind at deltage i en yderligere Diskussion om dette Forslag, men lige over for denne Talen om, hvad alle fornuftige Mennesker mener, kan jeg ikke andet end gentagende anføre angaaende Vælgerne Vilje, at vi jo alle gør Erfaringer ved Valgene, og jeg tror, at jeg ligeledes har haft nogen Anledning til at erfare, hvorledes Stemningen var i min Valgkreds, i det mindste før Valget. Med Hensyn dertil kan jeg da udtale det Vidnesbyrd, at der overalt ikke var noget, som Gaardmændene, den hele Gaardmandsklasse, mindre ønskede end netop dette, at Myndigheden for Kommunen skulde lægges hen paa et ganske andet Sted end der, hvor den nu er.

Gaardejer *Anders Hansen Tange* (Svendborg 1) kunde ikke forstaa, at de rige, fordi de, som man sagde, bar de større Byrder, skulde have større Indflydelse. Grundtanken i den nuværende Ordning, Klasseinddelingen, skrev sig fra 1841, altsaa fra Enevælden, og han mente, at hele Udviklingen indeholdt en tilstrækkelig Grund til en mere tilfredsstillende Ordning, ligesom ogsaa den almindelige Stemning var for en Reform paa dette Omraade.

Gaardmand *Søren Nielsen Kjær* (Viborg 4) kunde ikke finde anden Grund

til Modstand imod Forslaget end Frygt for, at de mindre bemidlede skulde sætte de mere bemidlede Stolen for Døren. Men en saadan Frygt og Mistillid var aldeles uden Berettigelse. De bemidlede, der virkelig havde Interesse for de mindre bemidlede, kunde ikke vise det paa en smukkere Maade end ved at stemme for en friere Valgret. »... jeg vil paa det indstændigste anbefale dette Forslag; om det end ikke nu giver den fulde udstrakte Frihed i Valgretten, som man kunde ønske, saa giver det dog en saadan Frihed, at jeg er vis paa, at man i lange Tider vil være tilfreds, og jeg skal i Særdeleshed anbefale det, fordi det i sine Valgbestemmelser for Amsraadets Vedkommende har været overordentlig heldigt. Der vil ganske vist ingen for Alvor paastaa, at den Ordning, vi nu har, hvorefter hvert Sogneraad sender en Valgmand hen for at vælge den større Halvdel af Amsraadet, er heldig. Naar man derimod gaar over til dette Lovforslags Bestemmelser, vil Valget blive foretaget af Valgmænd, to i enhver Sognekommune og valgte iblandt de til Sogneraadet valgberettigede. Dette er saa simpelt og retfærdigt, som tænkes kan, skulde jeg tro, og Grunden, hvorfor jeg nævner dette Punkt først, er den, at der med Hensyn til Valgmaaden til Amsraadet er fuldt saa stor Trang — i alt Fald hos os — til en Forandring som med Hensyn til Bestemmelserne angaaende Valg til Sogneraadet ...«.

Højesteretsadvokat, dr. jur. *A. L. Hindenburg* (Kbh. 6) hævdede, at der virkelig var Fare ved at lægge den overvejende Indflydelse i den fjerde Klasses Haand; thi han frygtede for, at den vilde blive misbrugt. Følgen af nærværende Forslag vilde blive, at Gaardmændenes Indflydelse blev fuldstændig annulleret. Det var ikke begrundet i nogen sær Mistillid til den fjerde Stand som saadan, at han paa det bestemteste maatte fraraade det foreliggende Forslag, men det var fordi han ikke havde Tillid til nogen Stand som saadan. Hele Historien var ét stort Eksempel paa den Fare for Samfundet, der opstod ved at lægge Magten i en enkelt Stands Haand, hvad enten det var Adelen, Gejstligheden eller Embedsstanden, og her i Tinget var ogsaa (hvad den sidste angik) faldet Ytringer, der røbede Frygt for en Misbrug af og Ønsker om at indskrænke denne Stands Magt. [Derfor] er det forbundet med Fare at lægge den alt overvejende, den alt tilintetgørende Magt i en enkelt Klasses Haand, selv om denne Klasse er den fjerde, ... som den ærede sidste Taler har mest tilovers for.

»... Jeg tror, at det, som er det fortrinlige ved den nuværende kommunale Ordning, og som vi ikke bør give Slip paa, er dette, at ikke nogen enkelt Stand har en saadan Magt i Kommunen, at den kan tilsidesætte andres Interesser for at fremme sine egne. Dette udelukker naturligvis ikke, at der kan finde Valgkampe Sted, men det viser heller ikke noget til Fordel for nærværende Lovforslag.«

Gaardejer *Lars Larsen* (Frederiksborg 2) imødegik Hindenburg, hvis Indvendinger han ansaa for lutter Spøgelse, der ikke havde nogen virkelig Betydning. Han ansaa Loven for et stort Fremskridt.

Gaardejer *Niels Andersen* af Husby (Odense 3) havde faaet det Indtryk, at der ikke rundt om i Landet fandtes Stemning for et saadant Forslag som dette, hvilket han ikke kunde stemme for.

Indenrigsministeren (C. A. Fønnesbech) troede, at man havde set med et noget skævt Blik paa Sagen. Spørgsmaalet maatte være, hvorledes Organisationens skulde være, for at Friheden kan bære gode Frugter. Han ansaa den nuværende kommunale Ordning for god. Erfaringen talte for, at den var i Stand til at løse de Opgaver, Lovgivningen og Administrationen stillede, idet den indeholdt en hensigtsmæssig Blanding af Fremskridtstræben og den til at fremme en rolig Udvikling fornødne Ballast. Men selv om vi kunde trænge til en Forandring, var det Spring, der her foretoges, altfor voldsomt. Han tvivlede overhovedet om, at den almindelige Valgret havde sin rette Plads i de kommunale Forhold, idet den med sine uundgaaelige Følgesvende, Uro, Agitation, Lidenskabelighed ikke afgav noget gunstigt Grundlag for en fast og sikker Administration. Naar det var yttret, at den almindelige Valgret i Kommunen er en Tanke, der allerede stammede fra den fri Forfatnings Indførelse her i Landet, da fandtes der ej Spor heraf i Grundloven. Der vilde opstaa den største Fare for Kommunen og Samfundet ved at gøre den almindelige Valgret eneherkende over kommunale Forhold. Han kunde i meget slutte sig til Hindenburgs Foredrag, idet Erfaringen talte for, at enhver Magt, der ej havde sin Modvægt, var udsat for at blive misbrugt. Naar Regeringen derfor maatte modsætte sig Forslaget, var det ikke, fordi man misundte Folket Friheden, men fordi man ikke kunde opgive Fordringerne om, at den kommunale Frihed blev bundet gennem sin Organisation, da den ubegrænsede Frihed vilde føre til Ulykke og Skade, ikke blot for Kommunen, men for hele Samfundet.

Redaktør G. Petersen (Svendborg 6) talte for Forslaget og imødegik de fremkomne Indvendinger.,

Grosserer Julius Rée (Randers 2) kunde vel stemme for et Forslag, der gik videre end vor nuværende Ordning, men maatte i Principet være imod et Forslag, der indførte almindelig Valgret, skønt han ikke agtede at stemme imod Overgang til anden Behandling.

J. A. Hansen af Kbh. (Svendborg 3) ventede sig ikke noget Udbytte af Forhandlingerne, da Ministeriet og Folket ikke forstod hinanden. Han protesterede mod Ministerens Berettigelse til at sige, at Folketinget i 1866 vedtog de samme Valgbestemmelser, som tidligere gjaldt.

Chr. Berg (Vejle 2) paastod, at den nuværende Regering i Frisind stod tilbage for Enevoldskongen Frederik den sjettes Raadgivere i 1837. »... Det er den mest materialistiske Betragtning, der vel kan fremsættes, at man ... strax vil dele Folket i dem, der ikke ejer noget, og dem, der ejer noget. Naar de er Borgere i et Land, for hvilket de har voget Liv og Blod, eller for hvilket de maaske som ældre Mænd har maattet offre dem, som de har sat deres Alderdoms Trøst til, skal de saa ikke have Ret til at have Del i Valgene til Kommuneraadene? (Afbrydelse af N. Andersen). Ja, det er ikke til at le af, thi jeg mener det alvorligt. Jeg mener, at en fattig Husmand er maaske netop blevet saa fattig, at han kun kan svare en ringe Skat, derved, at man har udskrevet hans 4 Sønner, af hvilke nogle er faldet paa Valpladsen, og andre er blevet saarede, medens Gaardmanden har betalt sine Sønner fri. Jeg siger, at en saadan Mand, som er kommet i denne Stilling, efter at have offret det bedste, han ejer, for Fædrelandet, skal

man ikke komme og haane og sige til: »Du ejer intet; dig vil vi ikke have med til at vælge Sogneraadet.« Nej, en saadan er en brav og retskaffen dansk Mand, og det skal han vedblive at være, om han endogsaa vedbliver at betale aldrig saa lidt til Kommunen. Han ejer meget, naar han føler sit eget Menneskeværd og elsker sit Fædreland, og det kan han elske ligesaa godt som nogen af os.«

Forhandlingen fortsattes derefter af *S. Kjær* (Viborg 4), *N. Jensen*, Holme (Randers 3), *N. Hansen* (Holbæk 1), *Berg*, *Ministeren* og *N. Andersen*.

Afstemningen foregik efter Navneopraab. Overgang til anden Behandling vedtoges, idet 67 stemte ja, 15 nej, 17 var fraværende.

Møde 12/2 1873. 2den Behandling.¹⁾

Overgang til tredje Behandling vedtoges uden Omtale med 50 Stemmer mod 16.

Møde 25/3 1873. 3die Behandling.²⁾

Chr. Berg fremhævede, at de tidligere Afstemninger tilstrækkeligt havde vist, at ogsaa det nyvalgte Folketing billigede Lovforslaget, men at den nuværende Regering ligesom i de to foregaaende Samlinger vedvarende modsatte sig det, idet den fandt, at den gældende kommunale Lovgivning var god og stemmende med Grundlovens Aand. Under disse Forhold var der ingen Grund til at gaa videre ind paa Sagen, som man hellere burde lade falde med en motiveret Dagsorden, hvorved hele Situationen vilde blive klarere. Han foreslog derfor følgende Dagsorden: »I den Erkendelse, at Lovforslaget ikke kan gennemføres i en tilfredsstillende Skikkelse, saa længe det nuværende Ministerium sidder, gaar Folketinget over til den næste Sag paa Dagsordenen.« Hvad Indholdet af denne Dagsorden angik, var det den Selvfølge, at der ved en »tilfredsstillende Skikkelse« maatte forstaas en Skikkelse, der var heldbringende for Samfundet og ikke alene tilfredsstillende for Forslagsstillerne. En lignende Dagsorden, der maatte forstaas paa samme Maade, vedtoges igaar med en i vort konstitutionelle Liv hidtil ukendt Enstemmighed (76 Stemmer mod 3³⁾), og det var derfor at haabe, at det vilde gaa paa samme Maade med den foreslaaede Dagsorden, at omtrent hele Tinget vilde billige Udtalelsen om den nuværende Regering.

Overretsassessor *Chr. Rimestad* af Kbh. (Kbh. 1) fandt, at det havde været heldigt, om *Berg* igaar havde erklæret, hvad han først sagde idag, nemlig at i den igaar vedtagne Dagsorden Udtrykket »tilfredsstillende Løsning« skulde forstaas som tilfredsstillende for Tinget og ikke blot for Forslagsstillerne. Taleren havde igaar udtrykkelig hævdet den modsatte Anskuelse, som fra alle Sider blev anerkendt, og som havde foranlediget Dagsordenens næsten enstemmige Vedtagelse.

Chr. Berg vilde ikke indrømme, at Rimestads Opfattelse var blevet anerkendt under den foregaaende Dags Forhandlinger. Det var gaaet Rime-

¹⁾ Kilde: Fædrelandet 13/2 1873.

²⁾ Kilder: Fædrelandet 26/3 1873. — R. F. 1872/73 Sp. 3477—3498.

³⁾ Octavius Hansen, Tvermoes, Ankjær.

stad, som det saa ofte gik i visse Kredse, hvortil denne hører, at han havde tillagt sine egne Paastande Ufejlbarehed. Han nærede ikke Rimestads Tvivl om Landstingets Redebonhed til at gennemføre Lovforslaget i en tilfredsstillende Skikkelse.

A. L. Hindenburg (Kbh. 6) fandt, at det var vel meget forlangt af Berg, at alle de, der stemte for Dagsordenen, skulde forstaa den paa samme Maade som Forslagsstilleren. Man kunde særdeles godt stemme for en Dagsorden af ganske andre Motiver end dem, der leder andre til ogsaa at stemme for den.

Chr. Rimestad bemærkede til Berg, at hans Opfattelse af Dagsordenen igaar ikke mødte nogen Indsigelse, hvorfor han vel turde betragte den som anerkendt. Da der nu var opstaaet Tvivl om Forstaaelse af den foreliggende, ganske paa samme Maade affattede Dagsorden, vilde han idag tillade sig at stemme imod den.

Berg kunde ikke forstaa Rimestads Forlangende om, at de af hans Anskuelser, der ikke mødte bestemt Indsigelse, skulde have bindende Gyldighed. Denne Vildfarelse vidnede om Egenskaber, som han ikke skulde indlade sig paa at karakterisere. Af Hindenburgs Bemærkninger fremgik, at han ikke lagde Vægt paa Folketingets Betydning, men dette var jo ikke noget nyt.

Hindenburg havde ikke talt om Folketinget, hvilket han iøvrigt tillagde samme Betydning som den foregaaende Taler.

Overretssagfører *Octavius Hansen* af Kbh. (Odense 1) vilde idag give sin Stemme for den foreliggende Dagsorden, idet han ønskede videregaaende Reforme i den kommunale Lovgivning, end han troede det nuværende Ministerium kunde være med til.

Oberst *S. v. Ankjær* (Viborg 2) vilde stemme imod den, da han var enig med Berg i, at, naar Afstemningen var falden, var Dagsordenen Tingets, hvilken Mening de enkelte Medlemmer end vilde lægge i den. Han var selvfølgelig imod Lovforslaget, men kunde næsten ønske, at det blev videre behandlet, ja endog uforandret vedtaget. Resultaterne af det, naar det var traadt ud i Livet, vilde da maaske drive dets Forslagsstillere over i den anden Lejr.

Indenrigsministeren syntes ikke, at Dagsordenen udtalte andet end det blotte Faktum, at Folketingets Flertal og Regeringen ikke kunde blive enige om den kommunale Valglov. Han maatte protestere imod, at den nuværende Regering skulde være uvillig til at fremme Reforme i Grundlovens Aand. Hertil var den villig, men maatte lade sig lede af, hvad der stemmede med dens Overbevisning og med det den paahvilende Ansvar.

Fuldmægtig *M. Gad* (Vejle 1) ønskede ligesom *Octavius Hansen* Modifikatione i de kommunale Valgbestemmelser paa Landet, men vilde dog ikke stemme for Dagsordenen, da den lægger Skylden alene paa Regeringen, for at vi ikke kan komme videre med dette Lovforslag; jeg tillægger begge Parter, som ikke har villet forhandle om denne Sag, hver sin Andel i Situationen. Han vilde derfor ikke stemme for Dagsordenen.

Godsejer *J. F. Scavenius* (Præstø 1) var tilfreds med den nuværende Ordning og vilde derfor stemme imod Dagsordenen.

Berg forsvarede sit Standpunkt og vekslede nogle Replikker med Chr. Rimestad og Lucianus Kofod.

Oberst *Tvermoes* (Kbh. 3) og Gaardejer *Peder Pedersen* (Frederiksborg 3) motiverede deres Stemmegivning imod Dagsordenen, medens Gaardejer *Vilads Holm* (Aalborg 5) vilde stemme for den.

Den foreslaaede motiverede Dagsorden vedtoges derefter ved Navneoppraab med 65 Stemmer mod 16; 3 (Holstein-Holsteinborg, Kofod og Rimestad) stemte ikke, og 16 var fraværende.

Bilag XXII.

Vedr. C. Berg m. fl.'s Forslag til Lov om de kommunale Valg 20/10 1879. (S. 159—60).

Hvad Ordlyden angaar, henvises til Chr. Bergs Forslag af 10/10 1871 (se foran S. 32—33) og den ved Bilag XXI gjorde Bemærkning. I § 8 staar dog her 1ste Januar 1881 (i St. f. 1ste Januar 1874).

Folketinget.

Møde 4/12 1879. 1ste Behandling.¹⁾

Chr. Berg mindede om, at denne Sag længe har været paa Dagsordenen. Naar man i saa mange Aar intet havde faaet ud af den, kunde det maaske undre, at Forslagsstillerne havde villet drage den frem igen. Grunden hertil havde været, at man havde ønsket at se, hvordan de forskellige Faktorer nu vilde stille sig til Sagen, og om der var nogen Tilbøjelighed til Forhandling om den. Efter Talerens Mening vilde dette Forslag, der var bygget paa den almindelige Valgret, fremme Interessen for de kommunale Anliggender. Han var villig til Indrømmelser og skulde kunne gaa ind paa, at den større — og ikke som foreslaaet den mindre — Halvdel af Sogneraadets Medlemmer udtoges blandt de højstbeskattede. »Jeg har for nogle Aar tilbage sagt, at jeg var villig til at gaa med til en Bestemmelse om, at den større Del af Sogneraadet skulde vælges blandt en vis Del af de højstbeskattede, thi jeg har gjort den Erfaring, at det ikke er Smaafolkene i Kommunerne om at gøre at komme til at sidde i Sogneraadene, hvorimod det er dem om at gøre at kunne være med til at vælge de Mænd, som ikke blot har Dygtighed til at behandle Sagerne, men ogsaa har Hjertelag for de Anliggender, som fremkommer i Kommunerne med Hensyn til Skolevæsenet, Fattigvæsenet og andre Spørgsmaal, som er af en ganske særegen Interesse for Kommunens Beboere.« Et Kærnepunkt i Forslaget var, at dets Regler for Valgene til Amtsraadene vilde give Beboerne større Interesse for Amtets indre Forhold.

Indenrigsministeren (Skeel) bemærkede først, at denne Sag helt havde hvilet i 6 Aar, saa at Berg ikke havde Ret til at sige, at den stadig havde

¹⁾ Kilder: Fædrelandet 5/12 1879. — R. F. 1879—80 Sp. 1626—1663.

været paa Dagsordenen. 1872 blev der fremsat fra begge Sider, hvad der kunde siges for og imod Forslaget, og det vilde næppe være muligt nu at fremsætte noget nyt. I de forløbne Aar havde det kommunale Liv udviklet sig paa en sund og rolig Maade, og der var ikke fremkommet nogen Klage over den bestaaende Ordning. Derfor var der Grund til at være varsom med Forandringer. Ministeren saa ikke, at der blandt Kommunernes Beboere var sket nogen Forandring i Interesserne og navnlig ikke, at de mere formuendes kommunale Interesser skulde være blevet af en anden Natur end tidligere. De Valgbarhedsbetingelser, som Forslaget foreskriver, vilde ikke være nogen tilstrækkelig Modvægt mod dets almindelige Valgretsbestemmelser. Hvis Forslagsstillerne havde kunnet paavise uheldige Resultater af Sogneraadenes og navnlig Amsraadenes Virksomhed, vilde Sagen have været en anden, men det kunde Forslagsstillerne ikke, saa lidt som de kunde garantere, at den foreslaaede Sammensætning af de kommunale Raad vilde give bedre Resultater.

Translateur *Frederik Bajer* (Skanderborg 1) udtalte bl. a.: »Det er jo ikke meget lyse Udsigter, som man kan have for dette Lovforslags Gennemførelse, efter at man har hørt den ærede Indenrigsministers Mening ... Jeg tror, at hvor man har et Forhold, som man maa sige er urigtigt efter ens Mening, bør man søge at faa noget rigtigere sat i Stedet, og om der end for Øjeblikket ikke kan være større Grund til at tro, at det kan gennemføres, er det dog ved stadig at føre sine Forslag frem, at Befolkningen faar dem at se, at den vækkes og udvikles, og lidt efter lidt vil nok det, der er sandt, komme til at gøre sig gældende.« Han var mod det »pengearistokratiske« Princip, hvorpaa vor kommunale Ordning var grundlagt. Han antog, at det af ham indbragte Lovforslag om de kommunale Valg i København ikke vilde kolliderede med det foreliggende Forslag.

Lærer *Thomas Nielsen* (Vejle 3) yttrede, at, hvis der var yderliggaaende Venstremænd her i Salen, vilde de finde Forslaget meget moderat. Han vilde i det hele ønske, at der var nogle yderliggaaende Venstremænd her i Tinget, ja endog Socialister. Taleren var dog hverken yderliggaaende Venstremænd eller Socialist i Ordets gængse Betydning, skønt han var en Tilhænger af stærke sociale Reformere. Han troede, at en mere udstrakt Valgret vilde give en mere liberal Behandling af Fattigsager og anbefalede Forslaget.

Berg: »... Jeg havde selvfølgelig ikke ventet i den ærede Minister at finde nogen varm Ven af dette Forslag. Den ærede Minister har jo i en Række af Aar som kommunal Tillidsmand taget Del i Bestyrelsen af Amsraads- og Sogneraadensanliggender — i alt Fald Amsraadsanliggender, ved jeg — og har omfattet disse Sager med en levende Interesse, og jeg tvivler ikke om, at han har forment, at, naar det gik efter den gamle Form, gik det i Virkeligheden bedst. Jeg har antaget ..., at der i vore Betragtninger af ..., at Befolkningen kaldtes til umiddelbar Deltagelse i disse Anliggender var meget forskelligt. Det slog til, men jeg skal dernæst indrømme, at den meget ærede Indenrigsminister ikke har stillet sig saa afvisende overfor Forslaget, som det er sket her i Tinget ved en tidligere Lejlighed af en anden Indenrigsminister, uagtet denne selv har ført Ordet her i Tinget som Ordfører for i alt væsentligt de samme Forslag, navnlig vedrø-

rende Amsraadene, som her ligger for.« Han yttrede sin Glæde over, at Ministeren ikke havde nægtet at gaa med til en Forhandling om Sagen.

P. Chr. Zahle af Ringsted Landsogn (Sorø 1) nærede ingen Betænkkelighed ved den foreslaede Udvidelse af den kommunale Valgret.

Søren Nielsen Kjær (Viborg 4) anbefalede Forslaget. Han nærede dog ingen Tro til dets Fremme. Skatteydelse var ikke et Udtryk for Interesse for de kommunale Sager.

Overgang til 2den Behandling vedtoges uden Afstemning.

Paa Forslag af *Ole Christensen* (Præstø 2) henvistes Sagen til et Udvalg paa 11 Medlemmer.

Bilag XXIII.

Vedr. Fr. Bajers Forslag til Lov om Kvinders kommunale Valgret og Valgbarhed 7/10 1887.¹⁾

§ 1.

Valgret og Valgbarhed til Rigets kommunale Repræsentationer tilkommer de Enker og andre ugifte Kvinder, som hidtil deres Kjøen alene har udelukket fra de omhandlede Rettigheder, men som iøvrigt fyldestgjøre alle lovbestemte Betingelser for Udøvelsen af samme.

§ 2.

Enhver i Lovgivningen mod § 1 stridende Bestemmelse ophæves.

§ 3.

Denne Lov træder i Kraft, efterhaanden som der efter dens Stadfæstelse paa hvert Sted skal udarbejdes ny kommunale Valglistes.

Folketinget.

Møde 7/1 1888. 1ste Behandling.²⁾

Forslagsstilleren (Bajer): ... Det var med et godt Haab, at jeg indgav dette Lovforslag, og jeg tror, at dette Haab ... ikke er blevet beskæmmet ... *Chr. Berg* har ... indbragt et Lovforslag om kommunale Valg, hvor der gaas endogsaa videre, end jeg har gjort med Hensyn til at yde Kvinder kommunale Rettigheder, og lige før Juleferien, den 22de December, har 3 ærede Medlemmer af det andet Ting indbragt 2 Lovforslag om at give Kvinder Valgbarhed i visse Henseender med Hensyn til kommunale Ombud. Desuden er der ... virket meget ivrigt ved Adresser for at støtte denne Sag ...

Indenrigsministeren (Ingerslev): Mit Standpunkt er ... at give Valgret for Kvinder, som er i en uafhængig økonomisk Stilling, altsaa Enker og andre ugifte Kvinder, for saa vidt de svarer Skat til Kommunen ... Jeg

¹⁾ Se R. 1887/8 Tillæg A. Sp. 2383—84.

²⁾ Kilder: R. F. 1887/88 Sp. 1185—1187.

skal ikke modsætte mig Lovforslagets Fremme ... forudsat, at det faar den Begrænsning, som ... er aldeles nødvendig, hvis der skal komme noget ud af Loven ved min Tilslutning ...

Overgang til 2den Behandling vedtoges uden Afstemning.

Bajer foreslaar Udvalg paa 11 Medlemmer. Vedtoges uden Afstemning.

Møde 4/2 1888. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren (Bajer) omtalte Adressebevægelsen for den paagældende Sag. »Der er vist ingen Tvivl om, ... at der vil komme en saa overordentlig stor Mængde Underskrifter navnlig paa den Adresse, som Dansk Kvinde-samfund har sat i Gang, at man ikke vil kunne nægte, at der hos Kvinde-erne her i Landet er et særkt Ønske om at blive delagtiggjorte med Manden under samme Betingelser i den kommunale Valgret og vistnok ogsaa Valg-barheden.« Udvalgets Flertal finder det betimeligt at indskrænke Lovforslaget til Valgretten alene. »Jeg vil ... for mit personlige Vedkommende udtale, at jeg sætter mere Pris paa Valgbarheden end paa Valgretten. Jeg tror ikke, at Manden i Længden kan undvære at have Kvinden til Raadgiver umiddelbart, hvor der handles om en Mængde kommunale Sager ... den gifte Kvinde kan give fuldt saa gode og tit bedre og mere erfarne Raad end den ugifte.« ... »Jeg tror, det vil indrømmes, at ved at indtage det meget beskedne Standpunkt, som Flertallet har indtaget i denne Sag, har man ikke foretaget andet end hvad der maa anses for at være betimeligt.« Han udtaler Haabet om, at det andet Ting vil underkaste det en saa grundig Prøvelse, som han tror, det fortjener.

Kammerherre, Hofjægermester F. C. A. *Greve Scheel* til Stamhuset Rosenkrantz (Kbhvn.s Amt 3) udtalte som sin Mening, at Kvindesagen »gaar for vidt, at den vil føre Kvinden ind paa Omraader, hvor hun ikke hører til, og hvor der vil blive stillet hende Opgaver, som hun ikke vil kunne magte, fordi de enten ligger over eller under hendes Horisont.« Han mente, at man skal lade Kvindens udmærket gode Evner og Kræfter blive anvendt paa de Omraader, hvor de en Gang af Naturen er henvist til at virke, nemlig i Familien, i Skolen og andre Steder. »Jeg tror ikke, det vil være rigtigt, at Kvinden giver sig af med de kommunale Sager, da det efter min Formening ikke ligger for hende at beskæftige sig med den Slags Ting.« Man kunde maaske sige, at naar en Kvinde staar i Spidsen for en eller anden stor Bedrift og som saadan maa yde et stort Bidrag til Kommunens Hus-holdning, maa hun ogsaa være berettiget til at sige et Ord om, hvorledes denne Husholdning skal styres, men Lovforslaget indskrænker sig ikke til saadanne, idet det tager alle Skatteydere med, og »jeg kan heller ikke se andet end at, vil man give Kvinden Valgret og gøre hende valgbar, maa man følge de samme Regler som ved Manden.« ... det at give Kvinden kommunal Valgret, vil kun være det første Skridt til at føre hende ud paa en Glidebane ...; det vil ende med, at hun kommer ind i den politiske Valgkamp, at hun faar politisk Valgret og bliver politisk valgbar, og det

¹⁾ R. F. 1887/88 Sp. 2542—2560.

tror jeg ikke, at nogen af os Mænd, som har virkelig Respekt for Kvinden, kunde ønske, at hun kommer med til. (Berg: Jo, netop!) ... Min Erfaring gaar ikke ud paa, at der er en saadan Trang hos Kvinden til at komme med i det kommunale Liv ... Jeg og min Meningsfælle (Halkier) kan ikke slutte os til dette Lovforslag eller anbefale dets videre Fremme.

Lehnsgreve L. H. C. H. *Holstein-Holsteinborg* (Sorø 4) omtalte Lovforslaget som »en gammel Bekendt«, der imidlertid er undergaaet en meget betydelig Reform, idet man har ladet Valgbarheden gaa ud og begrænset hele Lovforslaget til Valgret. »Det har atlid staaet for mig som en stor Uret, at mange af dem, der bidrager med meget store Ydelser til Kommunen, dens Liv og hele Velvære, er udelukkede fra enhversomhelst Ret til at gøre deres Stemme gældende, naar det kommer an paa at vælge Personer, der er skikkede til at styre Kommunens Anliggender« ... »Der er virkelig mange Tilfælde paa Landet, hvor Enker sidder med store Ejendomme, der har overordentlig stor Betydning for hele Kommunalbestyrelsens Omraade og yder overordentlig store Bidrag til Kommunens finansielle Velvære. Det er en Urimelighed, en Uting, at Folk, der sidder under saadanne Forhold og har langt mere Interesse i Styrelsen af Kommunens Anliggender end mangen en, der har Valgret ... at saadanne ikke har Haand i Hanke med, hvorledes Valget bliver af de Mænd, der skal styre Kommunens eller Sognets Anliggender. »Hvad det meget omtalte Kvindesagsspørgsmaal angaar« ... »har det for mig megen Interesse, og skønt jeg anser mange af de Udslag denne Bevægelse har ført til, for Udskejelser og sygelige Udvækster, er der dog noget vist berettiget i Sagen. Imidlertid har det været mig klart, at skal der være Udsigt til at føre noget igennem, maa der ikke fordres for meget, og jeg har derfor (ved mine Ændringsforslag¹⁾) tilladt mig at søge at begrænse det saaledes, at der muligvis kunde være Udsigt til at faa Folk til at stemme derfor.«

Søren Nielsen Kjær (Viborg 4) var imod Holstein-Holsteinborgs egentlige Ændringsforslag, men da han nu hører, at det ærede Medlem er villig til ved 3die Behandling at stille Forslag om, at det skal være nok, naar hun kun er bosat i Kommunen og ejer Hartkorn, har han ikke det mindste derimod og skal støtte et saadant Forslag. Han polemiserede mod Kvindernes Iver til at foretage »frivillige Indsamlinger til Krigsvæsenet«. »Vi har i de senere Aar til stor Forundring set, at mange Kvinder ... har udmærket sig ved at støvle omkring fra Dør til Dør og saa at sige presse Folk ... til at give frivillige Bidrag til Militærvæsenet, men nu kan det ærede Medlem ikke unde dem, at en Enke skal have Lov til at deltage i Valget af de Mænd, der skal styre Kommunens Anliggender.

Sysselmand *H. C. Møller* af Thorshavn (Færøerne) mente, at Kvindens

1) Til § 1. Principalt: 1) I 1ste Linie indsættes efter »Repræsentationer«: »paa Landet«

Subsidiært: 2) »dog ikke i København«

3) I § 1 efter Slutningsordet »sammen« rettes Punktum til Komma, og der tilføjes: »og hvis kommunale Skattebeløb i det foregaaende Aar har udgjort det én Td. Hartkorn paalignede Beløb ganget med 5.

Stilling var en saadan, at Enker og andre ugifte Kvinder bør have kom-
munal Valgret.

Kammerherre S. A. G. C. Rosen til Hendriksholm (Kbhvn.s Amt 2) slut-
tede sig til Grev Scheels Udtalelser og fremkom med en rettende Bemærk-
ning til Formuleringen af Holstein-Holsteinborgs Ændringsforslag. »Han
siger, at det er rimeligt, at en Kvinde, som skatter saa betydeligt til Kom-
munen, ogsaa har Indflydelse paa de Udgifter, som Bestyrelsen af de kommu-
nale Kasser bestemmer, og derfor maa hun have Valgret. Jeg tror dog, at
denne Følgeslutning ikke er ganske rigtig; thi en Kvinde, som er Gaard-
ejerske eller paa anden Maade stor Skatteydende i et Sogn, vil kunne
udøve en overordentlig stor Indflydelse ogsaa uden at have Valgret. Hun
har ogsaa saa mange Midler til at gøre sine Anskuelse gældende indirekte,
at man derfor ikke behøver at give hende lille Ret.« Forøvrigt mente
han, at man skulde forkaste dette Ændringsforslag og hele Loven.

Indenrigsministeren (Ingerslev) havde ikke noget at erindre mod Vedta-
gelsen af det her foreliggende Forslag i Udvalgsflertallets Affattelse og kunde
heller ikke se, at det kan indeholde farlige Præcedenser.

Ordføreren replicerede til de foregaaende Talere, takkede Ministeren,
fordi han fastholdt sit tidligere velkendte Standpunkt og vendte sig mod
Grev Scheel, der havde ført Ordet paa Udvalgets Mindretals Vegne og havde
paastaet, at man ved at give Kvinderne kommunal Valgret vilde give dem
Opgaver, som de ikke kunde magte. Taleren indrømmede, at der naturligvis
er Kvinder, som ikke kan magte visse kommunale Opgaver. Men der er
fuldt saa mange Mænd, der heller ikke kan magte dem, og skulde det
altsaa være en Grund, at der var enkelte, der ikke kan magte dem, skulde
ogsaa Mændene udelukkes derfra. Han troede, at der var mange af de
Opgaver, der her er Tale om, som ligger meget bedre for Kvinder end
for Mænd, og man har ogsaa Erfaring andetsteds fra, at netop Kvindernes
Medvirkning har fremmet Sagerne og forbedret Forholdene i høj Grad.
Det ærede Medlem (Scheel) var bange for, at dette skal føre til politisk
Valgret, men derom drejer Sagen sig ikke nu, og Taleren følte sig over-
bevist om, at den politiske Strid aldrig vilde blive saa bitter, naar Kvin-
derne var med. Han troede, at det var af Betydning, naar de to Køn virker
i Forening, og han mente ikke, der var nogen, der vilde bestride, at Kvin-
derne har Hjærte og Sands for de offentlige Anliggender. Han henviste
til den Sag, som kaldes for Danmarks Livssag og til hvad Kvinderne i den
Henseende har gjort; saa vil (man) vistnok indrømme, at det er fuldt saa
berettiget, at Kvinder ikke alene føler for saadanne Sager, men ogsaa har
Lejlighed til at give deres Følelser Udtryk i Handling. Naar Kammerherre
Rosen har fremholdt, at Kvinden har en saa stor indirekte Indflydelse, at
hun ikke behøver ligefrem at have Retten efter Loven, var det efter Talerens
Mening en stor Fejltagelse, naar man vil bruge saadanne Grunde til at nægte
Kvinden direkte Indflydelse, men vil have, at hun skal nøjes med indirekte
Indflydelse. Det glæder Taleren, at det ærede Medlem fra Færøerne har
udtalt sig om denne Sag, og han ser deri tillige noget symbolsk, idet Kvin-
dernes Valgret begynder paa Island, vinder Tilslutning paa Færøerne og
nu nærmer sig her til København og det øvrige Danmark.

Holstein-Holsteinborg tog sine Ændringsforslag tilbage i Haab om, at der var 14 Medlemmer, som sammen med ham vilde stille Forslag om, at der kom til at staa: alle Kvinder, som er bosiddende i Landkommuner og yder Hartkornsbidrag til Kommune.

Gaardfæster *Niels Andersen* af Husby (Odense 2) troede ikke, at det vilde være til Gavn for Kommunernes Bestyrelse, at Kvinderne drages ind deri, og heller ikke, at det vilde være til Gavn for Kvinderne selv.

Overgang til 3die Behandling vedtoges uden Afstemning.

Møde 6/2 1888. 3die Behandling.¹⁾

Ingen begærede Ordet. Lovforslaget vedtoges med 41 Stemmer mod 15.

Landstinget.

Møde 10/2 1888. 1ste Behandling.²⁾

Dr. phil. *Carl Ploug* (1ste Kreds) udtalte, at hvis det gjaldt om at give de Kvinder, der styrer en større Ejendom, en større Interesse, Valgret lige med Mændene, enten personlig eller ved Fuldmagt, kunde han ikke sætte nogen principiel Modstand derimod, da han ansaa det for billigt at tillade dem, der styrer store Interesser i Kommunen, at øve nogen middelbar eller umiddelbar Indflydelse paa denne Forvaltning. Men saaledes lyder det foreliggende Lovudkast ikke. Det vil overdrage Valgretten til alle de Kvinder, der er i samme Stilling som de Mænd, der er valgbare til Folketinget, det vil foruden de kendte Valgretsbestigelser, som staar i Grundloven, sige, at de er 25 Aar gamle og tillige er Skatteydere til Kommunen ... Lovforslaget vil altsaa ikke blot komme til at omfatte de Kvinder, der styrer en Gaard eller et større Mejeri, men ogsaa de Enker, som ernærer sig ved Vask, ogsaa Sypiger paa 24 til 25 Aar, kort sagt, Skatydelsen vil kunne gaa ned til Folk, som staar lige paa Kanten af Fattiggassen ... Der skønnes heller ikke, at der er synderlig Grund til, hvis man giver Valgret til alle disse Kvinder, at man da skulde forholde den gifte Kvinde Valgret. Hun repræsenterer dog f. Eks., naar hun er Gaardmandskone, større Interesser ... Jeg kan ikke indse, hvorfor man ikke snart skulde komme dertil, skønt man nu siger, at det ikke er Mening og at det har man ikke tænkt paa. Jeg siger dog, at, naar dette Lovforslag vedtages, som det foreligger, er principielt Valgretten givet til Kvinden ... Og man kan ikke tvivle om, at man ikke agter at blive staaende herved. Man ønsker at gaa videre fra den kommunale Valgret til den politiske Valgret og Valgbarhed, der i de kommende Love er sat som Maalestok for den kommunale Valglov ... Dette Lovforslag er et Led i en Kæde, hvis Endemaal er *Kvindens politiske Ligestilling med Manden* ... Endemaalet er det, jeg har nævnt, man vil føre Kvinden til politisk Valgret. Man har ment, at det var for stærk Medicin at byde Landstinget paa én Gang og har saa bestemt sig til at give os den draabevis: først Udvidelse af Valgretten, men ad Aare kommer Valgbarheden, og saa gaar vi videre ...

1) R. F. 1887/88. Sp. 258—82.

2) Kilde: R. L. 1887/88 Sp. 677—92.

Jeg mener, at vor Valgret for Tiden ikke i fjærneste Maade trænger til nogen Udvidelse — jeg vil dermed ikke sige, at jeg paa nogen Maade tænker paa at indskrænke den — men jeg vilde ønske, at man i Stedet derfor vilde søge at faa de faa og smaa Grændser, som Grundloven har sat for den, saa klart bestemte, fortolkede og udførte og en Kontrol indført, for at de i Sandhed overholdes. Jeg tror heller ikke, at ret mange vil kunne ønske . . . , at Vælgerkorpset forøgedes med omtrent samme Antal, som det alt har, fra 300,000 til 600,000. . . . Det maa ingenlunde forstaas saaledes, som om jeg vilde nægte Kvinden de samme Evner som Manden . . . men efter min Mening er Hovedforskellen mellem Kvinden og Manden den, at hos hende er Følelseslivet og hos ham Forstandslivet stærkest. . . . Naar man her skulde begynde paa noget saa aldeles nyt, som endnu ikke er set i noget europæisk Land, at Kvinden skulde deltage i Valgmøder og i de lovgivende Forsamlinger, vilde de dog vistnok mærke, at de savnede adskillige Forudsætninger og det ikke blot Kundskab til den bestaaende Lovgivning, som vi andre ogsaa kan mangle mangan Gang . . . Jeg tror nu heller ingenlunde, at Kvinderne i Almindelighed i deres store Flerhed ønsker at opnaa politisk Valgret . . . Jeg tror navnlig, at ikke blot den større, men ogsaa den bedre, den mest følelsesfulde og i sit kvindelige Kald mest opgaende Del af Kvinderne slet ikke vilde blive glad ved denne Reform eller vilde ønske at tage Del i det Liv, som da vilde komme til at udfolde sig . . . Samfundet kan slet ikke være tjent med, at Kvinderne drages bort fra de Kærlighedsgerninger, der ligger for dem, for at skændes med os i en Valgforsamling eller et Thing . . . For den parlamentariske Kamp, baade den udenfor Thingene og den i Thingene ønsker jeg vore Kvinder fritagne. Den giver baade Sved og Støv — jeg vil ikke sige Snavs — og ingen af Dele vil klæde dem . . . Den store Flerhed vilde snart se, at de havde overordentlig liden Frugt og Glæde af at deltage i den Virksomhed, her er Tale om . . . Ligesom jeg altid har været rede til at forsvare baade Kvinden og Landet, saa forsvarer jeg ogsaa nu begge, idet jeg modsætter mig dette Forslags Fremme.

Jeg tillader mig at foreslaa det høje Landsting at vedtage en ganske kort og tør Dagsorden og dermed henlægge Sagen. Dagsordenen lyder saaledes: »Da Landstinget formener, det hverken vil være i Kvindernes eller i Samfundets Interesse, at der tildeles dem Valgret, gaar det over til Dagsordenen.«

Formanden, Højesteretsadvokat *Liebe* (kongevalgt) udtalte, at Forhandlingerne nu foreløbig vil dreje sig om denne motiverede Dagsorden.

Gaardejer *S. A. Ovesen* (8de Kreds) udtalte, at han ikke kunde tænke sig, at det Fremtidsbillede, det ærede Medlem tegnede for os, vilde gaa i Opfyldelse i en overskuelig Fremtid, hvis man gik ind paa de Tanker, der er udtrykt i det lille Lovforslag, der er blevet sendt fra Folketinget. Det forekommer mig, at man i Grunden ikke kan sige, at man vil komme ind paa nogensomhelst ny Grundsætning . . . det, som Forslaget gaar ud paa at anbefale til det høje Tings velvillige Overvejelse, er jo egentlig kun det, at de Kvinder, der opfylder de nævnte Betingelser, dem begge to, baade er fuldmyndige og yder Skat, kan det tillades at have Valgret i Forening med Manden . . . Valgretten vil kun indskrænke sig til nogle ganske enkelte

Kvinder ... nemlig kun 2 pCt. af samtlige Vælgere, og det vil man dog indrømme, ikke vil have nogensomhelst Indflydelse paa Udfaldet af Valget ... Det skulde andre mig meget, om det høje Thing skulde finde Anledning til at følge det ærede Medlem i at vedtage den Dagsorden, han har foreslaaet ... det forekommer mig at se underligt ud, at man, hvis man ellers virkelig for Alvor ønsker Forhandling om gode og nyttige Reforme, saa skulde afvise et, som jeg synes, saa uskyldigt Forslag.

Indenrigsministeren (Ingerslev) lagde Vægt paa, at det ikke er første Gang, at et saadant Lovforslag som det nærværende foreligger indenfor den danske Stats Grændser, da der 1882 udkom en Lov for Island, der rummede noget lignende med Hensyn til Valgret til Kommunen for Enker og andre ugifte Kvinder, som forestaar en Husstand eller ... indtager en selvstændig Stilling. Naar den ærede Taler, som stillede Dagsordenen, opkastede det Spørgsmaal, om der her et Princip, man kan blive staaende paa, mener jeg Ja. Jeg mener, at man vil kunne vedtage Forslaget — hvis man ellers vil det — uden derfor at behøve at tage den Konsekvens, at man nødvendigvis maa gaa videre. Den Stilling, der har været indtaget tidligere overfor Lovforslaget for en Del af den danske Stat, har og maa have Betydning for mig ... Personlig har jeg ikke ment at skønne, at der, naar man principielt en Gang er kommet ind paa det Standpunkt, saa vil være nogen Fare ved at etablere det her, og derfor har jeg ikke modsat mig Forslaget ... Som Medlem af dette Thing maa jeg være stemt mod Dagsordenen.

Professor, dr. jur. *Henning Matzen* (1ste Kreds) kan ikke gaa ind paa, at det, at den samlede Regering er gaaet med til at udstede en Lov for Island, i visse Henseender er bestemmende eller i alt Fald har Betydning med Hensyn til Regeringens Stilling her for Kongeriget ... Jeg vil paa det bestemteste fastholde, at jeg ikke betragter nogensomhelst Lov, der maatte udkomme for Island, i nogen Retning som et Præcedens, der skulde paa-beraabes overfor Danmark ... Jeg synes ikke, der er den fjærneste Grund til at gaa ind paa det Forslag, der her er stillet.

Indenrigsministeren (Ingerslev) sagde som Svar herpaa bl. a.: »Det, jeg har sagt, er, at naar en Regering har vedkendt sig et Princip for en Del af den danske Stat, saa har det Betydning for mig; andet har jeg ikke sagt, men det staar jeg ogsaa ved.«

Ploug fastholdt i Anledning af nogle Bemærkninger af *Ovesen*, at hans Mening var, at denne Lov de allerfleste Steder vilde udrette overmaade lidt, næsten være umærkelig ... Der er den store Forskel mellem den islandske Lov og nærværende Forslag, at her er der en næsten umærkelig Skatteydelse og Grænse for Rettigheden, og deroppe fordre der en betydelig større Skatteydelse. Vil man kun give de Kvinder Valgret, som efter deres Skat henhører til den højstbeskattede Femtedel af Vælgerne, vil man kun give disse Kvinder Ret til ikke blot at vælge, men ogsaa til at vælges til Raadet, saa har jeg ikke meget derimod at indvende.

Dyrlæge N. C. Caspersen (6te Kreds) vendte sig mod *Ploug*, hvis Stilling han dog endda kunde forstaa, mens han derimod slet ikke kunde forstaa *Matzen*, der under Forhandlingerne om Forslag til Lov om Forandringer

vedrørende Valg til Borgerrepræsentationen i København havde udtalt: »Det Spørgsmaal« — om Kvindernes Valgret til Borgerrepræsentationen — »fordrer vi, at der kan være Anledning til at tage op og drøfte, naar Spørgsmaalet om at give en hel ny Lov ved Valg til Borgerrepræsentationen foreligger«, mens han nu vil være med til at ihjelslaa Forslaget ved en Dagsorden ... jeg har ikke tidligere set, at det ærede Medlem saa hurtigt kom i Modsigelse med sig selv.

Ovesen udtalte over for Ploug, at han ikke troede, der var saa stor Fare ved at indrømme Kvinden denne Valgret, og han var ikke bange for dermed at ødelægge Kvinderne her til Lands, thi disse bly og bange Kvinder, der ikke holde af at komme i Mandfolkeselskab, kan jo blive hjemme ved Valget.

Højskoleforstander *Ludvig Schrøder* (11te Kreds) mente, at man ikke skulde vedtage Dagsordenen, men henstillede til Thingets Overvejelse, om der ikke kunde være Grund til at skaffe sig Oplysninger om hvilke Følger det har haft paa Island, og hvilke Virkninger den Valgret har haft, som Kvinderne i mange Aar har haft i Sverig og i Finland. Ogsaa han mente, at Lovforslaget kun vilde komme til at omfatte forholdsvis faa Personer indenfor de forskellige Kommuner, og fandt, at fordi man vedtog et saa lidet Lovforslag som det, der her foreligger, behøvede man ikke at tage de store Konsekvenser deraf, som blev udmaalede i den første ærede Talers Ord.

Matzen imødegik Schrøders Henstilling om Forespørgsler og Caspersens Fremdragen af Talerens tidligere fremsatte Ord.

Da ikke flere ønskede at udtale sig, gik man til Afstemning.

Plougs Dagsorden vedtoges med 34 Stemmer mod 13.

Bilag XXIV.

Vedrørende Chr. Bergs Forslag til Lov om de kommunale Valg 14/10 1887.

Lovudkastets Tekst omfatter ialt 19 Paragraffer, af hvilke de otte første omhandler Valgret og Valgbarhed, og har følgende Ordlyd¹⁾:

§ 1.

Valgret til Borgerrepræsentationen i København, til Byraadene og Ligningskommissionerne i Købstæderne, derunder indbefattet Frederiksberg, Frederiksværk, Marstal, Løgstør, Nørresundby og Silkeborg, samt til Sogneraadene paa Landet tilkommer enhver uberygtet Mand og Kvinde, som har Indfødsret, har fyldt sit 25de Aar, har vel sidste Skatteligning været ansat til at svare Skat til og paa den Tid, Valglisten affattes, er bosat i den paagældende Kommune, med mindre vedkommende:

a. uden at have egen Husstand staar i privat Tjenesteforhold,

¹⁾ Se R. 1887—88 Tillæg A. Sp. 2409—2416.

- b. nyder, eller i de sidste 12 Maaneder før Valglisternes Affattelse, har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, som ikke er enten eftergivet eller tilbagebetalt, eller
- c. er ude af Raadighed over sit Bo.

§ 2.

Valgbar til Borgerrepræsentationen i København samt til den større Del af Byraadet, Ligningskommissionen og Sogneraadet er enhver, som er valgberettiget ved de kommunale Valg i den vedkommende Kommune.

§ 3.

Valgbare til den mindre Del af Byraadet, Ligningskommissionen og Sogneraadet er de to Femtede af de ved de kommunale Valg valgberettigede Beboere, som i de sidste tolv Maaneder før Valget har udredet det største Bidrag til Kommunen. Er der i det nævnte Tidsrum udredt et lige stort Bidrag af flere, og det bliver nødvendigt at medtage nogen af disse for at naa de ovennævnte to Femtede, bliver de alle at medtage.

§ 4.

Efter samme Regler for Valgret og Valgbarhed som nævnt i §§ 1 og 2 foretages Valget af det Medlem for et Landdistrikt, som i Følge Lov om Købstadkommunernes Styrelse af 26de Maj 1868 § 15 tiltræder Byraadet i Sager angaaende Fattig- og Skolevæsen.

§ 5.

Valg af Amtsraadets Medlemmer foretages af Delegerede, af hvilke der vælges 2 i enhver Sognekommune af og iblandt de til Sogneraadet valgberettigede efter de for Valg til Sogneraadet gældende Regler.

§ 6.

Valgbar til den større Del af Amtsraadet (for Bornholm 4 Medlemmer) er enhver, der bor i Amtsraads kredsen og har Valgret efter § 1 til Sogneraadet eller efter § 4 ved Valget af Delegeret fra et Landdistrikt.

§ 7.

Valgbare til den mindre Del af Amtsraadet (for Bornholm 2 Medlemmer) er saa mange af de til den større Del valgbare, som i de sidste tolv Maaneder før Valget har udredt den største Afgift til Amtsrepartitionsfonden, at de udgør ti Gange saa stort et Antal, som der er Sognekommuner i Amtsraads kredsen.

§ 8.

De delegerede fra Købstæderne paa Bornholm, som vælger 3 Medlemmer af Amtsraadet, vælges af og iblandt de til Byraadet valgberettigede efter de for Valg til Byraadet gældende Regler, dog saaledes, at mindst 1 af de 3 Medlemmer skal være valgbart til den mindre Del af Byraadet for den Købstad, hvor vedkommende bor.

§ 9 meddeler nærmere Regler vedrørende Valgene, § 10 omtaler Listerne, §§ 11 og 12 Stedet og Tiden, § 13 Afstemningen, der foregaa skriftlig og hemmelig, og de følgende Paragraffer giver Oplysning om Stemmesedler, om Optællingen af de afgivne Stemmer og Meddelelsen derom.

Folketinget.

Møde 14/10 1887.

Folketingsmanden for Vejle Amts 2den Valgkreds (Berg) forelægger

Forslag til Lov om de kommunale Valg.¹⁾

Chr. Berg: Det Forslag, som jeg herved tillader mig at indbringe i det ærede Thing, angaar Valg til Borgerrepræsentationen i København, Byraadene og Ligningskommissionerne i Købstæderne, Amtsraadene og Sogneraadene ... Valgretten er bygget paa de Grundsætninger, som har faaet Afstemning for sig i Folketinget dels tidligere for henvend en halv Menneskealder siden, dels i Fjor med Hensyn til Kvindens Valgret. Valgbarheden er for ... den større Del af Sogneraadene ... og Amtsraadet sat lig Valgretten, altsaa lige Valgret og Valgbarhed for alle, der bor i Kommunerne og svarer Skat, hvorimod Valgbarheden for den mindre Del af ... Sogneraadene er indskrænket til to Femtedele af disse og for Amtsraadet af højstbeskattede i et Antal, der er tidobbelst saa stort som Antallet af Kommuner ... Valgene til Sogneraadene og Amtsraadene skal foregaa skriftlig og hemmelig ... Valgdagen skal henlægges til en Søndag ... Det er jo længe siden, vi rørte ved Valgbestemmelserne til de kommunale Raad, og nu siger man jo, at vi begynder at komme ind i en friskere Luftning, ikke blot Forhandling, men ogsaa mere demokratisk i det hele, og derfor vilde det være rart, om Thingene kunde prøve hinanden med Hensyn til disse Principer, der tidligere kun, jeg indrømmer det, har faaet Godkendelse i Folkethinget ... Til Thingets Velvilje ... anbefaler jeg Forslaget paa det bedste.

Møde 23/3 1888. 1ste Behandling.²⁾

Forslagsstilleren (Chr. Berg): »... Det nye, der er sat ind, at Kvinder er kommet med som valgbare og valgberettigede, har Folkethinget tidligere, det vil sige i Fjor, erkendt var rigtigt. Jeg ser nok, at man i Aar har indskrænket sig til Valgretten alene, men det Standpunkt antager jeg ikke bliver fastholdt, at man vil forhindre Kvinder i at blive valgt« ... Under § 1, b, er nævnt, at Valgretten kan vindes igen, naar den paagældende, der har nydt Fattigunderstøttelse, ikke i de sidste 12 Maaneder før Valglisterens Affattelse har nydt en saadan. Efter det her forelagte Forslag omfatter Valgbarheden til den mindre Del af Amtsraadet et Antal Højstbeskattede, der er 10 Gange (tidligere 5 Gange) saa stort som Sognekommunernes Antal i Valgkredsen ... Det er hævdet, at Amtsraadsvalgene bør foregaa enten

1) Kilde: R. F. 1887/88 Sp. 277—78.

2) R. F. 1887/88 Sp. 3371—3386.

en Søndag eller en Søgnedag, da de jo ikke sker ved delegerede, men for de øvrige Raads Vedkommende er det foreslaaet, at Valget skal foregaa paa en Søndag, at det skal være aabent til Kl. 8 Aften, samt at Afstemningen skal være hemmelig og skriftlig . . . Enhver myndig Mand og Kvinde, der svarer Skat til Kommunen, vil herefter være valgberettiget til . . . Sogneraadene paa Landet og valgbare til den større Del af disse. Derimod har man sat en lempelig Valgbarhedscensus til den mindre Del af . . . Sogneraadene paa Landet og Amsraadet. Taleren betragter det som et væsentligt Fremskridt, hvis det her nævnte kan blive gennemført, men er dog villig til at gaa endnu videre. De Valgbestemmelser, vi nu har, er fastsat i 1855 under vanskelige politiske Forhold og var dengang et virkeligt Fremskridt. Men det er nu 33 Aar siden, og vi har lært meget i den Tid, ogsaa paa det politiske Omraade. Det kan ikke siges, at Kommunerne har Selvstyre, idet man ved Vælgerne i Kommunen i Virkeligheden kun forstaar en vis snæver Del af den, og jeg vil derfor indrømme, at det kan falde haardt nok at faa et saadant Lovforslag, selv i den Skikkelse, ophøjet til Lov . . . Tanken er, om vi ikke kunde naa til at sammensætte vor Kommunalbestyrelse efter Bestemmelser, som laa i den oprindelige Junigrundlov. Det vilde jo hjælpe ogsaa paa den politiske Aand, det vilde hjælpe os noget mere til at betragte Sagen saaledes, at Vælger er Vælger uden væsentlig Hensyn til hans Formuestilling . . .

Overretsprøukurator *F. H. T. Leth* (Præstø 3) er enig med Forslagsstilleren om Udvidelse af Valgret og Valgbarhed ogsaa til Kvinder, men kunde ønske en yderligere Udvidelse, idet han vil henvise til Forholdene i en Landsdel, »som desværre ikke mere tilhører det danske Monarki«. Naar en Mand er borte, bortrejst, tilsøs eller paa anden Maade fraværende, repræsenterer hans Kone ham, selvfølgelig uden Fuldmagt; hun møder og stemmer og repræsenterer altsaa det Konsortium, som dannes af Manden og Konen. Det samme forekommer mig at kunne gælde her, nemlig at naar Manden er borte, syg eller paa anden Maade forhindret fra at udøve sin Valgret, er Konen hans naturlige Repræsentant . . . Om man skal opretholde den Bestemmelse (i § 1 b) om Lempelser med Hensyn til Fattigunderstøttelse, som er foreslaaet, vil Taleren ikke fastholde, men godt var det, om man kunde.

Redaktør *Andreas Sørensen* (Holbæk 4) sympatiserer med de Grundtanker, som findes i dette Lovforslag, men paapeger flere uvæsentlige Mangler. Forslaget vil udvide den kommunale Valgret, men medfører en ikke lille Indskrænkning. Medens hidtil enhver Folkethingsvælger i en Kommune har Valgret, naar han i det sidste Aar enten har betalt Skat til Kommunen eller har udredet et andet Bidrag i Naturalier eller Arbejde, skal efter Forslaget kun de være valgberettigede og valgbare, som paa Skatteligningen har været ansat i Skat i det sidste Aars Tid. Men dette er noget helt andet. Taleren fremhævede dernæst den forunderlige Stilling, som Forslaget giver de saakaldte Distrikter, som har Fattigvæsen og Skolevæsen tilfælles med en Købstadskommune, men som udenfor disse Punkter staar fuldstændig uafhængige . . . Hidtil har detet Forhold været meget løst ordnet i disse Landdistrikter; men efter dette Forslag, hvis det vedtages, som det er, kan det blive endnu meget løsere og meget forunderligere, end det hidtil har været.

Ogsaa om selve Stemmeafgivningen havde Taleren forskellige Bemærkninger at gøre, og endelig vilde han fastholde, at hvis den sidste Paragraf (§ 19) blev vedtaget i den Skikkelse, den har i Forslaget, vilde der ikke være et eneste Menneske i Landet, der i det første halve Aars Tid efter Udstedelsen vilde have nogen Anelse om, hvad der gælder ved de kommunale Valg. Han finder det temmelig nødvendigt, at de gældende Bestemmelser findes samlede i en enkelt Lov, da man ellers kan gaa ud fra, at der vil være Kommuner, der glemmer en hel Del af de Bestemmelser, som i det foreliggende Tilfælde skulde følges, naar de er udstykkede paa maaske en halv Snes forskellige Steder.

Indenrigsministeren (Ingerslev) kan ikke erkende, som Forslagsstillerens Hovedbetragtning maa være, at der er en virkelig stor Trang til Stede til Forandring i vore kommunale Lovbestemmelser. Han havde heller ikke fra Befolkningens eller Kommuneraadenes Side sporet nogen stærk Bevægelse i den Retning. Han troede, at man er endnu tildels i Begreb med at lære at komme til Rette med den nuværende kommunale Ordning; jeg tror,, at det er bedst at beholde denne et lille Stykke endnu. Hvorledes det end gaar i Fremtiden, behøver vi, der sidder her, ikke at have saa megen Omsorg for. Han kunde ikke ønske Lovforslaget fremmet ... »Det ærede Medlem erkender, at der skal være nogen Garanti for de større Skatteyderes Interesser, og at det skal søges i *Valgbarheden, ikke som nu i Valgretten*, men i en Valgbarhedscensus ... Jeg tror, at det ærede Medlem er inde paa en fejl Vej. Vil man have forskellige Vilkaar, maa man stille dem for *Valgretten*, saa ved man, hvad man har, men at opstille en Census for Valgbarhed anser jeg i og for sig for ganske illusorisk ... Det ærede Medlem har optaget Kvindespørgsmaalet i et langt større Omfang, end dette Thing har vedkendt sig Ønskeligheden af ... jeg nærer ingen videre Bekymring i saa Henseende, da jeg ikke kan være med paa Loven alligevel. Det ærede Medlem har benyttet Lejligheden til at løse to andre Lovgivningsspørgsmaal, der ikke vedkommer Sagen.

Det ene er den lille uskyldige Bestemmelse, den lille ubetydelige Udvidelse i § 1 b om de sidste 12 Maaneders Fattigunderstøttelse, den anden er den, at Valgene til ... Sogneraad m. flere skal henlægges til Søndag. Begge Dele kan jeg ikke være med til (Forslagsstilleren (Berg): Heller ikke til Søndagen?). Nej ... vi har en Lovgivning om Fred paa Folkekirken Helligdage, og ... hvis vi skal have alle Valg om Søndagen, saa vil denne Fred blive brudt paa meget uhyggelig Maade. Hvis der endda var meget tvingende praktiske Grunde, men det er der aldeles ikke ...

Forslagsstilleren (Berg): Det forekommer mig, at den højtærede Indenrigsminister er strængere mod dette Lovforslag end for 8 Aar siden, da det var fremme her i Thinget. Da syntes det mig, at han talte liberalere om dette Forhold end den daværende Indenrigsminister (Skeel), men det Forhold har vi kendt før. En Mand, der senere blev Indenrigsminister, stod deroppe paa Christiansborg Slot og forsvarede den gennemgaaende almindelige Valgret til de kommunale Raad, men da jeg saa, efter at han var bleven Minister, lod ham høre, at jeg fulgte i hans Fodspor i 1870, da jeg foreslog det samme, saa svarede han rigtignok: Ja, der er Forskel paa at

være Medlem af Folkethinget og saa at være Minister. (*Indenrigsministeren* (Ingerslev): Jeg har aldrig indtaget nogen anden Stilling). Det indrømmer jeg, den højtærede Minister har ikke som Medlem af Folkethinget tiltraadt Principet om den almindelige Valgret paa det kommunale Omraade, men det forekommer mig, at han har stillet sig liberalere overfor Forandringer i den Henseende, end han gør idag. Jeg lader mig forresten ikke overraske ved den Slags Ting. Taleren svarede A. Sørensen, at Præstationer, Ydelser af Naturalier maa indføres i § 1, men kunde ikke indrømme, at § 19 var uforsvarlig og udviklede dernæst sit Syn paa Stemmeafgivningen m. m. »Det ærede Medlem skulde lægge Mærke til den Række Klager, der stadig fremkommer ved Byraadsvalgene f. Eks. med Hensyn til, at de fleste Byraad søger for at faa sat Valget til en Tid paa Dagen, hvor Arbejderne ikke kan komme til Stede ... Hvorfor saa ikke efter den indvundne Erfaring paa mange Omraader se at faa disse Vanskeligheder rettede?« ...

»Nu er der et tilbage, og det er det, at da vi efter Regeringens Mening naturligvis ikke kan vente denne Sag gennemført saa lidt som nogen Sag, der har et frisindet Skær, om vi saa ikke skulde lade den falde med det samme og ikke lade den gaa videre. Dertil vil jeg sige, at jeg har den Betragtning, at om nu Regeringen ikke vil lade den gaa videre, saa vil dog muligvis en Beslutning om de Sager her i Folkethinget have sin Betydning for det kommunale Liv alligevel. Det er nemlig saa paa det kommunale Livs Omraade, at det beror saa overordentlig meget paa Udførelsen af de gældende Love. Valglisterne kan ganske vist ikke forandres, men de kan udføres i en saadan Aand, at de i Virkeligheden kan tilfredsstille den, der ønskede en udvidet Valgret konstateret og stadfæstet ved Lov. Det kommer an paa, hvilken Ligheds- og Billighedsfølelse der hersker i Kommunen. Der- som nu Folkethinget ved stædig at fastholde det her siger: Vi maa have vor kommunale Lovgivning anlagt i den Aand, hvori den oprindelige Juni-grundlov vil have det, vi kræver, at der ved »Kommuner« i Grundloven skal forstaaes myndige Beboere i Kommunen, og vi hævder den Betragtning, saa vil trods Regeringens og Landstingets Modstand dette bidrage til at vore Meningsfæller omkring i Landet i Kommunerne vil søge at bestyre deres Kommuner i en lignende Aand, og da vil vi indirekte have naaet væsentligt ved vor Tilslutning til disse Lighedsbestemmelser.«

Taleren ender med at foreslaa, at hvad man kunde nøjes med i 1841 og 1851, det kunde man ikke blive staaende ved nu i 1888, da vor Bonde- stand ... er langt mere oplyst og langt mere skikket til at tage Haand i Hanke med Ledelsen af Amtsraadets Anliggender ... og i Sogneraadene.

Redaktør *Enevold Sørensen* (Vejle 6) mindede om Rosenørns Forslag i 1851, der aldeles ingen Valgretscensus havde, saaledes som vi nu har, men udelukkende en Valgbarhedscensus, der var meget ubetydelig, og om Orla Lehmanns Forslag, der maaske gik en lille Smule videre i Valgbarhedscensus end Rosenørns Forslag, men holdt sig alligevel kun til en Valgbarhedscensus og kendte intetsomhelst til en Valgretscensus. Enhver, som efter Grundloven var Folkethingsvælger og havde boet ét Aar i Kommunen, var Vælger til Sogneraadet og Amtsradet eller det, som den Gang skulde træde i Stedet herfor ... Nu er imidlertid andre Tider kommet mellem, og ... der

er kommet ulykkelige, politiske Tider, hvorunder Reaktionen er kommen til Højbords, og hvor vi har faaet det saaledes, som vi nu har det ... Jeg antager dog, at i hvert Tilfælde den Del af Rigsdagen, som kalder sig for Demokrater, ikke er gaaet længere tilbage, end hele Thinget i 1851, saa at det med Alvor og Bestemthed fastholder som et Maal, vi gaar frem imod ... , at vi faar kommunal Selvstyre med fri Valgret for enhver Vælger og saa en Valgbarhedscensus, som vi jo kan tale nærmere om.

Indenrigsministeren (Ingerslev): ... naar man virkelig vil have Garantier til den ene eller den anden Side, saa maa man have Valgrets- og ikke Valgbarhedscensus.

Forslagsstilleren (Berg): ... Det kunde vel endnu engang hænde, at vi levede den Dag i Danmark, hvor vi blev Demokrater, og hvor det ogsaa mærkedes i Hans Majestæts Regering.

Bilag XXV.

Vedrørende Chr. Bergs Forslag til Lov om de kommunale Valg 8/10 1888. (S. 166—67).

Folketinget.

Møde 10/11 1888. 1ste Behandling.¹⁾

Forslagsstilleren (Berg): ... Der gaar gennem Kommunallovgivningen den samme aristokratiske Tankegang, det samme Krav paa Mindretallets Hertedømme, som ... i Provisoriet. Naar vi ... er kommet saa langt bort fra, hvad man populært kalder Aanden fra 1848, fra den Lighedens og Frihedens Aand, som da samlede det danske Folk til Værn om Landet og til Oprejsning af Friheden, er ogsaa det Skyld deri, at man ikke i Tide har gennemført en med Grundlovens Aand og Ord stemmende Valgret ved de kommunale Valg. Vi fik, efter at have faaet Kommunalloven om Amtsraadene og Sogneraadene i 1841, en lille Lovstump i 1852 angaaende Lensbesidderes Stilling i Amtsraadene, men ellers fik vi ingen Forandring før 1855. Men den Forandring, vi da fik, var saare langt fra indgaaende nok og gik ingenlunde i den Retning, man maatte have antaget, at den frie Valgrets Repræsentanter vilde have arbejdet for og sluttet sig til. De politiske Forhold den Gang — efter at man havde haft megen Vanskelighed med at kaste Ministeriet Ørsted — bevirkede, at man slog af paa sine Fordringer. Man vilde ikke paany i en saa vigtig Sag atter i stærk Opposition til den daværende Indenrigsminister, Bang, og om end Flertallet erkendte, at det langt fra var tilstrækkeligt, sluttede de sig dog til de Bestemmelser om Valgret, som endnu findes for Sogneraad og Amtsraad. Der lovedes imidlertid, at dette atter skulde tages op, og vi havde jo ogsaa i Begyndelsen af Treserne Forhandling af dette Spørgsmaal i Anledning af Forslaget om den overordnede Kommunalbestyrelse, og vi naaede da ogsaa den Gang saa vidt, at vi med en Ordfører, der senere i mange Aar var Indenrigsminister,

¹⁾ R. F. 1888/89 Sp. 1061—85.

afdøde Fønnesbech, naaede til Anerkendelse af den almindelige Valgret paa Landkommunalvæsenets Omraade, saavidt Forslaget rakte, og det vandt Tilslutning i Folkethinget med 74 Stemmer mod 4. Da vi skulde have den nye Kommunallov for Sogneraad og Amsraad i 1867, indgik Udvalget med den daværende Indenrigsminister, Estrup, paa den Akkord, at man for at faa kodificeret samtlige til Kommunalvæsenet henhørende Lovbestemmelser — det blev dog iøvrigt ikke samtlige — skulde optage en bloc Valgretsbestemmelserne, som de stod i Lov af 22de Marts 1855 uforandrede, og den Akkord, dette ubesindige Løfte, man den Gang gjorde, forhindrede Thinget i den Gang at naa nogen Forandring. Vi, der stod i Oppositionen, i Venstre udenfor Udvalget, var ikke bundne til Akkorden, og vi stillede derfor til beskedne Forslag. Det ene gik ud paa, at man med Hensyn til Sogneraadene vilde sætte »større Del«, hvor der nu staar »mindre Del« og omvendt, saa at det blive alle Vælgerne, der valgte en større Del af Sogneraadene, og den ene Femtedel af de skatteydende, der valgte den mindre Del. Med Hensyn til Amsraadene gik det andet Forslag dernæst ud paa, at de af Sogneraadene delegerede valgte de to Tredjedele og Herremændene kun den ene Tredjedel, i Stedet for, at der nu blot er Forskel af en mellem dem, Sogneraadenes Delegerede vælger, og dem, Herremændene vælger. Men naturligvis, da vi havde Modstandere blandt vore egne beslægtede Venner og vore egne Meningsfæller paa Grund af den indgaaede Akkord, havde Ministeren jo overordentlig let — skønt saa let gik det nu alligevel ikke — ved at faa forhindret, at der kom en mere demokratisk Valglov, og ved at faa den gamle aristokratiske Valgret lovfæstet i denne Lov. Jeg erindrer endnu, at jeg yttrede til den daværende Indenrigsminister, hvorfor han ikke kunde gaa ind paa to saa billige Forslag . . . , og da svarede Indenrigsministeren mig — det staar ikke i Tidenden —: De faar ikke Bønderne med. Senere gik Bønderne med. Thi da vi behandlede Sagen paa mit Initiativ i 1870 og senere fra den hele Oppositions Side 1871—72, da gik Bønderne med. Nej holdt, det er ikke rigtigt! Ikke alle Bønderne gik med. Der var i 1870, da jeg fremsatte Forslaget første Gang, en hel Række Bønder, som rejste sig for at tale mod Forslaget. Det ærede Medlem fra Kerteminde (N. Andersen) husker det godt. Jeg tror ikke, han var iblandt dem, men hans daværende Meningsfæller stod op, den ene efter den anden. Ak, de er borte! Da Valgdagen kom den 20de September 1872, da svandt de bort, fordi de ikke var med i den Ligheds- og Frihedstanke, som ligger til Grund for almindelig Valgret til de kommunale Raad. Altsaa for saa vidt var Bønderne ikke med, de Bønder, som den daværende Indenrigsminister stoledes paa, og som sammen med Højre udgjorde Flertallet, det var Bønderne i det saakaldte Mellemparti. Senere har man været med til at stemme for Forslaget her . . . Ministeren fra Treserne sigtede til . . . , at om man end kunde faa dem til at stemme derfor, saa var de dog i deres Hjerter derimod . . . Jeg vil ærlig sige, at jeg tror, at det gaar en Del Venstre-bønder saaledes, at de ikke af fuldt Hjerte er med. Nu vil jeg dog haabe paa det bedste . . . (Og) saa vil jeg spørge: Vil man nu med Liv og Sjæl slutte sig til dette Forslag, søge det gennemført saa fuldtallig her i Thinget som muligt, saa der ikke mangler én i alt Fald af de 73, som kan stemme

udenfor Højre? Vi kunde ogsaa her tage adskillige Højremænd med, i Særdeleshed dersom vi turde henvise dem til deres egne tidligere Udtalelser om dette Spørgsmaal. Vil De saa allesammen slutte sig til dette Forslag, og det saaledes, at ikke en Minister skulde ... sige: »De er ikke med«, det vil sige: i Sindet er de ikke med? ... Jeg siger: Lad os nu vise, at der ikke er det allermindste berettiget i disse slemme Tanker om os Bønder ... , naar dette Spørgsmaal er under Forhandling, i alt Fald ikke for de Mænds Vedkommende, som er Oppositionens Tillidsmænd her i Thinget. Er det nemlig ikke Tilfældet, er der ikke den Stemning, der løfter os og besjæler os til at gaa den Vej, saa faar vi intet udrettet, saa bliver Modstanderne kry ... og saa mener de, at det kan de sagtens modstaa; thi der er i Virkeligheden langt til, at nogen rigtig vil det.

— — — —

Det er næsten en Trossag, hvorledes Folk slutter sig til Valgretten. Den almindelige Valgret er en Trossag for den bedre Del af Menneskeheden, men der kan være oprigtig gode Mennesker, der har en meget slet Tro til deres Medborgere i denne Henseende. Det er nu i det hele mærkeligt, men det ligger i den menneskelige Skrøbeligheds Natur, at de, som har en ringe Tro til deres Medmennesker, naar de skal dele Rettigheder lige med dem, har derved ofte en saa forunderlig Tro til sig selv, at de mener, at de godt kan udøve de privilegeredes Valgret baade for sig selv og for alle de andre ... Jeg vil kun sige, at jeg er tilbøjelig til at tro, at mangen en Mand, der lever i smaa Kaar og har holdt Stand under Tidernes Vanskeligheder eller har arbejdet sig videre fremad, er i Livet fuldt saa vel uddannet til at tage de forskellige Hensyn ved et saadant Valg som den, der er født i Verden med Munden fuld af Guld, uden at behøve i nogen Henseende at anstrenge sig for at bevare sin økonomiske Stilling.

— — — —

Endnu engang min varmeste Anbefaling for selve Loven og den Lighedsaand, som er nedlagt i Forslaget.

Skolelærer *Thomas Johannsen* (Maribo 2) kan godt indrømme, at der er noget rigtigt og sundt i den Tanke, at Valgret tilkommer enhver uberygtet Mand og Kvinde; alligevel tror han ikke, at dette Forslag, hvis det bliver til Lov, vil faa nogen videre Betydning. Kvinderne vil ikke møde ved disse Valg, og de, der betaler Skat, har ikke noget at beklage sig over. Men naar man ser hen til, at den kvindelige Skatteyder har ligesaa stor Interesse i, at Kommunens Penge bliver anvendt paa en Maade, som Kommunen kan være tjent med, som den mandlige Skatteyder, er der ogsaa Grund til at give hende Stemmeret i den Henseende. Derimod ikke Valgbarhed. Jeg tror, at hverken Mænd eller Kvinder vilde ønske, at et saadant Forslag blev gennemført ... Jeg tror derfor, at den største Tjeneste, den ærede Forslagsstiller kunde gøre Thinget, var at tage sit Forslag tilbage, hvad jeg dog ikke tror, han gør.

F. H. Th. Leth (Præstø 3) var af den Anskuelse og mener at have gjort den Erfaring, at naar der er sammensat et Udvalg eller en anden Forsamling, hvori baade Mænd og Kvinder har Sæde, har det vist sig, at Kvindens Nærværelse er af en gavnlig Indflydelse i ikke faa Retninger ... Naar

Forslaget gaar ud paa at indføre den almindelige Valgret ogsaa paa det Omraade, som her ligger for, saa har det min fulde Tilslutning ... Den, som hylder det Standpunkt, at man kun skal give den store Masse en vis Indflydelse, som man dog altid kan beherske, han kommer derved ganske uvilkaarlig, selv om han maaske er det bedste Menneske, til at repræsentere sine Særinteresser og ikke det heles; og dertil savnes saa det Korrektiv, som ligger i det, man kan kalde en Samfundsbevidsthed ... Jeg giver dette Forslag, som gaar ud paa at indføre den almindelige Valgret ogsaa i disse Forhold, min fulde Tilslutning.

Johannsen (Maribo 2) vil ikke benægte, at Kvindernes Nærværelse kan være gavnlig og have en god Indflydelse paa Mændene, men han tror ikke, at Kvinderne kan være tjent med, at de fik de Rettigheder, som her foreslaas, naar de saa ogsaa skulde paatage sig de Pligter, som dermed fulgte ... Hvorledes mon Kvinderne vilde befinde sig ved at blive forpligtede til paa en stormfuld og regnfuld Efteraarsdag at staa paa Sognets Biveje og modtage Sten og Grus eller blive henvist til Grusgraven, hvor de skal anvisse Vognene, hvorfra de skal tage deres Materialer. Forslaget er dødfødt, og det var bedst, om det blev taget tilbage.

Niels Andersen af Husby (Odense 2): Den ærede Forslagsstiller omtalte, at hans Forslag, da det i 1872 kom frem, havde den fortrinlige Virkning, at en Del af det gamle Mellempartis Medlemmer faldt ved det næste Folkevalg, og det kan godt være, at det ærede Medlem ikke har ganske Uret i den Paastand ... Men tror det ærede Medlem saa, at hans Parti eller hans Anskuelse i det hele taget har vundet noget ved de Sejre, som han den Gang vandt, og hvoraf den i 1872 vel kan regnes for en af de første? Tror det ærede Medlem ikke, at den politiske Stilling og navnlig Folketingets Stilling i det hele vilde have været en ganske anden nu, dersom det ærede Medlem ikke var gaaet af med de Sejre den Gang, som han gik af med? ... Hvad nytter det, at det ærede Medlem bliver ved at holde paa sin Anskuelse, naar det kun fører fra Nederlag til Nederlag? ... Den Tilstand, vi nu har her i Landet, og navnlig den Stilling, som Folkethinget nu indtager i Forhold til Regering og Landsting, er betydelig svagere, end før det ærede Medlem begyndte at vinde de Sejre, af hvilke han nu mindedes en. Jeg tror, at det ærede Medlem vilde have været bedre tjent med, om han ikke havde vundet den Sejr, som han har bragt paa Tale idag ... Naar det ærede Medlem kommer her med sine ideale Betragtninger over kommunale Sager og siger, at det kommer ikke an paa Hartkorn, paa Pengene o.s.v., saa siger jeg: Det er en fuldstændig Vildfarelse af det ærede Medlem, thi det er netop det, som det kommer an paa i Kommunerne. Kommunen er ikke et Selskab ..., men et aflukket Distrikt, og de fleste Kommuner har deres væsentligste Indtægtskilde af Ejendomme, af Hartkorn og Formue ... og saa kommer det ærede Medlem her og vil gøre gældende, at det ikke kommer an paa Hartkorn og paa Pengene ... Hvor kan det ærede Medlem tror, at en ideal Tilstand i disse Forhold kan gennemføres af Folk, som ikke har noget med de Ting at gøre, og at de, som ikke svarer synderlig Skat til Kommunen, skulde være de rette Folk til at lede Styrelsen af Kommunens Sager? ... Lad os mindes, hvad

afdøde Oberst Tscherning sagde om disse Forhold; han sagde: Kommunen er en Samling af Ejendomme, og naar det gælder om Kommunesager, saa skal man ikke lægge Magten over i de besiddelsesløse Hænder, og derved gøre det muligt for dem at leve paa de andres Bekostning, skære en bred Rem af andres Hud ... Det ærede Medlem taler saa meget om Aristokrati og Demokrati. Det skal være saa aristokratisk, naar man ikke vil give Ejendomsbesidderes Velfærd til Pris for det saakaldte Demokrati i Kommunen. Er de Folk, som danner de besiddende Klasser i Kommunen, da Aristokrati? Jeg mener, de fleste af dem er jævne Bønder ... Jeg skal ikke anstille videre Betragtninger over det ærede Medlems Forslag om, hvad Kvinders kommunale Valgret og Valgbarhed fører til; men jeg tror rigtignok, at det bedste vil være, at vi bliver fri for at faa dem ind i vore kommunale Raad og med til de kommunale Valg ... Jeg staar paa det samme Standpunkt overfor dette Lovforslag, som jeg stod paa i 1872, da det ærede Medlem første Gang kom frem med det. Jeg gik til Valg i 1872 mod det Lovforslag, det ærede Medlem her har bragt frem, og jeg trøster mig til at gøre det endnu en Gang, om det saa skal være.

Indenrigsministeren (Ingerslev) henholdt sig til sine Udtalelser ved Forhandlingen af samme Lovforslag det foregaaende Aar ... Jeg kan ikke tro, at Trangen til Forandring er saa paatrængende, som det ærede Medlem mener ... Jeg tror, at den nuværende kommunale Ordning i det hele og store ... svarer ret godt til vore Forhold, saaledes som de har udviklet sig her i Landet, og jeg tror derfor ikke, at der nu er nogen Anledning til at komme frem med et Lovforslag om Forandring i den kommunale Ordning og særlig om den kommunale Valgret.

Forslagsstilleren (Berg) replicerede først til Johannsen, som tilsyneladende vilde kunne tilfredsstilles, naar Ordet »Kvinde« gik ud i første Paragraf: »Jeg vil meget nødig være med til det Offer; men det er muligt, at man kunde faa selve Kvindernes Samtykke til at bringe dette Offer, for at deres Mænd kunde faa en mere sømmelig Indflydelse end de nu har.« ... »De græselige Billeder, som det ærede Medlem malede om Kvinderne i Grusgravene og paa Vejene, har ikke forskrækket mig.« Han havde set mange Kvinder endog tage Del i Arbejdet i Grusgrave og Moser og ved andet af den Slags Arbejde og vilde derfor ikke finde det forskrækeligt, om et kvindeligt Sogneraadmedlem ogsaa fik Tilsyn med Veje og Grusgrave. Men vi har altsaa forskellige Opfattelser af Kvinderne, hvad de duer til. ... Hvad min ærede Kontrapart fra Kerteminde (N. Andersen) angaar, var det ikke med udelt Glæde, jeg hørte ham idag. Sætning for Sætning har jeg for en Snes Aar siden hørt det samme af det ærede Medlem. Efter min Opfattelse er han altsaa ikke i det Stykke forbedret, men forsaavidt er han heller ikke bleven værre, og det vil sige meget efter den Luft, han nu har indaandet i de senere Aar, at han dog endnu ikke er bleven værre, saa at han ikke forlanger at faa Valgretten yderligere indskrænket ... Det ærede Medlem havde nogle barmhjertige Følelser tilovers for mig og min Virksomhed ... Jeg takker det ærede Medlem for Medlidenheden, men mine Følelser gaar ikke ganske i den Retning ... Hellere maatte man sætte mig til alt andet end sætte mig i de Herrer's Sted. Naar

nu de Herrer føler sig saa sejrsslolte ... siger jeg: Alle Dages Ende er ikke kommen endnu; Bladet i Skoven sig vender. Det er Historiens Vidnesbyrd ... En skønne Dag ligger hele denne store Herlighed, denne forgyldte Herlighed. Nej, det kommer an paa, med hvilken indre Ret man besidder den Stilling, man har indtaget. Det ærede Medlem henviste til Tscherning ... Har det ærede Medlem nogensinde hørt, at Tscherning har sat sig imod en Udvidelse af den almindelige Valgret?

— — — —

Den ærede Ministers korte Tale har ikke overrasket mig. De Herrer har rdet overmaade bekvemt. Et Ministerium, der nu en Gang i den Grad har sat sig ud over, hvad Folkethinget vil, har det overmaade bekvemt med det, som ikke absolut er paabudt til Tid og Sted ... Jeg har tit nok sagt og gentaget her, at man ikke kan sanke Vindruer af Torne, og Figen af Tidsler, og at man ikke en Gang kan forlange, at et Ministerium med saadanne Anskuelser som dette skal kunne lede ... folkelige Reformers Gennemførelse af nogen Art.

— — — —

Men jeg siger, jo større Hindringer, desto stærkere Kraft paa Sagen ...

Bilag XXVI.

Vedrørende Chr. Berg m. fl.'s Forslag til Lov om de kommunale Valg 14/2 1890.

(S. 166—67).

Folketinget.

Møde 1/3 1890. 1ste Behandling.¹⁾

Ordføreren for Forslagsstillerne (Berg): ... I de sidste 3 Aar har Grundtanken i dette Lovforslag jævnlig været fremme fra en enkelt Side i Tinget og for en halv Snes Aar tilbage fra en vis Gruppe i Tinget, men iøvrigt har Hovedtanken, hver Gang den har været fremme, været tiltraadt af Tingets store Flertal. Der er kun kommet et nyt Moment ind, det er, at selvstændige Kvinder, der betaler Skat, er ansatte til Valgret og Valgbarhed sammen med Mænd ...

N. Andersen af Husby (Odense 2) udtalte, at der ikke var nogen Trang tilstede til denne Lov ... om Lovforslaget end ikke har været forkastet her i Tinget, naar det tidligere har været fremme, saa er det kun temmelig uegentligt, at det har faaet en saadan Tilslutning, som det ærede Medlem mener at kunne beraabe sig paa. Hovedforandringen i Lovforslaget var Kvinders Adgang til Valgret og Valgbarhed, og en saadan anser Taleren ganske overflødig. »Det er noget, som aldrig har været kendt i vore Samfundsforhold, at der skulde tilstedes Kvinder Deltagelse enten i de kommunale Raad eller i den lovgivende Forsamling. Det er noget nyt, noget, som er i Strid med Traditionen og alle Hovedbetragtninger, som har været gældende i Menneskeslægten hidtildags. Jeg tror, at de Kvinder, der skulde

¹⁾ R. F. 1889/90 Sp. 3093—3103.

komme i det ulykkelige Tilfælde at blive sat ind i Amsraadet eller Sogne-
raadet, vilde være mest ilde farne.« Men foruden denne er der foreslaet
flere forskellige meget væsentlige Forandringer, saaledes om, at der ikke
skal tages Hensyn til Fattigunderstøttelse efter 12 Maaneders Forløb, om
hemmelig Afstemning, om Tidspunktet for Valgene og Fremgangsmaaden
ved dem. »Hvad der for mig er det væsentlige i Sagen, er Bestemmelsen
om ,hvem der skal vælge den større Halvdel og hvem der skal vælge den
mindre Halvdel af de kommunale Raad. Det foreslaas, at nu skal samtlige
Vælgere i Kommunen kunne vælge den større Halvdel. (Berg: Ogsaa den
mindre!) ... Men for den mindre Halvdel skal der være Valgbarheds-
census, saaledes at den vælges ud af en vis Klasse. Medens man hidtil
har villet give Ejendomsbesidderne Hovedindflydelse paa, hvad Kommunens
Midler skal anvendes til, vil man nu lægge det i den almindelige Valgrets
Haand og kun give Ejendomsbesidderne den Sikkerhed, at den mindre Halv-
del skal vælges ud af en vis begrænset Klasse af de højstbeskattede. Men
det er en aldeles illusorisk Sikkerhed ... Den Forandring, jeg her har nævnt
... kan jeg efter min hele Betragtningssmaade ikke gaa ind paa, thi Kom-
munens hele Væsen er jo, at den er en Samling af Ejendomme. Det er
Ejendommen, der skal betale Skatterne i Kommunen, og det er derfor i
højeste Grad Uret at ville lægge Raadigheden over Anvendelsen af de Penge,
der udskrives i Kommunerne, i Hænderne paa dem, der betaler saa lidet.

Indenrigsministeren (Ingerslev) ... havde i Fjor Lejlighed til at udtale
sig nærmere om Forslaget og kan ganske henholde sig dertil. »Det vil
erindres, at jeg dengang sagde, at der fra Regeringens Side ikke skønnes
at være Trang til en Forandring som den her tilsigtede, eller at et For-
slag af dette Indhold er heldigt.

Forslagsstillernes *Ordfører* (Berg): ... jeg har den Opfattelse af det høje
Ting i Dag, at det ligesaa nødigt nu som i tidligere Aar vil have med
dette ubehagelige Spørgsmaal at gøre; det vil skyde en Diskussion om dette
Emne fra sig, og det kan det gøre, men Diskussionen kan optages andet
Steds, og vi naar nok atter et Folketing, der kommer til at give Udtryk
for den Trang til Forandring i dette Forhold, som den høje Regering ganske
naturlig finder ikke er til Stede. Jeg har den Opfattelse, at der i denne
Omstændighed ligger et Bevis, ligger Grunde for den Antagelse, at dette
Folketing maaske dog ikke ligeoverfor denne kendte Sag staar saa varmt,
som det tidligere har staaet. Taleren gennemgik i Lighed med hans Tale
10/11 1888 (se foran), Folkets og Folketingets Forhold til Landkommunal-
sagen, specielt Spørgsmaalet om almindelig Stemmeret gennem Tiderne og
fortsatte: Jeg antager nu, at vi mulig er naaede igen her i Salen til en Be-
tragtning, som Mellempartiets Bønder havde for 20 Aar siden og derud
over, og som den daværende Indenrigsminister (Estrup) var saa sikker paa,
at vi ikke fik Bønderne bort fra, at vi er naaede til det samme nu, at ingen
tør give Vidnesbyrd; ingen af de Herrer, som dengang — for en halv
Snes Aar siden — var Forslagsstillere, f. Eks. det ærede Medlem fra Ribe
(Busk) og vor afdøde Ven fra Svinninge-Kredsen (H. P. Andersen) var
jo med dengang. Ingen af dem, der var med, tør nu give Vidnesbyrd i
den Retning, antager jeg. Det vil altsaa sige, at den Tanke, som Indenrigs-

ministeren i 1867 fremsatte: »Man faar ikke Bønderne med paa det«, er levet op paany under de nuværende Forhold. Og naar man ikke faar Bønderne med paa det, hvor meget mindre kan man da vente at kunne faa Godsejerne med? Jeg siger derfor, at det er ret interessant, at nu tredje Gang her i Tinget Flertallet kan skyde denne Sag fra sig uden at give nogetsomhelst Vidnesbyrd og ikke vil have noget med den at gøre; og jeg vil derfor gerne have konstateret Forholdet, hvis det er saa, at vi ikke faar Bønderne med paa det, i alt Fald ikke de nuværende Bønder, som sidder her i Folketinget. Vi faar at se ...

Møde 11/3 1890. 2den Behandling.¹⁾

Gaardejer *Jens Sørensen* (Skanderborg 2) anbefalede nogle af ham og J. K. Lauridsen stillede Ændringsforslag, der gik ud paa at faa præciseret, at det var enhver Mand (ikke Kvinde), som var valgbar, og at Valgene skulde foretages efter Reglerne for Forholdstalsvalgmaaden. *Fr. Bajer* (Skanderborg 1) imødegik den foregaaende Taler, naar han mente, at Kvindens Valgbarhed skulde udelukkes fra denne Lov, men mener forøvrigt ikke, at det er Øjeblikket til at foretage en indgaaende Forhandling om dette Spørgsmaal. De andre Ændringsforslag kunde han fuldstændig tiltræde i Principet. *Ordføreren* (Berg) kunde ikke slutte sig til et eneste af Ændringsforslagene, men maatte som Ordfører for de Medlemmer, der havde indbragt Loven, fraraade at vedtage dem. Redaktør *Tauber* (Holbæk 3) vilde anse det for ønskeligt, paa Grund af den Uenighed, som viser sig angaaende de stillede Ændringsforslag, at Sagen i sin Hælfhed blev gjort til Genstand for Overvejelse i et Udvalg og foreslog et saadant paa 11 Medlemmer. *Berg* fraraadede det, da Landstinget saa ikke vilde faa Sagen til Behandling i Aar. *Tauber* udtalte sin Forbavselse over, at *Berg*, som ellers altid vilde have Sagerne grundigt undersøgt, forlanger, at denne Sag skal tages saa hurtigt, uagtet der er stillet saa gennemgribende Ændringsforslag som her.

Taubers Forslag vedtoges ved Navneopraab med 30 Ja mod 25 Nej.

Bilag XXVII.

Vedrørende Chr. Berg m. fl.'s Forslag til Lov om de kommunale Valg 7/10 1890.²⁾

(S. 166—67).

7/10 1890. *Berg* forelægger paa egne og Medforslagsstilleres Vegne Lovforslaget.

Berg: »Det er Genganrere fra i Fjor, disse fire Forslag, som jeg vil tillade mig at indbringe ... Det tredje Forslag er Forslag til Lov om de kommunale Valg; det har gentagne Gange været fremme her i Thinget i de senere Aar som mangfoldige Gange tidligere. Som bekendt er denne Sag ikke undergaaet nogen Forandring ... siden 1855 for Landet, for Amtsrådernes og Sogneraadernes Vedkommende. Lovforslaget er uforandret, som

¹⁾ R. F. 1889/90 Sp. 3387—3400.

²⁾ R. F. 1890/91 Sp. 28, 264, 330—31.

det blev forelagt i Fjor. Jeg henstiller det saaledes til det høje Tings Velvilje ...«

20/10 1890. 1ste Behandling.

Ingen begærede Ordet.

Overgang til 2den Behandling vedtages uden Afstemning. Berg foreslaar Udvalg paa 11. Vedt. uden Afstemning.

23/10 1890. Udvalget nedsættes:

I. Sørensen, Olesen, Lauridsen, Christoffersen, Bajer, L. Larsen og H. Hansen, N. Andersen (Odense 2) og O. Scavenius, Berg og E. Sørensen. Har tilsyneladende ikke afgivet Betænkning (Sp. 5953).

Bilag XXVIII.

Vedr. Ludv. Schrøders m. fl.'s Forslag til Lov om en forandret Valgret og Valgbarhed til »de Fattiges Kasses« Bestyrelse

22/12 1887.¹⁾

(S. 166—68).

Landstinget.

Mødet den 11. Januar Kl. 1½.

— — —

Første Behandling af Forslag til Lov om en forandret Valgret og Valgbarhed til »de fattiges Kasse«s Bestyrelse.

Dr. phil. *Ploug* (1. Kreds) fandt det tvivlsomt, om »de fattiges Kasse« var en fuldt ud heldig Institution. En Del af Bidragene kommer jo fra Indsamlingerne i Kirketavlerne, og det var rimeligere, at Præsten, som jo maatte formodes bedst at kjende de værdige Trængende, havde Uddelingen af disse Midler, men man havde desværre mange Steder sat Præsten ud af Bestyrelserne for disse Penges Anvendelse. Taleren troede ikke, at det var til nogen Nytte at vedtage denne Lov, thi paa de Steder, hvor Kvinderne ikke havde Interesse for at yde frivillige Gaver, vilde den Omstændighed, at de kunne vælges og vælge til Bestyrelserne for »de Fattiges Kasse«, selvfølgelig ikke have den mindste Betydning for at fremme denne Interesse, og det var jo væsentlig derfor, Forslagsstilleren efter sine Udtalelser havde fremsat Forslaget. Men Taleren saa, at der laa noget andet i Forslagsstillerens Hensigt med Fremsættelsen. Det var nemlig et Forsøg paa at faa Spørgsmaalet om Kvinders kommunale Valgret og Valgbarhed delvis afgjort ad denne Omvej. Tiden for denne Reform og den i Forbindelse med samme staaende Reform med Hensyn til Valgret og Valgbarhed i politiske Anliggender var neppe kommen endnu, men i hvert Fald burde et saa vigtigt Principspørgsmaal ikke afgøres ved en saadan lille Lov som den foreliggende. Taleren troede ikke, at det var Kvindekønnets Sag at tage Del i de offentlige Anliggender. Blev Forslaget til Lov, vilde Valgene til denne rent kommunale Institution blive politisk Partivalg, og Taleren vilde derfor anbefale Tinget at standse Forslagets videre Fremme.

¹⁾ Berl. Tid. 12/1 1888.

Skolebestyrer *Th. Nielsen* (Medforslagsstiller) (11. Kreds) vilde beklage i høj Grad, om Tanket vilde følge Ploug. Der laa ikke i Forslaget Spor af Tanke om Indsmugling af Principspørgsmaal. Det var Ønsket om at drage Kvinderne med ind i den humane og goddædige Behandling af de mindre Velstillede i Samfundet, der have motiveret Forslagets Fremkomst. Og det kunde vist ikke benægtes, at mange højsindede og godhjertede Kvinder havde langt bedre Blik for, hvor den virkelige Trang var tilstede, end Mændene. Blev Forslaget ikke til Lov, vilde Kvinderne blive udelukkede fra en Virksomhed, hvor de utvivlsomt vilde kunne stifte stor Nytte og Gavn.

Ministeren for Kirke- og Undervisningsvæsenet (Scavenius) udtalte, at man maatte være enige om, at »de Fattiges Kasse« ikke havde stiftet den Nytte, man havde ventet ved Indførelsen af disse Institutioner. Men den Reform, som dette Forslag vilde medføre, vilde sikkert ikke forbedre Tilstanden. Det var oprindelig Meningen med Loven af 8de Marts 1856 at holde disse Gaver bestemt adskilte fra den offentlige Understøttelse. Denne Sondring var blevet hævet ved KommuneLov af 6te Juli 1867, idet Sogneraadene ved denne Lov fik Ret til af Kommunens Midler at yde Tilskud til »de Fattiges Kasse«, men denne Forandring havde medført, at den private Godgørehed var aftaget noget i denne Henseende, idet Folk, som ellers havde Hjerter for de Trængende, blive mindre tilbøjelige til at yde frivillige Gaver, da Kommunekasserne jo havde Ret til at yde Tilskud. Naar denne Sammenblanding af frivillig og offentlig Understøttelse blev hævet, kunde der være Tale om Nyttens af en Reform ved Valget af Bestyrelsen til »de Fattiges Kasse«, men som Tilfældet var nu, var en Reform ubetimelig og uden Gavn.

Gaardejer *S. A. Ovesen* (8. Kreds) mente, at »de Fattiges Kasse« var en meget nyttig Indretning, og maatte meget beklage, hvis Tinget havde en modsat Opfattelse. Der var al mulig Grund til at fremme den private Godgørehed, og dertil vilde Forslaget godt bidrage. Taleren maatte fastholde, at han aldeles ikke vragede Præsterne ved Valg af Bestyrelsen, men ofte ønskede Præsterne selv ikke Valg. Der drevs aldeles ikke Politik ved disse Valg; der var mange Steder, hvor der valgtes Højremænd ind, skønt Venstre langt havde Overtaget.

Biskop *H. V. Styhr* (11. Kreds) kunde fra sin Praksis som Præst erklære, at mange af *Th. Nielsens* og *Ovesens* Bemærkninger vare rigtige. »De Fattiges Kasse« havde skabt meget godt ved sine smaa Midler ved at redde mange Familier fra at komme ind under det offentlige Fattigvæsen. Der var ogsaa Steder, hvor Højremænd vare blevne valgte ind i Bestyrelsen, trods Venstres Overlegenhed i Tal, dog saavidt Taleren vidste, aldrig mere end een hvert Sted. Men de var kun i 11te Landstingskreds, at Forholdet var saa godt. Talrige andre Steder var Politik blandet ind med ved disse Valg, og det vilde blive Tilfældet i endnu højere Grad, naar denne Udvidelse af Valgretten fandt Sted. Af denne Grund, og fordi de væsentligste Midler vare kirkelige Gaver, som burde stilles under kirkelig Bestyrelse, vilde Taleren stemme imod Forslaget.

Professor *H. Matzen* (1. Kreds) betvivlede ikke, at det ikke havde været Forslagsstillernes Hensigt at bane Vejen for Kvindernes Valgret, naar de

selv erklærede det. Men naar man saa paa Forslaget, fik man rigtignok Indtryk af, at det var Meningen. Spørgsmaalet maatte derfor være: Vil det være til Gavn for »de Fattiges Kasse«, om Kvinderne fik Del i Administrationen. Der var nu under Forhandling ikke fremkommet et eneste Argument, som kunde bestyrke denne Antagelse. Det var derimod blevet oplyst, at der var Mangler ved selve »de Fattiges Kasse«s Indretning, og den trængte derfor til stærkt at reformeres. Det var meget urigtigt saaledes at blande kirkelige Gaver sammen med borgerlige, private Tilskud og med offentlige Midler; de kirkelige Midler burde undergives Bestyrelse af Kirkens Medlemmer og burde ikke være udsatte for at komme under Adminisrtation af Folk, som aldeles ikke havde Interesse for Kirken.

Efter ganske korte Bemærkninger af *Th. Nielsen* og *Styhr* sluttede Forhandlingen, og der skredes derefter til Afstemning.

Ved denne nægtedes Forslagets Overgang til 2den Behandling med 32 Stemmer mod 11.

Bilag XXIX.

Vedr. Ludv. Schrøder m. fl.'s Forslag til Lov om Kvindernes Valgbarhed til Skolekommissioner 22/12 1887.¹⁾

(S. 167—68).

Landstinget.

Mødet 11. Januar 1888.

Iste Behandling af Forslag til Lov om Kvinders Valgbarhed til Skolekommissioner.

Ploug bemærkede, at fordi Kvinder vare dygtige som Lærinder og Opdragerinder for Børn, saavel for Piger som for Dreng, var dermed aldeles ikke givet, at de havde Evner til at sidde i Skolekommissioner eller overhovedet bestride administrative Hverv. Det var derimod ønskeligt, at Kvinder i saa høj Grad som muligt vilde uddanne sig til Lærindegerningen.

Th. Nielsen syntes nok, at der var Grund til at modtage Lovforslaget med Velvilje, da det jo kun gik ud paa at give Kvinderne Valgbarhed, medens det jo stadig, som hidindtil, var Mændene, der havde Valgret.

Ministeren for Kirke- og Undervisningsvæsenet (*Scavenius*) udtalte sig aldeles bestemt mod Forslaget; han var afgjort Modstander af at give Kvinder Adgang til Udøvelsen af administrative Hverv.

Ovesen anbefalede Forslaget.

Ved Afstemningen nægtedes Forslagets Overgang til anden Behandling med 34 Stemmer mod 11.

¹⁾ Berl. Tid. 12/1 1888.

Bilag XXX.

Vedr. J. C. Christensen m. fl.'s Forslag til Lov
om Tillæg til Lov om Landkommunernes Styrelse m. v.
af 6/7 1867.

Indbragt 14/10 1891.

(S. 170—72).

Folketinget.

Møde 12/11 1891. 1ste Behandling.¹⁾

— — — —

Forslagsstillernes Ordfører, *J. C. Christensen* (Stadil) (Ringkøbing 1), anbefalede Forslaget, der gaar ud paa, at Sogneraadet maa tilstaa sin Formand et aarligt Vederlag, der dog ikke maa overstige 25 Øre pr. Individ i Kommunen.

Hovedgrunden dertil er den, at man paa den Maade haaber at kunne beholde Sogneraadformændene i Landkommunerne i længere Tid, end Tilfældet er nu. »... efterhaanden som man trindt omkring paa Landet har faaet flere og flere Sager at behandle, f. Eks. med Hensyn til Mejerier, Sparekasser og den Slags Ting, er man naaet frem til at indse Nyttigheden af at lønne Formændene i den Slags Sager. Da man begyndte at oprette Andelsmejerier, mente man, at Formanden for et saadant Mejeri ikke behøvede at faa nogen Løn, det Arbejde kunde han godt besørge alligevel. Lige saadan gik det med Sparekasserne. Man mente, det var unødvendigt at lønne en Mand, der stod i Spidsen for en saadan, det kunde han sagtens gøre! Men man kom temmelig hurtig til den Erfaring, at det var rettest at give Vederlag for det Arbejde, thi Formændene i Mejerier og Sparekasser ønskede ikke og kunde ikke gøre dette Arbejde uden noget Vederlag, de skiftede derfor hyppig, og følgelig gik Forretningerne daarligere. Men da man kom ind paa at give disse Formænd lidt Vederlag, beholdt man dem som Formænd, og saa gik Forretningerne bedre.«

Indenrigsministeren (Ingerslev): Landkommunallovens Standpunkt overfor det omhandlede Spørgsmaal var det, at Formandsposten nærmest var en Ærespost og derfor ulønnet, medens dog Formanden kunde faa Udgifter til lønnet Medhjælp erstattet; dette Lovens Standpunkt burde man neppe forlade, selv om det maatte erkendes, at Sogneraadformandens Arbejde var svært. »Det ærede Medlem nævnte som Paralleler en Del andre Forhold, saaledes som Styrelsen af Andelsmejerier, Sparekasser og den Slags Ting; men jeg vil dog gøre opmærksom paa, at der er en overordentlig stor Forskel mellem disse Hverv og det at være Formand i et Kommuneraad. Disse Hverv er en Forretningsførelse, og disse Institutioner har tildels det Øjemed at tjene Penge og bringe Udbytte til Veje, og derfor er det ganske naturligt, at der gives Formændene Vederlag, forsaavidt de tillige er Forretningsførere. Derimod er det ikke saaledes naturligt, at Formanden for en kommunal Styrelse skal have Løn som saadan, saaledes som For-

¹⁾ Kilde: Berlingske Tidende 13/11 1891. — R. F. 1891/92 Sp. 1156—84.

mændene for Andelsmejerier og Sparekasser. Jeg er tilbøjelig til at tro, at det vil være heldigst at holde sig i det Spor, som er givet i Kommunalloven af 1867.«

Gaardejer *Ole Hansen* (Kbhvn.s 5) glædede sig over Fremkomsten af et Forslag som dette. De mange nye Love havde meget forøget Sogneraadernes Arbejde. »Jeg vil ... tilstaa, at jeg langt hellere vilde have set, om Lovgivningsmagten fuldstændig frit overlod dette Spørgsmaal (om Medhjælpssummens Størrelse) til Sogneraadene egen Afgørelse. Jeg mener, at det vilde være det rigtigste at vise Sogneraadene den Tillod at lade dem afgøre dette Spørgsmaal uden noget som helst Baand eller Begrænsning. Jeg kan i alt Fald ikke se, at der skulde være Fare derved.« Han vilde haabe, Ministeren vilde stille sig noget velvilligere end efter hans Udtalelse idag at dømme. Ministeren havde betegnet Sogneraadsformandsposten som en Ærespost, men var Ministerens egen Post ikke det samme, og mente Ministeren monstro, at den burde være ulønnet?

Kammerherre, Amtmand *Brockenhuus-Schack* (Svendborg 7) sluttede sig ganske til Ministeren. Forslaget vilde let føre til, at Formandsposten blev et lille Embede, som blev almindelig eftertragtet, og det var galt. »... jeg vil meget hellere have hyppigt Skifte af Formænd, end at vi skal tilvejebringe en Tilstand, hvorved denne Formandsstilling bliver eftertragtet for Lønnens Skyld. Og jeg kan ikke nægte, at jeg er bange for, at saa snart der indføres Løn, er der mange, der vil se at faa et saadant lille Embede og naturligvis se at faa saa meget som muligt for det — og det er netop akkurat det, jeg mener, vi ikke skal have.« Medhjælpssummen kunde man forhøje.

Højskoleforstander *Klaus Berntsen* (Odense 3): Tanken i Loven tiltalte ham meget, men der kan jo godt ændres paa forskellig Maade. Forholdet havde siden 1867 udviklet sig saaledes, at det var Praksis, at Amtsrådene stiltiende havde godkendt, at Sogneraadsformændene sammen med Medhjælperne oppebar Løn for deres Arbejde. Et Cirkulære fra Indenrigsministeren*) havde imidlertid nu standset denne Praksis og hævded, at Formanden efter Loven var ganske ulønnet. Men det havde for vedkommende Sogneraad kun ført til, at Sogneraadsformanden havde taget sin Kone til lønnet Medhjælp. Enkelte Steder vil de mulig antage deres Sønner, andre Steder maaske deres Tjenestekarl; jeg ved ikke, hvor vidt det kan gaa; men jeg tror ikke, det er heldigt, at man opretholder Bestemmelser, som fører til de Resultater. Var det da ikke bedre, at man lovordnede dette Forhold? Det hyppigt at skifte Formænd — hvad Ministerens Standpunkt let førte til — var en meget slet Økonomi for Kommunerne, der stode sig ved at beholde en dygtig Formand.

Gaardejer *M. P. Blem* (Bornholm 1) havde med Beklagelse hørt Ministerens Udtalelse. Sogneraadsformændenes Arbejdsoverlæsselse i de senere Aar motiverede en Lov som denne. Man har, som det blev sagt, i de senere Aar snart overlæst Sogneraadsformændene med Arbejde, og nu kan det være godt nok at sige, at Landkommunalloven af 6te Juli 1867 har kun tænkt sig, at Sogneraadsformandens Stilling skal være en Ærespost, men man kan ikke leve af Æren alene, og navnlig kniber det i de daarlige

Tider, vi nu har for Landbrugets Vedkommende. Naar saadan en Mand skal bruge en stor Del af sin Tid dertil, kan han, selv om det er en Ærespost, kun daarligt være tjent dermed.

J. C. Christensen replicerede til Ministeren og Brockenhuss-Schack og anbefalede atter Loven ... Den offentlige Mening i Landet er uden Tvivl for, at Sogneraadformanden egentlig burde oppebære et Beløb som Vederlag for Tidsspilde og Ulejlighed og i det hele modtage et Vederlag for alle de Byrder, som Stillingen paalægger ham, og skulde vi give en Lov i disse Forhold, skulde vi jo gjerne sørge for, at denne Lov hvilede paa den offentlige Menings Grund. Jeg tror derfor, det vil være rigtigt nu at gøre Springet og give Sogneraadformændene Løn.

Entreprenør N. Andersen (Thisted 3) stillede sig ganske paa Ministerens Standpunkt; man burde ikke lønne Formanden. Det vilde ogsaa føre til, at andre kommunale Hverv lønnedes. Han fandt Ministerens omtalte Cirkulære fuldt begrundet. Som Formand for Sogneraadet (i Gentofte) vilde han selv efter Forslaget faa en Gage af ca. 2,000 Kr., hvad jo kunde være meget behageligt, men han kunde ikke stemme herfor. Han kunde gaa med til en Lov, der gav Sognekommunerne Ret til uafhængigt af Amtsraadene at tilstaa Sogneraadformændene lønnet Medhjælp indtil en vis Sum.

Indenrigsministeren: Der var blevet sagt,, at man ikke kunde leve af Æren alene — ja, det vidste han meget vel, men han troede heller ikke, at Sogneraadformanden levede af Æren alene. Der var intet i, at Sogneraadformanden benyttede et Medlem af Familien til Medhjælp, naar det blot ikke var et Skin, men virkeligt forholdt sig saa. Som lønnet Mand blev Sogneraadformandens Stilling en helt anden end nu — nu stod han uafhængig af Kommunen — medens han vilde blive dens lønnede Tjener. En Ministers og i det Hele Embedsmænds hele Arbejdstid var optaget af Embedet; men det gjaldt ikke Sogneraadformanden. Det omtalte Cirkulære havde været et ganske nødvendigt Skridt, efterat vedkommende Forhold var blevet bragt frem for Ministeren. Lovforslaget var som sagt en uheldig Vej at gaa; man burde derimod eventuelt udvide Medhjælpssummen.

Efter Bemærkninger af *Berntsen, P. Pedersen* (Frh. 5), *Ministeren* og Forslagsstilleren gik Lovforslaget til 2den Behandling og til et Udvalg paa 11 Medlemmer.

I den af Udvalget 9/3 afgivne Betænkning¹⁾ hedder det bl. a.:

Udvalget finder, at der, saaledes som de kommunale Forhold nu have udviklet sig, er grundet Anledning til at yde Sogneraadene Ret til inden for en rimelig Begrænsning at disponere over et vist Beløb, hvis Størrelse Sogneraadet for hvert Aar fastsætter, og for hvis Modtagelse Sogneraadformandens Kvittring maa anses for tilstrækkelig. Som Udgangspunkt for Beregningen af, hvad et Sogneraad kan bevilge som Medhjælpssum for Sogneraadformanden, anser Udvalget det for heldigere at benytte Kommunens Indbyggertal end dens Hartkorn, som flere Amtsraad tidligere have

1) R. 1891/92 Tillæg B. Sp. 951—54.

anlagt som Maalestok for Beløbets Størrelse, da Folketallet i en Kommune i langt højere Grad end Hartkornet kan siges at staa i Forhold til det Arbejde, der paahviler Sogneraadetsformanden. Hele Udvalget er enigt i, at 15 Øre pr. Individ i en Kommune som Regel maa anses for en rimelig Maksimalgrænse for de Medhjælpssummer, som Sogneraadene i det heromhandlede Øjemed kunne disponere over uden Amtsraadets Samtykke, naar Beslutningen herom hvert Aar tages i 2 paa hinanden følgende ordentlige Sogneraadsmøder, og Flertallet af Sogneraadets samtlige Medlemmer hver Gang stemmer derfor.

Skematisk Opstilling af de fra Amterne modtagne Oplysninger: 1)

	Medhjælpssummens Størrelse i Kr., hvor intet andet er bemærket	Har Amtsraadet nægtet Samtykke?	Hvem har kvitteret?	
			Sogneraadetsform.	Medhjælper
Kbhvns. Amtsraad	170—3925	Nej		—
Roskilde »	20—160	»		
Frbg. »	22—1200	»	—	
Holbæk »	50 Ø. pr. Td. Htk.	»		
Sorø »	20—35 Øre pr. Td. Htk.	»		—
Præstø »	30—225	»		—
Bornholms »	40—120	»		—
Maribo »	25 Ø. pr. Td. Htk.	»		—
Odense og Assens »	40—190	»		—
Svendborg »	50—125	»		
Hjørring »	200—300	»		
Aalborg »	20 Ø. pr. Td. Htk.	»		—
Thisted »	50— 200	»		--
Viborg »			(undertiden)	
Randers »	24—200	»		—
Aarhus og Skanderborg »	20—250	»	—	
Ringkøbing »	30—500	»		—
Ribe »	20—360	»	—	
Vejle »	40—120	»	—	

Møde 11/3 1892. 2den Behandling.²⁾

Ordføreren (Berntsen) udtalte til Indledning:

»... Der var sikkert ikke mange i 1867, da Lovforslaget om Landkom-

1) R. 1891/92 Tillæg B. Sp. 957—62.

2) Kilde: Berlingske Tidende 11/3 1892. — R. T. 1891/92 Sp. 4182—4204.

munernes Styrelse forelaa til Forhandling her, der anede, at Sogneraadens Virksomhedsomraade skulde faa den Udstrækning og Betydning, som de faktisk har faaet i det forløbne Tidsrum, og navnlig har de i forrige Rigsdagsseamling vedtagne Love i ikke ringe Grad udvidet Sogneraadens Betydning, og jeg vilde for mit Vedkommende ikke have noget imod, om man mere og mere vilde gaa i den Retning at styrke de kommunale Raads Selvstændighed og lægge adskillige af de socciale Loves Udførelse i de kommunale Raads Hænder ... Det er kun meget faa Steder, at Sogneraadet ejer et særligt Lokale til Opbevaring af Arkiver; Sogneraadsformanden maa overlade et Værelse af sin Bolig ikke blot til Arkivets Opbevarelse, men ogsaa for at han kan modtage de af Sognets Beboere, som vil tale med ham om kommunale Forhold. Sogneraadets Arkiver vokser fra Aar til Aar og er langt betydeligere end forhen. Jeg mindes, at da jeg for 22 Aar siden blev Sogneraadsformand, kom den forhenværende Sogneraadsformand og bragte mig hele Arkivet i en Kornsæk. Da Sækken var Formandens og ikke Sogneraadets, hældte han hele Indholdet ud paa mit Stuegulv i broget Forvirring; men heldigvis var Arkivet ikke større, end at jeg i Løbet af nogle Timer kunde sortere det. Nu ser det ganske anderledes ud ... Han motiverede i Henhold til Betænkningen hele Udvalgets Ændringsforslag, der var saalydende:

§ 1 affattes saaledes:

»Af Communens Kasse kan Sogneraadet, naar Flertallet af samtlige Medlemmer i 2 paa hinanden følgende offentlige Møder tager Beslutning herom, tilstaa Sogneraadets Formand som Medhjælp til Udførelsen af de ham paa-hvilende Forretninger et aarligt Beløb, der dog ikke uden Amtsraadets Samtykke maa overstige 15 Øre pr. Individ af Communens Indbyggertal efter sidste Folketælling.

Den udbetalte Medhjælpssum passerer til Udgift i Communeregnskabet mod Sogneraadsformandens Qvittering.«

Indenrigsministeren: »Af de Oplysninger, der fremskaffedes efter Udvalgets Ønske gennem Ministeriet fra de forskellige Amtsraad, turde det med tilstrækkelig Tydelighed fremgaa, at det bliver nødvendigt at lovgive om dette Emne. Man vil jo blot ved en flygtig Gennemlæsning straks se, at Forholdene nu, uagtet man synes at have en ret klar Bestemmelse for sig i Kommunalloven af 6te Juli 1867, ordne sig meget forskelligt i de forskellige Amtsraads kredse, og at de Krav, der stilles, er meget uensartede baade med Hensyn til Behandlingen og med Hensyn til den Qvittering, der forlanges for Anvendelsen af Beløbet. Altsaa for saa vidt er jeg enig med Udvalget i, at man kommer til at lovgive om dette Emne, det vil ikke være til at undgaa efter mit Skøn, som Sagen er kommen til at staa ... Om man er gaaet en absolut heldig Vej i Lovforslaget, er et andet Spørgsmaal, og det kan maaske nok trænge til en nærmere Overvejelse.« Han imødegik enkelte af Ordførerens Bemærkninger; en af disse, gaaende ud paa, at Sogneraadets Formand nu ofte maatte afgive Lokale til Sogneraadsmøder og til Arkiv, var ikke rigtigt; Formanden maatte kunne forlange Lokale anvist. Han erkendte, at det paa Grund af den Uensartethed, hvormed nu Spørgsmaalet om Medhjælp til Formændene var ordnet, var nødvendigt

at lovgive om denne Sag. Men han syntes ikke vel om, at man med ét Slag paa denne Maade forøgede de kommunale Udgifter. Her vilde blive Tale om en samlet Udgift Landet over af 217,560 Kr. (eller over 200 Kr. pr. Kommune). (Busk: Der staar i Ændringsforslaget *indtil* 15 Øre pr. Individ af Indbyggertallet). Ja! Ministeren maatte naturligt gaa ud fra, at man vilde gaa op til Maksimum. Der var ogsaa den Mislighed ved Forslaget, at der efter samme — eftersom Folketallet var lagt til Grund — vilde adskillige Steder (de folkerigere) blive opkrævet et større Beløb, end der behøvedes, paa andre et mindre end nødvendigt. Ministeren ansaa imidlertid Sagen for ubetydelig til at rejse Modstand imod den, og hvis der blev Enighed om den paa Rigsdagen, vilde han ikke modsætte sig Gennemførelsen. Men han havde som sagt sine Betænkeligheder. En nærmere Undersøgelse af, hvorledes man burde ordne Forholdet, vilde maaske nok have været ønskeligt, da det ikke var afgjort, at den af Udvalget foreslaaede Vej var den rette.

Ordføreren og P. Pedersen besvarede Ministerens Bemærkninger og anbefalede atter Lovforslaget.

Godsejer *I. Hage* (Frederiksborg 2) motiverede Udvalgets Højres Tilslutning til Forslaget. Spørgsmaalet var jo det rent praktiske, om man skulde tvinge mange Sogneraadsformænd til at tage fremmed, altsaa lønnet Medhjælp, eller tillade dem at benytte deres Familie dertil. Billighed talte for dette sidste ... man kan i Grunden ikke paa nogen Maade bestride Berettigelsen af, at der gives vedkommende Formand, der har et overordentligt Arbejde og Ansvar, en passende Medhjælpssum, et passende Kontorholdsvederlag, og saa er her blot Spørgsmaalet, om han, som hidtil, skal gøre Regnskab paa en endogsaa meget smaalig Maade for Anvendelsen af denne Sum, og det skal være ham forment at lade sin Hustru, sine Børn udføre det maskinmæssige Arbejde eller forbydes ham selv at gøre det, da han ikke maa anvende Honoraret uden til Betaling af andre, men ikke selv beholde det som Vederlag for eget Arbejde til Afskrivning m. m., hvoraf Følgen bliver, at man omtrent tvinger enhver Sogneraadsformand til at antage fremmed Medhjælp. Her var altsaa væsentlig kun Tale om at give den Medhjælpssum, alle dog erkendte burde gives, paa en mere passende Maade end hidtil. Heller ikke den finansielle Side af Sagen — et Maksimum af 15 Øre pr. Individ og tilsammen 213,000 Kr. — havde nogen Betænkelighed for ham.

Gaardejer *Jens Busk* (Ribe 3): »Vi har jo ... det Held, saalænge vi har den nuværende Minister, naar vi forhandler om kommunale Sager, i ham at have med en Mand at gøre, som har været Sogneraadsmedlem, Sogneraadsformand og Amdsraadsmedlem, og det letter mange Gange Forhandlingerne, naar vi forhandler om de Sager, fordi Ministeren som Sogneraadsmedlem og Amdsraadsmedlem har gjort adskillige praktiske Erfaringer, der selvfølgelig falder sammen med lignende, vi andre har gjort.« Han mente, at det vilde være upraktisk, hvis Arkivet og Lokalet skulde være ét Sted og Sogneraadsformanden et andet; saa vil jo det Arbejde, Sogneraadsformanden har, i allerhøjeste Grad forøges. Han haabede — efter Ministerens Udtalelse — at det skulde lykkes endnu iaar at gennemføre Loven.

Indenrigsministeren præciserede atter sin Stilling til Loven. Overfor en Bemærkning af Busk yttrede Ministeren, at han fandt det urigtigt, at Sogneraadsformanden afgav Lokale til Sogneraadsmøderne (og til Sognekontoret); det kunde have uheldige Følger, f. Eks. at Formanden blev Vært.

Busk syntes, at Ministeren kunde lade Folk selv om det; der forelaa ikke noget om noget Beværtermisbrug som Følge af, at Sogneraadsmødet fandt Sted hos Formanden.

Indenrigsministeren havde intet talt om noget saadant. Men naar Sogneraadsformanden var Vært, saa kom Raadet let i for stor Afhængighedsforhold til ham.

Busk: Sogneraadet maatte sommetider være samlet hele Dagen, og saa maatte Medlemmerne da have noget Mad, men naar de fik den hos Formanden, betalte de derfor.

Indenrigsministeren: Ja, dette faldt Ministeren lidet heldigt, og det talte dobbelt for hans Opfattelse, at Sogneraadet aldrig burde holdes hos Formanden.

Ordføreren var enig med Ministeren i, at Møderne ikke burde holdes hos Formanden, men Arkivet kunde denne ikke undvære at have hos sig. Naar Hensyn toges til de Summer, der alt nu udgaves til Medhjælp, vilde den Merudgift, Loven vilde medføre, blive meget ringe.

Ændringerne og Lovforslagets *Overgang til 3die Behandling* vedtoges derefter enstemmigt.

Møde 11. Marts 1892. 3die Behandling.¹⁾

Lovforslaget om Tillæg til Landcommunalloven vedtoges uomtalt enstemmig ved 3die Behandling og gaar nu til Landstinget.

Landstinget.

Møde 17/3 1892. 1ste Behandling.²⁾

— — — —

Justitsministeren (Nellemann): Forslaget drejede sig om at tildele Sogneraadsformændene et bestemt Beløb til Medhjælp. Der var Grund til at lovgive herom paa Grund af det forøgede Arbejde, nyere Love paalagde Sogneraadene. Trods enkelte Indvendinger, Indenrigsministeren mente, der kunde være ved Forslaget, skulde han dog paa dennes Vegne anbefale det til Vedtagelse.

Proprietær *N. B. Breinholt* (8de Kreds) mente, at der var Grund til Forslaget, men at man burde undersøge Sagen i et Udvalg.

Hofjægermester *Mourier-Petersen* (9de Kreds) kunde ikke anse det foreliggende Forslag for et ubetydeligt Forslag og vilde derfor anbefale at skænke det en nøjere Overvejelse. Hidtil havde det været Principet, at de kommunale Poster var ulønnede Æresposter, og dette Princip var man nu ved at fravige. Amtsraadene havde altid været meget villige til at tilstaa

¹⁾ Berlingske Tidende 15/3 1892.

²⁾ Kilde: Berl. Tid. 17/3 1892. — R. L. 1891/92 Sp. 1594—1614.

Sogneraadene Beløb til Medhjælp. Efter Forslaget var Betalingen altfor høj, indtil det tredobbelte af hvad der nu ydedes til Medhjælp. Dette kunde bevirke, at Posterne for Fremtiden søgtes for Fordelens Skyld, eller at den egentlige Formandsgerning gled over i Medhjælpernes Hænder. Han vilde derfor ønske Sagen henvist til et Udvalg.

Grev C. I. F. Ahlefeldt (6te Kreds) var bestemt imod Loven; den var lidet konservativ og vilde skade det kommunale Selvstyre.

Gaardejer *Jens Mortensen* (9de Kreds) anbefalede Loven til uforandret Vedtagelse og imødegik de foregaaende Talere. Formandsstillingen i Sogneraadene var efterhaanden bleven et meget besværligt Hverv.

Dyrlæge *Caspersen* (6te Kreds) mente, at Formandsstillingen ikke længere betragtedes som en Ærespost, men som en Byrde, og han troede derfor, at det var et meget nyttigt Forslag.

Proprietær *S. P. Raben* (10de Kreds) kunde tiltræde Forslaget uden Forandring. Dette vilde forhaabentlig bevirke, at Sogneraadene ikke saa hurtigt skiftede Formænd som nu.

Efter korte Bemærkninger af Breinholt, Sørensen, Mourier-Petersen m. fl. gik Forslaget til 2den Behandling.

Breinholt foreslog Loven henvist til et Udvalg paa 7 Medlemmer.

Matzen fraraadede dette og foreslog, at det gik umiddelbart til 2den Behandling.

Th. Nielsen vilde stemme for Udvalg, da Sagen var bedst tjent dermed. Henvisning til et Udvalg paa 7 Medlemmer vedtoges med 39 Stemmer mod 8.

Udvalget, som bestod af Breinholt, Husejer Lars Eriksen (6te Kreds), Skolelærer Søren Jensen (9de Kreds), Grev C. C. H. Moltke (kgv.), Jens Mortensen, Hofjægermester Mourier-Petersen (9de Kreds) og S. P. Raben, afgav 28/3 1892 sin Betænkning,¹⁾ hvori det foresloges, at det Beløb, der kunde udredes som Medhjælpssum, ikke uden Amsraadets Samtykke maatte overstige 15 Øre pr. Individ af Kommunens Indbyggertal efter sidste Folketælling eller 250 Kr. ialt, medens Mourier-Petersen foreslog, at Beløbet kun kunde udbetales mod Kvittering »fra den, der har udført Medhjælpen«.

Møde 29/3 1892. 2den Behandling.²⁾

— — — —

Ordføreren (Breinholt) anbefalede nogle mindre Redaktionsændringer, der var stillede af hele Udvalget.

Mourier-Petersen var mod at indføre lønnede Poster i Sogneraadetsbestyrelsen. Dette var et Brud paa det Princip, man hidtil havde fulgt paa dette Omraade, og kunde føre til farlige Consequentser.

Eriksen havde helst ønsket, at Forslaget var vedtaget uforandret, som det kom fra Folketinget, men for at faa noget ud af Sagen vilde han stemme for Ændringerne.

¹⁾ R. 1891/92 Tillæg B Sp. 1835—38.

²⁾ Kilde: Berl. Tid. 29/3 1892. — R. L. 1891—92 Sp. 2006—2017.

Ordføreren og Eriksen vekslede Bemærkninger om den foreslaaede Maximumsgrænse (250 Kr.) for Medhjælpssummen.

Indenrigsministeren havde oprindeligt taget Afstand fra Loven, men havde ændret sin Stilling noget paa Grund af de Oplysninger, der var fremkomne fra Amsraadene om Betalingen for Medhjælp til Sogneraadene. Det var da rigtigt at søge en Afgørelse ad Lovgivningsvejen, og Ministeren var derfor tilfreds med Loven. Selve Bidragets Størrelse var ham forsaavidt ligegyldigt.

Herefter vedtoges Udvalgets Ændring, medens Mourier-Petersens Forslag (om at Medhjælperen selv skulde qvittere) blev forkastet med 28 Stemmer mod 14. Sagen gik til 3die Behandling.

Møde 30/3 1892. 3die Behandling.¹⁾

— — — —

Forslaget vedtoges enstemmigt og *gaar nu tilbage til Folketinget*. Folketinget.

Møde 1/4 1892. Eneste Behandling.²⁾

Eneste Behandling af Forslag til Lov om Tillæg til Landcommunalloven (Sogneraadformændenes Medhjælp).

Ordføreren (Klaus Berntsen) anbefalede at vedtage Loven, som Landstinget havde vedtaget den (med den Forandring, at der var sat en Maximalgrænse af 250 Kr. som det Beløb, indtil hvilket Sogneraadet maa disponere uden Amsraadets Samtykke).

Busk beklagede meget den Forandring, hvorved det vilde komme til at gaa ud over de større, ofte fattigere Kommuner. Imidlertid vilde han stemme for Loven, der dog var et Fremskridt.

O. Scavenius havde ogsaa hellere set Loven uden Landstingsændringen — imidlertid troede han, at Amsraadet, hvor der var god Grund dertil, nok vilde samtykke i, at den nævnte Maximalgrænse blev overskreden.

Christensen (Stadil) og *P. Pedersen* anbefalede ligeledes Loven til Vedtagelse.

Ordføreren troede ogsaa, at Amsraadene altid vilde gaa ind paa at give Samtykke til at overskride den omhandlede Grænse for større Kommuner Vedkommende.

Indenrigsministeren: Om denne Lov betegnedes et Fremskridt, derom kunde der altid disputeres. Men naar man her havde sagt, at Landstinget havde stillet sig uvilligt over for denne Lov, var det ganske urigtigt, thi Landstinget havde tilraadet det nye Princip, som Lovforslaget repræsenterede, og dette var en stor Imødekommenhed.

Lovforslaget vedtoges enstemmigt og er nu *færdigt fra Rigsdagen*.

¹⁾ Kilde: Berl. Tid. 31/3 1892. — R. L. 1891—92 Sp. 2084—85.

²⁾ Kilde: Berl. Tid. 1/4 1892. — R. F. 1891—92 Sp. 5532—39.

Bilag XXXI.

Vedrørende H. Trier m. fl.'s Forslag til Lov om kommunal Valgret og Valgbarhed for Kvinder. 17/10 1893.¹⁾ (S. 174—75).

Folketinget.

Møde 9/11 1893. 1. Behandling (S. 174—75).

— — —

Trier anbefalede kort Lovforslaget, idet han væsentlig henviste til tidligere Forhandlinger. Loven vilde fremfor alt fyldestgøre et Retfærdighedskrav, der næredes af en stor Del af Befolkningen. »... Det er ikke længere siden end Vinteren 1888, at der skete en Henvendelse til Rigsdagen af ca. 20,000 Kvinder fra hele Landet, hos hvem Følelsen af denne Sags »paa-trængende Nødvendighed« var stærkt oppe.« Han pegede paa de Enkeltheder, hvori dette Lovforslag adskiller sig fra det, som i Foraaret 1888 blev vedtaget her i Tinget. Det første Punkt er, at her i Forslaget er Valgbarheden taget med som et naturligt Tillæg for de Kvinder, hvem man tænker at give Valgret. Det andet Punkt er Spørgsmaalet om gifte Kvinders Stilling; forrige Gang var de ubetinget udelukkede; der var da kun Tale om Enker og ugifte Kvinder, men det forekommer urimeligt at udelukke gifte Kvinder, naar de møder med de samme Betingelser som de ugifte Kvinder og som Mændene, det vil sige betaler selvstændig Skat til Kommunen. »Særlig er der ... to Arter af gifte Kvinder, som vilde staa i forreste Række med deres Krav, for det første dem, der ifølge Loven af 1880 om Kvinders Raadighed over deres egen Fortjeneste, indtager en Særstilling, dernæst dem, der gennem en Ægtepagt har sikret sig en selvstændig Raadighed over deres Formue og Indtægt.«

Indenrigsministeren (Ingerslev) mindede om, at han tidligere havde sagt, at han intet havde imod, at man om denne Sag vedtog de for Island gældende Bestemmelser. Dette stod han fremdeles ved.

Sagen gik til 2. *Behandling*.

Møde 18/11 1893. 2den Behandling.²⁾

— — —

Der var ikke stillet noget Ændringsforslag.

Ingen begærede Ordet.

Lovforslagets eneste Paragraf og dets Titel (se Tillæg A, Sp. 2557—58) samt Sagens Overgang til 3die Behandling vedtoges uden Afstemning.

Møde 20/11 1893. 3die Behandling.³⁾

— — —

Professor H. W. Scharling (Kbhvn. 4) erindrede om dette Forslags hidtidige Behandling paa Rigsdagen; det saa derefter lidt underligt ud, om

1) Kilde: Berl. Tid. 9/11 1893. — R. F. 1893—94 Sp. 639—42.

2) Kilde: R. F. 1893—94 Sp. 881—82.

3) Kilde: Berl. Tid. 21/11 1893. — R. F. 1893/94 Sp. 920—24.

Rigsdagen nu uden videre Overvejelse gik ind baade paa Kvindens Valgret og Valgbarhed. Han for sit Vedkommende kunde ikke være med til at oversende et Lovforslag af et saa vidtgaaende Indhold til Landstinget efter en saa ringe Prøvelse, som det her har været underkastet. I 1888 mente Folketinget enstemmigt, at man ikke burde give Kvinderne Valgbarhed. »Nu foregaar der ganske vist i vor Tid en hurtig og stærk Udvikling; men jeg maa tilstaa, at jeg anser det for tvivlsomt, om der virkelig har været en saa stærk Udvikling i de hengaaede 5—6 Aar, at det nu kan betragtes som i den Grad givet, at der ikke engang behøves Drøftelse og Omtale her, at der gives baade Valgret og Valgbarhed.« Det gik dog næppe an helt at overlade Landstinget Æren og Ansvar for Behandlingen. Han kunde saaledes ikke nu stemme for Lovforslaget.

Trier beklagede, at Scharlings Betænkeligheder ikke vare fremkomne paa et tidligere Stadium.

Lovforslaget vedtaget med 39 Stemmer imod 13 og gaar nu til *Landstinget*.

Landstinget.

Møde 28/11 1893.¹⁾

Højesteretssagfører P. G. C. Jensen (Kbhvn. A 6) mindede om Forslagets tidligere Skæbne, idet Landstinget tidligere ved en motiveret Dagsorden havde nægtet Overgang til anden Behandling. Det nu foreliggende Forslag gik videre end det tidligere, idet det gav Valgret til gifte Kvinder, der havde særlige Indtægter gennem Selverhverv eller lignende, og desuden gav Valgbarhed for de valgberettigede Kvinder. Sagen var nu uden videre Debat gaaet gennem Folketinget, hvilket var saa meget mere overraskende, som man savnede en Forklaring af, hvorfor Valgbarheden var optagen paa Forslaget. Han vilde anbefale det Ting at undlade at behandle Sagen og vedtage den samme Dagsorden som i 1888, saalydende:

»Da Landstinget fastholder den Formening, at det hverken vil være i Samfundets eller Kvindernes Interesse, at der tildeles dem Valgret saa lidt som Valgbarhed, gaar Tinget over til den næste Sag paa Dagsordenen.«

Formanden stillede den foreslaede Dagsorden under Debat.

Skolelærer Søren Jensen af Aarslev (9de Kreds) fandt det hensigtsløst at vedtage denne Dagsorden. Folketinget havde formentlig undladt at drøfte denne Sag, fordi den synes dette Ting saa naturligt. Og dobbelt hensynsløs var Dagsordenen overfor Kvinderne, som man nægtede den naturlige Menneskeret. Han fandt Kvindernes Fordring meget beskeden. Der var jo Lande, hvor Kvinderne havde denne Ret, uden at det havde skadet enten Kvinden eller Samfundet. Han vilde tilraade at stemme mod Dagsordenen.

Højesteretssagfører Oct. Hansen (1ste Kreds): Gift Kvinde var ikke valgberettiget efter dette Forslag, da hun var umyndig, og Myndigheden var Betingelsen for kommunal Valgret. Forslaget indeholdt kun en Fordring om, at den Kvinde, der ydede Skat til Kommunen, ogsaa skulde have Valg-

¹⁾ Berl. Tid. 29/11 1893. — R. L. 1893/94 Sp. 362—77.

ret. Spørgsmaalet var uddebatteret; det maatte være dem, der var imod Valgretten, hvis Pligt det var at give Grunde for deres Vægning. Men det kunde man ikke, og man afviste derfor Spørgsmaalet ved en Dagsorden, der intet motiverede. Han vilde fraraade at stemme for den.

Redaktør *Jørgen Pedersen* af Odense (6te Kreds) vilde ikke fraraade at stemme for Dagsordenen, da han paa Forhaand vidste, at den blev vedtagen, men han vilde selv stemme imod Dagsordenen. Folketinget havde ikke ventet, at dette Forslag skulde blive vedtaget, det var kun et Agitationsmiddel. Men han troede, at det var et daarligt Agitationsforslag. Jeg er ... tilbøjelig til at tro, at efter den Behandling, som et lignende Forslag fik her i Foraaret 1888 ... kan virkelig de to Forslagsstillere eller det andet Ting, som uden synderlig Bemærkning har sluttet sig til disse Forslag, ikke være gaaet ud fra, at dette Forslag uforandret vilde gaa igennem Tinget. Jeg opfatter det nemlig i den Skikkelse, hvori det foreligger, som et Agitationsforslag. Havde de Herrer gaaet ud fra, at Forslaget skulde gaa igennem, antager jeg, at de i det mindste havde taget visse Hensyn til Landstingets Stilling i Foraaret 1888 og da navnlig søgt at begrænse Fordringen saa meget som muligt, og det vilde jeg have anset for det rigtigste, ogsaa selv om man betragtede dette Forslag som et rent Agitationsforslag. Jeg mener, man snart maa være kommen bort fra at stille Fordringer op, som man paa Forhaand ved med Sikkerhed ikke kan gennemføres, blot for at have den Fornøjelse at kunne komme til at holde nogle Taler derom. Man burde tage saa smaa Skridt som muligt for derigennem at naa Maalet. Man burde altsaa have indskrænket Forslaget i Stedet for at udvide det. Man fik nu intet at vide om Landstingets Stilling til Sagen, og han fandt det ogsaa derfor urigtigt at vedtage Dagsordenen.

P. G. C. Jensen: Sagen var et Agitationsnummer, og deri laa Svaret til de foregaaende Talere. Landstinget kunde ikke indlade sig paa at gøre det Arbejde, der var forsømt andetsteds. Det var efterhaanden blevet en Vanc at tilsende Landstinget halvfærdige Forslag til Fuldstændiggørelse. Taleren havde ikke udtalt nogen egen Mening om gift Kvindes Valgret, men kun refereret Forslagsstillernes Udtalelser i Folketinget, hvilke vistnok var urigtige. »Det er nu vistnok fuldkommen rigtigt, hvad min ærede Kollega bemærkede, at ingen af disse Kvinder (som har Raadighed over deres egen Fortjeneste og som gennem Ægtepagt har sikret sig en selvstændig Raadighed over deres Formue og Indtægt) dog vil kunne komme ind under Lovforslaget, fordi de ikke er myndige. Men er det ikke i overordentlig høj Grad interessant, at selve Forslagsstillerne mener, at deres Lovforslag omfatter disse Forhold, som der her er Tale om, og man saa ved nærmere Undersøgelse maatte komme til at erkende, at det gør det i Virkeligheden slet ikke, at Lovforslaget altsaa paa ingen Maade er blevet et Udtryk for, hvad disse ærede Medlemmer har ment. Det forekommer mig yderligere at vise, i hvilken Grad dette Forslag er overfladisk behandlet, og hvor lille Grund der vil være til, at Landstinget gør det Arbejde, som paa andet Sted ikke er gjort.

Indenrigsministeren mente ligeledes, at de gifte Kvinder ikke kunde medtages under Loven, og at Forslagsstillerne havde taget fejl, hvis de havde

troet at medtage disse. Hvis Tingene vare enige om at gennemføre en Lov som den islandske om Kvindens Valgret, vilde Regeringen ikke mere anse sig berettiget til at nægte at indstille den til kongelig Stadfæstelse.

Efter Bemærkninger af *Oct. Hansen* og *Indenrigsministeren* vedtoges Dagsordenen med 27 Stemmer mod 12, hvorefter Forslaget er bortfaldet.

Bilag XXXII.

Vedrørende P. Christensen m. fl.'s Forslag til Lov om de kommunale Valg. 22/12 1893.¹⁾

(S. 176—78).

Folketinget.

Møde 11/1 1894. 1ste Behandling.

Husmand *P. Christensen* (Sorø 2) fremhævede, at dette Lovforslag flere Gange tidligere havde foreligget for Tinget. Det foreslaas, at der ingen Valgcensus skal være mere, og at Vælgerklassen i Provinserne ikke længere skal deles i en almindelig og en højstbeskattet Vælgerklasse. Endvidere skal Forholdstalsvalgmaaden indføres ved Byraadsvalgene. En anden Bestemmelse, hvori det dog ikke afviger fra tidligere Forslag, er Bestemmelsen om, at Stemmegivningen skal være hemmelig. Det vilde jeg anse for et overordentlig stort Fremskridt, at Smaafolk ud over Landet kunde komme til at stemme frit. Valget vilde give et baade sandere og paalideligere Udtryk, tror jeg, naar man gik til hemmelig Afstemning, og i ethvert Tilfælde vilde Valgtryk da være udelukket. Ogsaa for Vælgerne paa Landet vil Lovforslaget være til Gavn, og det kunde for saa vidt betegnes som et Agrarforslag.

Indenrigsministeren (Ingerslev) havde tidligere flere Gange haft Lejlighed til at udtale sig om den almindelige Valgret ved Byraadsvalgene, og han kunde heller ikke nu betragte dette Forslag som noget godt Grundlag for en kommunal Valglov. En Reform paa dette Omraade bør bygges paa det bestaaende Grundlag. Hvis dette Forslag er et Agrarforslag, saa kan man sige det samme om alle mulige andre Forslag. Men lad os saa faa at høre, hvad Agrarforeningen mente om det.

I. C. Christensen hilste Lovforslaget med Glæde, da det var et væsentligt Fremskridt. Men det var uheldigt, at man havde udeladt Bestemmelsen om, at ogsaa Kvinderne skulde have Valgret. Desværre var der vel ikke stor Udsigt til at faa en saadan Reform ført igennem under det nuværende Regimente. Man maa trøste sig med, at denne Regering vel ogsaa maa gaa af en Gang; den falder tilsidst over sine egne Ben.

Bajer beklagede ogsaa, at Kvindens Valgret var strøget af Forslaget. Naar endda Forslagsstillerne havde Haab om at faa Landstinget til at tage Forslaget, hvis Kvindernes Valgret gik ud, saa var det en anden Sag; men det var der næppe stor Udsigt til. Paa den anden Side paaskønnede Taleren, at Forslagsstillerne denne Gang havde medtaget Forholdstalsvalgmaaden; det var et virkeligt Fremskridt.

1) Sorø Amts Tidende 12/1 1894. R. F. 1893/94 Sp. 1674—85.

Overretssagfører J. K. Lauridsen (Sorø) betragtede det som en given Sag, at Landstinget ikke gik med til at give Kvinderne Valgret. Og fra et konservativt Standpunkt er det heller ikke urimeligt, at man, naar man gik over til den almindelige Valgret ved de kommunale Valg, først vilde se Virkningen deraf, før man gik over til at give Valgret til en hel ny Vægerkasse. P. Christensen havde Ret i, at dette var et Agrarforslag. Noget af det vigtigste for Agrarerne var at skabe Enighed mellem Landboerne, og dette vilde man bl. a. opnaa ved at udjævne Forskellen mellem de bemidlede og de ubemidlede over for de kommunale Valg. Derved fik man ogsaa at se, om Agrarerne mente noget alvorligt med de smukke Ord om et enigt Landbrug. Taleren havde naturligvis ikke ventet denne Indenrigsministers Tilslutning til Forslaget; saa dum var han ikke. Men det glædede ham, at der iøvrigt i Tinget syntes at være Samstemning om den almindelige Valgrets Indførelse ved de kommunale Valg.

P. Christensen maatte ligeledes hævde over for Ministeren, at et Forslag, der gav $\frac{1}{2}$ af Landboerne samme kommunale Rettigheder som den ene Femtedel, var en Agrarlov af Betydning.

Sagen gik til 2den Behandling og til et Udvalg paa 11 Medlemmer.

Der synes ikke at være afgivet nogen Betænkning.

Bilag XXXIII.

Vedrørende P. Christensen m. fl.'s Forslag til Lov om de kommunale Valg. 18/10 1894.¹⁾

(S. 178).

Folketinget.

Møde 26/10 1894. 1ste Behandling.

— — — —

Ordføreren for Forslagsstillerne (P. Christensen): Jeg skal ikke indlade mig videre paa Forslaget; det er jo drøftet saare tit i Tinget og er en gammel Bekendt, saa jeg forudsætter, at de allerfleste Medlemmer ere nøje kendte med det. Naar vi have troet i Aar at burde fremsætte dette Forslag ligelydende md i Fjor, er Grunden dertil den, at vi jo nu have hørt saa megen Tale om, at vi er komne ind i et nyt System. Det er jo den ene Gang efter den anden, navnlig af det ærede Medlem fra Hørning (Neergaard), hævdet med stor Styrke, at vi vare komne ind i et saadant nyt System. Derfor mente vi, at nu var Tiden maaske inde til, at denne Sag kunde blive drøftet og mulig gennemført. Vi have derfor villet give Tinget, det ny Systems Mænd, en kærkommen Lejlighed til — det er jeg overbevist om — til i Gerningen at vise, at de ville være med til en saadan Reform. Dette Forslag vil som Lov øge Rettsstillingen for største Parten af Landets Befolkning, og derfor er det med noget mere Haab, at vi i Aar fremsætte Forslaget. I Fjor naaede det ikke en Gang til at blive behandlet i det Udvalg, der var blevet nedsat. I Aar haabe vi, da vi ere komne ind i et nyt System, at det skal blive

¹⁾ Kilde: Berl. Tid. 25/11 1895.

muligt at naa til en Forhandling af det i det Udvalg, der eventuelt bliver nedsat om Sagen.

Indenrigsministeren (Hørring): Med Hensyn til det foreliggende Forslag kan jeg indskrænke mig til at henvise til, at jeg jo har fremlagt her i Tinget i indeværende Samling Forslag til Lov om Valg af Borgerrepræsentanter i Staden Kjøbenhavn, der netop berører det samme Spørgsmaal, delvis selvfølgelig, som er optaget i det foreliggende Forslag. Min Stilling til dette vil jo allerede fremgaa deraf.

Da ikke flere ønskede at udtale sig, sluttedes Forhandlingen.

Lovforslagets Overgang til 2den Behandling vedtoges uden Afstemning.

P. Christensen foreslog Udvalg paa 11 Medlemmer. Vedtoges uden Forhandling og Afstemning.

Der afgaves ingen Betænkning.

Bilag XXXIV.

Vedrørende H. Holm m. fl.'s Forslag til Lov om Kvinders kommunale Valgret.¹⁾

(S. 178—79).

Folketinget.

Mødet 25/11 1895. 1ste Behandling.

— — — —

Forslagsstillernes Ordfører, cand. theol. *H. Holm* (Odense 7): Forslaget maatte nærmest betegnes som et Spørgsmaal til Landstinget, om dette Ting i dets nuværende Sammensætning ikke vilde stille sig noget anderledes til Sagen end tidligere.

Indenrigsministeren (Hørring) erindrede om, at da den islandske Lov havde indført kvindelig kommunal Valgret paa Island, havde Regeringen anset sig for bunden til at tilraade, hvad Tingene her maatte enes om, men at Regeringen dog intet Ønske havde fremsat om denne Sags Fremme. Regeringens Stilling havde altsaa nærmest været formel. Han ønskede imidlertid nu at udtale sig noget nærmere om Sagen. Det maatte erindres, at Kvindernes Valgret paa Island var ikke lidet begrænset, hvad han nærmere forklarede. Saavidt han vidste, havde paa Island som Regel kun een Kvinde deltaget i Udøvelsen af den kommunale Valgret. Man havde dernæst henvist til Sverig, hvor Kvinderne ogsaa havde kommunal Valgret (hvilket hang nøje sammen med, at denne Valgret var gjort afhængig af Skattepligt). I England havde Kvinderne ogsaa kommunal Valgret. I andre Lande var den kvindelige kommunale Valgret i Regelen neutraliseret ved den Bestemmelse, at hendes Valgret kun kunde udøves ved en mandlig Fuldmægtig. I det hele gjaldt det paa dette Omraade, at denne Sags Ordning hang nøje sammen med Udviklingen. Og hos os gjaldt det her, at de bestaaende Lovregler var opfattede med kun Mandens Udøvelse af Valgret for Øje — hvad han nærmere udviklede. Ligeledes paaviste han, at Lovforslaget aabnede Kvinder

¹⁾ Kilde: Berl. Tid. 30/11 1895 (Aften).

Adgang i temmelig vidt Omfang til at udøve Valgret, — naar hun blot erlagde et meget lille Skattebeløb. Efter Lovforslaget vilde der opstaa den Besynderlighed, at Valgretten kunde udøves af Kvinder, der (af Sædelighedshensyn) var berygtede i deres Forhold til Straffeloven, men ivoirgt besad den Uberygtethed, som Loven krævede. Han fremhævede dette og andet for som sagt at vise, at de gældende kommunale Valgretsregler var affattede udelukkende med Manden for Øje. Ministeren berørte dernæst et andet vigtigt Moment ved dette Spørgsmaals Afgørelse, nemlig den personlige Uafhængighed, og han fremhævede her navnlig, at efter Lovforslaget de mange over 25 Aar gamle Piger, der levede hjemme hos deres Forældre, vilde faa Valgret (aabenbart under stærk Indflydelse af Faderen). Det var saaledes i det hele betænkeligt i al Korthed at lovgive paa dette Omraade — man burde her give forskellige Lovbestemmelser for Mænd og Kvinder. Han skulde ikke, at han i denne Sag stod paa et meget gammeldags Standpunkt. Saa længe Politik spillede en saa stor Rolle ved de kommunale Valg, handlede man næppe vel mod Kvinderne ved at give dem kommunal Valgret. En af Ministeren løselig gjort Kalkule gav til Resultat, at Lovforslaget vilde forøge de kommunale Valgberettigedes Tal i København med ca. $\frac{1}{4}$. For Landets Vedkommende lod der sig ikke anstille nogen Kalkule.

H. Holm beklagede Ministerens Stilling til Lovforslaget. Man havde efter den forrige Indenrigsministers Udtalelse maattet vente, at Ministeriet — der jo havde bekræftet den kommunale Valglov — i Principet havde tiltraadt nærværende Lovforslag. Han imødegik dernæst Ministerens Bemærkninger. Han haabede ikke, at Ministerens principielle Betænkkeligheder vilde forhindre hans eventuelle Medvirkning til Lovens Gennemførelse.

Journalist *A. C. Meyer* (Kbhvn. 13) ønskede fra sit socialdemokratiske Standpunkt at udtale sig om Sagen. Han ønskede, at Lovforslaget vilde have gaaet meget videre, det var alt for beskedent; hvorfor gav man ikke alle skatskyldige Kvinder Valgret? Han begrundede nærmere og udførligere dette sit Standpunkt, idet han navnlig erindrede om den faktiske store Forandring, Kvindens Stilling i de senere Aar var undergaaet, ogsaa og ikke mindst indenfor Ægteskabet.

H. Holm satte ikke Pris paa den Støtte, Meyer havde ydet Forslaget. Han havde kun givet Modstanderne Vaaben i Hænderne. Det var ingenlunde nødvendigt, fordi man gik ud af en Bys Nørreport, at man derfor druknede i det nordlige Ishav; det var ikke nødvendigt, fordi man tillod de enligt stillede Kvinder en vis naturlig Ret, at man derfor drog de yderste principielle Konsekvenser af et saadant Skridt.

Meyer: Reformens Modstandere havde Vaaben nok iforvejen. Taleren havde ikke forøget deres Tal. Holm vilde give Pengene, Taleren Personerne Valgretten.

H. Holm: Lovforslagt tilsigtede ikke at give Pengene Valgret, men at give de forskellige Arter af selvstændige Hjem den samme Ret.

Sagen gik til 2den Behandling.

Møde 20/11 1895. 2den Behandling.¹⁾

— — — —

Højesteretssagfører *Svend Høgsbro* (Præstø 1) motiverede nogle af ham stillede Ændringsforslag, hvoraf det vigtigste gik ud paa at imødekomme en Del af de af Ministeren ved 1ste Behandling imod Loven rejste Indvendinger. Efter dette Ændringsforslag vilde Kvindernes foreslaaede kommunale Valgret — ingenlunde med Talerens Ønske — blive begrænset noget.

H. Holm anbefalede i det væsentlige Ændringsforslagene til Vedtagelse.

Indenrigsministeren erkendte, at Ændringerne forbedrede Lovforslaget, men de rettede dog ikke Lovforslagets værste Mangel, at der tilstodes Kvindernes kommunal Valgret, uden at deres personlige Selvstændighed var sikret.

Sv. Høgsbro: Nej, saavidt havde han ganske vist ikke villet føje Ministeren, en saadan Bestemmelse vilde jo have rammet mange gamle Jomfruer, der væsentlig var henviste til at leve af Legater, og hvis Livsloed i Regelen ikke var misundelsesværdig.

Ved Afstemningen over Ændringsforslagene afgaves 49 Ja, 5 Nej (Socialdemokraterne), 1 (Trier) stemte ikke, mens 57 var fraværende. Da saaledes Tinget ikke var beslutningsdygtigt, lod *Formanden* Sagen foreløbig udgaa af *Dagsordenen*.

Møde 2/12 1895.²⁾

— — — —

Lovforslagene om *Kvindernes kommunale Valgret* og om ... overgik til 3die Behandling (det førstnævnte med de af *Sv. Høgsbro* foreslaaede Ændringer).

Møde 4/12 1895. 3die Behandling.³⁾

— — — —

Skrædermester *P. Holm* (Kbhvn. 5) motiverede udførligt, hvorfor hans Parti ikke kunde gaa med til at stemme for Lovforslaget med de af *Sv. Høgsbro* stillede, Valgretten begrænsende, ved 2den Behandling vedtagne Ændringer. Bestemmelsen om, at Kvinder, der i sidste 10 Aar havde søgt Erhverv ved Utugt, ingen Valgret skulde have, aabnede en vid Mark af Mistæneliggørelse mod Kvinder, som maaske var uskyldige.

Sv. Høgsbro imødegik *P. Holm*, som replicerede.

Indenrigsministeren bemærkede — paa Foranledning af en falden Ytring — at han ikke havde givet Tilsagn om at ville søge Loven fremmet i Landstinget. Hans Ytringer havde været klare nok, og han fandt sig derfor ikke foranlediget til nu yderligere at udtale sig.

Ved *Afstemningen* vedtoges Lovforslaget med 56 Stemmer mod 2 (*Scharling* og *Bramsen*), 30 stemte ikke.

Lovforslaget gaar nu til Landstinget.

1) Kilde: Berl. Tid. 30/11 1895 (Aften).

2) Berl. Tid. 2/12 1895 (Aften).

3) Berl. Tid. 5/12 1895.

Landstinget.

Møde 13/12 1895. 1ste Behandling.¹⁾

— — — —

P. G. C. Jensen (2den Kreds) mindede om det i Samlingen 1893—94 foreliggende Forslag, der ogsaa indeholdt en Bestemmelse om Kvinders Valgbarhed. Denne Forskel var dog ikke tilstrækkelig til at begrunde nogen anden Stilling fra Landstingets Side overfor dette Forslag, der i det store og hele indeholdt det samme. Som Følge heraf vilde han anbefale at standse Sagen ved en lignende Dagsorden som tidligere. Taleren stillede derfor følgende Forslag til Dagsorden:

»Da Landstinget fremdeles fastholder den Mening, at det hverken vil være i Samfundets eller Kvindernes Interesse, at der tildeles disse Valgret, gaar det over til næste Sag paa Dagsordenen.«

Formanden: Forhandlingerne drejer sig nu alene om den stillede Dagsorden.

Skolelærer S. Jensen (9de Kreds) mente, at det var urigtigt ikke at behandle et Lovforslag, men afvise det som foreslaet. Iøvrigt hævdede han i kendte Udtryk det betydningsfulde i, at Kvinderne fik kommunal Valgret, ja endog Valgbarhed. Han nævnedes disses Opgaver ved Løsningen af Prostitutionsspørgsmaalet, Fattig- og Skolevæsen m. m. Han anbefalede at stemme mod Dagsordenen.

Seminarieforstander Bojsen (10de Kreds) kunde ikke andet end beklage den stillede Dagsorden. Han havde ikke troet, at denne skarpe Form vilde blive brugt efter det politiske Forlig og Forhandlingspolitikken. Han skulde ikke tale om Kvindernes Interesse, men Forslaget var i Samfundets Interesse, ja endog af konservativ Betydning. Det vilde være de højstbeskattede, der vilde faa Tilgang ved Lovforslaget (Gaardmands- og Proprietærenker).

Oct. Hansen: Et saadant Retfærdighedskrav som det foreliggende kunde man ikke modsætte sig i Længden, det vilde tilsidst skylle al Modstand bort.

Efter Bemærkninger af P. G. C. Jensen og Oct. Hansen m. fl. gik man til Afstemning. Denne var af Madsen-Mygdal m. fl. Medlemmer af Venstre begæret foretaget ved Navneopraab. Herved vedtoges Dagsordenen med 31 Ja og 19 Nej. 5 stemte ikke, og 9 var fraværende. Dermed bortfaldt Behandlingen af Forslaget.

Bilag XXXV.

Vedrørende K. M. Klausen m. fl.'s Forslag til Lov om kommunale Valg. 19/10 1897.

(S. 174—82).

Folketinget.

Møde 8/11 1897. 1ste Behandling.²⁾

— — — —

1ste Behandling af det (private) Forslag om kommunale Valg.

¹⁾ Kilde: Berl. Tid. 14/12 1895.

²⁾ Kilder: R. F. 1897/98 Sp. 967—85. Berl. Tid. 9/11 1897.

Paa Forslagsstillernes Vegne anbefalede Lærer *K. M. Klausen* (Kbhvns. Amt 2) Lovforslaget med Fremhævelse af dets Hovedprinciper: Indførelse af almindelig Valgret ved Valgene til Kommune og Amdsraad (saaledes at der altsaa ikke som nu skal være nogen Census), Valgret for Kvinder, for Tyender m. m. Det var Arbejdsydelsen og ikke Ydelse af Penge (Skat), som havde den afgørende Betydning for Samfundet, og hvorpaa der burde lægges Vægt, naar Talen var om Tildeling af kommunal Valgret.

J. C. Christensen (Stadil) (Ringkøbing 1): Dette Lovforslag var i Virkeligheden Venstres, saaledes som det Gang efter Gang (senest i 1894) var blevet indbragt. Det glædede ham, at Forslagsstillerne havde holdt Forslaget saa nær op ad Venstres, dette vilde bidrage til, at det fik en god Modtagelse i Tinget. Lovforslaget var ikke udarbejdet i Overensstemmelse med Socialdemokraternes Program, hvad han fandt Anledning til at fremhæve. »Skulde Lovforslaget have været udarbejdet i Overensstemmelse med Socialdemokratiets Program, vilde man ikke først have krævet Valgret for Mænd og Kvinder, naar de har fyldt 25 Aar, men allerede naar de har fyldt 22 Aar; det er jo et Krav paa Socialdemokratiets Program, at alle skal have lige Valgret fra 22 Aars Alderen. Dernæst er det et Krav paa Socialdemokratiets Program, at Valgdagen skal være en Fridag. Dette er ogsaa her skudt ud.« Venstre havde altid ment, at det var meget uheldigt, at der var to Valgklasser, naar man gik til Valg. Venstre havde imidlertid sagt, at de, der ydede Skat til Kommunen (selv en nok saa lille), burde have Valgret. Han anbefalede Lovforslaget til velvillig Behandling. Saa man, hvor mange Kredse der her i Folketinget var fortrinligt repræsenterede, kunde man ikke andet end sympatisere med den almindelige Valgret.

Indenrigsministeren (Bardenfleth): Regeringen kunde ikke medvirke til dette Lovforslags Gennemførelse, hvad efter de foreliggende Erfaringer ikke kunde overraske. Lovforslaget forlod jo ganske det bestaaende Grundlag for kommunal Valgret og Valgbarhed. Der fandtes intet i Lovforslaget om Skatteydelse som Betingelse for Valgret eller Valgbarhed. Bestemmelsen om at tillægge Kvinderne (ogsaa gifte) Valgret gjorde ogsaa dette Lovforslag radikalere end noget af dets Forgængere. Fremdeles var Udeladelse af Valg ved Forholdstal ogsaa et Moment, der gjorde Lovforslaget uantageligt for Regeringen. Denne nærede overhovedet ikke noget Ønske om at faa indført nogen Forandring i Valgretten i Almindelighed. Noget andet var, at Regeringen f. Eks. som bekendt ønskede Forandringer i den kommunale Valgordning i København.

Christensen (Stadil) var ikke bleven forundret over Regeringens Holdning. Bevidstheden herom havde medvirket til, at Venstre ikke havde fremsat denne Reform. Venstres Hovedopgave var jo at faa de ved Grundloven givne politiske Rettigheder respekterede. Da vi vidste, hvilket Standpunkt Regeringen staar paa, har vi ikke ment, at Øjeblikket er kommet til at indbringe Lovforslaget; men nu, da det er indbragt, tror jeg alligevel, det er rigtigt, at vi tager Sagen op og fremviser vort Standpunkt til den. Det er et Standpunkt, som er kendt. Hele Vælgerbefolkningen ved godt, hvad det er. Der har i den sidste Menneskealder ikke været en eneste Valgperiode, i hvilken Venstre ikke har vist sin Stilling over for de kommunale Valg.

Jeg tror ogsaa, det er ret, at vi gør det. Der kommer saa maaske mere Klarhed i dette Punkt, saa at Befolkningen kan se, hvor Vennerne af den almindelige Valgret har deres Plads, og hvor Modstanderne har deres. Naar Ministerens Lovforslag om Forandring i den københavnske, kommunale Ordning kom, skulde det faa den samme tidssvarende Behandling som hidtil. Tiden var ikke til Indskrænkninger i Valgretten, — tværtimod.

K. M. Klausen takkede Christensen (Stadil) for den gode Modtagelse, men maatte bestemt hævde, at Lovforslaget var Socialdemokraternes, ikke Venstres. Regeringen vilde nødig ud med sit Program, men lidt efter lidt listede man det fra dem, og idag hørte vi, at Regeringen paa dette Omraade holdt paa Pengenes Magt og vilde stænge alle Fremskridt ude.

Gaardejer *Leth-Espensen* (Aarhus): Naturligvis skulde det ikke være nogen Forbrydelse at være fattig, men det skulde heller ikke være nogen Forbrydelse at eje noget, og derfor skulde de sidste ikke heller domineres af de første. Dette Lovforslag havde ikke Spor af Udsigt til at blive gennemført.

Christensen (Stadil) replicerede til Ordføreren og *Leth-Espensen*.

Efter Forslag af *Christensen* (Stadil) henvistes Lovforslaget til *Udvalg*.

Bilag XXXVI.

Vedrørende A. Thomsen m. fl.'s Forespørgsel til Indenrigsministeren (Bardenfleth). 8/11 1898.¹⁾

(S. 182).

Folketinget.

Møde 8/11 1898.

Anders Thomsen (Aalborg 4) motiverede Forspørgslen:

»Efter hvilke Regler træffer Ministeren sin Afgørelse af Andragender om Adskillelse af Landkommunerne?«

Han beklagede, at Kommunalloven uden videre havde tvunget Sognene i et Pastorat til at gaa sammen i kommunalt Fællesskab. Der var fra Sognene Brorstrup, Ravnkilde og Haverslev indkommet et af Amdtsraadet anbefalet Andragende om Adskillelse, der var blevet afslaaet. Det var ikke heldigt, at Kommunerne var for smaa, men det var endnu uheldigere, at de var for store. Det gav — navnlig i de senere Aar, der havde skabt saa mange Love vedrørende Kommunerne — meget Arbejde til et Medlem af det kommunale Raad. En stor Kommune maatte i Reglen betale mere for Arbejdet end en lille. Det var baade finansielt og human set heldigere, at Kommuner, naar de ønskede det, adskilles. Han anbefalede saaledes, at der gaves lettere Adgang, end nu var Tilfældet til slig Adskillelse.

Thomas Larsen (Hjørring 4): Ved at lette Adgangen til Adskillelse støttedes i Virkeligheden det kommunale Selvstyre. Fra dette Synspunkt burde Folkeitngtet støtte denne Sag. Ogsaa han fremdrog et bestemt Eksempel paa Nægtelse af Andragende om en Sogneadskillelse (mellem Mosbjerg og Hørnemed). I dette Tilfælde var denne særlig motiveret ved, at der i de paa-

¹⁾ Kilde: Berl. Tid. 9/11 1898.

gældende Sogne savnedes det fornødne Fællesskab i kommunale Interesser. Ministeriet havde endog to Gange nægtet det — ligeledes af Amsraadet anbefalede — Andragende. Ministeriet havde i sin Motivering pointeret, at der ikke forelaa saadanne særegne Omstændigheder, der kunde begrunde en Adskillelse. Landkommunalloven havde ved sin Bestemmelse om Adgang for Kommunerne til at blive adskilte, givet et Stykke kommunalt Selvstyre, som Folketinget burde være med til at hævde.

Indenrigsministeren (V. Bardenfleth) gav først en Oversigt over de for den gældende Landkommunallov raadende Bestemmelser om det omspurgte Forhold. Det var en Selvfølge, at, naar Ministeriet skulde give sit Samtykke til Adskillelsen, maatte det vaage over, at de ved Loven satte Forudsætninger for Adskillelsen var tilstede. En af Forudsætningerne var, at Flertallet af Vælgerne ønskede Adskillelsen, et Moment af Vægt, men dog ikke af afgørende Vægt. Dernæst maatte der være særegne Omstændigheder tilstede, og den Omstændighed, at det enkelte Sogn maatte antages at kunne bestaa økonomisk selvstændigt, var ingen særlig Omstændighed. Det paaberaabtes jævnlige, at de paagældende Sogne henhørte til forskellige Pastorater, men dette kunde ikke heller efter de vedkommende Loves Emanation betragtes som særlig. Derimod vilde som særlig Omstændighed kunne betragtes det Forhold, at en Kommune var bleven saa folkerig, at dens Anliggender vanskeligt kunde styres af ét Sogneraad. Ogsaa kunde Sognenes indbyrdes Beliggenhed begrunde en Adskillelse, eller dette, at Udviklingen i Sognene var bleven ganske forskellig (naar den f. Eks. i det ene af dem var bleven væsentlig købstadagtig — hvilket let kunde skabe en Misstemning mellem Sognenes Beboere). Hvor flere af disse Forhold havde været tilstede eller et enkelt i fremtrædende Grad, var Samtykke til Adskillelse blevet givet. Men der var af Hensyn til den historiske Udvikling (Enhed i Fattigvæsen i næsten ét Aarhundrede m. m.) bestandig vist en vis Varsomhed ved Meddelelse af Samtykke. En Kommune havde desuden større Livskraft, jo større den var, en Betragtning, der ganske sikkert havde ligget til Grund for den omhandlede Bestemmelse i Landkommunalloven. — Ministeren havde i hele sin Optræden i dette Forhold været ganske korrekt og taget fornødent Hensyn til Lov og Tradition. Ministeren omtalte endnu kort de af Talerne to bestemte fremdragne Forhold og motiverede Ministeriets Nægtelse af det begærede Samtykke om en Sogneadskillelse.

A. Thomsen: Ministerens Svar giver ikke ret megen Udsigt til fremtidig Imødekommenhed overfor slige Andragender. Han kunde ikke anerkende Vægten af Ministerens Betragtninger. Dette sit Standpunkt begrundede han nærmere, idet han atter anbefalede en Lettelse i Adskillelse af Landkommuner.

Gaardejer *Jens Jensen* af Sønderup (Aalborg 1) sluttede sig til Forespørgerne. Han gjorde til Fordel for Sogneadskillelse gældende, at Betalingen for Vejarbejder i smaa Sogne kunde betales in natura, medens der i de større maatte betales med Penge.

Godsejer *H. E. Bluhme* (Ribe 2): Det kommunale Arbejdes Vækst talte i høj Grad for kommunal Adskillelse, hvor der iøvrigt forelaa Ønske derom fra Beboernes Side.

A. Thomsen stillede Forslag om en motiveret *Dagsorden*, der udtalte *Misbilligelse* af Ministerens Holdning overfor de omhandlede *Andragender*.

Kammerherre J. F. Scavenius, Gjorslev (Odense 1): Ministeren havde at afgøre saadanne *Andragender* efter Lovens Aand og Mening, og hans *Afgørelser* havde været i *Overensstemmelse* hermed. Der var derfor ingen *Mening* i at misbillige Ministerens *Fremgangsmaade*, som *Taleren* billigede. En anden *Ordning* kunde kun opnaas gennem en ny *Lov*.

A. Thomsen imødegik Scavenius' *Udtalelser*.

Den motiverede *Dagsorden* vedtoges med 56 *Stemmer* mod 8 (*Højre*). 13 (*De Moderate*) stemte ikke, 36 var *fraværende*.

Dens *Ordlyd* var¹⁾: Idet *Folketinget* udtaler,

at en *Deling* af *Landkommunerne* som *Regel* bør finde *Sted*, naar *vedkommende* *kommunale Raad* har anbefalet *Andragendet* derom, og

at det derfor *misbilliger* *Indenrigsministerens* *afvisende Holdning* over for saadanne *Andragender*,

gaar *Tinget* over til den næste *Sag* paa *Dagsordenen*.

Bilag XXXVII.

Vedrørende P. Christensen m. fl.'s Forslag til Lov om kommunale Valg udenfor København.

17/11 1898.¹⁾
(S. 182—84).

Folketinget.

Møde 26/11 1898. 1ste *Behandling*.²⁾

P. Christensen anbefalede det ene *Forslag*. Det var jo en saa gammel *Bekendt*, at der ikke var *Grund* til at dvæle *udførligt* ved det. *Rundt* om i *Landet* var der en *stigende Stemning* for *Udvidelse* af den *kommunale Valgret* til 25 *Aars Alderen*, og der havde endog dannet sig en *Forening* for at arbejde for dette *Formaal*. Det var da paa *høje Tid*, at *Lovgivningen* imødekom dette *Krav*. Blandt *Forslagsstillerne* findes *Venstres bedste Navne*, saa der kunde ikke være *Tvivel* om ,at dette *Forslag* var i *Overensstemmelse* med *Venstres gamle Krav*. Han forstod ikke *Socialdemokraternes Kritik* af *Forslaget*, thi det var jo paa de fleste *Omraader* *overensstemmende* med *Socialdemokraternes Krav*. Der forlangtes ganske *vist*, at man for at have *Valgret* skulde have været *ansat* i *Skat* til *Kommunen*, men dette kunde dog ikke *begrunde* *Angrebet*. Heller ikke *Kravet* om *Valgcensus* for *Valgbarheden* kunde der være noget at sige til. Man havde holdt *København udenfor*, idet *Forholdene* var vidt *forskellige* fra *Forholdene* ude paa *Landet*. Han var *overbevist* om, at de *socialdemokratiske Rigsdagsmænd* særdeles godt kunde stemme for *Venstres Forslag*. Det *Forslag*, de selv har *indbragt*, er i *mangt* og meget *ordret* *afskrevet* efter *Venstres*.

K. M. Klausen meddelte, at hans *Parti's Forslag* skulde omfatte hele *Landet*. Det *udelukkede* heller ikke en *hel Samfundsklasse*, *Tjenestefolkene*,

¹⁾ R. F. 98/99 Sp. 895.

²⁾ Kilde: R. F. 1898/99 Sp. 1186—1220. Soro *Folketidende* 23/11 1898.

fra Valgret. Forslaget bryder i det hele taget med alt, hvad der hedder privilegeret Valgret i kommunal Henseende; der kan jo nemlig ikke være Tvivl om, at den privilegerede Valgret her i Landet har bevirket mange Ulykker og fremkaldt megen Stagnation. Forslaget var ikke i Fjor behandlet med stor Interesse i Udvalget, men han haabede, det maatte naa lidt videre frem i Aar. Gennemført bliver hverken dette eller Venstres Forslag under denne Regering. Den respekterer jo ikke en Gang den Smule Valgret, vi har nu, — langt mindre kan man vente, at den vil gaa med til en Udvidelse af Valgretten. Men den almindelige Valgrets Vej er nu engang den eneste fremkommelige, og Socialdemokraternes Forslag skulde derfor ogsaa nok vinde almindelige Tilslutning. Det er ganske urigtigt at nægte Tjenestefolk Valgret, thi de er lige saa nyttige Samfundsmedlemmer som alle andre. Tale- neren protesterede bestemt mod, at Socialdemokraternes Forslag skulde være afskrevet efter Venstres; men han erkendte, at hvis der var en Mulighed for at gennemføre Venstres Forslag, og kun det, vilde han med Glæde stemme for det.

J. C. Christensen fandt, at det ved Behandlingen af disse Forslag sprang meget stærkt frem, hvorledes Socialdemokraterne udførte deres Rigsdagsarbejde. De tager nu og da et gammelt Venstreforslag og laver lidt om paa det, og senere hedder det, at det er »vort« Forslag, og at Venstre tager Socialdemokraternes Forslag; bliver et saadant Forslag gennemført, saa tager Socialdemokraterne Æren for det; det er denne Gruppes Forretningssang. Saaledes bar man sig ad med Forslagene om hemmelig Afstemning og om Husmandslodderne. Forleden rejstes i Finansudvalget en Forhandling med Indenrigsministeren om Sundfarten, og to Timer senere anmeldte K. M. Klausen det samme Spørgsmaal som en Forespørgsel og som en Sag, hans Parti havde rejst. Nu gælder Trafiken Venstres gamle Forslag om kommunal Valgret; det er Socialdemokraternes Forslag, siger de; men det er kun Sandhed efter Sætningen: »Ejendom er Tyveri« (stor Munterhed). Saa ivrige er Socialdemokraterne efter at pynte sig med Venstres Forslag, at de endog kaster Vrag paa deres Program for at tilegne sig Venstres. Han haabede, at denne Trafik, som man ikke tidligere havde kendt her i Tinget, ikke vilde blive fortsat af den socialdemokratiske Gruppe.

K. M. Klausen troede ikke, at Venstre kunde hævde sig et Privilegium paa at fremsætte demokratiske Lovforslag. Skulde de hævde et saadant Privilegium, burde de udfylde deres Hverv paa en bedre Maade. Men Sagen er, at meget af, hvad de pynter sig med paa Valgtribunerne, løber de fra ved Afstemningen i Salen. D'Hrr. skulde først feje for deres egen Dør; der er meget forlorent og paataget i deres Optræden. Hvad Spørgsmaalet om Sundfarten angaar, da var det Taleren, der havde rejst det i Finansudvalget, men dette kunde selvfølgelig ikke hindre hans Gruppe i at bringe Sagen offentlig frem. Vil Venstre staa som Demokratiets Vogtere, maa de optræde anderledes.

J. C. Christensen hævdede, at det var K. M. Klausen, der først havde bragt Spørgsmaalet om Sundfarten fra Finansudvalget ind i Tinget. Han havde ikke villet angribe den socialdemokratiske Gruppe som saadan, men kun kritiseret dens Forretningssang i den senere Tid, og han vilde slaa

fast, at alt, hvad han i saa Henseende havde fremført, havde Klausen maattet lade staa.

Efter en kort Replik af *P. Christensen* udtalte

P. Knudsen, at det var Socialdemokratiets gamle Tanker, der var udtrykt i Lovforslaget; i Partiets Program af 1872 findes de samme Krav med Hensyn til den almindelige Valgret, og han erindrede ikke, at Venstre nogensinde havde kastet sig i Breschen for dette Program. Det var Socialdemokratiet selv, som gennem sin Agitation og sin Presse havde kæmpet ihærdigt for at faa Befolkningen til at tilegne sig disse Tanker. Socialdemokraterne er aldrig gaaet imod deres eget Program, men det er Venstre, f. Eks. da Partiet stemte for Bevillingen til Københavns Befæstning. Hvis Forslagene er Venstres, hvorfor bliver de da ikke gennemførte?

J. C. Christensen svarede, at det jo ikke var nok at modsige hans Udtalelser; man maatte ogsaa modbevise dem, og det var ikke lykkedes *P. Knudsen*. Han var snarere kommen til at bevise det modsatte af, hvad han vilde. Naar han saaledes vilde paastaa, at Kravet om den almindelige Valgret først var kommen frem paa Socialdemokraternes Program i 1872, saa vilde han ved at slaa op i Rigsdagstidende se, at Venstre havde opstillet det samme Krav i 1871. Naar *Knudsen* spurgte, hvorfor Venstre ikke gennemførte sine Forslag, saa vilde Taleren gøre opmærksom paa, at den Landarbejderlov, som Socialdemokraterne ogsaa havde tilegnet sig, havde Venstre jo gennemført i Folketinget. At den ikke ogsaa var gennemført i Landstinget, kunde man dog ikke godt bebrejde Venstre.

Indenrigsministeren (*Bardenfleth*) henviste til sine tidligere Udtalelser, hvorefter han ikke kunde gaa med til Socialdemokraternes Forslag. Venstres Forslag indeholdt derimod flere Bestemmelser, som kunde danne Grundlaget for en Forhandling i Udvalget, og det skulde han gerne gaa med til. Men Valgrettens Udvidelse var han fremdeles imod; den lod sig næppe heller gennemføre nu.

P. Christensen beklagede Ministerens Stilling til Valgrets-Udvidelsen.

K. M. Klausen havde ikke ventet sig andet Svar fra Ministeren. »Den højtærede Indenrigsminister sagde, at han kunde svare, ligesom tidligere Indenrigsministre havde gjort, det er jo desværre saaledes, at baade den ydre og indre Habitus synes at arves fra den ene Indenrigsminister til den anden. Ikke alene Uniformen, men ogsaa Anskuelserne er hele Tiden et og det samme, og det vil de selvfølgelig blive ved at være endnu en lille Tid, indtil maaske Forbitrelsen mod denne Regering bliver saa stærk, at den Modstand, som Ministeren lægger i Vejen for ethvert som helst demokratisk Forslag, kan overvindes.«

A. C. Meyer bemærkede til *J. C. Christensen*, at Socialdemokraternes Krav var langt ældre end 1871. Det var internationale Krav, som var fremkommet i Aarhundredets Midte. Sætningen »Ejendom er Tyveri« anerkendes ikke af Socialdemokraterne; det er en Anarkistsætning fremsat af den franske Anarkist Proudhon, en smaaborgerlig Anarkist, om jeg saa maa sige. Forøvrigt er de demokratiske Tanker Fælleseje. — *J. C. Christensen*s Angreb synes at tyde paa, at Venstre føler sig stærk i Øjeblikket. Det er dog tvivlsomt, om det ikke alligevel kom til at regne med Socialdemokraterne.

N. C. Christensen fandt ikke Venstres Forslag demokratisk, fordi det gjorde Valgretten afhængig af en Census. I flere Kommuner — bl. a. i Aalborg — havde man berøvet kommunale Vælgere deres Valgret ved at sætte dem i meget lav Skat.

P. Christensen fandt ogsaa dette urigtigt og spurgte Ministeren, hvorledes han kunde forene Stadfæstelsen af saadanne kommunale Vedtægter med Bestemmelserne i Kommunalloven.

Indenrigsministeren (Bardenfleth) havde meddelt Stadfæstelsen, fordi han mente, at Ligningskommissionen af rent humane Hensyn ansatte Beboerne til en Minimumsskat. De, som føler sig brøstholdne, kan indgive Klage, som da bliver afgjort af Myndighederne; enhver kan saaledes komme til sin Ret og faa sin Gang prøvet.

P. Christensen tvivlede paa, at Klagerne vilde nytte stort, naar de kommunale Vedtægter var bleven stadfæstede af Ministeren. Han burde hellere lade være med at stadfæste saadanne Vedtægter, ved hvilke Hundreder af kommunale Vælgere udelukkes fra Valgret; thi dette er absolut i Modstrid med Kommunalloven.

Indenrigsministeren kunde i hvert Fald ikke forhindre Ligningskommissionerne i at udøve et Skøn over, hvem der skulde sættes i Skat.

Th. Nielsen gjorde opmærksom paa, at naar den, der klagede, skulde sættes i Skat, maatte det være for mindst 600 Kr.

P. Christensen opfordrede Ministeren til at være meget varsom med at stadfæste kommunale Vedtægter om Skatteansættelsen.

N. C. Christensen oplyste, at den berømte Skatteskala i Aalborg, der blev stadfæstet af Ministeren, netop kom frem, da Socialdemokraterne lavede sig til at deltage i de kommunale Valg for første Gang; flere Hundrede Arbejdere mistede den Gang deres Valgret.

Begge Lovforslag gik derpaa til 2. Behandling og henvistes til et Udvalg paa 11 Medlemmer.

Mødet 25/2 1899. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren (*P. Christensen*) erindrede om, at denne Reform havde staaet paa Venstres Program lige siden 1867, og et Forslag derom havde været fremme et Utaal af Gange. Dens Fremme var bestandig strandet paa Højres Modstand mod Indførelse af den almindelige Valgret paa det kommunale Omraade. Det var dog meningsløst, at $\frac{1}{3}$ af Vælgene (de Højestbeskattede) paa Forhaand skulde kunne besætte Flertallet af Pladserne i de kommunale Raad. Naar man i 1849 tilstod Borgerne politisk-almindelig Valgret, hvorfor da ikke overføre denne Valgret til Kommunerne. Hvad frygtede Højre for? Viste det sig ikke, at den almindelige Valgret, anvendt ved mange private Landbrugsinstitutioner m. m. var ganske uskyldig. For at lette Sagens Genneførelse havde Venstre i Aar, med Tilslutning fra Højre, foreslaaet Forholdstalsvalgmaaden anvendt. Han gennemgik dernæst de enkelte Ændringer

¹⁾ Kilde: Berl. Tid. 27/2 1899.

og bemærkede sluttelig, at denne Lov vilde være en smuk Gave fra Lovgivningsmagten til Folket i Grundlovens Jubilæumsaar.

Nørhave anbefalede et Ændringsforslag om i meget udstrakte og tyndt befolkede Kommuner at udvide Afstemningstiden.

K. M. Klausen anbefalede sit Ændringsforslag, hvorefter der ikke forlanges svaret nogensomhelst kommunal Skat eller Ydelse som Betingelse for Valgret (saaledes at altsaa gifte Kvinder og Tyender faa Valgret).

Th. Nielsen anbefalede et Ændringsforslag, hvorefter Kvinder ikke skulde være pligtige at modtage Valg til kommunale Raad.

Berntsen motiverede sin og sit Partis Tilslutning til Loven. Han anerkendte iøvrigt ikke Berettigelsen af den mod de nuværende kommunale Raad ofte fremsatte Kritik.

J. Hage benægtede Rigtigheden af Paastanden om den almindelig følte Trang til denne Reform. Der maatte være Kauteler, for at ikke den største Del af Vælgerne — som svarede den absolut mindste Del af Skatterne — kom til at raade enevældig over Kommunekasserne. Man vilde her gøre noget lignende, som naar man vilde afskaffe Landstinget, hvad man formodentlig vilde. (*K. M. Klausen*: Ja!) Det maatte vel erindres, at Socialdemokraterne — paa Grund af deres stærke Organisation — var dem, der først og fremmest gik frem ved Kommunevalgene. Gik denne Lov igennem, vilde Socialdemokraterne ved de kommunale Valg let blive stærkere paa Landet, end de nu var det i København; de kommunale Valg vilde blive organiserede fra Fagforeningskontorerne. Den eneste Ret, Bondestanden saa i Tidernes Løb vilde komme til at beholde, var Retten til at betale Skatterne. Han benægtede bestemt, at de kommunale Interesser nu blev vanrøgtede. Der var maaske nok Grund til at foretage nogen Forandring — f. Eks. Indførelse af Forholdstalsvalgmaaden, med den da nødvendige Forøgelse af de Højstbeskattedes Tal — men denne Lov var ikke motiveret. Man kunde ikke sammenstille politisk og kommunal almindelig Valgret; forøvrigt havde den almindelige Valgret til Rigsdagen i høj Grad givet sig et Klasseudslag. En begrænset Repræsentation af Kvinden i det kommunale Liv var han stemt for.

Indenrigsministeren kunde ganske henholde sig til sine Ytringer ved 1ste Behandling. En saa stærk Udvidelse af den almindelige Valgret som denne var uigennemførlig for Tiden. Der var ikke — som paastaet — nogen stærk Misfornøjelse med den nuværende kommunale Valgordning — og Misfornøjelsen var ogsaa ganske ubegrundet, naar man saa hen til, hvorledes de kommunale Raad nu fungerede. Den lille Skatteyder kunde have samme Interesse for de kommunale Opgaver som den store, men deraf fulgte ikke, at den førstnævnte burde have samme Indflydelse paa Kommunens Anliggender. Han anerkendte Fremsættelsen af Forslaget om Forholdstalsvalgmaaden, og vilde man paa det bestaaende Grundlag søge denne Valgmaade indført paa Landet, skulde han meget gerne medvirke hertil.

Efter en længere fortsat Diskussion foretoges Afstemningen, ved hvilken Lovforslaget i den af Udvalget eller dets Flertal foreslaede Form overgik til 3die Behandling.

Møde 18/3 1899. 3die Behandling.¹⁾

Ordføreren (P. Christensen) anbefalede nogle af ham stillede Ændringsforslag, hvoraf et gik ud paa, at Valgdagen skal være Fridag for samtlige Valgberettigede fra Kl. 5 Eftermiddag. Iøvrigt overlod Udvalget Sogneraadene at fastsætte Valgtiden, dog at Valghandlingen ikke maa være sluttet før Kl. 8 Eftermiddag.

Nørhave anbefalede at stemme for et af ham stillet Forslag, hvorefter Valghandlingen i Landkommuner kan, naar det enstemmigt er vedtaget af Sogneraadet, afsluttes i 3 Timer efter den Tid, der er fastsat for Valgets Begyndelse, forsaavidt der paa dette Tidspunkt ikke er flere Vælgere tilstede, der ville afgive deres Stemme. Han raadede tillige at stemme mod *Ordførerens* Forslag.

Efter nogen Debat vedtoges *Ordførerens* Forslag med 35 Stemmer imod 28 (hvorefter *Nørhaves* betragtedes som forkastet).

Med 53 Stemmer imod 8 vedtoges selve Lovforslaget, som nu gaar til Landstinget.

Bilag XXXVIII.

Vedrørende K. M. Klausen m. fl.'s Forslag til Lov om kommunale Valg. 21/11 1898.

(S. 184—85).

Uddrag af Forslagsstillerens Forelæggelsestale ved Mødet 26/11 1898 findes under det foregaaende Bilagsnummer, hvor ogsaa Hovedtrækkene af de fremsatte Udtalelser vedrørende det her fremdragne Lovforslag er gengivne, idet de to Forslag, indbragte af P. Christensen og K. M. Klausen, behandlede i Folketinget under et.

Bilag XXXIX.

Vedrørende P. Christensen m. fl.'s Forslag til Lov om kommunale Valg udenfor København.

24/1 1901.

(S. 185).

Folketinget.

Møde 2/2 1901. 1ste Behandling.²⁾

P. Christensen (Medforslagsstiller) anbefalede Loven.

Indenrigsministeren (Bramsen) forklarede nærmere, at en Valgreform ikke kunde ventes gennemført, før en Skatteomordning havde fundet Sted. Han erkendte vel, at en Valgrevision i og for sig kunde være tidssvarende, men den burde i Principet være ensartet for det hele Land.

Scavenius fremhævede, at den nugældende kommunale Valglov fungerede godt og heldigt.

P. Christensen replicerede til begge Talere.

¹⁾ Berl. Tid. 20/3 1899.

²⁾ Berl. Tid. 4/2 1901. R. F. 1900/01 Sp. 2946—60.

N. Andersen var forbavset over Forslagets Fremkomst. Ventede d'Hrr. virkelig at blive godt modtagne af deres Vælgere med en saadan revolutionær Lov i Lommen? Og havde d'Herrer hidtil maaske stolet paa Landstingets afgørende Modstand mod deres egen Lov, saa kunde de jo nu ikke længere være lige saa sikre i saa Henseende. Han stemte imod denne Lov med dens radikale Udvidelse af Valgretten.

Indenrigsministeren (Bramsen) kunde erkende, at Delingen i de to Vælgerklasser ikke var nogen særlig heldig Ordning, men forlod man den ved en Revision, maatte man retfærdigvis paa anden Maade sikre de mere Besiddendes tilstrækkelige Indflydelse paa Kommunens Anliggender.

Efter en Replikveksel mellem P. Christensen og Ministeren gik Sagen til 2den Behandling.

Møde 9/2 1901. 2den Behandling.¹⁾

P. Christensen fremsatte Ændringsforslag om, at Ordene Løgstør, Nørresundby og Silkeborg udgaar, og motiverede det med, at disse 3 Byer, siden Lovforslaget sidst var til Behandling i Tinget, er ophøjede til Købstæder.

Ændringsforslaget og derefter hele Lovforslaget vedtoges uden Afstemning.

Overgang til 3die Behandling vedtoges.

Møde 13/2 1901. 3die Behandling.²⁾

Ingen begærede Ordet.

Lovforslaget vedtoges med 63 Stemmer mod 9.

Tilstilledes Landstinget.

Samlingen sluttedes, inden det her kom til Behandling.

Bilag XL.

Vedrørende Enevold Sørensen's Forslag til Lov om kommunale Valg. 11/11 1903. (S. 186—96).

Folketinget.

Møde 24/11 1903. 1ste Behandling.³⁾

— — — —

P. Christensen betegnede Forslaget som stort og frisindet og bragte Regeringen og særlig Indenrigsministeren en Tak for dette Forslag, der hævdede det bredere Samfundslag op til Deltagelse i det kommunale Liv. At dette Forslag nu kommer som et Regeringsforslag, varsler mere end noget andet om den nye Tid. Pengene og Hartkornet har længe regeret og ladet den største Del af Folket uden nogen som helst Indflydelse paa de kommunale Anliggender. De mange tidligere fremkomne Lovforslag om dette Anliggende skrev sig alle fra Venstre og mødte altid den stærkeste Modstand fra Højre; det vilde være glædeligt, om man nu kunde opleve at se Højre omvende sig og saaledes se Lovforslaget gennemført i en nær Fremtid. Det er et For-

¹⁾ R. F. 1900/01 Sp. 3165—64.

²⁾ R. F. 1900/01 Sp. 5372.

³⁾ R. F. 1903/04 Sp. 1511—58, 1560—1663. — Berl. Tid. 26/11 (Aften), 27/11 1903.

trin ved dette Lovforslag, at det samler alt det Bedste fra de forrige Forslag: det omfatter København, Landet og Købstæderne, det etablerer hemmelig Afstemning, Forholdstalsvalg m. m. Men det Største ved Lovforslaget er dog den almindelige Valgret, der er Lovforslagets Kernepunkt. Nu udøver jo paa Landet de $\frac{1}{2}$ af Vælgerne ingen virkelig Indflydelse paa Raadenes Sammensætning, og en saadan ganske forældet unaturlig Ordning har virkelig kunnet bestaa i 50 Aar. Alle de, der ventede at se Venstre splittet, vil blive fuldstændig skuffede; ingen Venstremand vil nu saa lidt som før gøre Modstand imod den almindelige Valgret. I meget varme, halvt begejstrede Udtryk sluttede Taleren, som han var begyndt, med at anbefale Lovforslaget — paa hvis Enkeltheder han ikke fandt Anledning til at gaa ind — til snart ligt Fremme.

Forretningsfører *Hørdum* (Kbhvn. 9): Uden at være begejstret over denne Reform, hilser Socialdemokratiet den med Sympati, fordi den ophæver den privilegerede Valgret. Partiet erkender det Betydningsfulde i, at f. Eks. i København nu alle skatteydende Borgere ville faa kommunal Valgret, men det beklager dog samtidig, at dette Lovforslag ikke er radikalt og ikke retfærdigt nok. Socialdemokraterne ere misfornøjede med, at den bestaaende Aldersgrænse for Deltagelse i de kommunale Valg er beholdt, og navnlig med, at ikke al Valgcensus er strøgen som Betingelse for Valgret; endvidere, at Kvindernes Valgret er for indskrænket, og at Tyendet slet ikke havde nogen Valgret.

Han sluttede sit Foredrag med at udtale, at Regeringen maa, trods Højres Modstand, som maa anses for utvivlsom, være beredt paa at føre Lovforslaget igennem uden Afslag paa noget væsentligt Punkt. Han ser Grunden til, at det har været saa længe, inden Regeringen har fremsat Lovforslaget, deri, at den først nu har anset Øjeblikket for egnet til en Gennemførelse. Han tilsiger Regeringen sit Partis ubetingede Støtte.

N. *Andersen* (Thisted 3): Den Betragtning, at alene den nu bestaaende kommunale Valgretsordnings Alder motiverer en Forandring, er ganske urigtig. Har den vist sig god, er der intet i Vejen for at beholde den endnu i 50 Aar. Det er heller aldrig lykkedes Venstres Mænd, selv ikke Partiets største Agitator *Berg*, saa lidt som Socialdemokraterne, at vække en virkelig Folkestemning for denne Reform, hvilende paa den Følelse, at den nuværende Ordning skulde være uretfærdig. Men nu, da det er selve Regeringen, der efter lang Tøven, maaske Tvivl, har fremsat Lovforslaget, maa det tages op til virkelig Behandling. »(Spørgsmaalet er), om man vil gaa til en Revision saa omfattende som den, Forslaget tilsigter, og som jo, naar man ser ret derpaa, er mere vidtgaaende, end noget andet Forslag nogensinde har været. Det, der kommer det nærmest, er vel nok det Forslag, der i sin Tid i Halvtredserne blev fremsat af *Balthazar Christensen*, men jeg har ikke kunnet læse *Balthazar Christensens* Forslag saaledes, at det ogsaa gav Kvinder Valgret. Jeg tror ikke, at det var Mening, men det skal jeg lade staa hen. Men bortset derfra, har der jo ikke nogensinde været stillet et Forslag, der har været mere vidtgaaende end dette med Undtagelse af vistnok et eneste, som d'Herrer Socialdemokrater for nogle Aar siden stillede.« Hviler da Lovforslaget paa et retfærdigt Grundlag? Han besvarer dette Spørgsmaal

afgjort benægtende, idet han i saa Henseende først og sidst henviser til Lovforslagets Kerne: Ophævelsen af de to Vælgerklasser. Fra sit konservative Standpunkt paaviser han den afgjorte Uretfærdighed, der ligger i denne Ophævelse. Han tilføjer, at Reformen utvivlsomt vil give Socialdemokraterne Vind i Sejlene, og han spørger, om dette virkelig har været Regeringens og Flertallets Ønske. Efter endelig at have bemærket, at Forholdstalsvalgmaaden aldeles ikke indeholder noget Betyggende, erklærer han at ville stemme imod Ophævelsen af de to Vælgerklasser, indtil der foreligger Forslag om en ganske anden Erstatning derfor end den her foreslaaede.

Kl. Berntsen (Odense 4) havde altid været en Tilhænger af Principet: almindelig kommunal Valgret. Han vilde ikke dermed rette nogen Anke imod den bestaaende Ordning, men han forstod ikke N. Andersens Frygt for en Udvidelse. De store vellykkede Andelsforetagender paa Landet hvilede netop paa den almindelige Valgret. Hvis det var gaaet godt i Kommuneraadene, trods det unaturlige Skel, hvorfor skulde det da ikke gaa godt, naar Skellet helt blev slettet. Han ønskede Sagen fremmet uden Udvalg, det vilde lette dens Gennemførelse i denne Samling. Han gjorde derefter nogle Bemærkninger om Kvindernes Valgret og Valgbarhed, — Bestemmelserne herom vare ham noget uklare. Han gjorde opmærksom paa en Bestemmelse, som efter Indenrigsministerens Anvisning vil blive optagen i Skattevedtægterne af Kommunalbestyrelserne saavel i By som paa Land, og som fastslaas som gældende Regel i Kommunerne. Den lyder saaledes: »Familieoverhovedet beskattes af hele Husstandens Indtægt; til Husstanden henregnes den med Manden samlevende Hustru, selv om hun har Særformue, samt de af Familiens Overhoved økonomisk afhængige Børn, for saa vidt de ikke har egen Husstand«. Og i et følgende Stykke hedder det: »En Hustru, der til Stadighed lever adskilt fra Manden, bliver at betragte som særlig skattepligtig Person med Hensyn til den Del af Indkomsten, der ikke bestaar i Bidrag fra Manden.« ... Saavidt han kunde skønne, vil ikke andre Kvinder faa Valgret end de ugifte Kvinder, der staar i selvstændig Stilling, medens gifte Kvinder, selv om de har Særformue, ikke kan faa Stemmeret eller Sæde i Kommunalraadene. Hvorimod Kvinder, der lever adskilt fra deres Mænd, kan faa Valgret, naar de svarer Skat af den Formue, de har uden for de Bidrag, de modtager til deres Underhold af Manden.

Alfr. Christensen (Kbhvn. 3) var glad ved, at Forslaget holdt sig saa tæt ved Folketingets tidligere Forslag, — og afholdt sig fra videregaaende Bestemmelser. Netop saaledes fremtraadte Forslaget som Folketingets og Regeringens Forslag, paa hvilket der intet var at slaa af. Overfor N. Andersen hævdede han, at de Højtbeskattede gennem Forholdstalsvalgmaaden netop fik den Erstatning, de retfærdigvis havde Krav paa. De vare en Femtedel og fik Femtedelens Ret. Taleren kom derefter ind paa enkelte, væsentlig redaktionelle Ændringer og udtalte sluttelig det sikre Haab, at Lovforslaget helst enstemmigt vilde blive vedtaget, som et fuldt talende Udtryk for Folketingets Mening i denne Sag.

Jensen-Flø (Vejle 4) priste i meget varme Udtryk Lovforslaget, og Forhandlingen — N. Andersen undtagen — viste, at man fra alle Sider sluttede sig til Lovforslaget. Denne Enighed vilde styrke dette paa dets Vej. Det var

glippet for N. Andersen at føre Beviset for den Paastand, at den ene Femtedel af Kommunen herefter vilde være udelukket fra Indflydelse paa Kommunens Anliggender. Det var en Kendsgerning, at de smaa Skatteydere hidtil havde vist lige saa stor Sans for Kommunens økonomiske Anliggender. »Skellets Ophævelse« vilde netop svække den socialdemokratiske Agitation. Han ønskede Lovforslaget gennemført uden Udvalg.

Sv. *Høgsbro* (Præstø 1) maatte, hvor meget han end beklagede det, give Berntsen Ret i hans Udvikling af, hvilke Kvinder der efter Lovforslaget vilde kunne faa Stemmeret. »Som Lovgivningen i det hele foreligger, kan man sikkert ikke komme til noget andet Resultat, end det ærede Medlem fra Assens kom til.« Han selv vilde have, at ogsaa den gifte Kvinde skulde have kommunal Valgret (og dermed Valgbarhed), saasnt hun svarer Skat af Særindtægt; men en saadan Skat svarede hun ganske vist ikke efter Ministeriets Skattevedtægtscirkulære, — og derfor vilde han have denne Ordning ændret under nærværende Sags Behandling.

Møde 25/11 1903. Iste Behandling (fortsat).

Redaktør *Vilh. Lassen* (Hjørring 2) fremhævede Modsigelsen mellem Socialdemokraternes nærværende Tilslutning til og Anerkendelse af Lovforslaget og deres mange Profetier om, at Regeringen og Venstre næppe vilde paa tilfredsstillende Maade virkeliggøre Løftet om denne Reform. I Modsætning hertil stod N. Andersen, der havde gjort en saa skarp Front imod Lovforslaget. I sine udførlige Bemærkninger imod N. Andersen og for Reformen betegnede han denne bl. a. som en sund og historisk Frugt af Folkets eget politiske og sociale Arbejde. »Den højtærede Indenrigsminister mindede ved Forslagets Forelæggelse om denne Sags Historie. Han mindede om, at i 1851 da der første Gang var Tale om at indføre kommunalt Selvstyre, havde ikke mindre end 3 politiske Navne været knyttede til et Forslag om almindelig kommunal Valgret. Et Navn undrede det ikke at høre, det var Balthazar Christensen. Hans Navn har jo altid været knyttet og blev ved at være knyttet til Troen paa den almindelige Valgret, saa længe han levede. Men naar vi, der ikke vidste det i Forvejen, fik at vide, at Orla Lehmann i 1851 havde foreslaaet almindelig kommunal Valgret, ja, naar vi fik at vide, at den konservative Rosenørn ogsaa havde stillet et Forslag om den almindelige kommunale Valgret, fik vi et Indtryk af, at i 1851 var vi højt oppe. Men saa gik det nedefter. I 1851 kunde man tænke den dristige Tanke, som det var, at lægge ogsaa Kommunernes Styrelse i den almindelige Valgrets Hænder; men det varede ikke længe, før der begyndte at blive Nedgang, og da man var kommet saa langt som til 1855, var man allerede kommen et godt Stykke fra den almindelige Valgret. Man var naaet til den Deling i det væsentlige, som vi have nu. 1867 kunde man ikke komme videre, bestandig gik Kurven nedad. Først blev der i en Række af Aar gjort forskellige Forsøg paa ad privat Vej at stoppe Reaktionen paa dette Omraade ved at føre Tanken om den almindelige Valgret i Kommunerne frem, men i mange Aar syntes det haabløst. Først omkring Aarhundredskiftet begyndte Modet og Haabet i denne Sag at rejse sig, og i 1903 ligger Sagen for os, ikke mere

som et agitatorisk Forslag fremsat ved privat Initiativ, men det ligger her som et Regeringsforslag, og det ligger her med en saadan Vægt, at vi alle har Følelsen af, at nu vil vi ikke blive fri for dette Forslag i den danske Rigsdag, før vi har behandlet det færdigt; vi bliver ikke fri for det, før det kan gaa ud af Statsraadet som en vedtagen Lov.« Derefter fremhævede han Venstres nuværende fuldstændige Enighed i denne Sag i Modsætning til den Tvivl, der efterhaanden var trængt ind i Højre og havde splittet det. I 1901 betragtede Højre ... den almindelige Valgret som en Sten, de havde fundet paa Vejen, og som de kunde bruge til at slaa Venstre ihjel med. Nu tænker de ikke længere at slaa Venstre ihjel med den almindelige kommunale Valgret. Nu tænker de bare paa, hvordan de selv skal klare sig fra den. Jeg siger, dette er et Vidnesbyrd om den Vækst, der er i denne Tanke om den almindelige Valgret, saaledes som der altid er Vækst i de store, fornuftige, gode Idéer, som vel har ligget stille en Tid, men naar Betingelserne kommer, saa ogsaa skyder kraftigt, og som ikke dør, førend de er blevet realiserede ... i 1901 havde Højre endnu den Opfattelse, at naar den almindelige Valgret skulde være Kusk paa den politiske Karet, vilde den hurtigt gaa i Grøften — det havde de jo lært af deres Meningsfæller i saa mange Aar — og den Gang Ministeriet Deuntzer, som den almindelige Valgrets Repræsentant, blev Kusk paa den politiske Karet i 1901, ventede de vel ogsaa, at der skulde vise sig nogen Sandhed i deres Ord, og at det vilde være vanskeligt at styre Karet. Men nu ser de, at det gaar slet ikke i Grøften; den almindelige Valgret kører jævnt og støt ud ad Landevejen. Og nu begynder de selv at kredse omkring Karet og kigge ind ad Døren for at se, om der er Plads i den almindelige Valgrets Vogn, og der er flere, navnlig inden for det yngre Højre, som siger: Det kan gaa an. Han ønskede at støtte de Højremænd, der troede paa denne kommunale Valgretsreform; der var ingen Grund til at være bange for den almindelige Valgret, det viste dens Historie. Hvad der nu var sket i Norge — Højres Komme til Magten — maatte forøge vore unge Højremænds Tillid til den almindelige Valgret. Højre havde tabt Slaget om den almindelige Valgret paa Statens Omraade, det vilde saa meget mere tabe, hvor Taleren var om Kommunen. At finde en ny Deling, en anden Delingslinje, mellem de kommunale Vælgere — en Tanke, som nogle i Højre vare komne ind paa — var ganske umuligt; man vilde kun skabe en ny Pariakaste. Han imødegik dernæst udførligt N. Andersens Forsvar for den bestaaende Deling i to Vælgerklasser og for — hvad Taleren kaldte — Pengenes privilegerede Valgret. Han ironiserede over, at N. Andersen i sit Forsvar endog var naaet op til at citere Grundlovens Bestemmelse om Sikring af den private Ejendomsret; vilde N. Andersen maaske have, at de Højstbeskattede skulde have Tabet af deres privilegerede Valgret erstattet med Kontanter? N. Andersen var uforfalsket gammeldags. Det skulde ikke undre ham, om vi idag fik mere moderne Anskuelse at høre fra Højres Side. Taleren sluttede med paany at lovprise den almindelige Valgret, med særlig Fremhævelse af den folkeopdragende Betydning gennem den forøgede Ansvarsfølelse.

H. L. Møller (Kbhvn. 2) delte N. Andersens Dom om Lovforslaget, at det var præget af Doktrinarisme i Indførelse af Flertalsabsolutisme i vort

kommunale Liv. Forslaget var doktrinært, fordi dets Overensstemmelse med Livets Krav aldeles ikke var godtgjort. Reformens Fremkomst skyldtes væsentlig en kun 2 Aar gammel Stemning. Forholdet mellem de to Vælgerklasser havde jo vist sig at være udmærket ude paa Landet. Man vilde da nu sætte et enkelt politisk Princip, den lige Valgret, i Højsædet, og for det skulde alt andet vige. Dette var Doktrinarisme. Af hint Princip fulgte alle andre Bestemmelser i Loven; der var forsaavidt god Konsekvens deri, og forsaavidt havde Højre derfor intet at forhandle om. Et virkeligt Forhandlingsgrundlag — et Tilbud om Erstatning for Ophævelsen af de to Vælgerklasser — savnedes jo. Man havde kaldt Forholdstalsvalgmaaden for saadan Erstatning. Men var da den ved hin Valgmaade skabte Repræsentation en virkelig Beskyttelse? Nej. »Ved denne fortræffelige Valgmaade (som Højre ellers interesserer sig saa meget for) aabnes der ... Mindretallet i enhver Kommune Adgang til at — ja, enten siger man gøre sig gældende eller varetage sine Interesser, eller man gaar saa vidt at sige: opnaa tilstrækkelig Beskyttelse. Her forekommer det mig rigtignok, at man med fuld Føje kan sige: Det maa være en underlig Fremmedordbog, hvor Repræsentation og Beskyttelse saadan uden videre skal betyde det samme. Forholdstalsvalg alene kan give Repræsentation, men ikke nogen som helst Art af Beskyttelse; ved Forholdstalsvalgmaadens Anvendelse kan et Mindretal aldrig opnaa andet end at blive et Mindretal, og i alle vigtigere Sager er dets Beskyttelse lig Nul.« Til Beskyttelse krævedes andre Lovbestemmelser foruden Forholdstalsvalgmaaden. Ellers var Flertalsvældet jo usvækket. Det konservative Parti kunde her ikke lade sig nøje med mere eller mindre »ideelle« Garantier, men maatte kræve lovfæstede Garantier. De konservative Partier maatte da møde et Lovforslag som dette med et »non possumus«, her er intet at forhandle om. Vi maa have andre Garantier. Han ansaa det for rimeligt og for begrundet, at Venstre under de bestaaende Forhold fremdeles blev ved Magten, og ligeledes for naturligt, at Venstres Regering var fremkommen med et Forslag om denne Sag. Kun Højre maatte som sagt forlange Garantier for Opgivelsen af de to Vælgerklasser. Taleren ansaa fra et Retfærdighedsstandpunkt en grundig Reform af den kommunale Valgordning for højest ønskelig. Han tænkte herved bl. a. paa Kvinders Valgret m. m. og paa den bestaaende kommunale Ulighed mellem By og Land — det gik f. Eks. ikke i Længden med den kongevalgte Borgmester — og paa Forholdstalsvalgmaadens Gennemførelse. Hvorfra skulde Venstre nu have taget et Forhandlingsgrundlag? Regeringen kunde fra sit eget oprindelige Skattelovsforslag have fundet et saadant Grundlag i Bestemmelsen om, at Mindretallet i de kommunale Raad skulde ved vigtigere Afgørelser have en vis selvstændig Stilling — Vedtagelse med kvalificeret Flertal — og en Vetoret. Heri og i Forholdstalsvalgmaaden vilde en vis Garanti være indeholdt — en Tanke, hvis Retfærdighed Taleren nærmere udviklede, idet han hævdede, at en saadan Ordning vilde være i god Overensstemmelse med Skattebevillingsrettens Udviklingsgang: først Bevilling af nye Indtægter, saa Indflydelse paa Udgifterne og endelig Indflydelse paa den almindelige Lovgivning. Han gentog, at Regeringen af sit eget Arsenal havde kunnet hente et saadant Forhandlingsgrundlag, hvilket han for sit Vedkommende ikke havde villet afvise.

Han kritiserede endelig nogle Enkeltheder i Lovforslaget og dvælede saaledes ved dettes Bestemmelser om Kvinders Valgret og Valgbarhed, der havde hans fulde Sympati, og som han ønskede gennemført eventuelt uafhængigt af det øvrige Lovforslag.

H. E. Bluhme (Ribe 2) hørte til de Højstbeskattede, men kunde fuldtud give Lovforslaget sin Tilslutning. Socialdemokraterne vilde kun faa rigtig Vind i Sejlene, hvis Forslaget blev forkastet. Iøvrigt kom Socialdemokraterne ikke til Magten, hverken medens N. Andersen eller Taleren levede, og efter dem kom der nok andre Mænd, der kunde klare Ærterne (Munterhed), saa N. Andersen kunde godt tage den med Ro. Styrelsen i Kommunerne var bleven mere sparsommelig, efterhaanden som Folket selv havde faaet Indflydelse, og den vilde blive endnu sparsommeligere, naar Raadene fremgik af den almindelige Valgret. Han anbefalede altsaa ubetinget Loven.

Alfr. Christensen protesterede imod en Paastand af Møller, at der i København dreves stærkt Misbrug med den Trafik, at der var mange københavnske Vælgere, der afgav Stemme, uagtet de ikke svarede Skat. Et Folketingsudvalg havde for nogle Aar siden ved en Skrivelse fra Magistraten konstateret Paastandens fuldstændige Urigtighed.

H. L. Møller: Hans Tal angik de allerseneste Aar, medens Christensen havde talt om Aarene 1897—98. Derfor fastholdt han indtil videre sin Paastand.

L. V. Birck (Kbhvn. 4): Regeringens Motiv med dette Lovforslag var kun politisk og taktisk, derfor stod han køligt over for det. Hvorfor havde man kun ladet Forslaget blive et Forslag om en Valgordning, men ikke udstrakt det til at omfatte den hele kommunale Ordning. »... Staaende alene er det et rent politisk Spørgsmaal, og over for et politisk Spørgsmaal vil jeg tilstaa — jeg hører nu engang til Hans Majestæts Opposition og ikke til Regeringens Parti — at de korslagte Armes Politik i og for sig vil være den naturlige, alene af politiske Grunde.« Han erkendte dog, at der nu, da Regeringen havde fremsat Forslaget, maatte forhandles derom. Han kunde ikke slutte sig til det af Møller opstillede Forhandlingsgrundlag, idet han nødvendig opgav den privilegerede Valgret, der var Slingrekølen paa Statsskibet. Hvorfor stillede man ikke Kommunen i dette store Spørgsmaal lige med Staten. I denne var jo de privilegerede Vælgere med $\frac{1}{3}$, de uprilegerede med $\frac{2}{3}$. Dette Forhold burde overføres til Kommuneordningen. Han rettede dernæst adskillige Bemærkninger til Vilh. Lassen. Endelig udtalte han sig afgjort og udførligt imod at give Kvinderne Valgret og Valgbarhed, hvad han bl. a. begrundede med den Paastand, at Kvinderne ikke selv interesserede sig for at faa disse Rettigheder.

Journalist Fr. Borgbjærg (Kbhvn. 5): En Adresse blandt de københavnske arbejdende Kvinder fik i Foraaret 15,000 Arbejder-Kvindeunderskrifter. I den Grad interesserede ... disse Kvinder sig for Valgretten, at de ikke paa nogen Maade vilde nøjes med Forholdstal alene, de vilde ogsaa have almindelig Valgret for Mænd og Kvinder. Jeg tror derfor ikke, at det ærede Medlem har Ret, i alt Fald for de arbejdende Kvinders Vedkommende i København.

Birck: Jeg vil kun sige til det ærede Medlem for Københavns 5te Valg-

kreds, at de Kvinder, der skrev under, er jo for det første ikke dem, som skal have Valgret. Dernæst er det for mig ikke noget tilstrækkeligt Bevis for, at de ønsker det, al den Stund man om de fagorganiserede Kvinder nok maa have Lov at sige, at Skindet er vel Esaus, men Røsten er det ærede Medlems.

Møde 26/11 1903. 1ste Behandling (fortsat).

Indenrigsministeren bragte Tingets Flertals Repræsentanter blandt Talerne er varm Tak for deres Tilslutning til Lovforslaget; han havde iøvrigt været sikker paa, at dette vilde have mødt Tilslutning hos den almindelige Valgrets Ting; thi den almindelige kommunale Valgret var jo Kærnepunktet i denne Lov. Han takkede ogsaa Socialdemokraterne for deres Løfte om Støtte, men vilde ikke blive overrasket, hvis Partiet dog ogsaa her vilde benytte Lejligheden til senere at angribe ham. Han vendte sig dernæst mod N. Andersen: Henvisningen til, at det kommunale Arbejde udføres godt, viser intet til Fordel for Opretholdelsen af den privilegerede Valgret; det er faktisk, at den almindelige Valgrets Repræsentanter i Kommuneraadene maaske have vist mest økonomisk Sans; Paastanden om, at Opretholdelsen af den privilegerede Vælgerklasse skulde være et Retfærdighedskrav, gendrev Ministeren ved at erindre om den indbyrdes Forskellighed, der saa stærkt præger den nuværende kommunale Valgordning for København, Amtsrådene, Købstæderne og Sogneraadene. Ministeren gjorde dernæst nogle Bemærkninger om Enkeltheder, deriblandt om Kvinders Valgret. Møllers Antydninger om, hvormed Opgivelsen af den privilegerede Valgret kunde erstattes, vare saa dunkle, at han ikke kunde svare paa dem.

P. Christensen hævdede overfor Birck, at der havde vist sig stor Uenighed inden for Højre angaaende denne Sag. Det var jo ikke saa underligt, thi Højre havde altid dæmnet op mod den almindelige Valgret, og nu, da der var stigende Stemning derfor, vidste Partiet ikke rigtig, hvorledes det skulde stille sig. N. Andersens Foredrag gik stadig op og ned. Snart holdt han sig ved Jorden, og snart var han meget højt oppe og talte om Flertalsvælde og Talmajestæt. Birck synes at forudsætte, at Flertallet vilde flaa de højst-beskattede . . .

Formanden: Udtrykket »flaa« er ikke heldigt.

P. Christensen: Saa siger vi »klippe«. Men noget saadant er der næppe Fare for. — Hvad Forholdstalsvalgmaaden angaar, da var N. Andersen afgjort imod den, medens Birck var absolut for den. Og hvad de to Vælgerklasser angaar, da holdt N. Andersen bestemt fast paa dem, medens Møller vilde opgive dem mod Garantier, og Birck vilde have hele Kommunalvæsenet omkalfatret. Under disse Omstændigheder er det let forstaaeligt, at Højre føler Trang til at konstatere sin »Enighed«. — Dette Forslag tilsigter at hæve fire Femtedele af Landets myndige Borgere op til Ligeberettigelse i kommunal Henseende. Efter at vi har levet i 54 Aar under den fri Forfatning, er det paa Tide, at dette Spørgsmaal bliver løst. Forskellen paa Venstre og Højre i denne Sag er, at Venstre viser Befolkningens brede Lag Tillid, medens Højre ikke viser en saadan Tillid.

Husmand *Th. Larsen* (Hjørring 4) imødegik Paastanden om, at dette For-

slag hvilede paa en øjeblikkelig Stemning. Bag Forslaget stod ikke blot den Del af Befolkningen, som havde Fordel af Reformen, men ogsaa mange andre frisdende Mennesker, Højskolefolk o.s.v. Forslaget er saa at sige bygget op paa en Udvikling i Befolkningen, en social, politisk og økonomisk Udvikling, som helt igennem har hvilet paa den almindelige Valgret. Derfor staar den Sag paa en sikker Grundvold og med en almindelig Folkestemning bag sig. Reformen vil snarere blive i Højres Favør end i Socialdemokratiets, og det er derfor uklogt af Højre at modvirke denne Sag; den, der saar Mistillid, maa ogsaa høre Mistillid. Forslaget er saa sundt og godt, at det sikkert vil blive gennemført, om ikke i Aar, saa ad Aare; den store sociale Bevægelse, som har givet Stødet til Forslaget, vil ogsaa være mægtig nok til at føre det til Sejr.

Fabrikant V. Lange (Sorø 3) mente, at P. Christensen skulde tale sagte om Uenigheden i Højre, thi der var sikkert mange Venstremænd, som ikke ønskede denne Lov ført igennem. Naar de ikke kom frem med deres Modstand, var det, fordi de nærede visse Forventninger, som forhaabentlig ikke vilde blive gjort til Skamme. Derimod er Socialdemokraterne oprigtige Venner af Forslaget, og det er let forstaaeligt. En af deres dygtigste Mænd sagde for nylig: »Den almindelige Valgret er den første Milepæl paa Vejen til den socialistiske Stat; giv os først den almindelige Valgret, saa skal vi nok selv sørge for Resten!« Taleren forstod ikke Bøndernes Interesse for denne Reform.

Hørdum fremsatte paany flere af sine Ønsker om en Udvidelse af Loven, idet han beklagede, at Ministeren ikke havde kunnet stille sig mere imødekommende overfor disse Ønsker. Navnlig fandt han det urigtigt at nægte Tyendet Valgret ved verdslige Valg, naar man giver det Valgret ved gejstlige Valg. — Ministeren tvivlede paa, at Socialdemokraterne vilde vedblive at vise Velvilje overfor denne Sag. Kan Ministeren paavise, at Socialdemokraterne tidligere har lovet at støtte en Sag og bagefter brudt deres Løfte?

N. Andersen fastholdt, at den nugældende kommunale Valglov havde staaet sin Prøve. Hvad den privilegerede Valgret angik, da havde man hidtil i alle civiliserede Lande været meget varsom med at fratage Borgerne en lovlig erhvervet Ret, som de ikke har misbrugt. Det er ikke humant overfor de højstbeskattede med ét Slag at fratage dem den Beskyttelse, de hidtil har nydt. Selvfølgelig — det vilde han sige til Bluhme — var det ikke personlige Grunde, der dikterede ham Modstand mod Loven, men alene Hensynet til Retfærdigheden. Skønt han hørte til de højstbeskattede, havde han saa godt som aldrig benyttet sin Stemme, saa *personlig* kunde det være ham ligegyldigt, hvad det blev til med Lovforslaget. — Iøvrigt mente han ikke, at det paahvilede ham som Medlem af et lille Mindretal at give Anvisning paa, hvorledes man kunde give Garantier for Misbrug af den almindelige Valgret.

P. Christensen maatte indrømme, at naar N. Andersen kun havde stemt et Par Gange i hele sit Liv, kunde han selvfølgelig ikke have megen Interesse for den almindelige Valgret. Lejlighedsvis bemærkede Taleren, at en Udtalelse af Lange ikke havde været vederhæftig.

Lange vilde ønske, at alle P. Christensens Udtalelser var lige saa vederhæftige som hans.

Formanden havde ikke hørt P. Christensen bruge Udtrykket »vederhæftig«, han burde i saa Fald ikke have gjort det.

Gaardejer *Jensen-Brændholdt* (Præstø 6) betegnede Langes Paastand om, at mange Venstremænd satte deres Haab til Lovens Forkastelse andet Steds, som en Insinuation. Der var ingen Betænkelighed ved at give de ubemidlede Indflydelse, thi de var som oftest stemt for Bespareser.

Bluhme tvivlede intet Øjeblik paa, at N. Andersen i sit Standpunkt saa bort fra alle personlige Hensyn, men han misforstod sikkert Situationen, naar han troede, at de højstbeskattede vilde miste al Indflydelse. De vilde snarere faa større Indflydelse i Sogneraadene.

Efter endnu et Par korte Bemærkninger gik Sagen umiddelbart til 2den Behandling.

Folketinget.

Møde 5/12 1903. 2den Behandling.¹⁾

P. Christensen motiverede de af femten Medlemmer stillede Ændringsforslag. Naar man foreslog at henlægge Valgtiden til Marts Maaned i Stedet for til April, var det, fordi det var det heldigste for Landets Vedkommende, og saa bør det ogsaa ske for København. Større og mere indgribende Betydning havde Ændringsforslaget om at give Valgret til Tyendet. Naar man i Fjor havde givet Valgret til Tyendet paa det aandelige Omraade, kan man ogsaa gøre det ved de kommunale Valg. Der er jo ingen Mening i, at Folk paa Landet skal miste deres Valgret, fordi de kommer i Tjenesteforhold. Forøvrigt er det næppe noget stort Antal, der vil faa Valgret paa denne Maade, men Bestemmelsen vil bidrage til at skabe mindre løse Forhold mellem Husbond og Tyende. Fremdeles foreslog man nærmere at fastslaa, hvad der skal forstaas ved Ordet »uberygtet«. »Vi har søgt at give denne Bestemmelse en saadan Affattelse, at den rammer baade Mænd og Kvinder, der har Erhverv ved Utugt. Baade Alfonsoer og Skøger tilsigter vi at ramme ved vort Forslag, og jeg antager ikke, at der her i dette Ting kan herske Meningsforskel herom.« Hvad de gifte Kvinder angik, da var det Uret at formene dem Valgret, saa meget mere, som man ved den Uret satte en Præmie for de løse Forbindelser. Da det ikke var Hensigten hverken at flytte Skel eller rejse nye Skel, har man maattet gaa den Vej at give Valgret til alle gifte Kvinder. Han troede ikke, at der var noget enkelt Parti, der vilde have særlig Fordel af denne Bestemmelse, men denne Side af Sagen havde Forslagsstillerne forøvrigt ikke skænket nogen Tanke; man havde kun villet øve Ret og Rettfærdighed. De øvrige Ændringsforslag var nærmest af redaktionel Betydning. Han sluttede med at sige, at man havde fundet det værdigst for Folketinget at vedtage Lovforslaget i den frisindede Form, det vilde faa ved Vedtagelsen af de ovennævnte Ændringer, som han dermed paa det varmeste anbefalede til Vedtagelse.

Hørdum udtalte sin Glæde over, at Flertallet var gaet med til at give Tyendet Valgret; han kunde derefter tage det af Knudsen og ham selv stillede

¹⁾ R. F. 1903/04 Sp. 1912--55. — Sorø Folketidende 7/12 1903.

Ændringsforslag om det samme Spørgsmaal tilbage. Derimod maatte han anbefale et Forslag om, at hver Sognekommune skulde vælge 3 Valgmænd til Amdsraadsvalget i Stedet for 2, og han tilraadede alle sine Partifæller at stemme for de femtens Ændringsforslag.

Kl. Berntsen kunde tage to af ham og *Jensen-Flø* stillede Ændringsforslag vedrørende Valgtiden tilbage, fordi de faldt sammen med et Par af de 15 Medlemmer stillede Ændringsforslag. De øvrige Ændringer skulde han ikke udtale sig om, før han havde hørt Ministeren.

Indenrigsministeren kunde uden Betænkning gaa med paa alle de mindre Ændringsforslag. De to Hovedforslag om Tyendets og gifte Kvinders Valgret vilde han ikke tage Afstand fra; han kunde tiltræde dem, hvis de vandt Tilslutning hos Rigsdagen.¹⁾ Iøvrigt maatte han gøre opmærksom paa, at Lovforslaget ikke havde til Hensigt at udvide Valgretten til andre end dem, der hidtil havde haft den; Valgretten blev ikke udstrakt til Folk, som nu stod udenfor. Tidligere Forslag, som gik bort fra det bestaaende Princip, er alle forkastede af Landstinget; men Stemningen for at give uafhængige Kvinder Valgret var efterhaanden bleven saa stærk, at dette Krav ikke i Længden kunde forblive uopfyldt, og han havde derfor ikke taget i Betænkning paa dette Punkt at opfylde et almindeligt Retfærdighedskrav, eller rettere tage Konsekvensen af det allerede bestaaende Princip. — Forslaget om at give Tyendet Valgret kan der anføres mange gode Argumenter for, selv om Grundloven indtager et andet Standpunkt. I og for sig er det jo ret naturligt, at fuldmyndige Mænd og Kvinder, som betaler Skat, har Valgret, selv om de staar i Tjenesteforhold til andre. — Det er meget væsentlige Tilføjelser, der ved de nævnte to Ændringsforslag gives Lovforslaget, Tilføjelser, som forandrer Fundamentet for Valgretten. Vi føler alle her i Tinget Sympati for disse Fremskridt, men de to Ændringer vil vel næppe lette Forslagets Gennemførelse i det andet Ting. Det er muligt, at Landstinget kan føle sig tiltalt af Ændringerne, men efter hvad der hidtil har været kendt om Landstingets Stilling, er der mest Grund til at tro, at de vil vanskeliggøre Sagens Gennemførelse. Selv om Standpunktet er fuldt berettiget, maa man gøre sig klart, at dets Fastholdelse medfører et vist Ansvar. — Medens Ministeren som sagt kunde tiltræde alle de mindre væsentlige Ændringer, maatte han fraaade Hørdums Forslag om at forøge Amdsraad-Valgmændenes Antal.

Gaardejer *S. Svendsen* (Ringkøbing 4) var betænkelig ved Ændringen om Tyendets Valgret, dels fordi man derved vanskeliggjorde Sagens Gennemførelse i Landstinget, og dels fordi det trods den hemmelige Afstemning vilde være vanskeligt for Tyendet at stemme uafhængigt. Naar man ikke vil tillade en Mand og Kone at have Sæde i et kommunalt Raad samtidig, kan man formentlig heller ikke lade Husbond og Tyende sidde der sammen. Det vil ogsaa blive nødvendigt at forandre Tyendelovens Bestemmelse, hvis man giver Tyendet Valgret og Valgbarhed. — Da Regeringen bebudede dette Lovforslag, var det Meningen, at det skulde gennemføres; men fastholder

¹⁾ Ministerens Udtalelser lød (se R. F. 1903/04 Sp. 1920—21): »Jeg skal ikke tage Afstand fra de to her rejste Spørgsmaal: Gift Kvindes og Tjenestetyendes Valgret. Jeg kan tiltræde begge Forslag, saafremt de maatte vinde Rigsdagens Tilslutning.« Ved en uforklarlig Fejltagelse er der foran i dette Værk (Bind II S. 193) givet Udtryk for den modsatte Mening.

man Ændringen om Tyendets Valgret, vil man derved skabe stærk Modstand mod Sagen i det andet Ting. Han vilde derfor opfordre til at tage dette Ændringsforslag tilbage.

Kl. Berntsen havde forstaaet Ministeren saaledes, som han i Virkeligheden misrekommanderede de to Hovedændringer, fordi det var et Brud paa Lovens Princip og vilde hæmme Lovens Gennemførelse. Denne Sag er ikke tjent med at blive kastet ud i Agitationen i flere Aar, og det vilde næppe heller vinde Befolkningens Sympati, at man fastholdt dette Krav. Man kunde jo godt tænke sig, at Tjenestekarle og Tjenestepiger kunde blive valgt ind i Sogneraadet, og det vilde unægteligt lyde lidt mærkeligt, naar en Tjenestepige kom og sagde til sin Madmoder: »Nu kan du gaa ud og malke, for jeg skal i Sogneraadet!« (Munterhed). Da Ændringsforslaget i det hele maatte betragtes som en Sten, der blev lagt i Vejen for Forslaget, maatte han stemme imod det. — Hvad de gifte Kvinders Valgret angik, da fandt han det ganske rimeligt, men da Taleren ikke vilde være med til at lægge Sagen Hindringer i Vejen, kunde han heller ikke stemme for dette Ændringsforslag.

P. Christensen bragte Ministeren en varm og oprigtig Tak for hans Standpunkt. Han kunde ikke forstaa, hvorledes *Kl. Berntsen* kunde sige, at Ministeren havde misrekommanderet Ændringerne, da han jo dog faktisk havde erklæret, at disse var retfærdige og forsvarlige. — *S. Svendsen* havde ikke Ret i, at Tjenestefolkenes Afstemning kunde kontrolleres. — Forøvrigt var Tjenestepigerne langt fra de mest afhængige Kvinder.

Bluhme mente heller ikke, at de frisindede Ændringer kunde hæmme Lovens Gennemførelse. Lovgivningsmagten bør overalt, hvor den kan, søge at hæve Tyendet i dets egne og andres Øjne (Hør!) Ingen af os kan være tjent med, at der sættes 2den Klasses Stempel paa de Tjenestefolk, vi lever sammen med i vore Hjem. Taleren vilde ikke være bange, om hans Barnepige blev Formand i Sogneraadet; det vilde tværtimod være ham en Tilfredsstillelse. (Munterhed).

Anders Nielsen (Viborg 5) erkendte, at de 15 Forslagsstillere (hvortil han hørte) var gaaet uden for Forslagets Ramme; men Ændringerne var heller ikke noget Ultimatum. Hvis vi i dette Øjeblik havde Valget mellem Regeringens Forslag, som det foreligger, eller slet intet, vilde vi tage Forslaget. Det var altsaa et Forsøg, man gjorde, et Forsøg paa at faa Loven affattet saa retfærdigt som muligt. Fordi de, der staar i privat Tjenesteforhold, hidtil har været berøvet Valgretten, er der ingen Grund til ogsaa fremtidig at forholde dem denne Ret. Det er af stor Betydning, at Folketinget ved denne Lejlighed rækker Tyendet Haanden og siger: I skal ikke længere indtage en Undtagelsesstilling. Maa jeg ikke spørge, med hvilken Begrundelse kan man egentlig holde f. Eks. en Bogholder i en Forretning, som har Bopæl hos Principalen og faar Kost og Logi hos ham, ude, medens Daglejere, der gør det simpleste Arbejde — jeg mener hermed det Arbejde, som kræver de mindste Forudsætninger — har Valgret? Den Mand, der har den betroede Stilling, holder man ude, medens man giver den til den, der udfører det mindre betroede Arbejde. Taleren vilde endog hævde, at Forslaget med de 15 Medlemmers Ændringer var mere konservativt end Regeringens Forslag.

»Det radikale Fremskridt, der ligger i at tage Tyendet med, opvejes — selv om det ikke kan opgives matematisk — mange Gange ved den Omstændighed, at vi tager den gifte Kvinde med. Jeg siger dette ikke for at forsvare, at vi tager Tyendet med eller for at sige, at det skal vi ikke være bange for, fordi vi faar noget paa den anden Side, som afværger Følgerne deraf, men jeg nævner det som et Faktum.« Han mente derfor, at Tinget gladelig og med god Fortrøstning kunde stemme for Ændringerne. De havde allerede gjort den Nytte, at Kl. Berntsen og Svendsen i Dag havde udtalt sig mere velvilligt om den almindelige Valgret, end de tidligere havde gjort.

Kl. Berntsen gjorde opmærksom paa, at han allerede ved Sagens 1ste Behandling — og for øvrigt allerede for flere Aar siden — havde udtalt sin ubetingede Tilslutning til den almindelige kommunale Valgret. Det glædede iøvrigt Taleren, at Ændringerne ikke er noget Ultimum; det tyder nærmest paa, at Forslaget om Tjenestefolkenes Valgret er et Paradenummer — man vil ikke lade sig lumpe af Socialdemokraterne (Munterhed). Under disse Omstændigheder er der jo ikke stor Fare ved at vedtage Ændringerne i Dag.

Anders Nielsen benægtede, at der her var Tale om et Paradenummer. Har Berntsen ikke selv været med til at forsøge at gennemføre et Forslag, som man ikke fastholder til det sidste? Forslaget er alvorligt ment. »Jeg nedlægger derfor en bestemt Indsigelse imod, at vore Forslag ikke skal være alvorligt mente eller være et Paradenummer. Hvorfor skulde vi stille det op som et Paradenummer? For ikke at lade os lumpe af Socialdemokraterne? Saa venlig er det ærede Medlem (Berntsen), saa kærlig er han lige over for os, naar han kan faa Lejlighed til at smække til os. Hans gamle Uvilje lige over for Venstrereformpartiet er ikke længere borte, end at naar han kan knipse os lidt under Næsen, saa gør han det.« Socialdemokraterne har allerede ved 1. Behandling erklæret at ville stemme for Regeringens Forslag, saa vi behøver ikke noget Paradenummer over for dem.

S. Svendsen var alene mod Ændringerne for ikke at lægge Forslaget Hindringer i Vejen.

Kl. Berntsen antog, at A. Nielsen — som Reformpartiets Formand — havde taget Ordet, fordi Ordføreren, P. Christensen, ikke tilstrækkelig tydeligt havde fremhævet, at Ændringerne ikke var noget Ultimum. Der var altsaa en Gradsforskel mellem A. Nielsen og P. Christensen. Taleren havde ellers ikke haft til Hensigt at udæske Reformpartiet.

A. Nielsen betragtede det som en Udæskning at kalde Ændringerne et Paradenummer. Iøvrigt skulde Berntsen ikke blande sig i Forholdet mellem Taleren og P. Christensen.

Berntsen havde kun undret sig over, at Forslagsstillerne ikke kunde nøjes med den valgte Ordfører. Der skulde aabenbart tages paa Sagen med en tungere Haand og siges et vægtigere Ord i Laget.

Anders Nielsen betegnede Berntsens Udtalelse om, at Ændringsforslagene ikke var oprigtig mente, som en ubeføjet Insinuation.

Efter at Høgsbro havde anbefalet Forslaget om Kvindernes Valgret, oplyste P. Christensen, at det var efter hans Opfordring, at A. Nielsen havde taget Ordet.

Ved den derpaa følgende Afstemning vedtoges Ændringsforslaget om Tyendets Valgret enstemmigt med 63 Stemmer (en Del Medlemmer stemte ikke). Forslaget om de gifte Kvinders Valgret vedtoges enstemmigt med 66 Stemmer. Hørdums Ændringsforslag forkastedes med 57 Stemmer mod 12. De øvrige Ændringer vedtoges.

Lovforslaget gik derefter til 3die Behandling.

Møde 11/12 1903. 3die Behandling.¹⁾

Poul Christensen: Hvis Forslaget gennemføres, er det det vigtigste politiske Fremskridt siden Grundloven. Han ønskede Regeringen Held og Lykke til Gennemførelsen af Forslaget.

Berntsen havde med Glæde hilst Regeringens Forslag, men Venstrereformpartiets Ændringer vilde sikkert hæmme Gennemførelsen. Han vilde dog stemme for Forslaget, idet han tog Forbehold med Hensyn til gifte Kvinders og Tyendes Valgret.

Hørdum: Ministeriet har accepteret Ændringerne og vil forhaabentlig gøre alt for at faa Forslaget gennemført i den foreliggende Skikkelse.

N. Andersen: Forslaget er nu et helt andet end Regeringsforslaget. Denne store Sag burde have været drøftet i Udvalg. Taleren vilde ikke modsætte sig ,at Sagen kom til Behandling i Landstinget.

Jørgensen-Oughtved (Holbæk 3) hævdede, at Flertallets Ændringer vilde bevirke, at Forslaget vilde møde meget stærk Modstand.

Indenrigsministeren takkede for de gode Ønsker, der var udtalt for Forslaget, som var et Udtryk for Befolkningens store Flertals Ønske paa dette Omraade. Forslaget vilde sikkert møde Modstand, men det gjaldt her en god Sag, og enhver god Sag vinder tilsidst frem.

Ved Afstemningen vedtoges Forslaget enstemmigt med 88 Stemmer og gik til Landstinget. Højre og Reventlow stemte ikke.

Landstinget.

Møde 12/1 1904. 1ste Behandling.²⁾

Indenrigsministeren (Enevold Sørensen) gjorde udførlig Rede for Sagens Forhistorie, saaledes som det var sket i det andet Ting, og refererede Lovforslagets Indhold samt de Forandringer, det havde modtaget paa enkelte Punkter. Det forelaa nu som enstemmig vedtaget i det andet Ting, hvor det havde faaet den velvilligste Behandling. 78 Medlemmer havde svaret Ja, og 12 havde afholdt sig fra at stemme. Han anbefalede Forslaget til velvillig Behandling ogsaa i dette Ting.

Alfr. Hage (kgv. M.) havde ligesom sine Kolleger ventet dette Lovforslag, om man end før dets Fremkomst ikke vidste , hvilket Indhold det vilde faa. Et Forslag, som fremkommer fra Regeringen, har naturligvis ganske anden Vægt end et, der fremkommer ved privat Initiativ, og det var derfor ikke saa underligt, at Regeringen havde tøvet med at fremsætte Forslaget. Den

¹⁾ R. F. 1903/04 Sp. 2166—76. — Sorø Folketidende 11/12 1903.

²⁾ R. L. 1903/04 Sp. 424—72, 473—521. — Sorø Folketidende 13/1 , 14/1 1904.

hidtidige Valgmaade havde virket tilfredsstillende i 50 Aar. Man sagde nu vel, at et Folk voxede og derfor trængte til noget nyt efter 50 Aars Forløb, men det var et farligt Princip, thi saa kunde vi jo ogsaa voxte fra Grundloven, og saa kan man komme igen om 50 Aar og forlange en endnu radikalere Valglov. For øvrigt har Befolkningen aldrig vist nogen stærk Trang til en saadan Reform; den havde aldrig spillet nogen fremtrædende Rolle paa Valgtribunerne. Ikke desto mindre kom Forslaget nu herop som Flertalsregimentets ufravigelige Krav. Det var ikke noget Forhandlingsgrundlag, men et Forslag, der »skulde sejre«. Det var betegnet som den almindelige Valgrets Karet, der kørte lige ud ad Landevejen, og som man opfordrede Højre til at tage Plads i. Taleren tvivlede ikke om, at Højre vilde komme godt op at køre; men Landstinget havde heldigvis baade en Pligt og en Ret til at sætte sig imod en saadan Reform. At Forslaget havde vundet ubetinget Bifald, baade hos Reformpartiet og hos Socialisterne, undrede ham ikke, thi det var jo et gammelt Venstreforslag, der var gjort yderligere radikalt efter Socialisternes Ønske. Hvis man derimod troede, at man — som det var blevet sagt — slog Bom for Socialisterne ved denne Reform, saa tog man sikkert lige saa meget fejl, som Molboerne gjorde, da de vilde drukne Aalen. — Man havde i det andet Ting ment, at Forslaget ikke en Gang tiltrængte Udvalgsbehandling, men Landstingets Flertal fandt tværtimod, at det trængte til en meget grundig Udvalgsbehandling.

Taleren gik derefter over til at kritisere Lovforslagets Enkeltheder, idet han først beklagede, at man gjorde Amtsraadene til en fuldstændig Kopi af Sogneraadene, og samtidig havde de lagt en heldig Dæmper paa de Sogneraad, som ikke havde den rette Forstaaelse af deres Magtomraade. — I Købstæderne vil Forholdene blive endnu værre end paa Landet. Socialisterne vil hurtigt blive eneherkende, og Middelklassen vil slet ikke blive repræsenteret. Taleren kunde ikke se det retfærdige i at tage al Indflydelse fra dem, der betaler mest, og lægge hele Magten i Hænderne paa dem, der betaler mindst. Ogsaa i København vilde Socialisterne efter dette Forslags Vedtagelse være sikre paa Flertallet. Man kan mene herom, hvad man vil, men man kan i hvert Fald ikke kalde det at slaa Bom for Socialismen.

Det er Talmajestæten, der kommer til Roret ved denne Reform, det rene Flertalsregimente. Man har henvist til, at den almindelige Valgret har staaet sin Prøve i Andelsselskaberne; men vedtager man denne Reform, vil der alene blive stemt efter politiske Linjer. Man giver de mange en Magt til at klippe de faa, og denne Magt vil de benytte. Grundloven hjemler ikke et saadant Flertalsregimente, hverken paa det politiske eller paa det kommunale Omraade. Vi er villige til at forhandle om dette Forslag, som ethvert andet Forslag, der forelægges af Regeringen, men vi kan ikke have nogen Pligt til at støtte et Forslag, der gennemfører det rene Flertalsregimente og i saa Henseende gør rent Bord over hele Linjen.

Madsen-Mygdal (7de Kreds): Det foreliggende Forslag var i god Overensstemmelse med Grundlovens Aand. Grundlovens Løfteparagraf om, at det kommunale Selvstyre skal ordnes ved Lov, er ikke opfyldt, saa længe vi endnu har en kongevalgt Borgmester til Formand i Byraadene og en kongevalgt Formand i Amtsraadene, og saa længe 11 pCt. af Landbefolkningen

kan beherske Sogneraadene. Taleren var overbevist om, at han talte i Grundlovsfædrenes Aand, naar han hævdede Befolkningens Krav paa almindelig Valgret. Han mindede om de forskellige Lovforslag om almindelig Valgret, som i Tidernes Løb var fremsatte fra Venstres Side, snart af Partiet som Helhed, snart af den Berg'ske Gruppe, snart af Berg eller Hørup eller dem begge i Forening. Venstre og den almindelige Valgret var et og det samme og havde altid været det. Fremsættelsen af dette Forslag var derfor ikke Udtrykket for nogen øjeblikkelig Stemning, saaledes som Hage syntes at ville antyde. Det var tværtimod den naturligste Sag af Verden, at Venstre nu, da det havde dannet Regeringen, fremsatte dette Forslag. Det er rimeligt, at det ikke vil blive gennemført i denne Samling; men saa vil det komme igen atter og atter, indtil det omsider forlader Statsraadet som Lov.

Taleren imødegik derefter kort de Indvendinger, Hage havde fremsat mod Forslaget, idet han bemærkede, at hvis der var et og andet, Flertallet i dette Ting ikke kunde lide, kunde man jo forhandle om det. Han skulde ikke modsætte sig, at Sagen blev henvist til et Udvalg, hvor der jo blev god Lejlighed til at tale om Enkelthederne. Han vilde anbefale Sagen paa det bedste, idet han henviste til, at Andelsbevægelsen, der havde gennemført den lige og almindelige Valgret fuldtud, mere end nogen anden havde bidraget til, at vort Landbrug havde redet Stormen af i vanskelige Tider. Den almindelige Valgret var den mest opdragende Magt, et Folk kendte, og man maa endelig ikke glemme, at »Tillid føder Tillid«. Disse Ord havde været grundlæggende for Talerens hele politiske Liv. I samme Forhold, som man satte Tilliden i Højsædet, i samme Forhold fremmer man Folkets Udvikling.

Greve *Frijs-Frijsborg* (10de Kreds) betragtede de i Folketinget fremkomne Udtalelser om, at »her slettes Skel, her flyttes ikke«, som et Slagord, ikke som et Ultimatum. Vi har tit nok mærket, at enhver Udvikling, der gaar frem i Spring, tidligere eller senere ender i Reaktion. De, som vil hurtigt frem, maa ikke glemme, at Kontinuiteten bør fastholdes ved ethvert Fremskridt. Taleren og hans Meningsfæller gik gerne med til ethvert Fremskridt, som Tid og Billighed kræver, men de kunde ikke se det rigtige og retfærdige i at gaa bort fra de to Vælgerklasser. Han havde fortrinsvis betragtet Sagen fra Landboernes Standpunkt, men han var ikke blind for, at Sagen ogsaa havde sin store Betydning for København og Købstæderne. Han vilde anse det for uheldigt og utidigt her ved Sagens Iste Behandling i Landstinget at fremsætte positive Forslag om, hvorledes Forslaget skulde affattes; det kan man gøre i Udvalget. Men han vilde fraraade enhver Tanke om at foretage Indskrænkning i de kommunale Raads Magtsfære. Det forekom ham ogsaa meget uheldigt at gøre Amsraadene, der udgaar fra Sogneraadene, til Appellinstans. Han og hans Meningsfæller vilde gøre deres bedste for at opnaa Enighed med Regeringen om denne Lov, og han vilde indtrængende advare mod her at opstille og fastholde et »Enten—eller«, som kan kaste Landet ud i en lang og bitter Strid, om hvis Følger og Konsekvenser ingen med Sikkerhed kan udtale sig.

Chr. Sonne (5te Kreds) skulde ikke komme dybere ind paa de store Spørgsmaal om Kvindernes og Tyenders Valgret, idet han herom kun vilde sige, at han ikke stillede sig absolut afvisende med Hensyn til Kvindernes

Valgret. Han erkendte, at den almindelige Valgret havde vist sig gavnlig i Andelsforeningerne; men dette kunde ikke jævnføres med kommunale Forhold. Han troede nok, der var Stemning for at faa denne Reform gennemført; men han troede ikke, der havde været nogen stærk Trang til den. Det var jo let nok for Pressen at tilvejebringe en saadan Stemning, navnlig naar Folkets kaarne Mænd hjalp til. Særlig let var det naturligvis at skabe Stemning for en Reform, der tog fra de faa og gav til de mange. — Taleren troede ikke, der tiltrængtes nogen Forandring i den landkommunale Styrelse, og han kunde derfor ikke gaa med til at ophæve de to Vælgerklasser. Fra konservativ Side havde man intet imod en human og frisindet Fortolkning af Lovene; men man maatte værne sig mod den uforholdsmæssige Paa-læsning af de kommunale Byrder, som utvivlsomt vilde følge af, at de Folk, der ikke havde nogen væsentlig Interesse af, om man omgaa mere eller mindre ødselt med Kommunens Midler, bliver eneraadede med Hensyn til Kommunens Udgifter. Man kan umuligt forlange, at de, der her i Tinget betragter sig som Repræsentanter for de konservative Interesser, skal gaa med til at sløjfe det Værn, som Opretholdelsen af de to Vælgerklasser byder de besiddende Mindretal. I Virkeligheden ophæver denne Reform ikke den privilegerede Valgret, men skaber snarere en privilegeret Valgret.

Greve *Ahlefeldt-Laurvigen* (6te Kreds) var meget forbavset over at høre, at Repræsentanter for Bondestanden kunde udtale Glæde og Tilfredshed med en Lov, der ødelagde Gaardmændenes Indflydelse. Han kunde forstaa, at Gaardmændene undte Husmændene større Indflydelse, men han forstod ikke, at Gaardmænd og Husmænd vilde lægge hele Magten i Hænderne paa Indsiddere, Tjenestefolk og Arbejdsmænd. — Det glædede ham at høre den moderate Maade, hvorpaa Hage og Frijs havde udtalt sig. Han troede, det var bedst som hidtil at lade Kvinderne passe deres Hjem og lade Mændene passe de offentlige Sager. I Amerika, hvor Kvinderne gaar til Møder og lader Mændene passe Ungerne, ser Mændene med Misundelse til de Lande, hvor man putter Kvinderne ind i Haremerne(1). Det var hans Overbevisning, at den almindelige kommunale Valgret vilde gøre ubodelig Skade her i Landet, og det undrede ham i høj Grad, at Regeringen havde villet fremsætte et saa radikalt Forslag. Det var jo dog naturligt, at de, som betaler Skatterne, ogsaa bestemte, hvorledes de skulde anvendes. Følgerne af, at Smaafolk kommer til Roret, vil blive Smaalighed og Fedteri paa den ene Side og Ødselhed paa den anden Side. Men der er intet saa galt, at det jo dog er godt for noget, og Reformen som denne vil sikkert aabne Øjnene paa mange, der nu følger Radikalismen, saa at vi alle faar et konservativt Regimente; det vilde han i hvert Fald haabe.

Møde 13/1 1904. 1ste Behandling (fortsat).

J. P. Jørgensen-Gandløse (2den Kreds) fandt, at Modstanden mod Forslaget her i Landstinget væsentligst var bygget paa Betragtninger, som ikke havde Rod i de virkelige Forhold. Man frygtede, at hele Magten skulde blive udleveret til de besiddelsesløse, men Oplysninger, som Taleren havde indhentet, viste, at de besiddelsesløse var i absolut Mindretal i Landkom-

munerne. Selv i en udpræget Arbejderkommune som Birkerød kunde de ejendomsløse Arbejdere kun besætte en Tredjedel af Sogneraadet. I en mere blandet Kommune fik de ejendomsløse Arbejdere en rent forsvindende Indflydelse, og i egentlige Landkommuner kunde de ikke en Gang blive repræsenterede i Sogneraadet. Der var derfor ingen Grund til at nære Betænkelighed ved at gaa til almindelig Valgret med Forholdstalsvalgmaade. Den sidste Valgmaade har tilmed den Fordel, at den udelukker uheldige Alliancer. — Urigtig er ogsaa den Paastand, at den privilegerede Vælgerklasse giver dem, der har den største Skattebyrde, den største Indflydelse paa Sogneraadens Sammensætning — hvilket man ogsaa her i Tinget havde anført til Forsvar for de bestaaende Forhold. De ny Skattelove bevirker en Forskydning af Skatteyderne, og det er naturligt, at vi ogsaa faar en Forandring af Valgmaaden. Lidt efter lidt vil Landboerne glide ud af den højstbetskattede Vælgerklasse; de er allerede godt i Færd med det flere Steder. — Det er bleven sagt, at dette Lovforslag kun er som en rød Fjer at sætte i Ministeriets Hat; men Taleren kunde sige, at der virkelig blandt Landboerne var en stigende Stemning for denne Reform; derfor *kan* denne Sag ikke falde. Det høje Ting kan standse den i nogen Tid, men derved opnaas det kun at gavne Socialdemokraterne, der bruger Sagen til Agitation og til at skabe et socialistisk Vælgerkorps ude i Landbefolkningen. Det blev i Gaar udtalt, at man vilde forhandle om Loven; men denne Forhandling nytter ikke, saa længe man modsætter sig Ophævelsen af den privilegerede Vælgerklasse. Saa længe man lader en stor Mængde Smaafolk staa udenfor Plankeværket, kan man ikke undres over, at de føler sig som en Pariaklasse. Og hvor de saa tyer hen, er ikke vanskeligt at gætte. De bestaaende Forhold rummer utvivisomt en socialistisk Fare af den aller alvorligste Art; og denne Fare undgaar man kun ved at gaa til almindelig Valgret med Forholdstalsvalg. Derfor er Regeringens Forslag et godt konservativt Forslag.

Indenrigsministeren: De Indvendinger, der fremsattes i Gaar, samlede sig i to Hovedpunkter: at den bestaaende Valgordning er den bedste og har bestaaet sin Prøve, samt at den bestaaende Fordeling af Vælgerne er en Retfærdighedssag for de besiddende. Hvad det første Argument angaar, da synes det klart, at der er meget betydelig Forskel paa Befolkningens Udvikling og Modenhed nu og paa den Tid, da vi fik den nuværende kommunale Valgordning. Ingen kan være blind for den folkeopdragende Betydning, som den almindelige Valgret ved de politiske Valg har haft. Man har med Rette fremdraget Andelssagens forbausende Udvikling som Vidnesbyrd om, hvad der kan udrettes gennem den almindelige Valgret. Der er sikkert ikke en eneste, som mener, at de store Andelshavere bør have et større Antal Stemmer end de smaa. Og hvis man nu vilde sige, at Styrelsen af et Sogns Anliggender kun kunde betros en Femtedel af Beboerne, hvem vilde saa gaa ind for en saadan Tanke. Man kan nok saa meget henvise til, at den nuværende Ordning har bestaaet et halvt Aarhundrede; der er dog, hvis man nu skulde grundlægge den kommunale Ordning, ikke en eneste, som vilde mene for Alvor, at Styrelsen skulde overlades til den privilegerede Femtedel, som betaler mest i Skat.

Folkets Modenhed er vokset saaledes, at det nu godt kan styre sine

egne Sager, og en lykkelig Udvikling af de kommunale Forhold er betinget af, at man yder Befolkningen den Tillid, den har Krav paa. Naar dette Forslag en Gang foreligger vedtaget, er der kun sket det, som Gang paa Gang er sket under Udviklingen af vore kommunale Forhold: at man har givet Borgerne en stigende Indflydelse paa Styrelsen af Kommunernes Anliggender, hvilket stadig er sket paa Trods af Betænkeligheder, som er fremkommet fra konservative Folk.

Ministeren fremdrog en Række Eksempler paa saadanne Betænkeligheder, som var kommen til Orde over for ethvert lille Fremskridt. Det var derfor ingen farlig Teori at sige, at Befolkningen var vokset fra en bestaaende Ordning. Det er en Teori, som Gang paa Gang er bleven anerkendt i Tidens Løb. Langt snarere er det farligt ikke at anerkende Udviklingens Nødvendighed og at holde igen over for Tidens retfærdige Krav.

Naar Forslaget om almindelig kommunal Valgret nu ligger paa Tingets Bord, saa ligger deri en Opfordring til Tinget om at overveje, om ikke Tiden nu er kommen til igen at gøre et Skridt fremad. Det er Tingets Sag at overveje dette Spørgsmaal, og Regeringen nærde den Forventning, at der i hvert Fald kan føres en frugtbringende Forhandling derom.

Det andet Hovedargument mod Forslaget var, at den privilegerede Valgret var en Retfærdighedssag for de besiddende. Heller ikke dette kunde Ministeren anerkende. Det var tvært imod uretfærdigt, at der f. Eks. findes Amsraad, hvori de, der betaler 6 pCt. af det samlede Skattebeløb, sammen med den kongevalgte Formand repræsenterer Flertallet. Ogsaa i Sogneraadene kan der forekomme lignende Uretfærdigheder, om end det praktiske Liv i Reglen har reageret derimod.

Ministeren imødegik derefter de mindre Indvendinger, der var fremsatte mod Lovforslaget, bl. a. Indvendingerne mod den foreslaede Sammensætning af Amsraadene. Allerede nu vælges største Delen af Amsraadets Medlemmer jo af Sogneraadet, saa at det, hvis der var noget galt heri, allerede nu maatte være inhabilt, hvad der imidlertid næppe er nogen, der vil paastaa. Forslaget er i Virkeligheden paa dette Punkt ikke mere radikalt, end at nogle af Højres Førere for mange Aar siden havde foreslaaet noget lignende.

Hvad Spørgsmaalet om Kvindernes Valgret angik, da har denne Sag jo udviklet sig stærkt i de senere Aar. Det er ikke længere siden end i 1895—96, at Landstinget ved en Dagsorden forkastede et Forslag om at give Kvinderne Valgret, idet man udtalte, at det hverken var til Samfundets eller Kvindernes Tarv, at disse fik Valgret. Og allerede i Samlingen 1899 gik Tinget med til at give Valgret til selvstændige Kvinder. Saa hurtigt kan Meningerne skifte, og der var derfor Haab om, at Tinget kunde tiltræde Forslaget herom i nær Fremtid.

H. I. Nielsen (6te Kreds) havde ubetinget Sympati for Forslaget. Enhver Reform, der viser Tillid til Befolkningen, er en god Reform, og det vil sikkert vise sig at være en skæbnsvanger Fejltagelse, hvis Landstinget afviser denne Sag af Mistillid til Folket. Han vilde ikke særlig prise Husmandsstanden, men han maatte dog hævde, at den almindelige Befolkning gik fremad ikke blot i materiel Henseende, men ogsaa i Oplysning, Billighedsfølelse,

Retfærdighedssans og Dygtighed o.s.v. Landstinget vilde bidrage sit til at bringe Fordragelighed og Samklang i Befolkningen ved at slutte sig til dette Forslag.

Taleren var glad ved, at Forslaget gav Kvinderne Valgret. At tage Valgretten fra en Kvinde, fordi hun giftede sig, vilde være det samme som at ligestille Giftermaalet med en i den offentlige Mening vanærende Handling, og det er dog virkelig urimeligt.

C. C. Andersen (1ste Kreds) takkede Regeringen for Fremsættelsen af dette Forslag, og han haabede, det maatte lykkes Regeringen at gennemføre Reformen i den Skikkelse, hvori den nu foreligger. Det vil næppe blive let; men Regeringen bør vise sig fast og stærk i Bevidstheden om, at den i denne Sag har hele den store Befolkning bag sig. — Han beklagede iøvrigt, at der var knyttet en Skattecensus til denne Lov, om han end ikke vilde gøre noget Forsøg paa at faa Loven forandret paa dette Punkt.

Jørg. Pedersen (6te Kreds) mindede om de Angreb, der var rettede paa Regeringen, fordi den først nu var fremkommet med dette Forslag. Disse Angreb har sikkert været ubegrundede; den her førte Diskussion viste, at Forslaget i hvert Fald var kommet tidligt nok. Desuden havde Regeringen ved flere Lejligheder udtalt, at Reformen først vilde fremkomme, naar Skatte-lovene var gennemførte. Konsejlspræsidenten havde saaledes ved et Møde i sin Valgkreds udtalt, at Forslaget ikke skulde fremsættes som Agitation, men først komme frem, naar der var rimelig Udsigt til at gennemføre det. Og i flere Højreblade var der jo fremkommen Antydninger, at man burde stille sig velvilligt til denne Reform. — Taleren havde været noget betænkelig ved de Ændringer, der var indført i Forslaget i det andet Ting, men under den her førte Forhandling havde man ikke fæstnet sig ved disse Ændringer; men han havde ogsaa faaet Indtryk af, at Forslaget heller ikke i den Form, hvori det oprindelig forelagdes af Regeringen, havde Udsigt til at blive gennemført her. — De Udtalelser, der var fremkomne fra det gamle Højre, havde ikke overrasket ham; at det gamle Højre skulde gøre Overbud, kunde man vel ikke vente, skønt man jo havde set saadant før. — Frijs havde erklæret sig villig til at forhandle velvilligt om Sagen, og han fraraadede samtidig at gøre Indskrænkning i de kommunale Raads Magt. Det er meget muligt, at man ikke kan komme frem ad denne Vej, men hvilken Vej er da mulig? At flytte Skellene vil næppe vise sig mere praktisk. Har man Tillid til Smaaafolks Retfærdighedssans, vil man næppe blive skuffet. Naar der er Trang til en Reform som denne, saa er det, fordi den Halvdel, der maa blive hjemme ved de kommunale Valg, føler sig trykket, tilsidesat og misfornøjet, og denne Tilsidesættelse er en Hindring for det gode Forhold i Befolkningen. Denne Trang ønsker Taleren afhjulpen. Uligheden maa vi fjerne, og gør vi det, vil vi ogsaa nok komme til gode Resultater. — Han skulde ikke give Anvisning paa, hvorledes man kunde opnaa en Overenskomst; mulig kunde en Forstaaelse opnaas paa den Maade, at man fra alle Sider akcepterede den almindelige Valgret, og at man paa den anden Side gjorde Indrømmelser med Hensyn til Amsraadenes Sammensætning. Maaske vil man ikke gaa den Vej; maaske er der slet intet at gøre. Men bliver Reformen ikke ført igennem, saa bliver det en Agitationsdag, som kan føre

til meget ondt. Og dette maa fra alle Sider beklages. — Forslagets Enkelt-heder skulde han iøvrigt ikke komme ind paa. Han vilde blot med Hensyn til Kvindernes Valgret sige, at de fleste gifte Kvinder sikkert følte sig repræsenterede ved deres Mænd og ikke følte nogen særlig Trang til selvstændig Valgret. Han sluttede med at udtale Haabet om, at det maatte lykkes at komme til Forstaaelse om Loven.

Gaardejer *Ole Jensen-Nygaard* (10de Kreds) kunde udtale sin fulde Tilslutning til Lovforslaget. Det var sagt, at Bønderne slet ikke ønskede Loven gennemført, men haabede, at den blev slaaet ihjel af Landstinget. Dette vilde han bestemt protestere imod. Han for sit Vedkommende nærrede et oprigtigt Ønske om at faa Reformen gennemført.

Alfr. Hage erkendte, at han ikke delte Venstres Tyrkertro paa den almindelige Valgrets og Flertalsregimentets Velsignelser. Han vilde ikke være reaktionær; man skal se Tidens Fejl og rette dem, men man skal ikke ile forud for Tiden og fremkalde en kunstig Stemning for en saadan Reform. Den kofteklædte Absolutisme var lige saa farlig som den purpurklædte.

Sonne fandt ikke Jørgensen-Gandløses Eksempler overbevisende.

Madsen-Mygdal protesterede mod, at Sætningen »Tillid avler Tillid« af Hage betegnedes som Tyrkertro. Grundlovens § 91 krævede en Ordning af de kommunale Forhold.

A. Hage: Denne Ordning fik vi straks efter Grundlovens Tilblivelse.

Lovforslaget gik til 2den Behandling og henvistes paa Forslag af *A. Hage* til et Udvalg paa 15 Medlemmer.

Bilag XLI.

Vedr. Enevold Sørensens Forslag til Lov om Tillæg til Lov om Landkommunernes Styrelse af 6/7 1867.

(S. 196—97).

Folketinget.

Møde 12/2 1904. 1ste Behandling.¹⁾

P. Th. Nielsen fandt det fuldstændig naturligt, at man forhøjede det Maksimumsbeløb, Sogneraadsformanden kunde opkræve til Medhjælp. Arbejdet var jo blevet forøget meget betydeligt i de senere Aar.

Carl Hansen (Vordingborg) var meget i Tvivl om, hvorvidt det fastsatte Beløb (30 Øre pr. Indbygger) var tilstrækkeligt. Man burde vistnok helst gaa op til 40 Øre for ikke at gøre det vanskeligt at faa dygtige Sogneraadsformænd.

Jensen-Fly sluttede sig hertil.

Piper var imod Forhøjelsen.

Kl. Berntsen syntes ikke, at dette Forslag kunde give Anledning til Ængstelse. Der vilde jo kun ske det, at Sogneraadet i to paa hinanden følgende Møder kunde bevilge Formanden et Vederlag paa indtil 500 Kr. Naar man tog Hensyn til det overordentlig store Arbejde, som der gennem de senere

¹⁾ Sorø Folketidende 13/2 1904. R. F. 1903/04. Sp. 3619—35.

Aars Lovgivning var blevet paalagt Sogneraadsformændene, maatte man finde det naturligt, at de fik større Vederlag.

Jørgensen-Ougtvad takkede Ministeren for Lovforslaget, men vilde dog ligesom Carl Hansen have sat Pris paa, om Vederlaget pr. Indbygger var bleven sat noget højere.

Kultusministeren (J. C. Christensen) takkede paa den fraværende Indenrigsministers Vegne for den velvillige Modtagelse, Lovforslaget havde faaet.

Lovforslaget gik til 2. Behandling.

Møde 17/2 1904. 2den Behandling.¹⁾

Forslaget om Sogneraadsformændenes Vederlag gik uforandret til 3. Behandling, efter at et Ændringsforslag var taget tilbage. Ændringsforslaget, der var stillet af *P. Madsen* og *H. L. Jørgensen*, gik ud paa, at Grænsen for Sogneraadsformændenes Vederlag skulde være 30 Øre pr. Individ af Kommunens Beboere. *Indenrigsministeren* kunde imidlertid ikke tiltræde Ændringen, men maatte holde paa Medhjælpssummens Fordobling indtil 500 Kr.

Møde 19/2 1904. 3die Behandling.²⁾

Folketinget vedtog uden Omtale i sit Fredagsmøde ved 3die Behandling Lovforslaget om Sogneraadsformændenes Vederlag, som oversendtes til Landstinget.

Landstinget.

Møde 26/2 1904. 1ste Behandling.³⁾

Indenrigsministeren anbefalede Lovforslaget.

J. C. Sørensen (2. Kreds) sluttede sig dertil, men fandt det naturligt, at Sogneraadsformanden ikke kvitterede for det hele Beløb, men at det vilde være det klareste og bedste, om hver (Sogneraadsformanden og Medhjælperen) gav Kvittering for sin Del af det Beløb, han har oppebaaret.

Madsen-Mygdal (7. Kreds) formodede, at det var Forudsætningen i 1892, at Sogneraadsformanden skulde have Raadighed over det ham tilstaaede Beløb, enten han vilde benytte det til Medhjælp eller som Vederlag for eget Arbejde.

Sonne (5. Kreds) fandt, at Lovforslagets Tekst ramte det rigtige. Der staar nemlig, at det omhandlede Beløb kan tilstaaes Sogneraadsformanden som Medhjælp »til Udførelsen af de ham paaahvilende Forretninger«. ... Naar en Sogneraadsformand foretrækker selv at anvende en betydelig Del af sin Arbejdsvegne i Kommunens Tjeneste ..., skønner jeg ikke rettere, end at det er baade naturligt og foreneligt med Lovens Tekst, at han benytter den ham tillagte Medhjælpssum til Dækning eller rettere til delvis Dækning af den Medhjælp, han under disse Omstændigheder er nødt til at sikre sig til Varetagelse af sine private Forretninger.

J. P. Jørgensen (2. Kreds) mener, at man kun kan faa de bedste Kræfter frem til Hvervet som Sogneraadsformand, naar man holder de Mænd skades-

¹⁾ smst. 18/2 1904. R. F. 1903/04 Sp. 3640—47.

²⁾ Sorø Folketidende 20/2 1904. R. F. 1903/04 Sp. 3747—48.

³⁾ R. L. 03—04. Sp. 729—39.

løse for de Udgifter og Byrder, som Hvervet fører med sig. Han finder Sekretærvæsen uheldigt. Medhjælperen eller Sekretæren vil let kunne blive den ledende Aand, fordi han holdt saa at sige Traadene i sin Haand.

Indenrigsministeren fandt det rimeligt, at det beror paa Sogneraadsformandens eget Ønske og egen Lejlighed, i hvilken Grad han selv vil udføre Arbejdet, — det Arbejde, for hvilket der er tilstaaet Vederlag —, og i hvilken Udstrækning han dertil vil tage Medhjælp fra anden Side. Han ønskede ingen Ændringer ved Lovforslaget.

J. C. Sørensen mente, at man burde være klar over, at det var et Vederlag for et Arbejde, som oprindeligt vistnok kun har været tænkt som et Æres- og Tillidshverv.

Estrup troede, at den Forstaaelse, der synes at have gjort sig gældende hos nogle, at en Medhjælpssum, som Sogneraadsformanden selv kvitterer for, er det samme som en Lønning, ikke er hjemlet ved Loven, der stadig bruger Udtrykket Medhjælp, og heller ikke derved, at den, der disponerer over Medhjælpssummen, kvitterer for den en bloc uden at forelægge nærmere Oplysning om dens Anvendelse.

Madsen-Mygdal indrømmede, at der ved Loven af 1867 ikke gaves Sogneraadsformændene Ret til at tage noget Vederlag for deres eget Arbejde, men ved Loven af 12. April 1892 skete der Forandring i saa Henseende.

Overgang til 2den Behandling vedtoges uden Afstemning.

Møde 1/3 1904. 2den Behandling.¹⁾

Ingen Ændringsforslag stillet.

Ingen begærede Ordet.

Overgang til 3die Behandling vedtoges uden Afstemning.

Møde 4/3 1904. 3die Behandling.²⁾

Efter Udtalelser af *J. C. Sørensen* og *Indenrigsministeren* vedtoges Lovforslaget enstemmig med 42 Stemmer.

Til Konseilpræsidiat.

Bilag XLII.

Vedr. Enevold Sørensens Forslag til Lov om kommunale Valg indbragt 12/10 1904.

(S. 198—201).

Landstinget.

Møde 19/10 1904. 1ste Behandling.³⁾

Tolderlund: Lovforslaget var til 1ste Behandling her i Tinget 12te Januar 1904 og blev Genstand for en indgaaende Drøftelse, hvorefter det henvistes til et Udvalg, som ikke naaede til Bønde med sit Arbejde, hvorfor det indskrænkede sig til at afgive en Beretning. Da Forslaget foreligger i aldeles

¹⁾ R. L. 03/04 Sp. 743—44.

²⁾ R. L. 03/04 Sp. 825—27.

³⁾ R. L. 04/05 S. 66—69. — Sorø Folketidende 19/10 1904.

samme Form som i Fjor, er der ingen Grund til at føje noget til de Udtalelser, som da faldt. En ny Drøftelse vil kunne finde Sted i et Udvalg.

Madsen-Mygdal udtalte, at naar Sagen kom i Udvalg, var det hans Haab, at der maatte blive taget *kraftig* fat. Nu kan der tages Stilling til Sagen, og naar jeg gaar med til Udvalgs Nedsættelse, er det under den Forudsætning, at Sagen fremmes saa hurtigt som muligt.

Grev *Frijs* udtalte bl. a.: Vi mener, at København, Købstæderne og Landet bør have hver sin Valgmaade. Vi er imod, at den bestaaende Tvedeling af Vælgerne falder bort. Vi mener fremdeles, at der bør bibeholdes en Tvedeling efter Skattebyrden. De Oplysninger, man ønskede, er nu indkomne, og jeg antager, at Sagen hurtig vil kunne tilendebringes i Udvalg. Vi vil da stille Ændringsforslag om at beholde Tvedelingen, men er villige til at gøre Indrømmelser.

Taleren vilde ønske, at dette kunde føre til en Forstaaelse. Sker dette ikke, mener jeg ikke derfor, at Sagen er strandet, den kan føres frem til fri Drøftelse.

Den Stand, der er mest interesseret i dette Spørgsmaal, er Gaardmandsstanden. Hvis endelig Gaardmændene ikke ønsker at beholde de Rettigheder, de har, saa er Tiden inde til at opgive Modstanden. Men saa maa vi træffe andre Foranstaltninger til en betryggende Ordning for Mindretallets Vedkommende.

C. C. *Andersen* anbefalede Lovforslaget til uforandret Vedtagelse og opfordrede Regeringen til at gøre alt, hvad den kan, for at afværge de Bestræbelser, der synes at skulle gøre sig gældende for at forringe dets demokratiske Princip.

Lovforslagets Overgang til 2den Behandling vedtoges uden Afstemning, og der nedsattes et Udvalg paa 15 Medlemmer.

Møde 29/3 1905. 2den Behandling.¹⁾

Tolderlund anbefalede som Ordfører de af Udvalgsflertallet stillede Ændringsforslag. Flertallet, undtagen Estrup, opgiver den dobbelte Stemmeret, som de højstbeskattede Vælgere har, og man gaar ligeledes ind paa Forholdstalsvalgmaaden ved Valg til Sogneraadet. Man foreslaar, at der gives Valgret og Valgbarhed til ugifte Kvinder, Enker og flere, som svarer direkte Skat. Der gives Kvinder samme Valgret og Valgbarhed til Amsraad som til Sogneraad, men man foreslaar iøvrigt at lade Amsraadets Sættelse forblive uforandret. Flertallet tiltræder Indførelsen af Forholdstalsvalg ved Borgerrepræsentationsvalgene i København.

Madsen-Mygdal fandt ligesom *Tolderlund* ikke Anledning til nu at komme ind paa langvarige Forhandlinger, da Lovforslaget dog ikke kan gennemføres i denne Samling. Men han vilde paa Mindretallets Vegne protestere imod *Tolderlunds* Udtalelser om ,at Mindretallet ikke havde vist Imødekommenhed eller Forhandlingsvenlighed. Det er ikke det foreliggende Regeringsforslag, der har fremkaldt Gæring og Uro i Befolkningen, men derimod Højres

¹⁾ R. L. 04/05 S. 66—68. -- Sorø Folketidendes 19/10 1904.

stadige Modstand mod Indførelsen af almindelig kommunal Valgret. Man styrker ikke Socialdemokratiet ved Indførelsen af almindelig Valgret, men giver tværtimod Socialdemokratiet Vind i Sejlene ved at modsætte sig almindelig Valgret. Adskillige af Flertallets Ændringsforslag kunde Mindretallet i og for sig nok have gaaet med til, men Flertallet opretholder stadig de to Vælgerklasser og frafalder kun de højstbeskattedes Ret til at stemme to Gange. Derved opretholdes Skellet mellem Vælgerne, et Skel, som iøvrigt i Vendsyssel har været mindre føleligt end i Landets øvrige Egne. Dette, at sætte Skel paa ny, ogsaa i denne Lov, kan Mindretallet ikke gaa med til.

Estrup anbefalede at blive ved det bestaaende, saaledes at de højstbeskattede beholder Stemmeret ved de almindelige Vælgerklassers Valg, medens han kunde gaa med til, at Kvinder faar Valgret til Sogneraad og Amsraad.

C. C. *Andersen* følte sig ikke tilfredsstillet ved, at ugifte Kvinder faar Valgret; gifte Kvinder bør ogsaa have Valgret. Han var heller ikke tilfreds med den foreslaede Ordning af Borgerrepræsentantvalgene.

Indenrigsministeren (Sigurd Berg) udtalte, at naar man gav Kvinder Valgret, vilde han anbefale det for heldigst, at ogsaa gifte Kvinder fik Valgret, hvorved netop Hjemmene fik Indflydelse i det kommunale Styre. Ligeledes ansaa Ministeren det for rettest at give Tyende Valgret. »Det vil blive en saa forholdsvis ringe Del af det samlede Vælgertal, Tyendet vil repræsentere, at man i denne Forbindelse kan se bort derfra. Men det vil have Betydning for Tyendet selv derved, at det indrømmer Tyendet en Ligestilling med andre Erhverv.« Disse Spørgsmaal har imidlertid nærmest været fremme til Overvejelse under Forhandlingen. Ministeren udtalte sig imod *Estrups* Forslag om at lade alt blive ved det gamle — det ærede Medlem vilde sikkert tilføje: ved det gode gamle. Dette er noget ejendommeligt. Den Gang, den Ordning, der nu bestaar paa dette Omraade, blev vedtagen, og det ærede kongevalgte Medlem stod som Indenrigsminister, da var det dog sikkert en Forudsætning fra alle Sider, at den Udvikling skulde udvikles og ændres, efterhaanden som Udviklingen skred frem Nu er der gaaet snart 40 Aar siden, men ikke desto mindre er det ærede kongevalgte Medlem ikke tilbøjelig til at gaa til nogen Ændring, men vil nu have, at det skal fastslaas, at den Ordning, der den Gang blev truffen, vedblivende skal staa ved Magt. Imidlertid er det ærede kongevalgte Medlems Begrundelse deraf det interessanteste. Det siges i denne Begrundelse, at det Forslag, som Flertallet opstiller, vil henvise de lavestbeskattede til Varetagelse af Særinteresser. Jeg er enig med det ærede Medlem i, at Adskillelsen af Vælgere i de to Klasser medfører, at de henvises til at varetage Særinteresser, men jeg mener unægtelig, at Anerkendelsen deraf netop maa medføre, at man maa gaa til helt at ophæve denne Adskillelse, der er mellem de to Vælgerklasser og alle Vegne lade dem stemme sammen, med den Betyggelse for Mindretal, som Indførelsen af den almindelige Forholdstalsvalgmaade vil give. Han opponerede ogsaa imod Højre-Flertallets Forslag om kun at afskaffe de højstbeskattedes dobbelte Stemmer, saaledes at den højstbeskattede Vælgerklasse ikke stemmer med ved de almindelige Valg, men beholde de to Vælgerklasser. Flertallet siger, at man ved at afskaffe Toklassesystemet berøver dem, der svarer de største Skatter, den tilbørlige Indflydelse i Kommunens Styrelse. Men ved Ind-

førelse af Forholdstalsvalg kan jo de højtbeskattede skaffe sig al den Indflydelse, de kan ønske sig. Modsætter man sig Indførelse af almindelig Valgret, vil det kun fremkalde Uvilje mellem de forskellige Befolkningslag. I Betænkningen udtales, »at der skyldes Bevis for, at Befolkningen nærer et stærkt Ønske om en saadan indgribende Forandring, som Regeringen foreslaar«. Men det forekommer mig paa ingen Maade rigtigt, at der skyldes noget saadant Bevis. Hvis man vil spørge om Befolkningens Mening i saa Henseende, saa faar man jo rettest Svar ved at se hen til den Stilling, som Befolkningens Repræsentanter i det andet Ting indtager, da de er valgt ved almindelig Valgret, og man kan da utvivlsomt ikke nægte, at deres Stilling viser, at der er et stærkt og levende Ønske i Befolkningen om at se lovgivet paa dette Omraade og lovgivet saaledes, som Regeringen har foreslaaet. »Det er blevet sagt allerede i den Forordning, som var grundlæggende for senere Tidens Lovgivning paa dette Omraade, at man ved en fri og velordnet Kommunalforfatning ogsaa skulde udøve »en særlig Indflydelse paa at nære Iver og rigtig Sans for det almindelige Vel«. Jeg tror, at naar dette gode Maal skal naas gennem en kommunal Forfatning, er det nødvendigt, at man paa dette Omraade følger Skridt med Landets og Folkets almindelige Udvikling, og jeg tør hævde, at efter at vi nu har set den jævne Befolkning paa saa mangfoldig Maade styre og lede store og omfattende Foretagender samdrægtigt og dygtigt, har det vist sig, at naar vi skal fastholde det Maal, som saaledes oprindelig er sat, skal vi gaa til at indføre en kommunal Forfatning, der holder sig paa den lige og almindelige Valgrets Grund samtidig med, at den til Sikring af de forskellige Interesser og Mindretal medtager Forholdstalsvalgmaaden.«

Tolderlund fastholdt, at Mindretallet ikke havde vist synderlig Imødekommehed, medens

Madsen-Mygdal benægtede dette.

Flertallets Ændringer vedtoges med 34 Stemmer mod 23, hvorpaa Sagen gik til 3die Behandling.

Møde 1/4 1905. 3die Behandling.¹⁾

Madsen-Mygdal kunde efter de af Flertallet foretagne Ændringer ikke anbefale at stemme for Loven.

Ordføreren (*Tolderlund*) tilraadede, at de Grupper, for hvilke han har været Ordfører, stemmer for Vedtagelsen af Forslaget ved 3die Behandling.

Niels Hansen, Gundsølille, kunde paa de Gaardmænds Vegne, som tilhørte hans Valgruppe, erklære, at det var deres inderligste Ønske at faa gennemført almindelig kommunal Valgret.

Indenrigsministeren bemærkede, at Mindretallet kun ønskede, at Loven om almindelig kommunal Valgret med Forholdstalsvalgmaade blev gennemført.

Tolderlund delte ikke det af *N. Hansen* udtalte Ønske om Indførelse af almindelig, lige, kommunal Valgret. Det var et altfor vidtgaende Skridt, som man let kunde komme til at angre. I alle andre Lande holdt man da

¹⁾ R. L. 04/05 Sp. 1117—1130. — Sorø Folketidende 3/4 1905.

ogsaa paa en vis Census; man indførte almindelig Valgret, men ikke *lige* Valgret. Paa det sidste Grundlag kunde Højre ikke forhandle om denne Reform.

Madsen-Mygdal sluttede sig til Ministeren. Naar Midtpunktet i Ministeriets Politik var den almindelige Valgret, kan man selvfølgelig ikke gaa med til en Indskrænkning deri.

Berthelsen var enig med N. Hansen i, at det var et almindeligt Ønske blandt den danske Gaardmandsstand at faa indført almindelig kommunal Valgret. Landstinget kan heller ikke i Længden hindre Gennemførelsen af denne Reform; jo før d'Hrr. tager den, desto billigere faar de den.

Frijs maatte med al Respekt for den danske Gaardmandsstands Repræsentanter her i Tinget sige, at en Udtalelse fra dem alene angaaende denne Sag ikke var tilstrækkelig for ham.

Stilling forstod godt, at Venstre daarligt kunde gaa bort fra sit gamle Krav om almindelig kommunal Valgret. Men det kunde jo være, at Folketstemningen kunde vende sig. I Jylland var der allerede kommen Adresser fra Gaardmænd *imod* den almindelige kommunale Valgret. Man siger i Jylland, at den, der giver mest til Gildet, skal sidde øverst ved Bordet, men hvis den almindelige Valgret gennemføres, bliver det lige omvendt.

J. C. *Sørensen* maatte protestere imod, at N. Hansen havde Ret til at tale paa Gaardmandsstandens Vegne. Han var overbevist om, at de fleste Gaardmænd var imod denne Reform.

N. *Hansen* havde kun talt paa de Gaardmænds Vegne, der tilhørte hans Partigruppe her i Tinget, men han var overbevist om, at de allerfleste Gaardmænd holdt paa den almindelige kommunale Valgret. Der er ganske vist endnu Gaardmænd, der hører til Højre, men deres Antal bliver stadig ringere.

Formanden (H. N. Hansen) troede ikke, det var heldigt her at forsøge sig paa at konstatere Stemningen i Befolkningen.

Madsen-Mygdal troede ikke, at *Stilling* vilde opleve at se Stemningen vende sig i Befolkningen over for dette Spørgsmaal. Man bør vise Smaafolk Tillid, ti kun Tillid skaber Tillid.

Ved Afstemningen vedtoges Lovforslaget ved Navneopraab med 30 Ja (Højre og de Frikonservative) mod ingen Nej, 24 (Venstre og C. C. Andersen) svarede: »Stemmer ikke«, og 10 var fraværende.

Lovforslaget gik derefter til Folketinget.

Bilag XLIII.

Vedr. Sigurd Bergs Forslag til Lov om kommunale Valgforelagt 3/10 1905.

(S. 201—02).

Landstinget.

Møde 13/10 1905. 1ste Behandling.¹⁾

Etatsraad *Tolderlund* (3. Kreds) udtalte, at Landstinget allerede i forrige

¹⁾ Sorø Folketidende 13/10 1905.

Samling havde taget Stilling til Spørgsmaalet, og at der ikke var Grund til at spilde Tiden videre med det.

Madsen-Mygdal haabede, at Behandlingen vilde gaa hurtigt for sig. »Det gælder om saa snart som muligt at komme til det, jeg kalder en virkelig Forhandling, at føre Parterne sammen til Forhandling i et Fællesudvalg ... Men et vil jeg sige bestemt, nemlig det samme, som jeg sagde i Fjor: Det maa have en Ende med den dobbelte Valgret til kommunale Valg, den er fordærvelig og gør kun Fortræd. Jeg og mine Meningsfæller holder aldeles bestemt paa den lige og almindelige Valgret til Kommunernes Styrelse.«

M. C. Greve *Frijs* (10. Kreds) kunde slutte sig til Tolderlunds Udtalelser. Selvfølgelig stod Taleren og hans Meningsfæller paa Landstingsflertallets Standpunkt fra i Fjor. »De Paastande, som vi har hørt fra anden Side, og sidst i Samlingen i Fjor her i Landstinget, har ikke overbevist os om, at den Stand, om hvis Stilling i Kommunerne paa Landet det nærmest gælder, har taget endelig og bestemt Stilling dertil. Vi mener, at ialt Fald bør man afvente de kommende Valg, før man endelig beslutter sig til at foretage Forandringer i det nu bestaaende. De Herrer fra den anden Side paastaar, at det ikke er nødvendigt, at man tilstrækkelig mange Gange har hørt Udtalelser derom fra Befolkningens Side. Jeg tvivler dog om, at de har Ret deri. Det er muligt, at jeg har Uret, men det skulde dog undre mig, om denne Stand, der i saa mange Henseender har vist sin praktiske Sans, skulde være i den Grad gennemsyret af Doktrinarisme, at den kun for Princippets Skyld skulde forlange Forandring paa et Omraade, hvor den bestaaende Tilstand aldrig fra nogen Side er blevet angrebet. Det er nemlig det mærkelige ved den Sag, at Folk siger: Det har altid gaaet udmærket godt, Sogneraadene har virket saa godt, som tænkes kunde; vi klager slet ikke over den Maade, hvorpaa de har haandhævet den Ret, de har faaet, men det er Princippet, vi vil til Livs. Skulde virkelig den danske Gaardmandsstand være saa doktrinær, at den siger: Bort med alt det bestaaende, lad Patienten dø, men lad Kuren sejre. Er det virkelig Tilfældet, ja, saa har jeg taget fejl, saa har de andre Herrer Ret. Jeg tvivler imidlertid derom.« Han og hans Meningsfæller vilde altid være rede til, saasnart der forelaa Antydning af, at der var Udsigt til Løsning af Spørgsmaalet, saa at forhandle med Alvor. Men han kunde ikke nægte, at efter Ministerens ensidige Stilling til Spørgsmaalet, var der ikke stor Udsigt til, at Spørgsmaalet kan finde sin Løsning.

Husmand *H. J. Nielsen* (6. Kreds) anbefalede varmt Forslaget.

Gaardejer *P. Rasmussen* (3. Kreds) udtalte, at Gaardmandsstanden sikkert vilde slutte sig til den almindelige Valgret.

Madsen-Mygdal sluttede sig hertil. Til *Frijs-Frijsenborg* vilde han sige, at det er en Misforstaaelse, naar man taler om, at det er Principrytteri og Doktrinarisme fra Gaardmændenes Side at holde paa den almindelige Valgret. Der trænges ikke til noget som helst Bevis for, hvorledes Gaardmændene staar. Det ved vi meget godt. Deres Optræden skyldes en inderlig Overbevisning om, at hvad der tjener dem bedst, er den lige og almindelige Valgret. Erfaringen har ikke vist, at det gaar godt med den Valgret, vi har, Erfaringen har vist, at der sættes mere og mere Skel, avles mere og mere Bitterhed, og Lægemidlet herimod ligger i den almindelige Valgret. Det er

Troen paa den almindelige Valgret, der gør, at Flertallet af den danske Gaardmandsstand staar, som den gør.

C. C. Andersen anbefalede Lovforslaget, men troede ikke, der var stor Udsigt til, at det vil lykkes Regeringen at faa dette Lovforslag ført igennem i denne Samling. »Det ser jo ud, som om denne Sag ikke vil blive bragt til Ende, før de forestaaende Valg er overstaaede; men da er det ogsaa vort Haab, at det vil lykkes at faa Sagen fremmet.«

Frijs udtalte, at det laa ham fjærnt at skille Gaardmandsstanden og Husmandsstanden. Med Hensyn til det stærke Ønske om at faa denne Sag hurtigst muligt fremmet, mente han, at naar den havde været saa længe fremme, kunde den godt vente én Samling til.

Indenrigsministeren takkede de Medlemmer, der havde givet Loven deres Støtte. Han havde ligesom de den bestemte Tro, at der vilde komme langt større Friskhed og Liv i vor kommunale Forfatning ved denne Lov. Han nærede ingen Tvivl om, at Befolkningens store Flertal stod bagved de Tanker, der var nedlagt i dette Lovforslag. Han haabede, denne Sag vilde blive fremmet i denne Samling, saaledes at man blev enige om en Ordning paa den lige og almindelige Valgrets Grund. Han tvivlede ikke om, at Befolkningen ved det kommende Valg vilde slutte sig til Grundprincipperne i dette Forslag.

Forslaget gik til 2. Behandling og Udvalg paa 15 Medlemmer.

Bilag XLIV.

Vedr. Sigurd Bergs Forslag til Lov om kommunale Valg forelagt 3/10 1906.

(S. 204—09).

Idet der henvises til den foran (Bd. II S. 189—90) optagne Gennemgang af Indholdet af Lovforslaget, der fremsattes 11/11 1903 af den daværende Indenrigsminister Enevold Sørensen, skal vi her indskrænke os til at anføre § 1 og 2 vedrørende Valgret og Valgbarhed til Sogneraadene og § 20 og 21, der fastsætter Valgret og Valgbarhed til Amsraadene.

§ 1.

Valgret til ... Sogneraadene paa Landet tilkommer enhver uberygtet Mand og Kvinde, som har Indfødsret, har fyldt sit 25de Aar, har i det Skatteaar, hvori Valget foregaar, været bosat i og svaret direkte Skat ... til Kommunen, og paa den Tid, Valglisten affattes, vedblivende har fast Ophold i denne, medmindre vedkommende

- a) nyder eller har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, som ikke er enten eftergivet eller tilbagebetalt; for en Enke, fraskilt, frasepareret eller forladt Hustru betragtes den Fattighjælp, der har været ydet hendes Ægtefælle i Løbet af de sidste 5 Aar, og medens hun levede i Samliv med ham, som tillige oppebaaret af hende selv.
- b) er ude af Raadighed over sit Bo.

Ingen kan anses som uberygtet, der ved Dom er funden skyldig i en i den offentlige Mening vanærende Handling og ikke har faaet Æresoprejsning. Ej heller kan den anses som uberygtet, der har Erhverv ved Utugt.

Den, som har fast Bopæl to eller flere Steder, kan kun gøre sin Valgret gældende i den Kommune, hvor han har sit Hovedopholdssted.

Naar en Ægtemand som Familieoverhoved har svaret Skat til Kommunen af Ægteparrets fælles eller af Hustruens særlige Midler, betragtes de begge som Skatteydere. Mandens Raadighed over Fællesboet bringer ikke Hustruen ind under foranstaaende Litra b.

De herefter valgberettigede foretage Valget af samtlige Medlemmer af fornævnte kommunale Forsamlinger.

§ 2.

Valgbar ... til Sogneraadet er enhver, som er valgberettiget til de kommunale Valg i den paagældende Kommune; ...

Valg til Amtsrådet.

§ 20.

Valg af Amtsrådets samtlige Medlemmer foretages af Valgmænd, af hvilke der vælges 2 i hver Sognekommune ... af og iblandt Sognerådets ... Medlemmer.

Valgmændene fra Købstæderne paa Bornholm, som vælge 3 Medlemmer af Amtsrådet, vælges af og iblandt Byrådets Medlemmer.

§ 21.

Valgbar til Amtsrådet (for Bornholm 6 af dets Medlemmer) er enhver, der bor i Amtsrådskredsen og har Valgret efter § 1 til Sogneraadet ... eller ved Valg ifølge § 3.

Valgbar til Amtsrådet for Bornholm (3 af dets Medlemmer) er derhos enhver, der har Valgret til Byrådet i de paagældende Købstæder.

Bemærkninger til foranstaaende Lovforslag.

I Rigsdagssamlingen 1903—04 blev der af Regeringen i Folketinget fremsat Forslag til Lov om kommunale Valg. Forslaget blev med forskellige Ændringer vedtaget af Folketinget ved 3die Behandling den 11. December 1903. I Landstinget blev Forslaget henvist til Udvalg, der under 23. April 1904 afgav Beretning.

I Rigsdagssamlingen 1904—05 fremsattes Forslaget i Landstinget i den af Folketinget vedtagne Skikkelse. Efter at der af vedkommende Udvalg under 15. Marts 1905 var afgivet Betænkning, vedtoges Forslaget ved 3die Behandling den 1. April 1905 med en Række meget væsentlige Ændringer under Titlen: Forslag til Lov om Ændringer i Lovene om de kommunale Valg og i Loven af 19. Februar 1861 om de kommunale Skatter i København. Forslaget naaede ikke til Behandling i denne Skikkelse i Folketinget og forelagdes paa ny i Begyndelsen af Rigsdagssamlingen 1905—06 i Landstinget

i den af Folketinget ved 3die Behandling i 1903 vedtagne Form. Fra det nedsatte Udvalg fremkom ikke Betænkning, hvorimod Udvalget under 6. April 1906 afgav Beretning.

Forslaget fremsættes hermed paa ny i den af Folketinget den 11. December 1903 vedtagne Skikkelse ...

Folketinget.

Møde 26/10 1906. 1ste Behandling.¹⁾

Anders Nielsen indledede. Han betonedede Ønsket om hurtig Fremme af Sagen til Fællesudvalg. Folketingets Standpunkt til Sagens Kærne er givet; vi ønsker lige og alm. Valgret for alle Skatteydere uden Hensyn til Stand, Stilling og Formueforhold efter Forholdstalsvalg. Men vi er nu som før rede til at forhandle om Enkeltheder ... »Et Forslag i en lignende Skikkelse som dette blev i Fjor lagt til Side i det andet Ting, men det tilkommer ikke Tinget her at udtale nogen Kritik af Behandlingsmaaden i det andet Ting ... Grunden var den, at man i det andet Ting ønskede at se Resultatet af de da forestaaende Valg, forinden man gik i Gang med Arbejdet paa Sagens Løsning.« Landstinget har ønsket et Svar. Man kan foretage mange Opstillinger, baade interessante og ørkesløse, men én Ting maa alle være enige om, at Svaret paa Valgretsspørgsmaalet var et ubetinget Ja, »hvad enten man ser hen til Folketingsvalgene, eller man ser hen til Valgmandsvalgene til Landstinget. Maa jeg nævne som Eksempel 9de Landstingskreds, hvor jeg er fra. Der viser det sig ved Valgmandsvalgene, at der ikke er en eneste i Landkommunerne valgt Valgmand, som er imod den kommunale Valgrets Udvidelse i Overensstemmelse med det her foreliggende Forslag, ikke en eneste kan tages til Indtægt for Modstanden mod dette Forslag.« Valgretts-sagen skal løses. Der er spurgt, og der er svaret. Det staar nu til Rigsdagens til Afdelinger at samarbejde til Løsningen.

Hørdum betonedede, at det skulde være *dette* Forslag, der gennemførtes. Jeg siger udtrykkelig *dette* Forslag. Det er jo *dette* Forslag, der har været Enighed om her i Tinget, og det er *dette* Forslag, man ønsker gennemført.

Niels Andersen ønskede ogsaa Sagen fremmet hurtigt til Forhandling mellem Tingene. Han var ikke sikker paa, at Vælgerbefolkningens Svar ved *dette* Valg havde været rent og klart. »Jeg erkender, at ogsaa jeg tror, at der er Flertal i Befolkningen for at faa den Sag endt; om der just er lige stort Flertal for at faa den endt paa den Maade, som det ærede Medlem for Viborg Amts 5te Valgkreds (*Anders Nielsen*) angav at være Hovedsagen, er et andet Spørgsmaal ...«

Poul Christensen ønskede ogsaa Sagen til Landstinget saa hurtigt som muligt for at faa en Realitetsforhandling i Gang. Modstanderne maatte ogsaa erkende, at det gjaldt om at faa denne Sag gennemført, da Kravene stedse blev radikalere. »Det er ikke længere siden end 1890, at afdøde C. Berg udtalte sig om *dette* Spørgsmaals Løsning paa en Maade, som næppe vilde finde Tilhængere i *dette* Ting i Øjeblikket, i alt Fald indenfor Venstre og

¹⁾ Kilder: Sorø Folketiden 27/10 1906. — R. F. 1906—07 Sp. 1206—1221.

Socialdemokraterne, indenfor de frisindede Partier. Jeg siger ikke dette for paa nogen Maade at nedsætte C. Berg for denne Udtalelse, men jeg anfører den, fordi den viser ,hvorledes Udviklingen i dette Spørgsmaal stadig gaar fremad ligesom paa andre Omraader.« C. Bergs Udtalelse lød (R. F. 89/90 Sp. 3097): »Jeg erindrer en Udtalelse af en Minister i 1867, da jeg foreslog blot den moderate Forandring, som jeg iøvrigt endnu for mit Vedkommende kunde føle mig tilfredsstillet med, at $\frac{1}{3}$ eller $\frac{2}{3}$ af Vælgerne valgte den mindre Halvdel af Sogneraadet«. Det vilde man ikke være tilfreds med nu, hvilket viste, at man var blevet radikalere ... Der er næppe ret mange i denne Sal, der ikke mener, ... at Vælgerantallet godt kunde udvides derved, at man gik ned til f. Eks. 22 Aar i Stedet for 25.

And. Nielsen udtalte, at Poul Christensen kunde — forekommer det ham — have givet et heldigere Udtryk for sin Varme for Forslaget end ved den nu holdte Tale.

N. Neergaard anbefalede Forslaget. — Landbostanden forstaar, at den har naaet sin ledende Stilling i Pagt med Husmænd og Arbejdere paa Landet, og den Dag, de paa dette store, afgørende Punkt bryder denne Pagt, vil deres politiske Førerskab være forspildt. Det ved de Mænd, der ser dybere i Tingene, meget vel, og denne Anskuelse har bredt sig ud i de videste Kredse og blandt det mindre Landbrugs Mænd. — Hvad Folketinget angaar, er Stillingen jo her saa ganske klar og given. Vi er udgaede fra den almindelige Valgret, og de Ord gælder endnu til Fulde, som Gleerup udtalte i den grundlovgivende Rigsdagsforsamling, at en Forsamling, der er udgaet fra den almindelige Valgret, kan ikke fornægte sit Ophav og sin Oprindelse; det er utænkeligt og vil altid være utænkeligt ... »Det eneste virkelige Værn, den eneste virkelige Beskyttelse under de Misgreb, som selvfølgelig den almindelige Valgret ligesom alt menneskeligt kan gøre sig skyldig i, ligger i Brugen deraf, ligger deri, at de, som udøver den almindelige Valgret, dels i første Linie som Vælgere og dels i anden som den almindelige Valgrets Repræsentanter, gennem Udøvelsen af deres Ret modnes til en bedre og forstandigere Brug af den, end de selvfølgelig kunde gøre første Gang ...«

Mads Larsen udtalte sin Glæde over og Tilfredshed med Forslaget og haabede, at dette Forslag hurtigst muligt kan blive ophøjet til Lov.

Red. Reventlow mente, at det havde været lettere at komme til en Realitetsforhandling, hvis Regeringen havde forelagt den første Venstreregerings oprindelige Valgretsforslag.

Indenrigsminister *Berg* skulde selvfølgelig ikke nu komme ind paa en Omtale af Principperne i Forslaget. Hvad Poul Christensen og Meningsfællers »Støtte« til Forslagets Fremme angik, da gjorde han sig ingen Illusioner i saa Henseende. Jeg takker Tinget for den fornyede Tilslutning saavel til Lovforslaget som til mit Ønske om at faa det hurtigt fremmet, saa at vi paa et tidligt Tidspunkt af Samlingen kan naa til en Realitetsforhandling gennem Behandlingen i Fællesudvalget.

Poul Christensen ønskede heller ikke, at Ministeren skulde nære nogen Illusion, men troede næppe, at Ministeren vilde gøre vel i at kaste Vrag paa den Støtte, han kunde vente fra den Side, hvorpaa Taleren stod, »thi baade vore Vælgere ude i Landet saa vel som vor lille Gruppe herinde

vil gøre alt, hvad vi evner og formaar for at føre denne Sag igennem. Vi vil støtte den højtærede Indenrigsminister i hans Bestræbelser, naar han vil vise fornøden Kraft og Styrke.«

Lovforslaget gik dermed til 2. Behandling.

Møde 5/11 1906. 2den Behandling.¹⁾

Der var ikke stillet Ændringsforslag.

Ingen forlangte Ordet.

Overgang til 3die Behandling vedtoges uden Afstemning.

Møde 8/11 1906. 3die Behandling.²⁾

Der var intet Ændringsforslag stillet.

Ingen begærede Ordet.

Lovforslaget vedtoges enstemmigt med 75 Stemmer.

Lovforslaget tilstilledes Landstinget.

Landstinget.

Møde 21/11 1906. 1ste Behandling.³⁾

Indenrigsministeren mindede om Forslagets tidligere Behandling i Landstinget. Man havde ønsket at høre Vælgernes Mening. Nu var Valgene overstaede, og disse havde vist, at den langt overvejende Del af Befolkningen ønskede en Løsning paa det foreliggende Grundlag. »Der er ikke mere at spørge Befolkningen om i denne Sag, og nu, da der er spurgt, og Befolkningen har svaret, venter Befolkningen Afgørelsen og Løsningen her fra Rigsdagen.« Men selv bortset herfra, holdt Ministeren paa, at der i Befolkningen bredte sig en stærkere og stærkere Stemning for Forslaget. Ministeren var rede til at medvirke til en Løsning. Troede man en saadan bedst vilde naas i et Fællesudvalg, haabede han, at Tinget vilde støtte denne Tanke.

Alfr. Hage var overbevist om, at hvis Forslaget blev til Lov i den foreliggende Skikkelse, vilde Kommunestyret overalt gaa over til Socialdemokratiet, og han kunde derfor ikke give det sin Tilslutning i den Form. Men iøvrigt var han og Meningsfæller rede til Forhandling.

N. Hansen, Gundsølille, anbefalede Forslaget og udtalte Haabet om en Løsning paa Grundlag af den lige kommunale Valgret.

Frijs havde sidst, da Forslaget forelaa, erklæret, at han ønskede en Reform paa det bestaaende Grundlag, og han var fremdeles af den Mening. Han havde anbefalet at spørge Vælgerne; men til hans store Beklagelse var Svaret ikke gaact i den Retning, som han ønskede. Svaret var imidlertid *ufvetydigt*, og Taleren beklagede, at den store Middelklasse paa Landet havde taget den Stilling. Taleren og hans Meningsfæller var imidlertid villige til at tage Konsekvenserne af dette Svar. »Mine Meningsfæller og jeg vil gøre vort til at komme til en Forstaaelse paa et nyt Grundlag til en ny Ordning af vore kommunale Forhold, og jeg tvivler ikke om, at hvis der

1) R. F. 1906—07 Sp. 1249.

2) smst. Sp. 1408.

3) Kilder: Sorø Folketidende 21/11 1906. — R. L. 1906/07 Sp. 260—87.

er et virkeligt alvorligt Ønske fra anden Side om at naa til en Løsning af Spørgsmaalet, saa vil det kunne ske i en ikke alt for fjern Fremtid.«

C. C. Andersen anbefalede hurtigt Fremme af Forslaget i den foreliggende Skikkelse. Befolkningen ønsker dette Lovforslag gennemført. »Det glædede mig ... at høre den Udtalelse, der nu fremkom fra det ærede 2det Medlem for 10de Kreds (Frijs). Dette ærede Medlem har jo haft en meget væsentlig Indflydelse paa dette Lovforslags Behandling her i Tinget og har vel ogsaa haft en stor Andel i, at Lovforslaget ikke er blevet ført videre, end det hidtil er. Men dette ærede Medlem er nu kommet til den Erkendelse, at Befolkningen ønsker Sagen gennemført, og saa vidt jeg kunde forstaa det ærede Medlem, ønsker han ogsaa at medvirke til, at dette kan ske. Jeg vil da haabe, at det maa ske paa en Maade, der er i Overensstemmelse med Lovforslaget, saaledes som det er forelagt, og at Lovforslaget ikke i en altfor høj Grad skal beskæres; for derved vil det ganske sikkert komme til at tabe den Betydning, det har ...«

Ahlefeldt haabede, at Højre ikke vilde gøre for store Indrømmelser. Det var ham uforstaaeligt, at Bønderne roligt vilde opgive deres Indflydelse i Kommunerne til Fordel for Socialisterne. Efter hans Mening var Øjeblikket snart inde til, at Højre og Venstre kunde slutte sig sammen med Socialismen, om ikke just i et Samlingsparti.

Hage var ikke enig med Frijs og Indenrigsministeren med Hensyn til Befolkningens Svar. Forøvrigt mente han ikke, at Landstinget skulde rette sig efter et saadant Svar. Taleren vilde i hvert Fald følge sin Overbevisning.

Frijs vilde ogsaa følge sin Overbevisning, men man kunde ikke i en moderne Stat undlade at tage Hensyn til, hvad der viser sig at være den virkelige Stemning i Befolkningen.

Forskellige Talere havde Ordet.

Indenrigsministeren takkede Frijs for dennes Tilsagn om Støtte til Sagens Løsning, og fordi han havde udtalt, at Vælgernes Svar var utvetydigt. Det var Ministerens Overbevisning, at hvis Spørgsmaalet ikke løstes, vilde dette være den bedste Agitation for Socialdemokraterne.

Forslaget gik direkte til 2den Behandling.

Møde 28/11 1906. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren (Hage) anbefalede det af ham m .fl. (Højre og de Frikonservative) stillede Ændringsforslag, hvorved Lovforslaget vil blive ført tilbage til den Skikkelse, hvori det i forrige Rigsdagssamling blev vedtaget i Landstinget.

Madsen-Mygdal erklærede, at han ikke kunde stemme for Ændringsforslaget, da han naturligvis ikke kunde gaa med til det af Landstinget tidligere vedtagne Forslag. Da han imidlertid indsaa, at Sagen kun kan fremmes paa denne Maade, vilde han ikke modsætte sig Forslaget.

C. C. Andersen erklærede derimod, at han og hans Partifæller vilde

¹⁾ Kilder: Sorø Folketidende 29/11 1906. — R. L. 1906/07 Sp. 323—52.

stemme imod Ændringsforslaget. Han undrede sig over Frijs-Frijsenborgs Deltagelse i Ændringsforslaget.

Edvard Brandes forstod ikke, hvorfor man fra Højres Side stillede dette Ændringsforslag, da man dog er rede til at optage en Forhandling om denne Sag. Hvorfor optager man den da ikke nu? Efter at Vælgerne nu har vist, at Befolkningen ønsker denne Sag gennemført, skulde man finde det rimeligt, at Frijs tog Konsekvenserne af sine tidligere Udtalelser og i Stedet for de Orakelsprog, han ynder at komme med, anbefalede Lovforslagets Gennemførelse. I Stedet kommer han nu sammen med Højre og stiller et Ændringsforslag, som gaar bestemt imod Sagen, og fastholder, at man ikke kan gaa ind paa Indførelsen af den lige og almindelige Valgret ved de kommunale Valg, da det er et Princip, man ikke kender i vort Statsliv. Ja, hvis man havde skrevet dette inden 1901, saa kunde jeg forstaa det, men da 1901 i Virkeligheden betyder, at nu er den almindelige Valgrets Herredømme et anerkendt Princip i vor Statsforfatning, og da 1901 ikke kan have anden Betydning, da Parlamentarismen og den almindelige Valgrets Herredømme paa en Gang anerkendtes derigennem, saa forstaaer jeg ikke, man kan mene, det ikke er rigtigt, at den ærede Regering nu har fremlagt dette Forslag og stiller sig paa det Standpunkt, at det skal gennemføres. Dette Ændringsforslag giver ingen klar Besked om *Landstingets* Stilling til Sagen.

Frijs: Jeg udtalte forleden, at et Førstekammer ikke i Længden kunde modsætte sig et Folkeønske; men jeg har ikke dermed villet frakende Landstinget Retten til at være medbestemmende med Hensyn til, hvorledes Loven skal se ud. I dette Tilfælde kunde jeg have fremsat visse Ændringsforslag strax, men det vilde kun have ført til, at de blev hylede ned som et Angreb paa det sacrosancte Demokrati. Jeg kunde ogsaa have fremsat Forslag at slaa af paa, men den Vej har jeg heller ikke villet gaa. Jeg har foretrukket at afvente, hvad der vil ske i Fællesudvalget, og der medvirke til en Forhandling, der kan føre til en heldig Løsning.

Indenrigsministeren havde tidligere haft Lejlighed til at udtale sig om de stillede Ændringsforslag og skulde nu ikke komme ind paa dem igen. Han forstod Ordføreren saaledes, at Ændringsforslagene var formelle og som et Middel til, at Sagen snarest skulde komme i Fællesudvalget. Det var altsaa kun et Trin paa Vejen til Løsning. Det var Ministeriets Haab, at man i Fællesudvalget vil kunne enes om en Løsning, som Regeringen kunde slutte sig til. Idet han derfor gik ud fra, at de afvigende Anskuelser kunde samles i en Løsning i Overensstemmelse med Hovedpunkterne i det foreliggende Forslag, lovede han at yde sin bedste Medvirkning til en saadan Løsning.

A. Hage hævdede overfor Brandes, at Højre ikke gjorde principiel Modstand mod en Valgreform.

Brandes udtalte sin Glæde herover. Det mærkelige ved denne Forhandling er, at man fra alle Sider jager efter Fællesudvalget i Stedet for først at fastslaa Landstingets principielle Stilling til Sagen. Han kunde ogsaa ønske, at Ministeren noget varmere havde tilkendegivet sin Interesse for at faa noget ud af denne Sag. »Den højtærede Minister havde den Mening, at det kunde jo godt være, at der ikke kom noget ud af det, men saa vilde han, forstod jeg ham, være ret glad over, at der dog kom Klarhed derover,

ved at de forskellige Anskuelser fremstilledes. Ja, hvis det er hans Interesse for Sagen, saa er den jo nærmest af ren akademisk Natur.« Det, som det gælder om at faa at vide, er, om Regeringen har Magt til at gennemføre denne vigtige Sag, eller om den vil gaa sin Vej, hvis den ikke gennemfører Sagen.

Hage havde ikke forladt sin Stilling i denne Sag, men havde erklæret sig villig til at forhandle om en anden Løsning.

Madsen-Mygdal fandt ikke, der var Grund til at rette Bebrejdelser mod Højre, fordi det vilde hjælpe med til, at denne Sag snarest kom i Fællesudvalg.

Matzen gav Frijs Ret i, at der maatte tages Hensyn til Folkestemningen, men naar denne var delt, burde man ikke alene rette sig efter Flertallet og prisgive Mindretallet. Naar ... det ærede 7de Medlem for 1ste Kreds (Brandes) fremhævede, at den almindelige Valgrets Overherredømme var slaaget fast i 1901, saa vil jeg blot for Sikkerheds Skyld modsige denne Paastand. Hvad der skete i 1901 var ikke andet, end at, da der ikke var noget Parti, som havde Flertal i dette Ting, fandt Hans Majestæt Kongen ikke at burde tage et Ministerium, som ikke havde Flertal i noget af Tingene, men da der samtidig var et Parti, som var i Flertal i Folketinget, tog Hans Majestæt et Ministerium af dette Parti. Andet og mere er der ikke sket. Den almindelige Valgrets Overherredømme o.s.v. er paa ingen Maade slaaget fast herved.

Brandes bemærkede hertil, at Systemskiftet kom, fordi Højre ikke kunde lave flere Ministerier. Selv af Højremænd erkendes det nu, at Tyngdepunktet ligger i Folketinget; man kommer ikke mere uden om det. »... at man efter alt, hvad der skete, vil nægte, at det var et Gennembrud, der fandt Sted i det politiske Liv, og at fra den Dag af holdt Parlamentarismen sit Indtog, saa at det ikke er muligt mere at danne et Ministerium, der ikke har Flertal for sig i Folketinget, begriber jeg ikke. Jeg begriber ikke, at man efter den Kamp, som er ført her i Landet i 30 Aar, som har kostet Landet saa meget, og som har medført, at der er blevet regeret under Statskup, og at der er bygget Fæstning for ubevilgede Penge o.s.v. — jeg begriber ikke, at man, efterat den Regering er blevet fordømt ogsaa af dette Ting gennem det Mindretal, der skilte sig ud fra Højres Flertal, virkelig vil mane Fortiden op igen og sige: Vi kan meget godt vende tilbage, vi kan meget godt endnu faa en Landstingsregering, som søger at regere mod Folketinget med et Flertal i dette Ting. Nej, det tager de Herrer fejl i, og i Virkeligheden ved de det selv. I alt Fald — de, der ikke er rent forbenede, ved godt, at det ikke er muligt her til Lands mere at lave en Landstingsregering mod Folketinget ...«

Matzen: Jeg tillader mig blot lige over for det ærede 7de Medlem for 1ste Kreds (Brandes) at fastholde, at man maa skelne bestemt mellem de historiske Kendsgerninger og det ærede Medlems Paastande. De første er virkelige, de sidste staar for det ærede Medlems Regning, og jeg for mit Vedkommende modsiger dem bestemt.

Indenrigsministeren: Ja, det er rigtigt, men denne Sandhed kan netop vendes mod *Matzen*. Hvis man er i Tvivl om, hvad Systemskiftet betyder,

vilde den fremtidige Udvikling i Landet nok give Besked derom. — Til Brandes bemærkede han, at Behandlingen i Fællesudvalget netop er den af Forfatningen anviste Vej, som Brandes ikke synes at have nogen Lyst til at følge. Det er forbavsende at høre Brandes kræve en klarere Tilkendegivelse af Regeringens Ønske om at faa denne Sag gennemført. Der er næppe andre end Brandes, der nærer Tvivl i saa Henseende.

Brandes vilde gjerne have Sagen i Fællesudvalg, men det forekom ham ikke, at Landstingets Stilling gav gode Løfter om at naa et Resultat. Ministeren bør gøre Sagens Gennemførelse til et Kabinetsspørgsmaal.

Ved den derpaa følgende Afstemning vedtoges Ændringsforslaget med 30 Stemmer (Højre og de Frikonservative) mod 17 (Venstre og Socialdemokraterne).

Sagen gik derpaa til 3die Behandling.

Møde 30/11 1906. 3die Behandling.¹⁾

Valgretten var idag til 3. Behandling i Landstinget.

Madsen-Mygdal udtalte paa egne og Meningsfællers Vegne, at de ikke kunde stemme for Højres Ændringsforslag, men for ikke at forhale Sagen, vilde de afholde sig fra at stemme. Ændringsforslaget vedtoges derefter med 28 Ja (Højre og Frikonservative), 20 stemte ikke (Venstre, Socialdemokrater og den Radikale). 17 var fraværende.

Folketinget.

Møde 4/12 1906. Eneste Behandling.²⁾

Den kommunale Valgret

var i Dag til eneste Behandling i Folketinget. Paa Forslag af Anders Nielsen vedtoges det med 75 Stemmer mod 12 (Højre og de 2 Reventlow'er) at føre Forslaget tilbage til Folketingets Affattelse.

Forslaget vedtoges derefter enstemmigt med 74 St. Højre og Reventlow'erne stemte ikke.

Landstinget.

Møde 7/12 1906. Eneste Behandling.³⁾

Den kommunale Valgret

blev i Landstingets Møde i Dag ført tilbage til Landstingets Affattelse. Beslutningen vedtoges med 31 Stemmer mod 23 (Venstre og Socialdemokrater). Hage foreslog Nedsættelse af et Fællesudvalg paa 15 Medlemmer fra hvert Ting. Dette vedtoges uden Afstemning. Fællesudvalget vælges Onsdag.

Betænkning over Forslag til Lov om kommunale Valg.⁴⁾

(Afgiven af Fællesudvalget den 15. April 1907).

Fællesudvalget har delt sig i et Flertal paa 18 Medlemmer (C. C. Andersen, Berntsen, Borgbjerg, Poul Christensen, Ejning, Gulbrandsen, J. L. Han-

1) Kilder: Sorø Folketidende 30/11 1906. — R. F. 1906/07 Sp. 354—60.

2) Sorø Folketidende 4/12 1906. — R. F. 1906/07 Sp. 2284—2323.

3) Sorø Folketidende 7/12 1906. — R. L. 1906/07 Sp. 367—68.

4) R. 1906/07 Tillæg B Sp. 3057 ff.

sen, N. Hansen, Hørdum, Jungersen, P. Knudsen, Madsen-Mygdal, Mølgaard-Nielsen, Anders Nielsen, Nielsen-Kirkelund, Nørhave, Jens Rasmussen og Zahle) og et Mindretal paa 10 Medlemmer (N. Andersen, Estrup, Frijs, Hage, Matzen, Piper, Niels Rasmussen, Rottbøll, Schultz og Tolderlund).

Flertallet indstiller det af Folketinget vedtagne Lovforslag til uforandret Vedtagelse.

Mindretallet indstiller det af Landstinget vedtagne Lovforslag til uforandret Vedtagelse.

Et Mindretal (Berntsen, Ejsing, Guldbrandsen, J. L. Hansen, Jungersen, Madsen-Mygdal, Mølgaard-Nielsen, Anders Nielsen, Nielsen-Kirkelund, Nørhave og Jens Rasmussen) udtaler: Vi beklager, at det ikke er lykkedes Fællesudvalget at løse sin Opgave: Tilvejebringelsen af et Overenskomstgrundlag, som kunde samle et Flertal i begge Rigsdagens Ting. Det har været os magtpaaliggende at gøre vort til, at Overenskomst kunde bringes til Veje. ... Vi have i de (i Bilag III) indeholdte Indrømmelser søgt at bidrage vort til, at Sagen fremmedes gennem en fredelig Forhandling mellem modstaaende Parter, men da Forslaget ikke fandt den fornødne Tilslutning fra anden Side, toges det tilbage.

Et andet Mindretal (N. Andersen, Estrup, Hage, Matzen, Piper, Niels Rasmussen, Schultz, Tolderlund) har ikke kunnet tiltræde Forslaget i den Form, det er oversendt fra Folketinget, og har derfor stillet Ændringsforslag, som findes aftrykt som Bilag (I). Ændringsforslaget er dog kun delvis tiltraadt af Estrup, som paa et enkelt Punkt indtager en Særstilling.

... Ændringsforslaget ... er udarbejdet i Lovform med selvstændig og udtømmende Regler for Valgene til hvert enkelt af de kommunale Raad.

Mindretallet ... har ment at kunne gaa med til Indførelsen af den almindelige Valgret ... for Sognekommunernes Vedkommende, medens man for Amsraadenes Vedkommende foreslaar en betydelig Forøgelse af de umiddelbare Vælgere, men ... har ... samtidig ikke ønsket at lade Mindretallene ... uden noget Værn og uden Indflydelse paa Anvendelsen af de Midler, hvortil de har maattet bidrage den største Del. Mindretallet har i Henhold hertil stillet Forslag om, at det ved Udskrivning af højere Skatter eller Optagelse af Laan kræves, at Beslutning herom tages af tre Fjerdedele af Raadets Medlemmer.

Et andet Forslag ... gaar ud paa at dele Antallet af Medlemmer i de kommunale Raad i to lige store Dele, af hvilke den ene vælges af samtlige valgberettigede Personer i Kommunen, medens den anden Del vælges af dem blandt de nævnte Beboere, som er over 40 Aar.

Det foreslaas, at Amsraadet vælges efter Forholdstal af en Forsamling, der bestaar af 3 Valgmænd for hvert Sogn, valgte af og blandt Sogneraadets Medlemmer og et lige saa stort Antal umiddelbare Vælgere.

....

Valgret til de kommunale Raad betinges af, at Vælgeren i hele det Skatteaar, hvori Valget foregaar, og i hele det forud derfor gaende Skatteaar har været bosat i og svaret de ham paahvilende direkte Skatter til Kommunen.

... Mindretallet har, for ogsaa paa dette Punkt at vise Imødekommen-

hed, udvidet Valgret og Valgbarhed til samtlige Kvinder, der opfylder de i Lovforslaget opstillede Betingelser for Valgret og Valgbarhed, ligesom man har ment ikke at burde fastholde nogen Modstand mod, at de nævnte Rettigheder ogsaa gives til Tyendet.

(Der foreslaas) Stemmepligt ... i Henhold til den berettigede Sætning: »Ingen Rettigheder uden Pligter«.

— — — — —
Mindretallet havde næret Haab om, at det ovennævnte Ændringsforslag i det væsentlige skulde være blevet accepteret fra anden Side; da imidlertid Forslaget ved Afstemning inden for Fællesudvalget er forkastet, nødsages Mindretallet, idet det iøvrigt fastholder den i Ændringsforslaget indtagne Stilling, til under de forhaandenværende Forhold at tilraade Landstinget at føre Lovforslaget tilbage til den Skikkelse, i hvilken det er vedtaget af Landstinget den 30. November 1906.

Estrup tilføjer: Grunden til, at jeg ikke har kunnet slutte mig til foranstaaende Forslag i sin Helhed som Forslagsstiller, er alene den, at Forslaget opgiver de højstbeskattedes særlige Valgret til By- og Sogneraad, som Landstinget hidtil har fastholdt . . .

Et tredje Mindretal (Frijs og Rottbøll) har søgt en anden Løsning, men da denne ikke vandt Flertal i Udvalget og nogle derefter fremsatte Underændringsforslag heller ikke, indstilles det, at Lovforslaget føres tilbage til den i Landstinget vedtagne Skikkelse.

Folketinget.

Møde 17/4 1907. Eneste Behandling efter Fællesudvalg.¹⁾

A. Nielsen: Som Tinget ved, har Fællesudvalget delt sig i et Flertal og et Mindretal, der indstiller henholdsvis Folketingets og Landstingets Forslag til Vedtagelse. Det er et negativt Resultat, der her foreligger. Naar Grundloven bestemmer, at en Sag kan henvises til et Fællesudvalg, maa Mening vel være, at dette skal søge at tilvejebringe Enighed. Ellers er der ingen Mening i det. Det skal ikke være et Sted, hvor den ene Part dikterer, medens den anden bøjer sig. I Fællesudvalget maa man forsøge, hvor langt man kan bøje sig. Hellere en fredelig Løsning end en politisk Kamp. Hvad der krævedes, var lige og almindelig Valgret uden Skel, og paa den anden Side ingen Indskrænkninger, hvorved den lige Valgret bastes og bindes. Dette har været og vil fremdeles være Rettessoren for Venstre. Vi stillede i Udvalget et Mæglingsforslag, for om muligt at opnaa en Overenskomst. Det indeholdt Indrømmelser ogsaa paa et principielt Punkt, men vi kunde med Sandhed sige: Hellere denne Overenskomst end en politisk Kamp, under hvilken meget ondt gror op, og meget godt trædes ned.

Taleren refererede det af ham, Berntsen og Madsen-Mygdal stillede Mæglingsforslag, der, som bekendt, omfattede fire Punkter, nemlig:

1) Betingelser for Erhvervelse af Valgret (Vælgerne maa for at faa Valgret have været bosat i Kommunen mindst et Aar forud for det Skatteaar, hvori Valget foregaar), 2) Sammensætningen af de kommunale Raad (alle

¹⁾ Sorø Folketidende 18/4 1907. — R. F. 1906—07 Sp. 7296—7403.

Medlemmer afgaar samtidig efter 4 Aars Forløb), 3) under visse Forhold Appel til Vælgerne i Kommunerne om en forhøjet Skatteudskrivning, og endelig 4) vedrørende Amtsraadsvalgene, hvor de selvskrevne Vælgere biholdes. Men de vil blive trængte tilbage til kun at beherske en Tredjedel af Indflydelsen, medens de to Tredjedele beherskedes af den almindelige Valgret. Medens de privilegerede Vælgere nu raader over Halvdelen af Magten, vilde de efter Mæglingsforslaget kun raade over Tredjedelen. Den, der ikke kan se Forskellen, maa være blindet af Formalisme; de fire Femtedele, som nu staa udenfor, vil se den. — Dette Forslag vedkender vi os som Mæglingsforslag, og kommer der Kamp om Sagen, vil dette Forslag vise vor Villighed til at vise Imødekommenhed. De af de Frikonservative og Højre stillede Forslag om en Fordobling eller Tredobling af de selv samme Vælgere kunde vi ikke slutte os til, fordi den derved fremkomne Ordning ikke vilde vække varig Tilfredshed. Man vilde heller ikke finde det rigtigt, som foreslaaet af Højre, at dele Vælgerne efter Alder, idet de 40-aarige træder i Stedet for den nuværende højstbeskattede Femtedel i Kommunerne, saa at den af-fældige Mand skulde have to Stemmer, men den raske og rørige kun én. Hver Mand sin Stemme, det maa være Løsenet. Heller ikke de Frikonservatives Forslag om Skattebegrænsninger, der svækker Sogneraadenes naturlige Magtomraade, kunde finde Tilslutning hos Folketinget. — Da denne Sag var til 1. Behandling i Landstinget, erkendte Frijs, at saavel Folketingsvalgene som Valgmandsvalgene var et utvetydigt Udtryk for Befolkningens Ønsker i Valgretsspørgsmaalet, og at han og hans Meningsfæller var villige til at tage Konsekvensen deraf; han fraraadede endog at spænde Buen for stærkt over for dette Krav. Det synes imidlertid, som om han senere er kommen til den Opfattelse, at det nok gaar an at spænde Buen stærkt. De vil imidlertid sikkert i Sommerens Løb erfare, at det ikke er Rabalder- og Sportspolitik, Vælgerne ønsker, men Realiteter. Vælgerne forstaa at skelne Kærnen fra Avnen; de ved, at en fredelig Løsning er bedre end Kamp, men ogsaa, at det maa komme til Kamp, hvis en fredelig Løsning ikke kan opnaas. Og de vil forberede sig til denne Kamp, fordi de ved, at kommer den, gælder det om at staa enige, hvis Sejren skal vindes.

Borgbjerg begyndte med at omtale, at der i Reformpartiet ikke havde været fuld Enighed om Sagen. De afvigende Anskuelser var komne offentlig til Orde. Hvad Talerens Parti angik, da havde det vist stor Imødekommenhed, men det havde selvfølgelig ikke kunnet gaa med til at lægge en saadan Magt i Kommunalbestyrelsens Haand, som Højre og de Frikonservative forlangte. Dette vilde nemlig føre til, at Justitsministeren søgte at vinde Indenrigsministerens Plads for at faa en Lejlighed til at komme Kommunerne til Livs ...

Formanden: En saadan Udtalelse er ikke tilladelig.

Borgbjerg vilde da alvorligt beklage den Indrømmelse, Flertallet havde gjort over for den almindelige Valgrets Fjender. Det blev kaldt Imødekommenhed; men den var velegnet til at slaa Grunden bort under Venstres Fodder. Indrømmelsen blev ganske vist taget tilbage, men Bordet fanger. Ved Reformpartiets Forslag vil en Tredjedel af Vælgerne plus en Godsejer faa Flertallet i Amtsraadet, medens 2 Tredjedele vil være reducerede til Min-

dretal, saa længe denne Ordning staar ved Magt. Paa den Maade ruster man ikke Befolkningen til Kamp for den almindelige Valgret, hvis Princip Flertallet har svigtet ved denne Lejlighed. Hvad man opnaar ved Venstres Forligstilbud er: Vrovlet organiseret i Sogneraadet, Magten organiseret i Amtsraadet ... (!)

Formanden: De bruger Udtryk, som ikke er ganske heldige.

Borgbjerg: Forligstilbudet er endog et Tilbageskridt. »Det her foreliggende, hvor man kræver fuldt ud Ophold et helt Aar forud for det Skatteaar, Valget finder Sted, er et betydeligt Tilbageskridt ... Det er et væsentligt Tilbageskridt, her er tilbudt, foruden den store principielle Indrømmelse med Hensyn til Amtmændene. Det er et Tilbageskridt, som i særlig Grad vil ramme Arbejderklassen, der jo flytter mere end de fleste andre og ofte af Hensyn til Arbejdslejligheden er nødt til at flytte. Situationen var god for Demokratiet, før Reformpartiet svigtede. Det gjaldt blot om, at alle stod enige i Kampen mod Landstinget, en Kamp, i hvilken Socialdemokratiet med Begejstring vilde have støttet Regeringen (!), efter at de desværre paa mange Punkter havde maattet modarbejde Regeringen. Det havde gjort Socialdemokraterne meget ondt at skulle gaa imod Venstres Regering (Muntherhed). Ja, det er virkelig sandt. Vi beklager, at Udsigterne til en virksom Kamp mod Landstinget nu er forspildte. Den eneste Udsigt til en gunstig Løsning er, at Døden bliver frisindet og bortriver fem Kongevalgte i Sommerens Løb.

Hvis dette sker, kan man kun gennem en Landstingsopløsning komme ind i en frugtbar Reformperiode. Thi hvad har Landstinget i Aar gjort ved de store Sager? Ægteskabsloven — for at tage den med, det var jo en virkelig stor, frisindet Reform —, denne Ægteskabslov er for længe siden kreperet, Valgkredsreformerne er for nylig blevet kasseret, Retsreformen er halveret, Toldreformen er barberet, Ministeransvarlighedsloven er skamferet, og den kommunale Valgreform har man nu i sidste Øjeblik kastreret. Det er Balancen, som de gaar ud med til Vælgerne, det er den frugtbare Reformperiode, vi har i dette Øjeblik! (Muntherhed). Det vil blive en vanskelig Sag at forsvare denne Politik paa Sommerens Møder. D'hrr. kan nu komme ud til Vælgerne med nogle radikale Floskler, men de vil ikke kunne hindre, at der rejser sig et nyt Folkeflertal, efter at Befolkningen har set, at der er begaaet Forræderi mod den almindelige Valgret ...

Formanden: Ogsaa dette Udtryk er for stærkt.

Borgbjerg: Vi Socialdemokrater stemmer i denne Sag sammen med Reformpartiet; men der er intet Fællesskab imellem os. Alt Samarbejde mellem os og det Parti, der har svigtet den almindelige Valgrets Fane, er forbi. Efter dette gaar vi ud til en Kamp, som ikke ophører, før vi har sejret.

N. Andersen forstod godt, at Socialdemokraterne var misfornøjede, men han begreb ikke, hvorfor A. Nielsen tog saa haardt fat. Højre havde jo dog givet efter paa meget væsentlige Punkter og var gaet med til at give Kvinder og Tyende Valgret; men vi kan ganske vist ikke gaa med til at berøve dem, der bærer Samfundets økonomiske Byrder, al Indflydelse, og lægge hele Magten i Hænderne paa de Ubemidlede. Hvis man helt overlader Styret til den almindelige Valgret, kan man komme til at angre det. Det er let nok at rive Hegnet ned, men er det først revet ned, lader det sig ikke bygge

op igen. Han var Flertallet forbunden for den Smule Indrømmelse, det havde gjort med Hensyn til By -og Sogneraadene; Spørgsmaalet om Amtsraadene tillagde han mindre Betydning. Han sluttede med at udtale Haabet om, at det til næste Aar maatte lykkes at opnaa Enighed om denne Sag. — Kommer Tid, kommer Raad!

Her afbrød *Formanden* for at fortsætte i Aftenmødet.

I Aftenmødet

var *Poul Christensen* første Taler. Han følte sig overbevist om, at det danske Folks Øjne i Aften var fæstede paa Forhandlingen i Rigsdagen. Man kunde vanskeligt forstaa denne Situation, ved hvilken den alm. Valgrets Mænd for første Gang var i Mindretal i Folketinget, hvor de, som var baare derind af den alm. Valgret, havde højest den privilegerede Valgrets Fane. Hvem kunde ane, at vi skulde komme i en saadan Situation? Man kunde have ventet sig en anden Optræden af Ministrene efter deres fagre Ord. Han haabede imidlertid, at Resultatet af Forhandlingen vilde blive et saadant, at man tog sig i Agt for at gentage Experimentet til næste Aar. Hvad der har særlig Betydning i denne Sag, er Venstrereformpartiets Forslag om Amtsraadsvalgene. Det savner enhver fornuftig Begrundelse, efter at man højtideligt baade i Skrift og Tale havde erklæret, at den privilegerede Valgret nu var ude af Kurs, og udtalt, at Pengene ikke længer maatte spille nogen Rolle. Det er umuligt at forstaa, hvorledes et saadant Forslag har kunnet fostres i en Venstrehjerne. *Der vil ikke være en eneste Karl eller Pige i min Kommune, der efter dette Forslag vil faa Valgret!*

Kl. Berntsen fremhævede, at selv om Sagen ikke var ført til noget Resultat, var der dog det Lyspunkt i Forhandlingerne, at samtlige Partier havde erkendt, at den almindelige Valgret skulde indføres ved Valgene til By- og Sogneraad. Er vi først bleven enige om dette, kommer vi ogsaa nok senere til et Resultat. Højre har imidlertid villet sætte et nyt Skel, nemlig mellem de yngre og de ældre Vælgere, og Venstre har ikke kunnet gaa med til saaledes at sætte de Unge op mod de Gamle. Frygten for, at man skal ødsle med Kommunernes Penge, kommer man lettest ud over, ikke ved at henvende sig til Myndighederne, men ved at lade Vælgerne selv stemme om, hvorvidt de vil have Skatteforhøjelse eller ikke. Det undrede ham, at Højre ikke havde den Tillid til Skatteyderne, at man vilde lade dem selv afgøre dette Spørgsmaal. Imidlertid — gentog Taleren — var det et stort Fremskridt, at alle havde erklæret sig villige til at gaa med til almindelig Valgret til By- og Sogneraad. Naar *Borgbjerg* sagde, at man var *gaaet bort* fra den almindelige Valgret, saa er det jo en Tale for Børn. D'Hrr. opnaar næppe noget ved deres Overdrivelse. Ogsaa Forslaget om Amtsraadsvalgene var et utvivlsomt Fremskridt, idet det betydeligt begrænser de umiddelbare Vælgeres Indflydelse. Desuden kan man ikke faa alt, hvad man ønsker, straks, saa bør man tage de Fordele, man kan opnaa, og vente til man senere kan opnaa mere. De agitatoriske Foredrag, der var holdt her, lagde Taleren ikke stor Vægt paa, han var ikke bange for at tage en Tørn med d'Hrr. ude paa Møderne om denne Sag. Han haabede iøvrigt, det i næste Samling vilde lykkes at opnaa en tilfredsstillende Løsning.

Indenrigsministeren anbefalede at følge den Indstilling, der gik ud paa at føre Forslaget tilbage til Folketingets Affattelse. A. Nielsen og hans Meningsfæller i Udvalget var jo fremkommen med et Mæglingsforslag, der var baade klart og forsvarligt. Venstre havde til enhver Tid været villigt til at gøre Indrømmelser for at opnaa de Fremskridt, som det var muligt at opnaa. Venstre mente sig selv stærkt nok til at kræve den almindelige Valgrets Princip anerkendt i Kommunalforvaltningen, og dette Krav var det omtalte Mæglingsforslag jo ogsaa et Udtryk for, hvad Ministeren nærmere paaviste ved at omtale de enkelte Punkter i Forslaget. Hvad Valgretsforslaget angaar, da indeholdt det Tilbudets eneste principielle Indrømmelse; men det var dog et betydeligt Fremskridt fra det bestaaende, og det blev kun stillet for at opnaa et stort Gode paa et andet Punkt.

Og det siger sig selv, at dette Forslag aldeles ikke indeholdt nogen Anerkendelse af den principielle Valgrets Princip. Desuden, naar Forslaget ellers blev gennemført, vilde der komme et stort Antal Vælgere til, som ogsaa vilde komme til at gøre deres Indflydelse gældende. Alt, hvad Borgbjerg anførte om dette Spørgsmaal, var kun Ord, som intet betød for ham, der havde Kendskab til Sagen. Og hvad angik Poul Christensens Udtalelse om, at ingen Karl eller Pige i hans Kommune vilde faa Valgret, da maatte det være den mærkeligste Kommune i Landet. Hvis der forelaa et Forslag om Landstingsvalg paa samme Grundlag som Amtsradsvalgene, vilde ingen stemme derimod. Saa lidt betød Kritiken mod Forslaget. Borgbjerg burde sætte sig lidt bedre ind i det kommunale Spørgsmaal, for han talte om denne Sag. Ved det stillede Mæglingsforslag har A. Nielsen og hans Venner gavnet Sagen som Helhed, og Befolkningen, som har Sans for Realiteter, vil særdeles vel forstaa dette. Imidlertid førte Tilbudet jo ikke til noget Resultat. Forhandlingen beherskedes af Dobbeltstemmesystemet, og dette kunde Regeringen ikke gaa med til. Det var den lige Valgret, der krævedes af Regeringen og Befolkningen, og det maatte forudses, at man fra konservativ Side vilde forlange en Aldersgrænsedeling, som utvivlsomt hurtigt vilde vække Utilfredshed, saa at den gennemførte Ordning ikke vilde vise sig holdbar. Man vilde gøre alle Vælgere under 40 Aar til kommunale Mindremænd. En 70-aarig Aftægtsmand vilde faa dobbelt saa meget at sige som en yngre Mand. En saadan Ordning vilde selvfølgelig ikke bringe den Ro og Orden, som man helst skulde opnaa ved en endelig Afgørelse af denne Sag, men tværtimod snarere give Anledning til ny Ufred. — Forslaget om Stemmepligt var heller ikke nødvendigt, da det viste sig, at Valgdeltagelsen i Almindelighed var meget stærk, helt op til 80—90 pCt. i adskillige Sognekommuner. — Det er første Samling, at denne Sag har været Genstand for nogen egentlig Realitetsforhandling, og man er jo ikke forvænt med, at saa store Sager gennemføres efter en enkelt Samlings Realitetsforhandling. Naar man alligevel har næret Forventning herom, har det været i Tro til, at de Frikonservative vilde tage Konsekvensen af Grev Frijs' Udtalelse i Begyndelsen af Samlingen. Det skete ikke, men derfor er Samlingens Arbejde ikke spildt. Der er kommen Forslag frem, som giver Løfte om en tilfredsstillende Løsning senere. Arbejdet vil blive fortsat i den kommende Samling. Skal vi ind i en Kamp om Sagen, skal det vides, at Venstre har stillet sig imødekommende.

Vil man saa fra anden Side fastholde Krav, som Regeringen og Venstre ikke kan give sin Tilslutning, saa er det nødvendigt, at Venstre staar enigt. Denne Sag lader Regeringen ikke falde, og den lader den ikke ligge uløst (Hør!).

Mindre Bemærkninger.

Efter en Udtalelse af *C. Reventlow* fremsatte *Slengerik Haabet* om, at Vælgerne vilde feje alle de Rigsdagsmænd bort, som havde brudt deres Løfter og svigtet den almindelige Valgrets Fane.

Borgbjerg og *A. Nielsen* vexlede nogle Bemærkninger om Følgerne af, at Mæglingsforslaget om Amdraadsvalget blev vedtaget.

Ellinger mente, at efter den Imødekommenhed, Højre havde vist, kunde Venstre med fuld Honnør have gaaet ind paa dets Krav.

C. Reventlow havde under Forhandlingerne givet Anvisning paa en Løsning, som man desværre ikke havde fulgt.

Ordføreren (*A. Nielsen*) havde undret sig over, at en Mand, der kaldte sig Højremand (*Reventlow*: »Nej!« — *Sabro*: »Er De ikke Højremand?«) — ja, naar De hverken er Højremand, Frikonservativ, Venstremand, Socialdemokrat eller noget som helst andet, kan det jo ikke nytte at forhandle med Dem.

Ved Afstemningen vedtoges Flertalsindstillingen med 85 Stemmer mod 6.

Landstinget.

Møde 17/4 1907. Eneste Behandling efter Fællesudvalg.¹⁾

Hage mindede om Landstingets personlige Holdning over for Toldloven. Finansministeren (*Vilhelm Lassen*) havde lovet at ville forhandle venskabeligt med Landstinget, og det samme burde Regeringen have gjort overfor den foreliggende Sag. Men i Stedet for havde man slaaet i Bordet og søgt at gøre Landstinget bange. Taleren gav en udførlig Fremstilling af Forhandlingerne i Udvalget og hævdede, at Højre havde vist stor Imødekommenhed. De Mæglingsforslag, der var stillede fra Venstres Side, havde i Talerens Øjne ikke stor Betydning. Venstres Forslag var ganske vist reelt imødekommende, men desværre ikke ideelt. Han takkede for Forslaget, men betakkede sig for at komme ud til Vælgerbefolkningen med et saadant Forslag. Skal Højre sætte sit Præg paa en Valgretslov, skal det ikke være en ensidig Klasselov, der ganske tilsidesætter Mindretallene. Men det er jo ikke Højre, der afgør Sagen. Ogsaa de Frikonservative spillede en Rolle, og Forslagene fra den Side havde man ikke kunnet slutte sig til; han skulde forøvrigt ikke kritisere disse Forslag nærmere.

Madsen-Mygdal tilraadede derimod at vedtage Folketingets Forslag. Han mindede om, at *Estrup* i 1867 havde udtalt, at Kommunalloven af 1859 ikke var Afslutningen, men at vi maatte komme videre i kommunal Selvstændighed. Dette har der siden været arbejdet paa, men nu er Sagen atter strandet. Højres Forslag kunde have været en Indrømmelse, hvis man ikke havde taget med den ene Haand, hvad man gav med den anden.

¹⁾ Sorø Folketidende 18/4 1907. — R. L. 1906/07 Sp. 1798—1847.

Frijs erkendte, at hans Forhaabninger i Efteraaret var skuffede. Regeringen har været imødekomende paa et enkelt Punkt, men man vilde ikke gaa ind paa de Krav, Taleren og hans Meningsfæller havde stillet med Hensyn til Indførelsen af Aldersklassen, og saa var Forsøget bristet. Regeringen havde ikke givet gyldige Grunde for, at den modsatte sig dette. Hvorledes Forholdene nu vilde udvikle sig, maatte Sommeren vise. Naar et Blad havde skrevet, at Konservatismen nu havde de bedste Chancer, var Taleren ikke enig deri, men Tiden vilde vise, hvem der havde Ret. Man laver ikke konservativ Politik paa det store Hartkorn. Regeringen vil paa den anden Side ikke kunne føre an i en fremtidig radikal Valgrets politik, efter at den overfor de umiddelbare har gjort Indrømmelser, som der ikke kan vendes tilbage fra. Den har rakt Haanden for langt frem.

Efter at C. C. Andersen havde udtalt sig imod Mæglingsforslaget, tog *Konseilspræsidenten* (J. C. Christensen) Ordet: Det er første Gang, vi har opnaaet at faa Landstinget til at tage Standpunkt til den kommunale Valgreform. For to Aar siden opfordrede jeg til at gaa ud til Vælgerne med denne Sag, og denne min Opfordring har sat saa megen Fart i Sagen, at endogsaa de Frikonservative og derefter Højre gik ind paa at appellere til Vælgerne i dette Spørgsmaal.

Skønt de konservative Partier gik til Valg under de gunstigst mulige Forhold, idet Regeringspartiet blev angrebet fra alle Sider, ja endogsaa fra nogle af sine egne tidligere Partifæller, blev Svaret paa denne Venstres gamle Program- og Mærkesag dog saa klart, at Grev Frijs i Efteraaret med Rette kunde sige, at man maatte tage Konsekvenserne af Valget.

Men nu vægrer man sig ikke des mindre ved at tage disse Konsekvenser. Vel sletter man Pengeskellet i Sogneraad og Byraad, men man stiller i Stedet Aldersskel, der gaar ud paa at rykke Myndighedsgrænsen for de kommunale Vælgere op til 40 Aars Alderen. Dette vil kunne afstedkomme stor Misfornøjelse, og med Rette, fordi dette Ønske gaar paa tværs af de Ønsker, som er oppe blandt de yngre om at faa politisk Valgret samtidig med at den borgerlige Fuldmyndighed indtræder. Man kunde tænke sig dette System udformet saa vidt, at enhver kommunal Vælger fik en Stemme for hver 10 Aar, han levede, saaledes at Oldingerne paa den Maade fik en dominerende Indflydelse i Kommunen. Saa absurd vil dette nye System i sin videste Udformning kunne virke.

Hvad Skattegrænsens Fixering angaar, da vilde denne for mange Sogneraad kunne virke saa heldig, at de skulde gaa til Amtsraadet, hver Gang det drejede sig om et Paalæg af nogle Kroner.

Naar Venstre med Hensyn til Amtsraadene har kunnet gaa med til at sammensætte Amtsraadene saaledes, at de privilegerede Vælgere fik Ret til at besætte en Tredjedel af Pladserne, saa har vi kunnet gøre det, fordi Sogneraad, valgte paa Grundlag af almindelig Valgret, skulde have Adgang til at besætte de to Tredjedele af Amtsraadet, saaledes at den almindelige Valgret derigennem opnaaede Herredømme ogsaa i Amtsraadene.

Hage betakkede sig paa Højres Vegne for dette Forslag, og han kan udmærket godt blive fri derfor, efter som det kun er stillet for at vise Imødekommenhed mod Højrepartierne.

Hage bestræbte sig endelig for at give dette Forslag Karakteren af et Kampforslag, men det er fejlagtigt. Forslaget har staaet paa Venstres Program gennem en Menneskealder; derfor er det en af Venstres Mærkesager, og derfor vil man altid møde dette Forslag fra enhver Venstregering.

Hvis de konservative Partier imidlertid ikke vilde bøje sig for det Svar, Vælgerne har givet om denne Sags Løsning, da kan Sagen blive en Kamp sag.

Hvad Fremtiden angaar, da anstillede Grev Frijs nogle Betragtninger; men jeg tror ikke, man bør agere Spaamand, thi man ser altfor ofte fejl af Fremtiden. Lad os hellere se tilbage til Fortiden, som giver en sikrere Belæring. Navnlig lærer den os, at Højre, som i 70'erne havde Flertal i Folketinget, efterhaanden tabte al Rod i Befolkningen, fordi Partiet nægtede at tage Konsekvenserne af Vælgerens Afgørelser.

Landstingets Højre burde erindre sig denne Lære ogsaa i denne Sag, som Ministeriet har optaget, og som det vil fastholde, selv om Højrepartierne i Aften forkaster Regeringsforslaget.

Brandes gjorde Frijs opmærksom paa, at det ikke nyttede at holde igen over for den almindelige Valgret, thi den nøjes ikke med en Andel, men vil have det hele. Han begreb ikke, at de Frikonservative ikke havde taget imod Regeringens Forslag, og han forstod heller ikke, hvorledes Regeringen vilde stille sig efter de Tilbud, den havde gjort. Den vil blive nødt til at staa ved disse Tilbud og videre vilde den ikke kunne gaa. For Regeringen burde der ikke være andet at gøre (end) enten at gennemføre denne Sag eller ogsaa gaa sin Vej. Den kan naturligvis ogsaa blive siddende og lade Sagen visne, og det ser næsten ud til, at dette er det eneste, den nuværende Regering er i Stand til. Hvorfor opløser den ikke Landstinget?

Konsejlspræsidenten tog derpaa atter Ordet for at gøre opmærksom paa, at Rebellerne nu var kommet saa vidt, at de vilde have, Ministeriet skulde vige for en Afstemning af Landstinget — stik imod Venstres Lære og Folketingsparlamentarismens Grundsætninger.

Hvis det bliver nødvendigt at opløse Landstinget, saa vil det blive opløst, men derom vil Ministeriet selv dømme, og Brandes maa ikke tro, at han med sin Utaalmodighed driver Ministeriet til den ene eller den anden Side, selvom han anvender sin hvasseste Selskabstone overfor mig.

— — Iøvrigt pegede Konsejlspræsidenten paa det ejendommelige Fænomen, at Grev Frijs og Dr. Brandes synes at have afstemt deres Instrumenter sammen, for desto virkningsfuldere at kunne angribe Ministeriet.

Brandes rettede i en ny Tale et ubehersket, personligt Angreb paa Konsejlspræsidenten, hvis Tone han kaldte en Degnetone, som Konsejlspræsidenten havde tillagt sig under sin Færd blandt den lavere Gejstlighed, medens Brandes selv fra de »bedærvede Kredse«, hvori han færdedes, ikke havde kunnet tilegne sig en saadan Tone.

Konsejlspræsidenten svarede blot, at Dr. Brandes' mange Ord uden sagligt Indhold viste, at han var Ministeriets ivrigste Modstander i Landstinget; men da Ministeriet ogsaa havde andre Modstandere samme Sted, saa spillede deres forskellige Instrumenter alligevel godt sammen i denne Sag.

Efter endnu et Par korte Bemærkninger forkastedes Flertallets og vedtoges Mindretallets Indstilling med 32 Stemmer mod 27.

Bilag XLV.

Vedrørende Sigurd Berg's Forslag til Lov om kommunale Valg forelagt 8/10 1907.

(S. 209—16).

Landstinget.

Møde 15/10 1907. 1ste Behandling.¹⁾

1ste Behandling.

Hage kunde tiltræde Ministerens Ønske om, at det maatte lykkes at naa et Resultat. Højre havde vist sin Forhandlingsvillighed sidste Aar. Skulde Højre sætte sit Præg paa Loven, maatte den indeholde Bestemmelser, der sikrer Mindretallet mod Udbytning.

Madsen-Mygdal haabede, at der maatte naas et Resultat.

Frijs vilde ikke indlade sig paa ørkesløs Drøftelse af Forslaget. De Fri-konservative stillede sidste Aar deres Forslag, saaledes at det efter deres Opfattelse ikke kunde krænke Regeringens Krav om almindelig Valgret. Han betragtede fremdeles deres Forslag som godt, men man vilde være lyd-høre for ethvert Forslag fra anden Side. Der burde efter deres Skøn gives en rimelig Sikkerhed for, at den Del af Befolkningen, der ydede mest, ikke uden videre underkastedes andres Forgødtbefindende. Dette gjaldt særlig den Del af Befolkningen, der ikke havde nogen højere Instans at appellere til. Hvis Regeringen gennemførte denne Sag, vilde den staa stærkere end nogen anden Regering i den sidste Menneskealder. Den vilde kunne skabe sig et beregneligt Flertal i begge Ting. Det forekom ham, at Regeringens Valg ikke var vanskeligt, naar den paa den ene Side havde denne Udsigt og paa den anden Side Udsigt til en Kamp, hvor den vilde blive fulgt af sit Parti, men uden Begejstring.

C. C. Andersen spurgte Ministeren, om han eller hans Parti ved den frem-tidige Behandling af Sagen føler sig bundet af det Tilbud (om Bevarelsen af de umiddelbare Vælgeres Institution), som hans Partifæller fremkom med under Fællesudvalgets Forhandlinger i forrige Samling.

Indenrigsministeren: Regeringens Stilling i Fjor var et klart Vidnesbyrd om Forhandlingsvillighed. Han henviste iøvrigt til Forhandlingerne i Fjor, hvoraf det fremgik, at Regeringen stod frit, da det da foreliggende Forslag ikke var vedtaget.

Efter endnu et Par Replikker mellem *C. C. Andersen* og Ministeren gik Forslaget til 2. Behandling og paa Forslag af *Hage*, til Udvalg paa 15 Medlemmer.

Møde 14/2 1908. 2den Behandling.²⁾

Ordføreren (*Madsen-Mygdal*): Den foreliggende Sag var en af de alvorligste, Rigsdagen havde beskæftiget sig med i mange Aar. Det var en gammel Sag, men Kravet om dens Løsning var i Tidens Løb baade blevet stærkere og mere vidtgaaende. Det er Erkendelsen af, at en forsvarlig Løsning er

¹⁾ Kilder: Sorø Folketidende 15/10 1907. — R. L. 1907/08 Sp. 34—39.

²⁾ Kilder: Sorø Folketidende 15/2 1908. — R. L. 1907/08 Sp. 718—62, 775—830.

nødvendig, der har foranlediget de Medlemmer, paa hvis Vegne han talte, til at forene sig om en Afgørelse, som de i alt Fald ansaa for forsvarlig. Lovforslagets første Paragraf fastslog Lovens store Princip: lige og almindelig Valgret for Mænd og Kvinder ved kommunale Valg. Man krævede dog, at vedkommende skulde have været Skatteydere i Kommunen i to Aar, hvilket nogle betragtede som et Tilbageskridt, andre som et Fremskridt. Det er ubetinget en Udvidelse, at man kun behøver at svare Skat af 800 Kr. for at faa Valgret, ligesom det ogsaa maa siges at være et Fremskridt, at der ubetinget kræves Skattebetaling som Betingelse for at faa Valgret. En vigtig Forandring er det ogsaa, at Valgperioden bestemmes til 4 Aar, og at samtlige Medlemmer afgaar paa en Gang, derved kommer Forholdstalsvalgmaaden nemlig til at virke paa et bredere Grundlag. — Ordføreren omtalte Skattebestemmelserne og Amsraadene i Overensstemmelse med Forslaget og sluttede med at sige, at Udvalget ikke havde noget imod, at der blev anstillet Undersøgelse angaaende de forskellige Former for Anvendelse af Forholdstalsvalgmaaden. Han var overbevist om, at Valgretslovens Vedtagelse vilde berede en fredelig, fremadskridende Udvikling af Lovgivningsarbejdet.

Alfred Hage (Højre) anbefalede at give Lovforslaget den samme Affattelse, som Landstingets Højre havde foreslaaet i Fællesudvalget i forrige Samling. Man var gaaet med til den almindelige Valgret for Mænd og Kvinder, men dog saaledes, at der bliver to Klasser, for hvilke 40 Aars Alderen danner Grænsen. Man forlanger kvalificeret Majoritet for Vedtagelsen af nye Skatter, og man kræver, at Stemmeretten skal ledsages af Stemmepligt. Højre har ikke haft Del i de Forhandlinger, som laa til Grund for den af Madsen-Mygdal foreslaaede Affattelse. Den gav ikke Mindretallene tilstrækkelig Værn, og han kunde derfor ikke slutte sig til dem. Navnlig gælder dette Skatteudskrivningen; naar Vælgerne to Gange er bleven spurgt, kan hverken Amsraad eller Ministerium hindre, at Skatterne stiger meget hurtigt, og de kan i Løbet af fire Valgperioder stige med 100 pCt. Han vilde have sat megen Pris paa, om man i Byerne kunde have fundet samme Betyngelse som paa Landet, hvor man har to Slags Kommuner, Sognekommuner og Amtskommuner. Det er særlig i Byerne, at Skoen trykker, fordi man her er prisgivet de veldisciplinerede Socialisters Enevælde. — Han sluttede med at sige, at Spørgsmaal om Stemmepligt var saa vigtigt for Højre, at det var et af de Punkter, hvor nogen Imødekommenhed mulig kunde have faaet Sagen til at glide. Iøvrigt vilde Højre svare »Stemmer ikke« til Forligsforslagene.

C. C. Andersen (Socialist) kunde ikke stemme for nogen af de stillede Ændringsforslag, men vilde tilraade at vedtage Regeringens Forslag uforandret. Han var altsaa den eneste, der holdt trofast ved Regeringens Mærkesag.

Frijs: En Kamp for Bevarelsen af de to Vælgerklasser var ikke mulig. Ved Landstingsvalgene opstilledes der ikke en eneste Mand for Bevarelsen af disse Klasser. Under disse Omstændigheder opstillede Talerens Meningsfæller i Fjor Aldersklassedelingen sammen med Forslaget om Amsraadenes S sammensætning. Der opnaaedes ikke Enighed i Fjor, men i Aar er det lyk-

kedes at enes om en Løsning, som formentlig er tilfredsstillende. *Taleren havde henvendt sig til Regeringen og faaet ren og klar Besked paa dens Standpunkt.* Det stod ham herefter klart, at der ikke var anden Vej at gaa end den, man er gaet. Han takkede Regeringen, fordi den ligesom han havde handlet ud fra Ønsket om at undgaa en Kamp, saa længe den ikke er nødvendig. Der er blevet spurgt, om den trufne Overenskomst angik andet end Valgloven, og han kunde hertil svare Nej. Men den aabner Muligheder for en Løsning, som ikke vilde være mulig uden den foreliggende Overenskomst.

Indenrigsministeren kunde ganske bekræfte den af Frijs givne Fremstilling saa vel som hans Slutningsbemærkning. Det var altid heldigst, at enhver Sag blev afgjort efter sin egen Beskaffenhed; saa blev Løsningen sikkert den bedste. — Det af Hage anbefalede Højreforslag kunde Ministeren ikke tiltræde. Netop *Byerne* kunde være veltjente med den af ham foreslaaede Ordning. Vedtagelsen af Højres Forslag vilde ikke føre Sagen videre frem. Hvad særlig Forslaget om Stemmepligt angaar, da havde det mødt Modstand ogsaa hos Højre, og der var heller ikke Grund til at foretage et saadant Skridt, saa længe det ikke havde vist sig, at det var umuligt at faa Vælgerne til at stemme. Men det var jo intet Særsyn at se en Valgdeltagelse paa omkring 90 pCt., hvilket er fuldt saa meget som i andre Lande, hvor man har Stemmepligt. Ligeledes har det vist sig, at Kvinderne er lige saa ivrige som Mændene i at opfylde deres Vælgerpligt.

Man har rejst Tvivl om Betydningen af Forslaget angaaende Skatteudskrivningen; men Folk, som er inde i kommunale Spørgsmaal, var overbeviste om, at Forslaget vilde faa stor Betydning, idet det vakte Ansvar for Kommunens økonomiske Sager netop paa det allervigtigste Tidspunkt.

Hele den foreslaaede Løsning vil virke tilfredsstillende i kommunal Henseende og blive modtaget med Velvillie af Befolkningens store Flertal. Den socialistiske og radikale Presse og enkelte Dele af Højre har ønsket Forslaget stemt ned; men hele den øvrige Presse har sluttet sig til Forslaget, hvilket vidner om, at den foreslaaede Ordning vinder Bifald i videste Kredse. Regeringen har ønsket at naa til en fredelig Løsning, baade for denne Sags og mange andre gode Sagers Skyld og for hele den fredelige Løsnings Skyld i vort Folk. Denne Sag maa løses; ingen kommer uden om den. Derfor takker jeg enhver, som har bidraget til en Løsning.

Estrup kunde ikke anerkende Rigtigheden af Frijs' Begrundelse af, hvorfor han havde forladt Højres hidtidige Standpunkt: at Styrelsen af Kommunens Sager væsentlig bør lægges i Hænderne paa dem, der betaler Skatterne. Valget havde ikke givet noget Svar paa Spørgsmaalet om, hvorledes Vælgerne stillede sig til den kommunale Valgret, men havde kun i Almindelighed vist Tilslutning til Regeringen. De foreslaaede Garantier mod Skatternes Forhøjelse kunde ikke forandre Højres Standpunkt, thi de gav overmaade ringe Beskyttelse for det skatteyndende Mindretal.

Frijs hævdede, at Valgene havde givet Svar ogsaa paa det foreliggende Spørgsmaal. Havde *Taleren* forladt sit gamle Standpunkt, saa havde *Estrup* og hans Venner ogsaa gjort det, idet de ikke paa deres Forslag havde fastholdt Kravet om de to Vælgerklasser. *Estrup* havde ment, at der ikke var

opnaet noget ved at gaa ind paa Valgretskravet, naar der ikke samtidig var afgjort noget om andre og større Sager. Men havde Estrup ikke i sit lange Liv set, hvilket Kludder der kommer ud af Sammenkoblingerne? De bringer sjældent noget godt.

Møde 15/2 1908.

Madsen-Mygdal fraraadede den af Højre foreslaaede Affattelse af Lovforslaget. Særlig var han imod Forslaget om Stemmepligt, der sikkert vilde vække almindelig Uvilje i Befolkningen. Over for C. C. Andersen, der havde sigtet Regeringspartiet for at svigte sit Program, maatte han hævde, at han aldrig i de 26 Aar, han havde været Rigsdagsmand, havde svigtet sit Program, men han havde rigtignok heller aldrig sagt »alt eller intet«. Det var hans inderlige Overbevisning, at hvis dette Forslag blev vedtaget i den af ham anbefalede Form, vilde det blive til Gavn for Land og Folk. Estrup spurgte i Gaar, om der med dette Forlig var truffet Afgørelse af andre større Sager, og han fik det rigtige Svar af Frijs: Nej, der er intet afgjort om andre Sager. Men spørger man saa, om der dog ikke var taget Sigte paa andre Sager, saa vilde han lige saa bestemt svare: Jo, der er kommet en forhandlingsvenlig Stilling frem, som forhaabentlig bærer rig Frugt. Slaar man derimod dette Forlig i Stykker, saa vil meget andet blive ødelagt. Kommer det til Kamp, vil megen Tid og Kraft gaa til Spilde, og Reformarbejdet vil blive standset for mange Aar — Forsvarssagen, hvis Løsning laa ham varmt paa Sinde, har lidt haardt under den lange storpolitiske Kamp; den vil ogsaa have bedre Udsigt til at blive løst, naar den foreliggende Sag har fundet sin Løsning.

Sonne: Som Kompromisforslag forekom det ham, at Forslaget var for tyndt i Vævningen. Reelt underlagde det Kommunalbestyrelsen et eraaadende Flertal, uden at Opretholdelsen af de privilegerede Amtsraadsvælgere forekom at have stor Betydning, saaledes som det blev foreslaet i Aar. I Fjor kunde han dog slutte sig til Forslaget, fordi Amtsraadet den Gang havde en virkelig Indflydelse i Skattespørgsmaalet; men som Forslaget foreligger i Aar, bliver Amtsraadet kun en Nikkedukke. Siger det ikke Ja, saa appellerer man til Vælgerne, der altid vil slutte sig til Flertallet. Man vil aldrig undgaa den Uro, som er den bedste Patentsmørelse for den socialdemokratiske Agitation. At Venstre kan bifalde den foreslaaede Ordning, forstod han saare godt; thi det vilde være ganske det samme, som at man altid ved Uoverensstemmelser mellem Folketing og Landsting lagde Afgørelsen i et nyvalgt Folketings Haand. Bragte han Forslaget til Anvendelse i de 65 lolland-falsterske Kommuner, han kendte bedst, saa vilde Skatten her kunne stige fra det nuværende 1,2 pCt. i Gennemsnit til 8, altsaa til over det syvdobbelte; dette var Grund nok for Taleren til at modsætte sig Forslaget. I Skattebevillings-spørgsmaal bliver Amtsraadet kun en Parade-Institution uden virkelig Indflydelse. Man burde hellere have givet de privilegerede Amtsraadsvælgere til Pris mod til Gengæld at faa Garanti for et sundt og maadeholdent Kom-munestyre.

Taleren kunde kun beklage, at hans Meningsfæller var gaaede med til en saa uheldig Ordning og var gaaede ind under den almindelige Valgrets

Aag, thi af dette Forslag vilde kun opstaa Uro og Ufred. At Forslagets Forkastelse skulde føre til storpolitisk Kamp var sikkert kun et Skræmmebillede; man drager dog ikke i Leding mod dem, der kun kræver frisdindet Maadehold. Kompromisforslaget kunde han hverken direkte eller indirekte støtte, og de af Højre stillede Forslag tilfredsstillede ham heller ikke.

Frijs fandt, at *Sonne* havde bestøget et meget højt Bjerg, hvorfra han udslyngede Lyn, ledsaget af *Torden* mod Kompromisforslaget. Taleren kunde ikke følge *Sonne* op paa Højderne — alle var ikke lige begavede af *Guderne*; han holdt sig i den lave Dal, hvor man søgte at reformere uden at slaa i Stykker. *Sonne* er ulogisk, idet han gaar imod de privilegerede Amtsraadsvælgere, samtidig med at han som Motiv for at forlade det Parti, han fulgte ifjor, anfører, at vi ikke gav Amsraadene samme Magt som tidligere. Nu angrer han, at han i tre Aar har fulgt de Frikonservative, medens han for tre Aar siden angrede, at han i 10 Aar havde fulgt Højre. Gud ved, hvornaar han vil angre, hvad han har gjort i Dag? Han bruger temmelig meget af sin Rigsdagstid til at angre. Anger er godt, men ikke naar Tilstanden bliver permanent (stor Munterhed).

Piper gennemgik de i Fjor førte Forhandlinger samt de Forslag, Højre den Gang havde stillet, og som forekom ham at være et godt Forhandlingsgrundlag. Han beklagede, at de Frikonservative ikke havde foretrukket at tage en Overenskomst med Højre. At denne Sags Løsning skulde bane Vejen for en god Løsning af Forsvarssagen, var der ingen Grund til at vente, al den Stund *Madsen-Mygdal* jo udtrykkelig havde udtalt, at Københavns Befæstning ikke vilde indgaa som Led i Forsvarskommissionens Ordning. Vi taber selvsagt intet ved at udsætte Valgretsspørgsmaalets Løsning.

Madsen-Mygdal og *Frijs* hævdede, at Højre havde haft Adgang til at forhandle om Sagen ligesaavel som de andre Udvalgsmedlemmer.

Indenrigsministeren sluttede sig hertil. Højre havde haft Adgang til at bringe alle de Synspunkter frem, de ønskede, og han havde ogsaa taget alt muligt Hensyn til de Ønsker, Højres Udvalgsmedlemmer havde fremsat.

Sonne skulde ikke komme ind paa *Frijs'* ironiske Bemærkninger; naar man vilde have vidt Udsyn, maatte man højt til Vejrs. Naar *Frijs* imidlertid havde angrebet ham stærkt personligt og sigtet ham for at tilbringe sin meste Tid med at angre sine gamle Standpunkter, maatte han hævde, at hans politiske Kurve havde været ganske retlinet...

Formanden: Det, der ligger for, er ikke Spørgsmaalet, om det ærede Medlems politiske Kurve, men Spørgsmaalet om den kommunale Valgret.

Sonne: De to Ting hænger nøje sammen. Lige før jeg traadte ind i dette Parti, som jeg har været Medlem af til denne Dag, har jeg haft en selvstændig Mening om den foreliggende Sag, og denne Mening har jeg stadig søgt at gøre gældende. Jeg angrer ikke den Stilling, jeg tog fra første Færd i denne Sag; men jeg kunde nok have Grund til at angre, at jeg i Fjor fulgte *Frijs'* Anmodning om som loyal Partifælle at støtte det subsidiære Forslag, *Frijs* havde opstillet under den Forudsætning, at det ikke gik igennem.

Frijs mindedes ikke, at det tidligere var hændt i Rigsdagen, at en Mand stod op og angrede, at han havde sluttet sig til et Forslag under Reservation,

og at han kun havde gjort det, fordi han vidste, det ikke blev ført igennem.

Piper mente, at det kun var i Smaating, at Ministeren havde været imødekommende.

Indenrigsministeren maatte dog gøre opmærksom paa, at en Mængde konservative Blade havde anerkendt Betydningen af hans Imødekommenhed.

Jørgensen-Gandløse fandt, at *Sonne* havde vist ringe Tillid til Amsraadene, naar han ikke tillagde deres Indflydelse paa Beskatningen — saaledes som den blev efter Kompromisforslaget — nogen Betydning.

Stilling frygtede, at Gennemførelsen af dette Forslag vilde give Mindretallene i Byerne ganske i de socialistiske Byraadsflertals Haand.

C. C. Andersen bemærkede over for *Madsen-Mygdal*, at han ikke havde sigtet Venstrereformpartiet for at have svigtet sit Program. Han havde kun paastaet, at Regeringen paa afgørende Punkter havde svigtet sit eget Lovforslag, og dette kunde næppe bestrides.

Rottbøll spurgte *Sonne*, hvori den konservative Garanti laa ved Delingen i Aldersklasser.

Sonne svarede, at den konservative Garanti laa i de ældre Vælgeres Mødenhed og Maadehold.

Indenrigsministeren replicerede kort til forskellige Talere. *Sonne* saa sikkert fuldstændig galt paa Sagen, naar han mente, at Vælgerne altid vilde følge det »radikaleste« Flertal i Kommunalbestyrelsen. Det kunde godt tænkes, at de vilde finde, at Byraadet havde været for flot, og at de vilde give deres Misfornøjelse Udtryk i Valget. Og hvis det saa endelig viste sig, at det »radikale« Styre fik Medhold, ja, saa er det da endelig ogsaa Vælgerflertallet, der maa have Afgørelsen, og ikke Kommunalbestyrelsen. Det var hans Forvisning, at den afsluttede Overenskomst, naar den kom til at virke i Praxis, vilde vise sig god og forsvarlig. *Sonne* havde bebrejdet Ministeren, at han ikke havde sluttet sig til Forslaget om Aldersklasserne, idet han sagde, at Ansvaret for, at der ikke kom nogen Løsning paa dette Grundlag, faldt paa Taleren. Hertil skulde han sige, at dette Ansvar, Ansvaret for, at den almindelige Valgret ikke blev forkludret, det paatog han sig gerne. Der var et stort, stort Flertal i Befolkningen, som nu krævede en Løsning af denne Sag, og over for dette Krav var de sande konservative Interesser bedst tjent med, at man fra konservativ Side gik Indrømmelsernes Vej.

Sonne tvivlede paa, at der var stort Flertal i Befolkningen for den her foreslaaede Løsning; der var lige saa megen Grund til at tro, at Flertallet foretrak en anden Løsning.

Derefter Afstemning (Højres Ændringer forkastedes med 34 St. mod 17. Venstres og de Frikonservatives vedtoges med 30 Stemmer mod 5 (Socialdemokraterne og Brandes). Ændringsforslaget om Skatteudskrivning vedtoges med 31 Stemmer mod 6. Forslaget gik til 3. Behandling).

Møde 26/2 1908. 3die Behandling.¹⁾

Madsen-Mygdal fandt ingen Anledning til at gentage sine Udtalelser fra 2. Behandling. Vi har sikkert Følelsen af, at Sindene er stemte til Alvor

¹⁾ Kilder: Sorø Folketidende 27/2 1908. — R. L. 1907/08 Sp. 853—87.

overfor den forestaaende Afgørelse. I de 26 Vintre, jeg har siddet i denne Sal, har jeg sjælden staaet overfor en Afgørelse, der var saa vigtig som denne. Resultatet kan blive skæbnesvangert for lang Fremtid. Jeg er vis paa, at jeg staa paa sikker Grund, naar jeg stemmer Ja, thi jeg er overbevist om, at denne Lov vil blive til Lykke for vort Folk. Kærnen i min politiske Ger-ning har altid været den almindelige Valgret, og ud fra dette Synspunkt er jeg tilfreds med Forslaget, selv om vi ikke opnaar alt, hvad jeg havde ønsket. Man er nødt til at vise Imødekommenhed, naar man vil naa et Re-sultat, og Loven byder saa store Fremskridt, at man maa hilse den med Glæde. Det er ogsaa en Lykke, at vi faar en Ende paa den langvarige Strid om denne Sag, og at Vejen banes for at frugtbart politisk Arbejde i Frem-tiden. Det giver Mod og Lyst til at tage fat paa mere, og vi trænger til at faa Ro til Arbejdet.

P. G. C. Jensen: Medens der næppe i Højre har været forskellige Menin-ger om, at det foreliggende Lovforslag er saa slet, at det aldrig burde ophøjes til Lov, eftersom det ikke sikrer Mindretallene i Kommunerne den fornødne Beskyttelse eller yder Skatteyderne betryggende Værn mod vilkaarlig Over-beskatning, har det vist sig, at der hos nogle Medlemmer af Partiet, væsentligt af Hensyn til udenfor Lovforslaget liggende Forhold, er fremkommet Betæn-kelighed ved at stemme mod Lovens Vedtagelse, saa at dens Forkastelse er bleven umulig.

Skønt vort Nej ved den endelige Afstemning over Lovforslaget altsaa ikke kan medføre, at Landet befries for en Lov, som efter vor Mening vil medføre fordærlige Følger af det kommunale Livs Udvikling, og som kun ét af de politiske Partier — nemlig Socialdemokraterne — har Grund til at glæde sig ved, maa jeg dog opfordre vore Meningsfæller til at stemme imod Lov-forslaget for at konstatere, at de er afgjorte Modstandere af dette, saaledes som det foreligger ifølge vore tidligere Meningsfællers — de Frikonservatives — Underhaandsforhandlinger med Regeringen og Venstre, uden at det har været vort Parti muligt senere at tilvejebringe Forbedring deri af nogen Betydning.

Frijs: Idet jeg ganske kan slutte mig til Madsen-Mygdals Udtalelse om Vigtigheden af at vedtage dette Forslag, anbefaler jeg at stemme for det.

C. C. Andersen: Det synes, som om ingen af Partierne er helt tilfredse med dette Forslag. Vilde det derfor ikke have været heldigst, om Regeringen først havde forelagt Forslaget for Vælgerne, inden den lader det træde ud i Livet som Lov. Vælgernes Dom vilde sikkert gaa imod Forslaget. Social-demokraterne vilde stemme imod Lovforslaget, fordi det indeholdt mange udemokratiske Bestemmelser.

Fr. Petersen (Færøerne) vilde stemme for Forslaget, dels fordi dets For-kastelse vilde føre os ud i en oprivende politisk Kamp, og dels fordi det indeholder to Principer — om den almindelige Valgret og om Kvinders Deltagelse i Valgene — som han gjerne vilde have ført ud i Livet snarest muligt.

Hey havde sluttet sig til sin Gruppe i denne Sag, fordi han fandt For-slaget i Hovedsagen antageligt, saaledes som det nu forelaa. Allerede ved sit Valg havde han forøvrigt forbeholdt sig ikke at slutte sig til Højre. For

Købstædernes Vedkommende var der naaet, hvad der kunde naas, men vigtigere var det, at en Forkastelse af Forslaget vilde medføre Følger, som han ikke turde paatage sig Medansvaret for. Dette var hans egentlige Grund til at stemme for Forslaget, selv om det langt fra gav Købstæderne, hvad de havde Krav paa.

Piper erkendte Afgørelsens Betydning. Det var den vigtigste Afgørelse siden Grundlovens Givelse. Det forbavtede ham, at et Forslag som dette kunde blive støttet af et konservativt Parti, og navnlig af en Mand, der som Hey særlig var valgt til at repræsentere Købstædernes Interesser, thi de »Sikringsbestemmelser«, der foresloges med Hensyn til Skatteudskrivningen, var ganske utilfredsstillende. Lægger man Magten i Hænder, som ikke er konservative, saa hører al Konservatisme op. — Højre er uskyldig i, hvad der nu er sket, og det er ikke med Partiets gode Vilje, at det ikke staa samlet i Dag. (Munterhed). Hvorledes kan iøvrigt Venstre gaa med til en Lov, der med Hensyn til Amtsraadene gaar imod det kommunale Selvstyre? Maaske haaber man paa Amtsraadene som Sikkerhed overfor de letsindige Sogneraad, men det er en forskrækkelig Letsindighed at ræsonnere saaledes, thi Amtsraadene vil altid blive nødt til at bøje sig for Sogneraadene. Loven er blottet for Fremsyn, giver ingen Garantier og sikrer ikke et fornuftigt Styre, men den beholder den privilegerede Valgret. Dette sidste er betegnet som en Cadeau til den menneskelige Dumhed; men hvem skal man gratulere, enten Giveren eller Modtageren af denne Cadeau? Forhaabentlig vil Folketinget give denne Lov en bedre Affattelse, end den har faaet her i Lands-tinget. Han haaber, det folkevalgte Ting vil forbedre Loven.

Rottbøll: Naar P. G. C. Jensen kalder Loven en slet Lov, saa burde Ord- førerskabet have været hos Estrup, thi han er Repræsentant for den Opfattelse, som gaar ud paa, at det mest konservative er at holde paa det bestaaende. Vi andre mener, at man bør følge med Tiden. Naar Højre stempler dette Forslag som slet, saa er det, Højre har foreslaaet, lige saa slet. Piper har opgivet Haabet om, at Bondestanden nogen Sinde kunde optræde konservativt, men det har vi ikke; derfor mener vi, at den af os foreslaaede Sammensætning af Amtsraadene er betryggende. Højres Forslag om Aldersklasserne er lige saa lidt betryggende som dens Spændetrojebestemmelser. i hvert Fald er Højres Kauteler ikke en Smule bedre end vore, og Højre har derfor ikke Ret til at betegne Loven som en slet Lov.

Sonne kunde henholde sig til sine Udtalelser ved 2. Behandling. Der var et Tidspunkt, da han haabede, at hans Afstemning kunde blive afgørende for Sagen, og han vilde da med Sindsro have taget Ansvaret; thi en uheldigere Løsning end den, vi nu har Udsigt til at faa, kunde næppe tænkes. Han vilde hverken direkte eller indirekte medvirke til en Løsning, der i hvert Fald ikke var at foretrække for Regeringsforslaget. (Hør!)

Indenrigsministeren mindede om, hvorledes Forholdene nu var i Byerne.

Ved Forslaget faar det størst mulige Antal Vælgere Lejlighed til at blive repræsenterede. Vi skyder ikke ved denne Lov Vælgerne over til Socialdemokraterne, men medvirker tværtimod til, at vi faar en god og alsidig Repræsentation i de kommunale Raad. Loven er et Værn mod Socialdemokraternes Enevælde, thi som det nu gaar, er det mange Steder umuligt for de andre

Partier at blive repræsenterede. Derfor kunde man ogsaa være sikker paa, at Loven vilde faa en god Modtagelse i Købstæderne. — C. C. Andersen ønskede Sagen frem for Vælgernes Dom, men den havde jo været for Vælgernes Dom paa Tusinder af Møder rundt om i Landet. Andersen bebudede ny Kamp om denne Sag, men han skal vogte sig for at tale paa de Tusinders Vegne, thi Tusinder og atter Tusinder Arbejdere vilde stille sig uforstaaende overfor hans Tale. For Socialdemokraterne og de Radikale er det rigtigt at kunne vedblive at benytte den Sag som Middel til at rejse en Klassestrid i Befolkningen, og det er ikke det mindste Gode ved Lovens Vedtagelse, at den hindrer Rejsningen af en ny Klassestrid. — Højre indtager ingen partimæssig Stilling, og trods den af P. G. C. Jensen afgivne Erklæring, hvis Indholds Rigtighed jeg betvivler, haaber jeg dog, at adskillige Højremænd vil undlade at stemme imod Loven. Højre kan ikke hindre Reformen, men højest udsætte den, og det eneste, man opnaar ved at forkaste Loven nu, er at føre Landet ud i en skæbnesvanger Kamp.

Jeg bringer paany min Tak for det Samarbejde, der har ført til Overenskomsten, ligesom jeg takker enhver, der bidrager til at faa Sagen løst. Jeg ser i Sagens Gennemførelse ikke blot Vindingen derved, at der kommer nyt Liv i den kommunale Udvikling, som ved Kvindernes Fremdragen herefter bliver bygget paa *Hjemmenes* Grund, men jeg ser den største Betydning deri, at Loven fremmer Folkets Ligestillethed og holder Klassestriden nede. Det er i det hele Regeringens Forvisning, at Forslagets Gennemførelse vil indlede en lykkelig Udvikling for Landet.

Hey bemærkede til Loven, at dersom Følgen af dette Lovforslags Forkastelse kun var den, at vi risikerede at faa Regeringens Valgretslovforslag, saa var Sagen ikke saa vanskelig. Men ... Virkningen vil blive af en ganske anden Art, der ikke blot vil spores inden for Valgretssagen; ... Virkningen vil ogsaa blive den, at vi vil faa Affattelsen af mange andre Lovforslag, som vi ikke kunne tiltræde, hvorimod vi ved at tiltræde dette Lovforslag vilde faa Lejlighed til at arbejde med ogsaa paa disse andre Lovforslag.

C. C. Andersen vilde modarbejde enhver Fastslaaen af den privilegerede Valgret. Han modarbejdede ikke Valgretten, men støttede Regeringens oprindelige Forslag.

Sonne vilde foretrække en Løsning med større Frisind og større Maadehold.

Carstensen var overbevist om, at hele Højre undtagen Fr. Petersen delte P. G. C. Jensens Opfattelse. Det var alene af Hensyn til Forsvarssagen, at han ikke stemte mod Forslaget; som Politiker var han ganske enig med sit Parti (Munterhed).

Stilling troede ikke, at Socialdemokraterne vilde faa Magten ret mange Steder, selv om den nuværende Ordning blev bibeholdt. Deres Regimente i Esbjerg virker afskrækkende.

Piper hævdede overfor Rottbøll, at Højres Forslag var mere betryggende end det foreliggende, der var saa galt, det kunde være.

Estrup mindede om, at han havde været villig til at udvide Kvindernes Valgret udover, hvad der her er foreslaet. Hans Konservatisme havde indskrænket sig til enkelte Punkter. Iøvrigt var det hans Overbevisning, at intet

vilde bidrage mere til at gøre Bønderne mere konservative end netop denne Lov, naar den har virket i nogen Tid.

Indenrigsministeren havde ikke villet tage Carstensen til Indtægt for Utilfredsheden med P. G. C. Jensens Erklæring, men kun anført en Kendsgerning. Til Stilling bemærkede han, at Forholdene i Esbjerg vilde medvirke til, at Loven blev godt modtaget i Købstæderne. C. C. Andersen vilde naturligvis ikke høste Utak, fordi han støttede Regeringens Forslag, men fordi han nu sammen med Højre søger at spænde Ben for en god Løsning af Sagen. Hvis han ikke tror, at Vælgerne formaar at gennemskue de Manøvrer, som Socialdemokratiet i denne Tid foretager, kommer han til at tro om igen. — Naar Estrup mente, at Loven vilde gøre Bondestanden konservativ, saa burde han netop af denne Grund stemme for Forslaget ;thi Højre har jo i lange Tider ønsket, at Bondestanden dog endelig en Gang maatte blive konservativ.

Rambusch kunde ikke modsætte sig Loven, thi den nuværende Tilstand blev mere og mere uholdbar. Hertil kom Hensynet til Forsvarssagen; han var ikke valgt særlig som Partimand, men først og fremmest som Forsvarsven. Da Loven imidlertid ikke tilfredsstillede ham i konservativ Henseende, kunde han heller ikke stemme for Forslaget.

Estrup: Jeg erkender, at den højtærede Indenrigsminister er berettiget til at gøre den Slutning, han gjorde. Naar man ønsker, at Danmarks Bondestand skal blive konservativ, og venter, at denne Lov, naar den vedtages, væsentlig skal bidrage til at gøre den konservativ, saa erkender jeg, at der er en vis Logik deri, men der er ét, der ikke maa glemmes, at bliver den konservativ, saa er det for silde for den at udøve den store Indflydelse, som den ellers kunde have haft. Hvad vil det forslaa, om alle Danmarks 60,000 Gaardmænd eller hvor mange det nu er, rykker frem endogsaa med Hustruerne under Armen og deres myndige Døtre? Hvad vil det forslaa overfor den umaadelige Vælgermasse, der nu skabes gennem denne Lov? — Man gik derefter til Afstemning, ved hvilken Lovforslaget vedtoges ved Navneopraab med 32 Ja mod 29 Nej. 2 svarede »stemmer ikke« og 1 var fraværende.

Ja svarede: Andersen-Nygart, I. Berthelsen, Breinholt, Broberg, Buhl, Dalgaard, Ejsing, Frijs, H. N. Hansen, N. Hansen, Hey, Th. Jensen, Ole Jensen, Jensen-Stengaarden, Johansen, Jørgensen, Koefoed, Kristensen, Lauridsen, Madsen-Mygdal, Møller, H. I. Nielsen, P. Nielsen, H. P. Pedersen, Jørg. Pedersen, Fr. Petersen, Rasmussen-Krøjerup, Reedtz-Thott, Rottbøll, Jens Sørensen, Sørensen-Egaa og Tesdorff.

Nej svarede: Ahlefeldt-Laurvigen, C. C. Andersen, Bramsen, Brandes, Christiansen, la Cour, Døcker, Estrup, Goos, Høst, Har. Jensen, P. G. C. Jensen, Johnsen, Levinsky, Lunn, Matzen, Moltke-Bregentved, Moltke-Lystrup, Nordby, Pagh, Holger Petersen, Piper, Niels Rasmussen, Scheel, Schultz, Sehested, Sonne, Stilling og Tolderlund.

»Stemmer ikke« svarede Carstensen og Rambusch.

Fraværende var Alfr. Hage.

Sagen gaar nu til Folketinget.

Folketinget.

Møde 24/3 1908. 1ste Behandling.¹⁾

Indenrigsministeren anbefaler varmt Thinget at vedtage denne Lov, saaledes som Landstinget har vedtaget den, og han erindrer om, at intet af de andre fremkomne Forhandlingsgrundlag har kunnet anvise en farbar Vej. Han gennemgaaer dernæst udførligt de Ændringer, der er sket med Loven, siden Folkethinget sidst vedtog den og udtaler sin Forvisning om, at Thinget vil modtage dem alle. Det er særlig Bestemmelsen om andet Aars Ophold i Kommunerne som Betingelse for at faa Valgret, som de Radikale og Socialisterne retter deres Kanoner imod, men det er ganske urigtigt, at dette skulde være en social Uretfærdighed. En Undersøgelse i de enkelte Byer (Ministeren tager Frederikssund og Aalborg) viser, at dette er ganske urigtigt. Hvis der var noget saadant i Vejen med denne Bestemmelse, vilde de heller næppe i Norge blive staaende ved Fordringen om fulde to Aars Ophold uden ringeste Protest fra nogen Side. Et andet angrebet Punkt er Bestemmelsen om Skattebevillingsretten. De Angreb, der var rettet mod det, har vist sig ualmindelig daarligt begrundede. Det er nok her at minde om, at Højre hævder, at den her liggende Betyggelse ikke betyder det allerringeste, medens Socialisterne tvært imod fremstiller det som et snærende Baand paa det kommunale Selvstyre. Den til denne Bestemmelse knyttede Opløsningsret vil i høj Grad bidrage til at vække Vælgernes Ansvarfølelse og Forstaaelse af de kommunale Opgaver. Man har sagt med Rædsel: Sæt nu, at Landstinget ved at nægte Tilslutning til en Lov kunde fremkalde en Folketingsopløsning! Ja, sæt en Gang! Ministeren kan nu ikke se nogen Ulykke i en Ordning, hvorefter Landstinget kan det, naar det saa føjes til, at Folkethinget efter at have været stedt for Vælgerne atter kan vedtage det paagældende Forslag og nu med fuld Lovkraft straks. Forresten nærer han ingen Tvivl om, at Loven vil sammensætte Aamtsraadene saaledes, at det i dem bliver de ganske almindelige sognekommunale Synspunkter, der kommer til at afgøre alle Sager. Ministeren forsvær Indførelsen af Forholdstalsvalgmaaden — ogsaa ved Valget af de 4 Raadmænd i København; derved vil der altid bevares god Kontakt mellem Magistraten og Borgerrepræsentationens antagelig skiftende Flertal. Den store Befolkning i By og paa Land vil — stoler han sikkert paa — vise sig den Tillid værd, som denne Lov er et Vidnesbyrd om; Loven vil i Kommunerne fremavle god og sund Økonomi. Han giver nu en Skildring af Forligets Vedtagelse i det andet Thing og raillerer over det bagefter opfundne mærkelige Krav om, at han skulde have protesteret mod den Begrundelse, Carstensen og Rambusch gav af deres Afstemning. Dette kunde paa ingen Maade falde ham ind; thi selv om han har understreget, at der ikke til denne Sag er knyttet Aftaler om Gennemførelse af nogen anden, saa er han dog ganske enig med de to Højremænd om, at Vedtagelsen af denne Sag udelukker en bitter politisk Kamp og giver gode Arbejdskaar ved Gennemførelsen af andre vigtige Sager, deriblandt Forsvarssagen. Resten af Landstingets Højre angriber han i haarde Ord for deres negative Mod-

¹⁾ Kilder: Sorø Folketidende 25/3, 26/3, 27/3, 28/3 1908. — R. F. 1907/08 Sp. 6137--94, 6195--6312, 6319--64444.

stand og Gaaen »paa Æventyr« med Socialister og Radikale. Det er dog blot, hvad man er vant til, og hvad han har ventet. Mere Grund til at blive forbløffet faar man ved at se paa de to sidstnævnte Partiers Standpunkt, se dem sammen med Højre forsøge paa at spænde Ben for den største Udvidelse af Folkestyrets Selvstændighed siden Grundloven (Hør!). Disse to Partier kræver, at Regeringen skal føre Kamp i denne Sag og glemmer, at Socialdemokraterne i sin Tid gik med til et Tilbud om tre Sognedelegerede til Amdsraadsvalg, og at Fogtmann havde manet til ikke at gaa imod Landstinget med Kamp i denne Sag, da det vilde samle al Konservatisme i Landet til Modstand. Og de sagde det *efter* at have set, hvor meget der var vundet gennem fredelig Forhandling. Naar saa meget kan naas uden Kamp, vilde Kampen være et rent Forræderi mod de demokratiske Krav, som i denne Sag ikke var bleven skudt til Side, men tværtimod strammede. Det glæder ham, at Folkethinget nu kan gennemføre den almindelige Valgret blot ved for sit Vedkommende at vedtage denne Lov, og han anbefaler derfor at vedtage den uændret (Bifald!).

A. Nielsen erindrer om, at det første Valgretsforslag, Regeringen fremsatte, ikke indeholdt noget om Valgret til gifte Kvinder og Tyende. Men alligevel erklærede baade hele Venstre og Socialdemokraterne, at de vilde stemme derfor. Ganske vist sattes de to Ting ind i Loven ved 2. Behandling, men det skete under den tydelig udtalte Forudsætning (som ingen af Parterne modsagde), at paa de Punkter skulde denne store Sag ikke gaa under, hvis Landstinget gjorde Modstand. Det viste sig første Gang i det andet Thing, at Højre og de Frikonservative stod sammen og var enige om at fastholde endogsaa en skærpet Vælgerklassedeling, ligesom de modsatte sig Valgretten til gifte Kvinder og Tjenestefolk, og da Landstinget næste Gang fik Loven op, lagde det den helt bort for først ved det forestaaende Valg at høre Vælgerne. Disse gik Sagen *mod*, og nu skilte Højre og de Frikonservative sig. Han vilde straks sige, skønt han forudser Angreb paa dette Punkt, at i Fællesudvalget blev der saa længe som muligt ført aaben og loyal Forhandling, hvortil alle Partier kunde have sluttet sig. Men det frugtede som bekendt ikke. Suppleringsvalgene sidste Aar gav Venstre Fortrøstning til nyt Arbejde, og Resultatet af dette er det, som nu foreligger i en Skikkelse, om hvilket det vides, at den vil faa Thingets fulde Tilslutning. En hjertelig Tak skal Indenrigsministeren have for den udmærkede Maade, hvorpaa han i det andet Thing har ført de vanskelige Forhandlinger (Hør!). Det Skel, der skulde slettes, er borte, naar denne Lov er vedtagen. Saa har Mand og Kvinde, Godsejer og Godsejerfrue, Gaardmand, Arbejder og Tjenestepige, rige og fattige, hver sin meget betydende Stemme. Det er ikke et Fremskridt, et Skridt bort fra det bestaaende og henimod Maalet — det er Maalet selv. Dette er Kærnen — Skallerne kan andre slaas om, som de vil. Sogneraadene vil blive sammensat ganske efter den lige og almindelige Valgrets Krav, og i Amdsraadene vil de samme Sogneraad besætte 7 af 10 Pladser. Vil man saa spørge, om det rene Princip, saa maa det være nok at genspørge: staar denne Lov ikke fuldt paa Højde med Loven af 1903, som Socialdemokraterne var villige til at stemme for, skønt den ingenlunde traadte frem som et Ultimatum? Mod den nu foreliggende Lov vil Socialdemokraterne afgive deres

Stemme under Henviſning til Princippet. Men hvad vil mon Kvinderne ſige til dem for det, — og Tyendet?

Vil de ogsaa billige, at deres Valgret forkaſtes, fordi man ikke kan berøve Amsraadene $\frac{3}{10}$ privilegeret Valgret. Ved ſidſte Behandling af denne Sag har Poul Chriſtens afleveret den Paastand, at Gaardmændene her har forraadt Huſmændene. Større Uſandhed er aldrig talt i den danſke Rigsdag (Hør!). Men i det hele vil han ſpørge: hvor er det Land, der har en friere Kommunalforfatning end Danmark efter denne Lov? Han ſluttes med en ny Lykønskning til Regeringen og ſpecielt til Indenrigsministeren for denne Lovs Gennemførelſe og en Bemærkning om, at han ikke miſunder dem deres Stilliſg, ſom ſtemmer mod den (Hør!).

Fr. Borgbjerg begynder ſit lange Foredrag med at raillerede over Længden af A. Nielsens og Miniſterens Taler. Det er en daarlig Sag, de forſvarer, ellers kunde de ikke ſet ſig nødsaget til at bruge ſaa mange Ord og ſkrue deres Tale ſaa højt op. I denne Sag er der intet Maal naaet; tværtimod er Sagen grundig forfulket, og man har undveget Kampen, ſkønt man i ſin Tid ſaa ſtolt ſagde: Vi ſøger ikke Kampen, men vi flyer den heller ikke. At Hørdum i ſin Tid har ønsket Regeringen Styrke til at føre denne Sag igennem, er rigtigt nok. Han er ſyg i Dag, men han har bemyndiget Taleren til at ſige, at det gjaldt ikke denne Løsning af Sagen. Den kan han ikke ſlutte ſig til. Stedse har Venſtre ſagt, at det vilde ſtaa paa den almindelige Valgrets Grund; men hvor er det nu henne? I hvert Fald ikke paa den. Nu ſtaar det og vil gennemføre en Lov med privilegeret Valgret, en Lov, ſom lader en Godſejer veje Tusinder af andre op i Kraft af Ejendomsbeſiddelse. Det er en ulige Valgret, ſom man ved anden Behandling vilde belyſe ved en Række Ændringsforſlag. Det er ſandt, at Loven byder paa forskellige Fremſkridt, men de er købt med Tilbageſkridt paa andre Punkter. Et af de værſte er Kravet om de to Aars Ophold i vedkommende Kommune, hvorved Tusinder, der nu har Valgret, vil miſte den (Modſigelse) — alene i Aalborg over 1000! Man ved nok, hvad man her gør, ved nok, at det rammer de mange Arbejdere, ſom maa ſkifte Opholdsſted ſaa hyppigt, ſom Arbejdsbetingelſerne kræver det, og at det berører Tjenſtefolkene den ſamme Valgret, ſom Loven giver dem. Beſtemmelſen om Forholdſtalsvalg til Raadmandſpoſterne i København vil føre med ſig, at Højre vil kunne gennemføre ſit Flertal indenfor Magiſtraten, ſelvom Socialdemokratiet faar Flertal i Borgerrepræſentationen. Den faſtſlaaede Oplyſning af Kommuneraadene er en ren Forfulkning af det i ſig ſelv gode Referendum. Man venter ved det at faa Folk til at blive nervøſe og bange for nye Skatter og til at ſtemme konſervativt (Munterhed). Mange Steder har man en mere fri og ſelvſtyrende Kommunalforfatning end den, der her faſtſlaas; han nævner Svejts og Amerika og i viſſe Henseender en Række andre Lande. Amsraadenes Sammeſætning er et rent Bedrag mod ...

Formanden: Det er et for ſtærkt Udtryk!

Borgbjerg: Det kunde endda have været ſin Sag, hvis man her havde optraadt aabent og ærligt. Men her er man gaaet frem paa en lumſk og underfundig Maade ...

Formanden: Borgbjerg bruger altfor ſtarke Udtryk!

Borgbjerg: I et Amsraad paa 8 Mand er der ikke noget i Vejen for, at et Mindretal kan faa Magten ved Hjælp af den kongevalgte Amtmand. Dette er en listig og underfundig Ordning; det er let at forstaa, at de Ord, der skal forsvare den, bliver mange og buldrende (Latter). Hvad Anders Nielsen i sin Tales Slutning siger om Kvindernes Vilje, er ganske forvrænget. For Kvinderne vil Valget være: denne Lov eller Regeringens oprindelige, halv eller hel Valgret. Og saa vælger de selvfølgelig den hele. Hvis hans Fæller ikke protesterede til det sidste mod denne Lov, var de deres demokratiske Principer utro (Latter). Man *kunde* godt have gennemført en mere demokratisk Lov end denne; det er indrømmet baade af »Berlingske Tidende«, »Nationaltidende« og Blade af Regeringens egen Presse. Men det er ikke Mænd, men Klude, der har staaet i Spidsen . . .

Formanden: Dette Udtryk kan ikke passere.

Borgbjerg: Højre havde en *Mand* i Spidsen i sin Tid. Han turde bryde Forfatningen, Venstre ikke engang *bruge* den. Den hele Lov hviler paa Partiets Mistillid til Folket. »De Kauteler, de Herrer her har accepteret: Forholdstalsvalgmaaden, anvendt paa den Maade, jeg her har karakteriseret, Bevarelsen af den privilegerede Valgret til Amsraadet, de to Aar, der stryger Masser af nuværende Vælgere, mange Kvinder, Tyende o.s.v., Indskrænkninger af det kommunale Selvstyre o.s.v., hvad er det altsammen andet end Udtryk for Mistillid til Vælgerne? Man maa have Amsraadene til at passe paa og Regeringen til at passe paa. Der er ingen Tillid til Vælgerne eller til det kommunale Selvstyre.« (Forliget) vil derfor nærme Gaardejerne til Godejerne og gennemføre den konservative Samlingspolitik. Nu *efter* Forliget er det Landstinget, der staaer stærkt, og Regeringen, der har solgt sit Program. Den maa nu i de kommende Love bøje sig endnu mere for et saa elendigt og bundraaddent Parti (Latter).

Formanden ringer med Klokkeren.

Borgbjerg slutter med en ny Protest mod Forliget og en Bebudelse af, at Kampen for den fulde, lige, almindelige Valgret uden Kauteler af noget Slags skulde blive ført videre efter dets Vedtagelse. »... den lige og almindelige Valgrets fuldstændige Gennemførelse uden Afslag og Kompromisser i hele vort kommunale og hele vort politiske Liv... kæmpe vi videre for, og vi rejse et nyt Flertal, og dette Flertal ligger og venter derude, og det behøver blot Oplysning, en forfriskende Regn, saa vaagner det og melder sig. De Tusinde, Titusinde og Hundredetusinde Tjenestefolk, de Tohundredetusinde Husmænd, alle Landarbejdere, de smaa Næringsdrivende i By og paa Land og de Hundredetusinde organiserede Byarbejdere, alle disse ere hver for sig de mange, og den Dag, de mange forene sig med de mange, saa ere de de fleste, og den Dag nærmer sig, og den Dag bane de Herrer selv Vejen for ved dette Forlig, som de Herrer ville gennemføre. Vi nedlægge vor Protest derimod, vi anerkende det ikke, vi gaa videre ud i Befolkningen og rejse Kampen for Kravet om dette Forligs Dannelse, Kuldkastelse, indtil den lige, almindelige Valgret har sejret her i Landet i Sogn, i Amt og i Stat.«

A. Nielsen minder under Medlemmernes Munterhed om, at naaar Borgbjerg »besværede sig over mit Foredrag, var det, fordi han havde Følelsen

af, at jeg vilde trænge ind paa hans Gebet, vilde fratage ham hans Privilegium paa at tale højt og skarpt.«

Borgbjerg: Hvis de Herrer havde staaet som Sejherrer nu, havde de kunnet nøjes med 5 Minutter, og jeg kunde da ogsaa have gjort det og vilde have gjort det. Jeg vilde have ønsket Regeringen til Lykke dermed! Nu staaar vi som Modstandere, nu maa jeg tage op, hvad de Herrer have sagt i deres lange Taler, og jeg har brugt akkurat den Tid til at imødegaa dem, som de selv have brugt til deres Taler. Men Kampen føres videre ude paa Valgtribunerne.

N. Andersen er noget forbavset over at se Ministeren og hans Partis Ordfører udfolde saa højstemt Begejstring for et Valgretsforslag, hvis Hovedegenskab er, at det ene kommer den Befolkningsklasse til Gode, som Socialdemokraterne paastaar at de specielt repræsenterer. Man gaar jo nemlig bort fra den gamle Ordning, hvorefter Hovedindflydelsen i Kommunerne ligger hos dem, der bærer Hovedparten af Byrderne. Han tilbageviser Ministerens Udtalelse om, at Højre ikke har villet Reform paa dette Omraade som ubeføjet og henviser til Højres gentagne Valgretstilbud. Paa den anden Side staaar Borgbjerg og kræver lige og almindelig Valgret uden Kauteler eller Indskrænkninger af nogen Art. Han vil ikke nægte, at Regeringen har nogen Skyld i, at Borgbjerg finder Angrebspunkter i denne Lov. Han finder det rimeligt og naturligt, at der ved en saadan Reform indsættes Kauteler til at sikre en sund Udvikling af det kommunale Liv, men giver ikke meget for de her fastslaaede, saakaldte Kauteler. Af disse nævner han først Forholdstalsvalgmaaden. Den er fortræffelig til politiske Valg; alle Folk bekende sig nu til et politisk Parti. Men i Kommunerne er han slet ikke begejstret for den. Der staaar man ikke delt efter saadanne bestemte Linier, og gennemført, som den her fremtræder, vil den ude i Landkommunerne føre megen Vanskelighed, Splid og Vrøvl med sig. Bestemmelsen om de to Aars Ophold i Kommunen finder han god og ganske fri for ethvert Skær af Uretfærdighed. Det er dog saa ganske naturligt, at man venter med at give de ny tilflyttede Folk Valgret, til man har nogen Vished for, at de har lært Kommunens Forhold en Smule at kende. Lovens § 22, der sætter Grænsen for Kommunernes Ret til Skatteudskrivning, er han i Modsætning dertil bestemt mod. Som almindeligt Kautel er den uden al Værdi, ja har mindre end ingen Værdi. Men ved Siden deraf er den — og heri har Borgbjerg Ret — en Indskrænkning i det kommunale Selvstyre. Men dette bør ikke begrænses paa den Maade. Sikkerheden skal søges i, at man søger at faa Sogneraadene sammensat paa en god og forsvarlig Maade. Borgbjergs Angreb paa den privilegerede Valgret, der bibeholdes ved Aamtsraadsvalg, var overordentlig overdrevet. Men det er meget *uklogt* at beholde denne lille Stump privilegeret Valgret, naar alt det andet bortfalder. Den er kun af saare ringe Værdi som Sikkerhedsbestemmelse, men alligevel vil Socialdemokraterne jo benytte den til at fortsætte den Valgretskamp, som dog gerne skulde høre op. Han viser ved et Eksempel, hvorledes Aamtsraadet vel kan afstedkomme en Sogneraadopløsning paa et bestemt Bevillingsspørgsmaal, men maa give efter, naar blot Socialdemokraterne faar opbudt alle Vælgere, der som værende under Grænsen for det frie Skøn, kan slippe for den forhøjede Skattebyrde, og finder det højt

utiltalende, at Stadfæstelsen eller Omstødelsen af en overordnet Autoritets Afgørelse saaledes lægges i selve den underordnede Institutions Haand. Selv om det er Helligbrøde at røre ved denne Lov, vil han ved 2. Behandling stille Ændringsforslag som et sidste Forsøg paa at faa gennemført de Forbedringer, han maa anse som ganske nødvendige. Til Gengæld er han villig til at give Afkald paa nogle af de som »Kauteler« betegnede Bestemmelser. Naar han gør dette Skridt, er det, fordi han ikke ser saa lyst paa Forholdene som Ministeren; han tør ikke nære den Forvisning, at den sunde Sans og gode Økonomi vil blive ledende under denne Lov, og begrundet denne Opfattelse paa sit Kendskab til de socialdemokratiske Arbejderføreres Afmagt overfor deres egne Folk. De kunde ikke i de afgørende Øjeblikke styre disse eller faa dem til at respektere Overenskomster eller indse, at selv med en stærk Organisation i Ryggen kunde man være nødt til at vise Imødekommenhed.

Han antyder, at meget vilde være opnaaet ved Bestemmelser, hvorved de ældre, besindigere og de, der har Familie at sørge for, fik større Valgret end de helt unge. Af Hensyn til sit Eftermæle hos Børn og Børnebørn vilde han gøre et sidste Forsøg ved at stille Ændringsforslag, idet han følte sig forvisset om, at det skulde blive erkendt, at det var et farligt Spring, man her var ved at foretage. Som Misdæder mod Efterkommerne vilde han betragte sig, hvis han gik med til denne Lov uden at forsøge noget saadant.

Indenrigsministeren mener, at han ikke har talt for haarde Ord om Højre; dette havde været ganske uvilligt, indtil den Dag kom, da Venstre havde tvunget det til at forhandle om Sagen. Ministeren understreger N. Andersens Udtalelse imod den sidste Rest af den privilegerede Valgret. Det var jo den, Højre altid havde kæmpet for.

A. Nielsen paapeger Uoverensstemmelse mellem N. Andersens Stilling i Aar og i Fjor.

N. Andersen: Det er Begivenhederne, der tvinger mig til at gaa et Skridt videre end da. Til Ministeren bemærker han, at han ikke kan modtage nogen Bebrejdelse for, hvad Højre har gjort for 30—40 Aar siden.

Ministeren: Ogsaa langt senere har Højre stillet sig ganske afvisende i denne Sag.

Møde 25. Marts 1908.

Poul Christensen begyndte med at udtale, at Nerven i alle Venstres Valgretsforlag havde været den lige og almindelige Valgret, selv om der nu og da — bl. a. ogsaa fra gamle Bergs Side — var faldet Ord, der gik lidt udenfor dette. Men disse Udtalelser betød kun lidt — og de var fremsat under Højre. Nu var det noget andet. Havde Berg nu levet, vilde han ikke have stemt for Valgretsforliget, og han vilde have haft Ret til at tvivle om Bønderne. A. Nielsen havde i sin Tid skarpt angrebet Sloth, fordi denne anbefalede lige og almindelig Valgret til Sogneraadene og privilegeret Valgret til Amsraadene. Nu stod A. Nielsen selv og gjorde akkurat det samme. Forslaget var et Misfoster, en Krøbling, fremgaaet af det intime Samliv mellem de store og de smaa. Men naar de spiste Kirsebær sammen, var det de smaa, der fik Stenene i Øjnene. Efter denne Indledning angreb han udførligt For-

slagets enkelte Bestemmelser, saaledes Bopælsbestemmelsen, der *aldrig* vilde berøve de store deres Valgret, men vilde betage Masser af de smaa den. Kun overordentlig faa Tjenestefolk vilde faa Valgret efter denne Lov paa Grund af denne Bopælsfordring. Som et særligt Angreb paa Bestemmelserne om Valgretten til Amdsraadet paastod han, at Godsejere med flere Bopæle vilde kunne stemme i flere Amdsraadskredse, Udenrigsministeren saaledes baade i Præstø og Maribo Amter. Forliget var et stort Løftebrud, og det vilde hævne sig paa sine Ophavsmænd, naar den uundgaaelige Kamp kom, da alt, hvad der fandtes af virkelig Frisind, vilde slutte sig sammen. Ikke Fred, men Kamp vilde denne Lov føre med sig; det skulde man faa at se. Foreløbig vilde han ved 2. Behandling give de Medlemmer, der vil, Lejlighed til at stemme for en mere demokratisk Reform.

Kl. Berntsen mindede om, at det i Gaar var 60-Aars Dagen for Dannelsen af Martsministeriet. Efter en lille Oversigt over den almindelige Valgrets skiftende Kaar siden da, vendte han sig til denne Lov, hvorved den almindelige Valgret vilde blive knæsat i alle By- og Sognekommuner. Poul Christensen havde sammenlignet dette med, hvad der skete i 1866. Men saa vidste han slet ikke, hvad der da skete (Hør!). Da skete der et Tilbageskridt. Han og hans Partifæller kunde paa det bedste anbefale denne Lov, der slettede Skellet mellem Kommunevælgerne i By og paa Land, og han kunde gøre det kort. Borgbjerg havde jo oplyst i sin meget lange Tale — ja, Poul Christensens var jo næsten lige saa lang — at en god Sag behøvede man ikke mange Ord til at forsvare. *Nogle Bemærkninger* skulde han dog fremsætte. Og her dvælede han først ved den formodede gode Virkning, det vilde have paa mange kommunale Omraader at faa Kvinderne med i de kommunale Raad. Lige saa glad var han ved Forholdstalsvalgmaaden. Det absolute Fler-talsherredømme var i Kommunerne lidet heldigt, og Forholdstalsvalgmaaden vilde kunne afstedkomme sunde og nye Delinger i Raadet. Idet han gik over til at tale om Amdsraadsvalgene, udtalte han, at denne Lov ikke slettede Skel, men ...

Poul Christensen og Slengerik: Hør, hør, hør!

Berntsen: Forbavser det d'Hrr.? Det ved dog ellers ethvert Barn. Skellet er ikke slettet, men flyttet. Men det er flyttet i den rigtige Retning.

Poul Christensen: Hvad siger Lovel til det!

Berntsen: Lad det ærede Medlem om det! Han forsvarede derefter den saakaldte Opløsningsparagraf ud fra det Synspunkt, at det dog altid maatte være rarere for det folkevalgte Raad at appellere til Vælgerne fremfor til en højere Myndighed. N. Andersen vilde jo nu stille Forslag om en ændret Sammensætning af Amdsraadene. Det var for sent, hvorfor havde Højre ikke gjort det for længe siden? (Hør!) Det vilde se underligt ud nu at gøre Overbud; vilde de det, skulde de have gjort det i Fjor. Nu var det for sent; nu var det Tiden til at stemme, og han vilde anbefale at vedtage Loven uforandret.

C. Reventlow kaldte Forliget »det Frijs'ske« og føjede ikke Bergs Navn til — af Hensyn til Ministeren (Munterhed). Han stod nu overfor Spørgsmaalet, om han kunde godkende de frikonservatives Handlemaade og det opnaaede Resultat i denne Sag. Og det kunde han ikke. I Stedet for den

værdiløse Rest af privilegeret Valgret skulde man have bevirket en videre Garanti ved at indføre større Valgret for de ældre og mere indsigtfulde, saaledes som den fandtes i den første Grundlov. Det var nu en Gang ikke det samme at dele Vælgere efter Indsigt som at dele dem efter Vægt. Den bevarede Rest af privilegeret Valgret var en Blindtarm, som der nok snart vilde gaa Betændelse i, og som man da tvunget af den fortsatte Agitation maatte operere væk.

A. Nielsen: Det vil blive en let Operation.

C. Reventlow: Vil den blive let? Det vil vist glæde Grev Frijs at høre A. Nielsen udtale dette. Fra hvad Side man end saa dette Arbejde, maatte man komme til det Resultat, at det var saa slet som muligt, og han kunde ikke erkende, at man ikke kunde være gaet ad nogen anden Vej. Naar Regeringen var villig til at opgive sit dyrebare Princip — den almindelige Valgret, — for det, der her var naaet, kunde den heller ikke have afslaaet et Tilbud som det af ham skitserede. Der var ingen Kamp blevet over det. Dette Forslag var Dødsklokkernes Kimen over Gaardmændenes kommunale Magt. Han kunde have ønsket den en skønnere Død og vilde hellere stemme for Regeringsforslaget end for dette Forslag. Idet han erindrede om, at Forsvarssagens Skygge havde været kastet over denne Sag og havde været brugt til at føre den igennem, advarede han Regeringen imod at benytte Forsvarsagen til at føre andre Sager igennem med. Han — der var en Modstander af det yderste Højre og Socialdemokratiet (Latter!) — maatte stemme imod denne Lov.

N. Andersen: Efter at Kl. Berntsen i Dag har udtalt en Bemærkning om en Plan, han har haft om at lade Skatteyderne til Amtet, med andre Ord Grundejerne, besætte Amsraadene, er jeg tilbøjelig til at tro, at vi godt kunde have mødtes sidste Aar. Men hvorfor sagde Berntsen ikke noget om den Sag i Fællesudvalget? Der skjulte han den saa godt, at Taleren aldeles intet havde hørt. Berntsen var en af dem, som Taleren med Glæde modtog gode Raad af. Men skulde Raadene frugte, maatte de komme før Handlingen, saa man kunde rette sig efter dem (Hør!).

A. Nielsen omtalte Reventlows Billede med Blindtarmen, der skulde opereres bort, fordi der gik Betændelse i den. Ja, hvis den bibeholdte Del af den privilegerede Valgret ude i Livet skulde komme til at føre til Gnidning, vilde en Operation blive nødvendig og blive let. Han troede blot ikke paa de slemme Spaadomme om den kommende Gnidningsmodstand, men derimod, at den Tilstand, der her skabtes, var saa god, at den vilde kunne bibeholdes en rum Tid.

Berntsen: N. Andersens Udtalelse tydede paa, at der var en daarlig Kontakt mellem Højres Rigsdagsmænd, thi ellers maatte Andersen vide, hvad min Tanke m. H. t. Amsraadene var gaet ud paa. Det var nemlig fremsat i Fællesudvalgets Underudvalg, hvor det gamle Højre var repræsenteret. Det var da Højres Medlem dør, som havde undladt at meddele Sagen til sit Parti. I al Almindelighed skulde han udtale, at det ikke var hans Sag at give Højre gode Raad; han bebrejdede kun dette Parti, at det først nu vilde gøre Overbud.

C. Reventlow ønskede at vide, hvad A. Nielsen mente om den privilege-

rede Valgret til Amsraadet som Garantibestemmelse. Havde den nogen reel Værdi?

A. Nielsen fandt, at det ikke tilkom ham at føre Forsvar for den. Det var ikke Venstres Forslag, men kun et Krav fra anden Side, som hans Parti havde imødekommet.

Reventlow mente, at det dog havde sin store Betydning at faa at vide, hvad *A. Nielsen* mente derom.

A. Nielsen henviste i den Henseende *Reventlow* til Forslagets Fædre.

Poul Christensen: Forslaget var jo stillet af *A. Nielsen* selv (Munterhed!).

Borgbjerg var meget forbavset over, at man i denne Sag skulde ende ved, at Regeringens Ordfører ikke vilde udtale sig om et af de vigtigste Punkter i hele Loven.

A. Nielsen fandt det fremdeles ham ivedkommende, hvad Værdi der fra konservativ Side set kunde tillægges de privilegerede Amsraadsvælgere. Fra Venstres Side havde de ikke en saa afskrækkende Betydning, at man ikke skulde kunne stemme derfor. Forresten tillagde *N. Andersen* den jo heller ikke nogen Værdi.

N. Andersen havde haft megen Interesse af at følge dette Replikskifte om et Spørgsmaal, som man heller ikke i Landstinget havde kunnet faa Svar paa. Det havde dog sin Betydning at faa at vide, om man vilde vedblive at opretholde den privilegerede Valgret eller man vilde lade den falde, saa snart der rettedes et Stormløb mod den. Dette fik man ikke Svar paa. Men naar man ikke kunde faa en saadan Garanti, maatte man hellere lade være at lade det blive til Lov.

Borgbjerg vilde spørge, hvem det var, som i denne Sag skulde føres bag Lyset (Latter), de Frikonservative eller Vælgerne. Han var bange for, at det ikke var de første, hvad der ikke vilde have bedrøvet ham. Man havde jo før set Slyngler komme op at slaas. (Uro!)

A. Nielsen erklærede som sin Mening, at den hele Sag var saa klar, at der ikke kunde være Tale om at føre nogen bag Lyset. Alle vidste godt, hvem det var, der havde forlangt den privilegerede Valgret. Hvis de nye Amsraad skulde — hvad han altsaa ikke troede — blive en Hemsko paa den kommunale Udvikling, var det klart, at den privilegerede Valgret maatte afskaffes.

Formanden haabede ikke, at *Borgbjerg* ved sit uheldige Udtryk havde sigtet til bestemte Personer.

Borgbjerg: Nej, det var kun en almenyldig Sætning.

Indenrigsministeren ønskede til *N. Andersen* at gøre den Bemærkning, at han erindrede, at *A.* sidste Aar takkede Regeringen, fordi den vilde beholde den lille Rest af privilegeret Valgret. Og nu fandt han det saa ganske uklogt. Det Spørgsmaal, som *N. Andersen* erklærede, at han ikke havde kunnet faa Svar paa (om Betydningen af den privilegerede Valgret) havde Taleren fuldstændigt og klart besvaret i Landstinget, og ingen havde indvendt noget derimod. *Ministeren* nærede den Tro, at det hele vilde virke godt, og at der i en lang Fremtid ikke vilde opstaa Stridigheder om den her foreslaaede Valgordning.

Borgbjerg spurgte, hvem der da skulde afgøre, om Loven virkede godt eller daarligt.

N. Andersen erindrede godt, at han sidste Aar udtalte sin Paaskønnelse. Men efter at der nu var fremsat bestemte Spørgsmaal om, hvorvidt det var Meningen ogsaa i Fremtiden at opretholde den privilegerede Valgret, og der intet Løfte var givet i den Henseende, vilde han hellere, at man kom af med den straks.

A. Nielsen vilde hidsætte et Eksempel for *Borgbjerg*. Hvis det i en Amtsraadsreds kunde ske, at 18 af 100 Søgneraadsdelegerede imod de 82's Ønske gik sammen med de selvskrevne Vælgere og dannede et Amtsraad, der gik mod de 82's kommunale Tanker og Krav, saa vilde den privilegerede Valgrets Bestaaen kun være et meget kort Tidsspørgsmaal.

Borgbjerg spurgte Ministeren, om han vilde fremsætte Forslag til den privilegerede Valgrets Afskaffelse, hvis det viste sig, at et Mindretal kunde blive til Flertal i Amtsraadet.

Indenrigsministeren udtalte overfor *N. Andersen*, at der ikke i Landstinget havde været stillet Krav med Hensyn til Bevarelsen af den privilegerede Valgret i Fremtiden. Han vilde ikke komme ind paa *Borgbjergs* kunstige Regnestykker. I det praktiske Liv vilde nærværende Lov nok virke godt.

A. Nielsen vilde pege paa, at Folketinget aldrig i det Tilfælde, han fremdrog, vilde gaa med til at holde med de 18 mod de 82.

Borgbjerg: Dette kunde lidet nytte, naar Landstinget sagde noget andet.

Svejstrup holdt derefter en Tale, hvori han kraftigt støttede denne store Udvidelse af Valgretten. Den var saa gennemgribende, at han vilde vægre sig ved at tro, at Socialdemokraterne, hvis de stod med Magten i Dag, vilde stemme imod den. Ganske særlig udtalte han sin Glæde over, at Kvinderne nu fik Valgret; det vilde paa mange Felter øve den bedste Indflydelse paa vort kommunale Liv. Han vilde erindre om, at det vel var Berg og Bajer, som begyndte med at agitere for den Sag. Da den i 1903 kom frem i Tinget, talte baade Høgsbro og Hørdum for Kvindernes Ret; men ved 2. Behandling, da der skulde stilles Ændringsforslag, var Høgsbro alene, idet Hørdum ikke havde kunnet vinde sit Partis Tilslutning til Kvindernes Valgret. Han anbefalede i det hele Loven paa det bedste.

Willmann var den sidste Taler. Han angreb navnlig Bopælsbetingelsen, men blev Kl. 4 afbrudt af Formanden, der udsatte den videre Debat til den følgende Dag.

Møde 26/3 1908.

Willmann afsluttede sit Foredrag, hvori han ganske i Traad med *Borgbjergs* Tale forleden angreb Valgretsforliget.

Slengerik sammenlignede den nuværende Situation med Forligssituationen i 1894. Det vilde selvfølgelig gaa nu, som det gik den Gang, at Forliget gennemføres; Venstrereformpartiet er jo ved Forhaandsaftale med det fri-konservative Højre bundet til at stemme derfor, men Taleren vilde haabe, at Historien ogsaa vilde gentage sig, saaledes at de, der nu bærer Ansvaret for Forliget, vilde faa samme Skæbne som Forligsmændene fra 1894. Det

vilde iøvrigt blive interessant at se, hvorledes Regeringspartiet vilde stille sig til et Ændringsforslag fra det gamle Højre om fuldstændig at afskaffe den privilegerede Valgret til Amtsraadene. Taleren protesterede mod, at Indenrigsministeren — som han udtrykte sig — havde søgt »at dække sig bag Bergs brede Ryg«; gamle Berg havde haft til Valgsprog: »Gaa aldrig paa Akkord med Uretten«, men Ministeren syntes at have valgt til sit Valgsprog: »Gaa altid paa Akkord med Uretten«. — Det foreliggende Forslag var efter Talerens Mening en Sammenrøtning mellem Landstingets Herremænd og Folketingets Gaardmænd, og Forligets Spids var rettet imod Husmændene.

W. Neergaard udtalte, at han ikke personlig havde noget Ansvar for dette Forslags Tilblivelse, men havde taget Anledning til alligevel at udtale sig derom, eftersom han ikke fandt sig repræsenteret ved de Udtalelser, N. Andersen var fremkommen med. Han saa sig ikke i Stand til at male Fremtiden med saa mørke Farver. Det var ikke saaledes, at han ønskede den privilegerede Valgret strøget; han ønskede den tværtimod ført ind paa en bredere Basis; og han vilde rimeligvis have kunnet slutte sig til Kl. Berntsens Tanke om Valgret til Amtsraadet for alle Amtsskatteydere. En saadan Ordning vilde sikkert have fremmet Samarbejdet mellem store og smaa Landbrugere.

Imidlertid fandt han, at det foreliggende Forslag i Realiteten indeholdt det, der maatte kræves, for at Amtsskatteyderne kunde faa berettiget Indflydelse paa Amtsrepartitionsfondens Forvaltning. Han underkendte heller ikke de Garantier, der indeholdtes i Forslaget: De to Aars Ophold i Kommunen som Betingelse for Valgret, Reglerne om Udvalgs Nedsættelse, om Skatteudskrivningen, om alle Kommuneraadenes Medlemmers Afgang paa én Gang o.s.v. Han ansaa ikke de saakaldte Spændetrøjestemmelser og Forslaget om Deling i Aldersklasser for at byde bedre Garantier. Den bedste Garanti, han iøvrigt kunde have ønsket, var, at der samtidig med lige og almindelig Valgret var indført lige Pligt til Skattebetaling. Det var meget heldigt, at der var indført Bestemmelser, hvorved der i Henseende til Skatteudskrivningen fandtes en Bremse uden for de kommunale Raad.

I politisk Henseende havde han ønsket, at der skabtes en god Forstaaelse mellem de borgerlige Partier, og han haabede, at denne Lov vilde bidrage dertil. En stor Del af Vælgerbefolkningen har hidtil ment, at det var ligegyldigt, hvor radikalt de stemte til Folketinget; hvad dette vedtog, skulde Landstinget nok vide at slaa ned. Dette vilde man ventelig nu komme bort fra.

Det havde kostet ham ikke ringe Resignation at slutte sig til det foreliggende Forslag. Men det var hans Anskuelse, at denne Sag burde løses ad fredelig Vej, og han takkede derfor dem, der ved gensidig Imødekommenhed havde gjort et Resultat muligt.

Indenrigsministeren takkede de Medlemmer, som havde støttet Forslaget, og som ved deres rolige, saglige anbefaling bidrog til, at vi nu er kommen saa vidt, som vi er. — Det maa være trist for Forslagets Angribere at vide, at alle deres Udfald kun er et Spild af Kræfter. De kan ikke samles om en positiv Løsning, men kun gøre Forsøg paa at splitte den Enighed, der er opnaet. — Borgbjerg sagde, at jeg var højt oppe i min anbefaling af Forslaget. Jeg vil ikke sige det samme om ham, thi det er langt, langt mere

træffende at sige, at han var langt, langt nede i grove og usømmelige Talemaader og i smudsig Tarvelighed over for anderledes tænkende.

Formanden: Det var ikke noget heldigt Udtryk.

Indenrigsministeren: Jeg bøjer mig naturligvis for Formanden. (Uro blandt Tilhørerne).

Formanden: Tilhørerne maa forholde sig rolige eller forlade Tilhørerspladsen.

Indenrigsministeren: Borgbjerg har ikke i denne Sag talt som en værdig Repræsentant for danske Arbejdere (Hør!). Han sagde, at dette Forslag vilde blive dømt af Vælgerne. Ja, det vil blive dømt, naar det har faaet Lov til at virke i det praktiske Liv (Hør!), men saa vil Dommen falde ganske anderledes ud, end Borgbjerg har tænkt sig. — Nu kunde vi have taget Kampen sammen med Socialdemokraterne, sagde Borgbjerg, men det kan ikke være hans Mening; thi allerede i Fjor sagde han, at efter at vi havde fremsat Forligstilbudet, var al Tale om fremtidigt Samarbejde meningsløs. Han paakaldte Taalmodighed, men i Fjor erklærede han, at nu var det ude med Taalmodigheden. Det var Højre i Landstinget, der sørgede for, at Forslaget gik igennem, sagde Borgbjerg; men han ved jo godt, hvorledes det gik de Højremænd, der svarede »stemmer ikke« eller stemte imod. At Borgbjerg nu roser Estrup for hans Mandighed, er ikke saa mærkeligt, efter at Estrup i denne Sag har haft den Glæde at se Socialdemokrater og Radikale troppe op i hans Kølvand. — N. Andersen kommer nu og bebrejder Regeringen, at den ikke har modsat sig den privilegerede Valgret, som netop hans Parti altid har stillet Krav om. Det var dog langt naturligere, om han havde vendt sig mod sit eget Parti med disse Bebrejdelser, og saa foreslaar han en ny Deling, som han ved, at man fra ingen Side vil gaa med paa. Ministeren imødegik N. Andersens øvrige Indvendinger og vendte sig derefter til Poul Christensen, der ogsaa havde talt om at rejse Kamp. Selvfølgelig har Poul Christensen ikke Ret i, at selvskrevne Vælgere kunde komme til at stemme flere Steder, og hans øvrige Betæneligheder med Hensyn til Amdsraadsvalgene havde heller ikke det mindste paa sig, hvilket Taleren nærmere paaviste. — Der var derfor heller ingen Tvivl om, at denne Lov vilde faa en god Modtagelse i Befolkningen.

Naar Slengerik, vedblev Ministeren, sagde, at jeg forsvarede Forslaget paa én Maade i Folketinget, og paa en anden Maade i Landstinget, saa er det jo ganske urigtigt. Sandheden er jo den, at jeg her i Tinget netop forsvarede Forslaget ved at oplæse, hvad jeg havde sagt i Landstinget. — Iøvrigt skal jeg ikke komme ind paa alle de Bemærkninger, der kom fra Slengerik. Jeg er fuldstændig uenig med ham i hele hans Syn paa Venstres Politik. Hvis hans Syn skulde gælde, blev det kun Goldhed og ikke Fremskridt. Alle hans Bemærkninger om de Forhandlinger, ved hvilke Forslaget var blevet til, var jo ren Fantasi. — Forhandlingerne er ført af mig i Overensstemmelse med nogle af Udvalgets Medlemmer, saaledes som det altid sker ...

Slengerik: Det er ikke rigtigt.

Indenrigsministeren: Jo, det er rigtigt, og Slengerik ved jo godt, at det samme er foregaaet inden for hans Parti. — Heller ikke Reventlows Udtalelser

om, at det er de Frikonservative, der har dikteret Forliget o. lign., skal jeg komme ind paa. Kan det mere ham at fremsætte saadanne Paastande, der er i Strid med de faktiske Forhold og i Strid med, hvad de Frikonservatives Ordfører selv har udtalt, saa gerne for mig. Nu er det en Løsning, Befolkningen venter paa, og den Dag, Folketinget vedtager dette Lovforslag, har vi den Løsning, Befolkningen venter med Glæde.

Lars Dinesen kunde have ønsket, at man havde grebet til noget tidligere, saa havde Forslaget maaske faaet et Indhold, der var mere tilfredsstillende. Han følte sig overbevist om, at Socialdemokraternes Modstand mod denne Lov var ganske særlig forloren; thi det var en Reform, Partiet har al mulig Grund til at være tilfreds med. Han fandt Forslaget for radikalt; men skønt han maatte stemme mod det, vilde han dog ogsaa fremtidig vedblive at være en bestemt Modstander af alle de smaalige og hensynsløse Angreb, der rettes mod Regeringens Medlemmer, ligesom han vilde optræde med den samme Loyalitet overfor Regeringen som hidtil. Men han forbeholdt sig dog samtidig at hævde sin Selvstændighed over for de forskellige Sager, som forelaa. Han fandt ingen Grund til at udtale nogen Fordømmelse af den Maade, hvorpaa Forliget er bleven til, thi disse Udentingsforhandlinger var den eneste Maade, hvorpaa en saadan Sag kunde løses.

Taleren kritiserede udførligt Højres Politik i de sidste Aar før Minister-skiftet, navnlig Partiets uheldige Valgpolitik, der var fuldkommen planløs. Nu synes det — naar man ser, hvad der sker i Landstinget —, som om Hovedopgaven kun er at sætte hinanden ud, saaledes som det er sket saa ofte tidligere. Men ved den Politik, Højre saaledes fører, vil det være umuligt at fremme nogen Sag i Landet paa konservativ betryggende Maade.

Efter at endnu *Hyller* havde talt imod Lovforslaget, afbrød Formanden for at fortsætte Fredag.

Møde 27/3 1908.

A. Nielsen gav en Del Oplysninger om denne Sags Behandling i Fællesudvalget i Fjor, som havde givet Anledning til nogle ganske uberettigede Angreb. Det var en ganske selvfølgelig Forudsætning, at stillede Ændringsforslag maatte betragtes som Udvalgets Ejendom; det var blevet stærkt betonet, men alligevel var disse Forslag blevet kommenteret offentligt. Da Taleren paatalte dette, hjalp det ogsaa en Tid. Da Underudvalget blev nedsat, indskærpedes det igen, at man her i fuld Fortrolighed skulde kunne gøre sine Tilbud og forhandle derom. Dette gav Borgbjerg sin Tilslutning, men han holdt ikke sit Ord, hvad Artikler i »Social-Demokraten« paa det tydeligste gav Vidnesbyrd om. Efterhaanden kom den øvrige socialdemokratiske Presse, »Politiken« og enkelte Højreblade ogsaa med, og baade sandt og ikke sandt publiceredes imellem hinanden. Dermed var Taleren løst fra ethvert Hensyn til Borgbjerg i denne Sag, og derfor kunde han nu give Oplysninger om, hvad der var foregaaet i Underudvalget.

Her foreslog Borgbjerg i sin Tid tre Valgmænd fra hvert Sogneraad og motiverede det selv med, at saa vilde det store Hartkorn faa én, det mellemstore (Gaardmændene) én og Husmændene og de smaa én Repræ-

sentant. Det vil sige netop det, han nu angreb. Det skulde han ikke glemme under sin nuværende Agitation. Borgbjerg maatte vel have ment, hvad han sagde (L. Rasmussen, Fredericia, ryster paa Hovedet). Ja, saa maa jeg spørge, hvem der ved den Affære skulde føres bag Lyset?

Efter dette spurgte Taleren, om de andre Partier ikke kunde gaa med til at bibeholde den privilegerede Valgret, men kombineret med to Sogneraadsrepræsentanter, hvorved Resultatet vilde blive det samme, som Borgbjerg vilde have. De Frikonservative sagde Ja, men Højres Fører tog Afstand og svarede senere negativt. Og først da afsluttede Underudvalget og derefter Udvalget sit Arbejde.

Han vilde se den berettigede Anklage, der kunde fremsættes mod Ledelsen af Udvalgsarbejdet. Thi der havde været givet alle Partier fuld og loyal Adgang til baade at forhandle med og til at stille Ændringsforslag. Borgbjerg og de Radikale havde derimod gjort alt for at forstyrre Udvalgets Arbejdsfred. Borgbjerg »fastslog«, at naar en Taler talte længe, var det Tegn paa, at han havde en daarlig Sag at forsvare. Taleren selv talte i 25 Minutter, Borgbjerg i 1 Time 5 Minutter. Fastholder han fremdeles sin Maxime om den lange Tid?

Han imødegik derefter Borgbjergs saglige Angreb paa Loven. Borgbjerg og Rebellerne var saa misfornøjet med de to Aars betinget Ophold. Han skulde oplyse, at Rørdam i sin Tid havde foreslaaet 1 Aar, men saa til Gengæld først Valgret ved 30 Aars Alderen. Det var et radikalt Forslag. Men vilde Borgbjerg bytte det nuværende Forslag med 25 Aars Alderen bort for det?

Han raillerede ogsaa stærkt over Borgbjergs Ivren imod Opløsningsparagraffen, der viste, at han paa *saglige* Spørgsmaal var bange for en Appel til Vælgerne; kun naar der skulde gaas til Valg paa de store Slagord, turde Borgbjerg møde Vælgerne. Men dette var Mistillid til Vælgerne. Det var usandt, at Gaardmændene havde forbeholdt sig en Særstilling. Men Humlen var den, at Borgbjerg ved en demokratisk Valglov ene forstod en, ved hvis Hjælp man kunde vælge lutter Socialdemokrater. Han pegede paany paa, at det ikke var Venstre, der havde ønsket den privilegerede Valgret. De havde bøjet sig i Fællesudvalget for et Ønske fra anden Side om at beholde en Del af den nuværende privilegerede Valgret; men det var dog vel ogsaa for at enes og bøje sig mod hverandre, at man gik i Fællesudvalg. Borgbjerg vilde ingen Sammenligning have mellem det nuværende Forslag og Regeringens Forslag af 1903 (som han erklærede at kunne stemme for); men turde han da sige: bort med *dette* Forslag, og lad os faa Forslaget af 1903 igen?

Til N. Andersen bemærkede han bl. a., at naar denne »ikke vilde være med til at begrænse det kommunale Selvstyre og derfor var imod de »ejendommelige« Bestemmelser i § 22«, saa skulde han mindes, at han selv havde stillet Forslag, der meget stærkere bandt det kommunale Selvstyre, som han efter dette ikke egnede sig til at gøre sig til Ridder af.

Rent forbløffende var det at høre N. Andersens Tale om den privilegerede Valgret til Amsraadene. Taleren saa heri »Trekanten« fra Landstinget træde frem ogsaa her i Tinget. Det skulde blive interessant at se, hvad disse Herrer af Trekanten kunde foreslaa. N. Andersen havde udtalt sig for at begrænse

de unges Valgret, men hans Udtalelser havde været saaledes begrundede, at han kunde tænke sig, at man ogsaa kom i Tanker om at begrænse den for de gamle. Han anbefalede paany dette Forlig, idet han glædede sig til at se de kommende »trekantede« Forslag. Hvis disse var af den Art, at de kunde samle Flertal i Landstinget, skulde de blive taget under Overvejelse. Men man skulde ikke have Vestindien om igen. Den Sag havde ikke bi-draget til at styrke Tilliden til et givet Ord fra Højre.

Borgbjerg bestred Rigtigheden af den Fremstilling, A. Nielsen gav af Begivenhederne i Fællesudvalget og bebudede senere at ville begrunde det nærmere.

A. Nielsen havde ikke ventet andet.

Poul Christensen kunde heller ikke anerkende Rigtigheden af A. Nielsens Fremstilling og var i det hele forbavset over, at A. Nielsen kunde faa Lov til at staa her i Tinget og give hele denne Fremstilling, der endda var ganske urigtig. Forliget var ganske ukendt for Udvalgets Medlemmer, til de læste, hvad Ritz. Bur. havde sendt ud om det. Han angreb derefter paany udførligt Forslaget under Henvisning til de alt forleden fremsatte Angreb.

C. *Reventlow* fremhævede, at det lidet kunde nytte, at man vilde fremstille Forslaget som antageligt for konservative Interesser, thi A. Nielsen havde med stor Veltalenhed vist Socialdemokraterne, at deres Modstand var ganske forloren. Hvis den ikke var det, maatte de være dummere, end de havde Lov til at være. Taleren vilde nu ikke være dummere, end han var ... (stormende Latter!) ... jeg mener, end jeg har Lov til at være (Muntherhed!) Derfor kunde han ikke stemme for denne Lov. Han polemiserede derefter mod W. Neergaard, som han anbefalede at danne et frikonservativt Parti i Folketinget. Det vilde da blive netop lige saa stærkt som *hans* »Centrum«. Han kunde ikke forstaa, at Neergaard kunde advare ham imod at slutte sig til de yderligststaaende Partier i denne Sag. Det maatte vel være Socialdemokratiet og Højre. Men i dettes Hovedledelse sad W. Neergaard selv. Men dette Parti er bundraaddent. Det fandtes der ingen Medicin for paa Apoteket.

Formanden paatalte Udtrykket »bundraaddent«.

C. *Reventlow*: Det er nævnt her i Tinget uden at blive paatalt.

Formanden: Reventlow brugte det om et Parti.

C. *Reventlow*: Ja, om en Person kunde jeg nok tænke, at jeg ikke maatte bruge det. (Muntherhed!). Han gentog derefter sine Angreb paa Valgretsforliget.

L. *Rasmussen*, *Fredericia*, fandt det ganske uberettiget af A. Nielsen at angribe Socialdemokraterne for at røbe Udvalgsanliggender, thi ingen havde i den Retning drevet det saa vidt som han. Han »slæbte« endogsaa Udvalgsprotokoller op i Tinget og læste op af dem. Taleren angreb derefter paany Valgretsforliget uden at komme med nye Synspunkter.

Aftenmøde Kl. 7½.

Kl. *Berntsen* indledede med at udtale sin Beklagelse af de voldsomme Udtryk, der anvendtes under denne Debat. Det var alt for galt, og han

vilde indtrængende anbefale at vende tilbage til at tiltale hinanden paa en noget mere menneskelig Maade. De altfor stærke Udtryk var ingen Nytte til, og de lød stygt. Selv kunde han iøvrigt ikke beklage sig; Poul Christensen havde kaldt ham klog, og det var jo ikke ueffent, og Slengerik havde kaldt hans Politik retliniet. Det kunde han nu ikke sige om Slengeriks. — Efter denne Indledning forsvarede han paany Loven. Han kunde forstaa det Standpunkt, Højre indtog, men hævdede iøvrigt i denne Forbindelse, at den ny Lov vilde være langt bedre i Byerne end den nugældende Lovgivning; men forstaa det radikale Venstre kunde han ikke. Thi at denne Lov, hvad Poul Christensen sagde, skulde betyde et Tilbageskridt, var dog saa selvindlysende forkert; selv den privilegerede Valgret blev jo indskrænket i Amtsraadet til $\frac{1}{3}$ af nu. Sabro havde med Hensyn til Hjælpekassebidraget udtalt ubetinget Tillid til de nuværende Amtsraad, men hvor langt mere vilde de da ikke blive Tillid værd, naar de sammensættes efter denne Lov. D'hrr., der vilde rejse Storm mod de nye Amtsraad, kunde sikkert spare sig den Ulejlighed; den vilde sikkert være ganske spildt. Om A. Nielsens Fremstilling af, hvad der var foregaaet i Fællesudvalget, erklærede han, at saavidt hans Hukommelse rakte, var den ganske korrekt, og derfor havde det undret ham at høre, at N. Andersen intet kendte til de Antydninger til en Ordning, som han havde fremsat i Underudvalget. Han fandt det ganske forsvarligt, at man kun gav Valgret til dem, der i to Aar havde været i en Kommune; gider de ikke være saa længe i en Kommune, havde de heller ikke Krav paa at være med til at bestemme over dennes Fremtid. At stille Ændringsforslag til Valgloven nu, vilde han anse for ganske unyttigt og overflødigt. Nu var der talt og skrevet tilstrækkeligt, nu maatte det være Handlingernes Tid.

Borgbjerg kunde godt forstaa, at Berntsen helst vilde have denne Lov sammenlignet med de nuværende Tilstande; men han maatte tilgive Oppositionen mod Loven, at de sammenlignede den med det, der sidst sendtes op i Landstinget. Berntsen talte om disse Dages Tone som noget, der ikke var kendt Mage til i gamle Dage; han skulde minde om, at i 1884 talte J. C. Christensen om Berntsen som »Hunden, der aad sit eget Spy«. Han kunde ikke erkende, at Behandlingen af denne Lov i Fællesudvalget havde været korrekt. Det Forligstilbud, der var kommen frem, burde have været behandlet offentligt i Landstingets Møder (dertil var det fremsat tidligt nok); men man holdt det tilbage, indtil Sagen kom i Fællesudvalget. Men det var af stor Betydning, at det kom til en offentlig Drøftelse om denne vigtige Ting. Det Forslag, Taleren havde fremsat om de tre Valgmænd, var det samme, som hans Gruppe havde fremsat i 1903, og som havde til Hensigt at give et klarere Billede af Sogneraadenes Sammensætning end Forslaget med to. Men naar Virkningen af det daværende Forslag af Taleren skulde være skildret som lige saa god for Godsejerflertallet, som det nuværende, da var det selvfølgelig i Spøg. Han kunde ikke erkende Berettigelsen af A. Nielsens Paastand om Diskretioner om Udvalgsforhandlingerne; tværtimod var det et Venstreblad — »København« —, der havde aftrykt hele Forliget, uden at han som Udvalgsmedlem havde hørt det ringeste dertil. Da først fremsatte A. Nielsen Sagen i Udvalget.

A. Nielsen: Det er en ganske usand Fremstilling.

Borgbjerg: En generende Sandhed.

A. Nielsen: Jeg beundrer Deres Dristighed.

Borgbjerg angreb derefter paany Venstrereformpartiets Stilling til denne Sag i mere almindelig Form. *A. Nielsen* havde sagt, at han vilde være med til at afskaffe den bevarede privilegerede Valgret, naar 18 Sognevalgmand sammen med de privilegerede stod mod 82 Demokrater. Men hvis nu Tallene var anderledes? Hvis det nu var 40 + de privilegerede mod de 60 Demokrater. Hvad saa? Gennem en højst indviklet Beregning søgte han at godtgøre, at det meget godt kunde lade sig gøre nu at faa det Forslag, der sidst sendtes til Landstinget, vedtaget.

Berntsen og *A. Nielsen* karakteriserede *Borgbjergs* Tale som et Udslag af hans umaadelige Fantasi, hvad Begivenhederne i Fællesudvalget angik.

Borgbjerg fastholdt sin Fremstillings Korrekthed og mindede om, at en Præst ved Navn Hassager i sin Tid havde advaret sine Sognebørn mod den unge *Kl. Berntsen*. Samfundet vilde knage i sine Fuger, hvis hans Anskuelse blev raadende.

Kl. Berntsen: Det var en gammel konservativ Præst, der aldrig havde hørt jævn Venstretale, der sagde dette.

A. Nielsen havde aldrig fremsat Tilbud om privilegerede Valg til Amsraadene. Han tog Udvalgsmedlemmerne til Vidne herpaa (Hør!).

Borgbjerg hævdede, at *A. Nielsen* — omend under megen Krympen — havde fremsat et saadant Tilbud.

A. Nielsen henviste til sin Fremstilling i Formiddags og hævdede, at *Borgbjergs* Fremstilling var urigtig og usand.

N. Andersen var bleven forbavset ved at høre, at det var bleven opfattet som en stor Formastelse, at han vilde fremsætte Ændringsforslag. Men han ansaa det for ret og rimeligt og lod sig ikke bevæge til at lade være, selv om han nok troede, at de forhandlende Parter var bundne saa fast til denne Lov, at der intet lod sig ændre. Han fastholdt, at Regeringen, naar den i det hele vilde gøre Indrømmelser overfor konservative Ønsker, hellere maatte have hjulpet til at faa godt sammensatte Sogneraad end at sætte Raadene under en delvis Formynderstyrelse som her. Han indrømmede, at han ikke i denne Sag havde staaet paa sit Stade hele Tiden, men Tiderne havde ogsaa ændret sig, og der var fremstaaet et *virkeligt* Krav om en Ændring af den kommunale Forfatning, som man naturligvis maatte tage Hensyn til, — saa meget mere, som den bibeholdte privilegerede Valgret mistede yderligere af sin Værdi ved *A. Nielsens* Ord om dens lette Afskaffelse. Han paatalte meget skarpt forskellige af *A. Nielsens* til ham rettede Udtalelser, som han endogsaa til Dels fandt fornærmende, bl. a. ønskede han, at *A. Nielsen* vilde lade være at beskæftige sig med Forhold mellem ham og hans Børn og Børnebørn.

A. Nielsen: Det var *N. Andersen* selv, der har bragt det Forhold paa Bane (Hør!).

Indenrigsministeren replicerede her atter til de forskellige Angribere og modsagde bl. a. *Chr. Reventlow*, naar denne vilde hævde, at der aldeles ikke havde været Fare for en politisk Kamp, selv om dette Lovforslag ikke

blev gennemført. Alle andre Partier var sikkert klar over, at man havde staaet overfor en højst alvorlig Situation. Ministeren havde i »Socialdemokraten« set en Antydning af, at man ogsaa kunde vælge de københavnske Borgmestre ved Forholdstalsvalg. Han skulde gerne tage dette op til nærmere Overvejelse, hvis det ønskedes af Socialdemokraterne. Til Borgbjerg, der havde lyst efter det kommunale Valgkredsforslag, udtalte han, at der arbejdedes derpaa — med adskillig større Kraft end den, Københavns Kommunalbestyrelse udfoldede, da den var to Maaneder om at tage Stilling til Forslaget om den københavnske Valgkredsdeling. Med Hensyn til de bebudede Ændringsforslag, da havde han aldrig tvivlet om, at der vilde blive lagt Forslaget alle mulige Hindringer i Vejen; men han havde ogsaa saa stor Tillid til Tinget, at han turde tro paa, at det intet nyttede.

N. Andersen havde ikke bebrejdet Regeringen, at den med Hensyn til den direkte Valgret til Amsraadet havde vist Højre Imødekommenhed, men havde udtalt, at Imødekommenhed kunde have været vist paa anden Maade.

Ministeren opfattede det som en Bebrejdelse at kritisere, at Regeringen modtog det eneste foreliggende Forslag, der kunde gennemføres.

Borgbjerg: Nærer Ministeren Ønske om, at vi ved næste Folketingsvalg kan gaa til Valg efter en ny Valgkredsordning?

Ministeren: Konseilspræsidentens Ønske om Fremme af denne Sag gjaldt naturligvis hurtigst muligt. Og Valgkredsforslaget vilde komme hurtigst muligt.

N. Andersen kunde ikke tro, at det, der nu var foreslaaet med Hensyn til Amsraadsvalgene — som udtalt af Ministeren — var den eneste mulige Løsning.

Borgbjerg: Konseilspræsidenten har bestemt lovet Valgkredsforslaget i denne Samling.

Ministeren: En saadan Udtalelse gælder selvfølgelig altid kun: under Forudsætning af, at man kan blive færdig.

Efter at der endnu var vekslet forskellige Bemærkninger, gik Lovforslaget direkte til 2. Behandling uden Afstemning.

Folketinget.

Møde 8/4 1908. 2den Behandling.¹⁾

Borgbjerg vidste ikke, om A. Nielsen blev greben af Gensynets Glæde eller Erindringens Vemod ved at se de Ændringsforslag, som Socialdemokraterne og de »Radikale« har stillet. Han kunde i hvert Fald næppe undgaa at genkende dem, da det var hans egne gamle Forslag; de gik simpelt hen ud paa at føre Lovforslaget tilbage til den Affattelse, det tidligere havde faaet i Folketinget. Man stryger Kravene om 2 Aars Ophold og Skattebetaling som Betingelse for Valgret samt Bestemmelserne om privilegeret Valgret til Amsraadene og om Skatteudskrivningen, Appellen til Vælgerne og Garantien mod for stor Forhøjelse af Skatterne. Han mente ikke, der

¹⁾ Sorø Folketidende 9/4, 10/4 1908. -- R. F. 1907/08 Sp. 6900—6996.

var nogen Fare ved at sende Forslaget tilbage til Landstinget. Hvis dette fastholdt sit gamle Standpunkt, kom Sagen nemlig tilbage til Folketinget og til Fællesudvalg. Men der var forresten ikke noget til Hinder for, at det radikale Forslag kan vedtages i Landstinget nu, saaledes som Partistillingen er efter Høsts Død. (*Anders Nielsen*: Brandes er rejst til Italien!) Han kan kaldes hjem. Hvis Regeringen og Flertallet alligevel fastholder den privilegerede Valgret, saa er det, fordi man vil holde paa den, og saa gaar Venstre imod sin egen Fortid. Ansvarret derfor vil Partiet ikke kunne frigøre sig for.

N. Andersen begrundede derefter de af ham stillede Ændringsforslag, blandt hvilke det vigtigste gik ud paa, at den ældste Halvdel af Vælgerne fik dobbelt Stemmeret. Han antog, at man ad den Vej kunde faa større Maadehold ind i de kommunale Raad. Med Hensyn til Skatteudskrivningen foreslog han, at Skatten ikke uden Amsraadets eller Indenrigsministerens Samtykke maatte overskride Gennemsnittet for de 3 foregaaende Aar med Tillæg af en Femtedel. Han mente iøvrigt, at Bibeholdelsen af de privilegerede Vælgere til Amsraadet ikke frembød megen Garanti, fordi Amsraadets Indflydelse vilde blive temmelig ringe. Han foreslog, at Valg af Amsraadets valgte Medlemmer foretages af Valgmænd, af hvilke der vælges 2 i hver Sognekommune og Handelsplads af og blandt Sogneraadets Medlemmer. Han kunde oplyse, at hvis hans Forslag vedtoges, vilde et tilstrækkeligt stort Antal Højremænd i Landstinget stemme sammen med Regeringspartiet for Lovforslaget.

Poul Christensen ansaa det for givet, at han talte for døve Øren, skønt der ikke er noget i Vejen for, at Venstres oprindelige Forslag nu kunde gennemføres i det andet Ting. Der er maaske nok enkelte i Regeringspartiet, som ønsker den privilegerede Valgret ophævet, men man er saadan indfiltret i Sammensmeltningen med den almindelige Valgrets Modstandere, at man ikke tør møde Landstinget med de gamle Venstrekrav. Man er bunden til de trufne Aftaler og er derfor nødt til at modsætte sig de Ændringsforslag, ved hvilke de »Radikale« og Socialdemokraterne nu søger at fjerne de mørkeste Pletter fra Lovforslaget. Han begrundede disse Ændringer udførligt, idet han stærkt fremhævede, at de var i Overensstemmelse med hele Venstres tidligere Standpunkt i Valgretssagen. Venstrereformpartiets nuværende Forslag er en Sum af brudte Løfter, en klar og utvetydig Mistillid til den almindelige Valgret, en Ødelæggelse af den politiske Moral her i Landet (Ironiske Bravoraab). Ja, d'Hrr. morer sig, og Taleren undte dem denne Morskab, og det Højreselskab, de er komne i. De møder her som ... han maatte ikke sige Stemmekvæg, men vilde kalde dem Stemmemaskiner ...

Formanden: Det ærede Medlem bruger Udtryk, som ikke kan passere.

Poul Christensen fandt, at Stemmemaskiner var en velkendt Ting, som man nok kunde tale om. Han sluttede med indtrængende at bede Venstrereformpartiets Medlemmer om at stemme for de af ham og Socialdemokraterne stillede Ændringsforslag.

Indenrigsministeren tilraadede at stemme imod samtlige Ændringsforslag. N. Andersen foreslog at indføre et nyt Skel ved at give den ældste Halvdel dobbelt Stemmeret, men dette var sikkert uigennemførligt i Praksis og kunde desuden føre til megen Uretfærdighed, idet ny Vælgere i en Kommune kunde

faa dobbelt saa stor Indflydelse som gamle Vælgere. Der vilde desuden blive stor Ulighed i de forskellige Kommuner. I nogle vilde Vælgere paa godt 40 Aar faa dobbelt Valgret, medens de i andre Kommuner maatte være henvend 50 Aar gamle for at opnaa denne begunstige Stilling. At man skulde opnaa fredelige Forhold ved at give Halvdelen af Vælgerne en ringere Stilling, kunde ikke tænkes. Man vilde derimod svække Interessen for Kommunens Anliggender derved. Ministeren fremholdt endvidere det uheldige i de andre Ændringsforslag, som han forøvrigt tidligere havde udtalt sig udførligt om. Det vilde være et Forræderi mod Demokratiet, hvis man vilde afvise det kæmpemæssige Fremskridt, man nu kunde opnaa ad Frivillighedens Vej, for at kaste Landet ud i en Kamp, hvis Rækkevidde man ikke kunde overse. De stillede Ændringsforslag kunde han kun anse for agitatoriske Forslag. »Social-Demokraten« skrev forleden, at Partiet næste Aar vilde komme til at gaa til Valg efter den ny Lov, hvis Fremskridt Partiet havde tilkæmpet sig efter haarde og forbitrede Kampe (Munterhed). Borgbjerg vilde vel ikke paastaa, at hans Parti havde tilkæmpet sig et forsmædeligt Forræderi mod Demokratiet gennem haarde og forbitrede Kampe?

Borgbjerg: Det er Udvidelsen af Valgretten, vi har tilkæmpet os gennem haarde og forbitrede Kampe, men ikke Indskrænkningen, som vi bestemt modsætter os.

Indenrigsministeren: Det var Helheden, der var Tale om i Socialdemokratiets Hovedorgan; det var Grundlaget, om hvilket Bladet skrev, at Partiet havde tilkæmpet sig det. Det var jo kedeligt, at Borgbjerg havde glemt sin Indignation, da han skrev det.

Borgbjerg: Det er jo rent galt (stor Munterhed), hvad Ministeren staar der og siger. Vi har arbejdet for Fremskridtene, bl. a. for Kvindernes Valgret, men Tilbageskridtet har vi ingen Del i.

Indenrigsministeren: Ja, saa maa jeg oplæse den paagældende Sætning, som lød saaledes: »Det ny Grundlag, hvorpaa vi næste Aar gaar til Valg, har vi ærligt og redeligt tilkæmpet os i haarde og forbitrede Kampe.«

Borgbjerg: Ja, Citatet er rigtigt, men det benyttes forkert. Vi Socialdemokrater regner os Fremskridtene til Ære; men vi vil ikke have Ansvar for Tilbageskridtene (Munterhed).

Svejstrup undrede sig over, at Borgbjerg vilde give sit Parti Æren for Kvindernes Stemmeret, Forslaget blev jo stillet af Venstrereformpartiet.

Borgbjerg: Ja, efter at Hørdum havde fremdraget Sagen ved 1ste Behandling. Forøvrigt bad Ministeren jo om Forladelse derfor i Landstinget.

Indenrigsministeren havde ingenlunde bedt om Forladelse i Landstinget, men anbefalet det samlede Forslag med Tilføjelse, at Sagen ikke skulde strande paa, om Spørgsmaalet om Kvindernes Valgret ikke just blev løst samtidig. Det samme mente Socialisterne. Nej, »Social-Demokraten« taler om hele Grundlaget, og vedkommende Journalist — det skulde vel ikke være det ærede Medlem af Københavns 5. — har glemt at være indigneret. Det er meget beklageligt for ham! (Bravo!).

Joh. Knudsen kunde slutte sig til N. Andersens Ændringsforslag.

L. Dinesen vilde undlade at stemme; han fandt, at de konservative Grupper Stilling til Sagen i det andet Ting var af den Natur, at han havde

den dybeste Mistillid til deres Evne til at forhandle om dette Spørgsmaal.
Formanden afbrød her Forhandlingen.

Møde 9/4 1908.

Anders Nielsen mindede om, at der baade fra Højres og fra radikal-socialdemokratisk Side var bebudet Ændringsforslag under Sagens 1. Behandling. Han havde da udtalt, at han imødesaa disse Ændringer med stor Interesse, og at de skulde blive nøje overvejede. For saa vidt han havde ventet, at de tre Partier skulde være blevet enige om fælles Ændringer, saaledes som det var antydnet, var han imidlertid bleven skuffet. Der forelaa ikke saadanne fælles Ændringer, som frembød Mulighed for en Løsning. Det var kun de gamle Ændringer, der gik igen. Det vilde være lidet politisk sømmeligt, om Venstre vilde bryde en politisk Overenskomst om denne Sag, navnlig naar den afsluttede Overenskomst byder en forsvarlig Løsning, og man klart ser, at det ikke er muligt ved Forhandlinger mod andre Sider at faa en Løsning, der er bedre end den, man har faaet ved Overenskomsten med de Frikonservative. N. Andersens Forslag frister ikke; de gaar ingenlunde til Venstre for det foreliggende Forslag, og de er i det hele komne for sent. N. Andersen antydede, at han havde Løfte om Tilslutning fra det gamle Højres Side; men han fortalte ikke nærmere om denne Tilslutning, som jo ogsaa vilde være i Modstrid med Estrups Udtalelser. Venstre lod sig derfor ikke lokke, hverken af N. Andersens Løfter eller af Borgbjergs Sirenesang. Taleren kunde forøvrigt ønske at vide, om Borgbjerg foretrak N. Andersens Forslag fremfor det nu foreliggende Forslag, og om Socialdemokraterne virkelig vilde indstille Agitationen, hvis Valgretsloven blev vedtaget saaledes, som N. Andersen ønskede det. — Poul Christensens Bemærkninger havde ikke Krav paa nogen Imødegaaelse; de »Radikale« havde tidligere stillet mindre vidtgaende Krav end der er udtrykt i Forslaget, saaledes som det nu foreligger. Socialdemokraterne vilde sikkert tilegne sig Æren for denne Reform, uagtet de »ærlig og redelig« havde gjort, hvad de kunde for at hindre Reformen, — den Ros skal de have!

Kl. Berntsen: Det er interessant at se Samarbejdet mellem Socialdemokraterne og det gamle Højre. Borgbjerg mente, at Regeringen let kunde slippe for den privilegerede Valgret, naar man stemte for N. Andersens Forslag; men han glemmer, at dette Forslag kun var stillet paa Betingelse af, at der samtidig indførtes et nyt Skel mellem de ældre og de yngre Vælgere i Kommunerne. Vil Borgbjerg gaa med til et saadant Magelæg, saa er det meget interessant; men det var næppe Tilfældet. Borgbjerg mente vist, at man kunde nøjes med at vedtage det ene af N. Andersens Forslag, og at dette saa ogsaa kunde blive vedtaget i Landstinget; hans Regnestykke i saa Henseende var dog ikke meget paalideligt. — Poul Christensens Paa-stande om, at vi vilde lave et nyt 1866, blev ikke mere troværdige, fordi de blev fremsatte med den gejstlige Patos, der er ham egen. — Det foreliggende Forslag bød saa mægtige Fremskridt for den almindelige Valgret, at Taleren kunde anbefale det paa det varmeste. Han vilde derfor tilraade sine Meningsfæller alle som én at stemme imod de stillede Ændringsforslag.

Wenzel Neergaard kunde paa ingen Maade gaa med til *N. Andersens* Forslag om Ophævelse af den privilegerede Valgret til Aamtsraadene, medens han derimod godt kunde stemme for at give den ældste Halvdel af Vælgerne to Stemmer.

C. Reventlow havde foretrukket, om man havde givet to Stemmer til de Vælgere, som havde boet længst i Kommunen.

N. Andersen var ikke bleven overrasket ved Ministerens Modstand mod hans Ændringer; men efter den bestemte Afvisning var der næppe Grund til at forlænge Debatten synderligt (Hør!). Ministeren har det i sin Magt at paatvinge Befolkningen en Lov, som vil lægge Kommunernes Styrelse i Hænderne paa Socialdemokraterne! Det vil sikkert vise sig, at Ministeren ikke i Fremtiden vil faa Tak af Befolkningen for denne Lov, men saa er det for sent. — Der var ikke Spor af Samarbejde mellem Højre og Socialdemokraterne.

Borgbjerg sluttede sig hertil. — Til *A. Nielsen*, der spurgte, om Socialdemokraterne vilde indstille Agitationen, hvis *N. Andersens* Ændringer vedtoges, skulde han sige, at Socialdemokraterne foretrak Regeringens oprindelige Forslag, som *A. Nielsen* Aar efter Aar havde anbefalet og stemt for. Der er heller ikke noget at risikere ved at sende Forslaget tilbage til Landstinget. Der kunde Regeringen bruge det ene Parti til at slaa det andet med, og Sagen vilde saa ende i Fællesudvalg. Han vilde da nok se det Ting, som vilde rejse Konflikt paa Spørgsmaalet om dobbelt Stemmeret for de ældste Vælgere. Socialdemokraterne hverken kunde eller vilde stemme for en Lov, der indeholdt noget om privilegeret Valgret, men de havde alligevel deres Del af Æren for de Fremskridt, der skete med Hensyn til den almindelige Valgret (Muntherhed). Jo, vi har vor Del af Æren for Fremskridtet; men d'Hrr. har hele Skammen for Tilbageskridtet. — *Anders Nielsen* sagde, at det vilde være usømmeligt at bryde Overenskomsten med de Frikonservative; men det er mærkeligt, at han var bleven saa fintfølede nu, thi han var i sin Tid ikke bange for at forhandle privat med Marineminister Ravn og give ham et Løfte, som han bagefter frafaldt.

Anders Nielsen bemærkede, at det var en gammel Højre-Usandhed, som *Borgbjerg* havde taget sin Tilflugt til. Han havde aldrig forhandlet med Ravn andre Steder end i Tinget og i Udvalget. Sagen var bleven klart oplyst, baade i Tinget og i Pressen, men alligevel maa *Borgbjerg* nu gribe til det løse Paahit, fordi han er læns for Argumenter. *Borgbjerg* vilde ikke sige, om han foretrak Højres Forslag; han gik udenom og sagde, at han foretrak det oprindelige Regeringsforslag, men han skal nok faa Lov at vedgaa sit Standpunkt.

Poul Christensen erkendte, at Ændringerne var Gengangere, som *Kl. Berntsen* havde sagt; men det var netop en Ros. *Kl. Berntsen* ironiserede over Talerens gemytlige Tone, og han skulde dertil sige, at selv om han maaske egnede sig til at være Præst, egnede *Kl. Berntsen* sig i hvert Fald ikke til at være Dommer.

And. Nielsen oplyste, at Rørdam en Gang havde udtalt sig, som om han kunde sætte Valgretsalderen til 30 Aar.

Rørdam havde forhandlet med sin Modkandidat derom, men han havde sagt, at han ikke kunde gaa med dertil.

Anders Nielsen: *Rørdam* har antydnet som en Mulighed overfor Højre, at han kunde gaa med dertil.

Rørdam havde ikke forhandlet med Højre, men med sin Modkandidat, Assessor Giørtz, der altsaa nu blev erklæret for Højremand af *A. Nielsen*.

A. Nielsen: Det er jo kun Ordkløveri ...

Formanden: Det var ikke noget heldigt Udtryk.

A. Nielsen erkendte det, men hvad skulde man kalde det for, naar *Rørdam* paa denne Maade gik bort fra, at han havde kunnet forhandle om en Valgretsgrænse af 30 Aar.

Kl. Berntsen var overbevist om, at Befolkningen vilde blive glad ved denne Lov. — Poul Christensens Smagfuldheder skulde han lade ligge; men han kunde ikke tilbageholde den Oplysning, at da han første Gang hørte Poul Christensens tale her, troede han, der var kommet en Lægprædikant ind i Tinget. (Munterhed).

Indenrigsministeren vilde nedlægge en bestemt Indsigelse mod, at den foreliggende Sag skulde have udviklet sig til et rent Magtspørgsmaal. Der havde været forhandlet om Sagen igennem flere Aar, indtil man endelig nu havde opnaaet Enighed om en tilfredsstillende Løsning. *N. Andersen* mente, at Socialdemokraterne vilde komme til at dominere; men hvis det virkelig gik saaledes, at det overvejende Flertal af Befolkningen sluttede sig til Socialdemokratiet, saa vilde dette Parti jo ogsaa komme til at dominere i Rigsdagen. — Efter *Borgbjergs* Udtalelser skulde man tro, at det var Demokratiets Opgave at banke al Konservatisme i Landet saa uløseligt sammen som muligt. Man kunde sikkert lykønske Demokratiet til, at det ikke skulde have *Borgbjerg* til Fører i Kampen.

Mads Larsen mente ikke, at Lovforslagets Venner havde noget Mandat til at stemme for Bevarelsen af den privilegerede Valgret, tværtimod havde Vælgerne bestemt udtalt sig derimod.

A. Nielsen: Jeg har paa en telefonisk Forespørgsel til »Lolland-Falsters Folketidende« faaet det Svar, at *Rørdam* ved et Møde i Errindlev den 20. Maj 1903 havde udtalt følgende: De Punkter, hvor han kunde tænke sig at gøre Indrømmelser over for Højre, var Valgretsalderen og Opholdsbestemmelsen. Hvis Landstinget som Betingelse for at gaa med til almindelig Valgret vilde kræve en kommunal Valgretsalder af 30 Aar og 2 Aars Ophold for at faa Valgret, vilde han ikke sætte sig derimod.

Rørdam protesterede mod dette Referats Rigtighed.

A. Nielsen: Det har dog staaet uimodsagt i Maaneder og Aar.

Overfor en Bemærkning af *Borgbjerg* gjorde *Indenrigsministeren* opmærksom paa, at der ofte var stillet Forslag fra Venstres Side om Bibeholdelse af privilegeret Valgret. For os er det Hovedsagen, at den almindelige Valgret faar Magten her i Landet.

Ved den derpaa følgende Afstemning forkastedes de Radikales og Socialdemokraternes Forslag om at stryge Bestemmelsen om 2 Aars Ophold som Betingelse for Valgret ved Navneopraab med 32 Ja (Radikale og Socialdemokrater) mod 72 Nej (Venstre og Højre). 1 (Chr. Reventlow) svarede

»Stemmer ikke«, og 7 (Bluhme, Carl Hansen-Vinde, N. P. Jensen, Jungersen, Martin Olsen, Samuelson og Enevold Sørensen) var fraværende.

N. Andersens Forslag om Toklassevalg forkastedes ved Navneopraab med 11 Ja (N. Andersen, Birch, Ellinger, Fraenkel, Hammerich, Johan Knudsen, Lange, Martin Madsen-Halsted, H. L. Møller, Wenzel Neergaard og Parkov) mod 92 Nej (Venstre, Radikale og Socialdemokrater). 3 (Dinesen, C. Reventlow og L. Reventlow) svarede »Stemmer ikke«.

N. Andersen tog derefter sine andre Ændringer tilbage (Hørl).

De Radikale og Socialdemokraternes Forslag om Amtsraadene forkastedes med 32 Ja (Radikale og Socialdemokrater) mod 63 Nej (Venstre samt Hammerich, Lange, Wenzel Neergaard, Parkow og L. Reventlow). 8 (N. Andersen, Birch, Ellinger, Fraenkel, Joh. Knudsen, Martin Madsen-Halsted, H. L. Møller og Chr. Reventlow) svarede »Stemmer ikke«.

Ogsaa de øvrige Ændringer forkastedes, hvorefter Lovforslaget gik uforandret til 3. Behandling.

Møde 14/4 1908. 3die Behandling.¹⁾

Borgbjerg: Vi Socialdemokrater vil, som allerede udtalt, og som vore Fæller i det andet Ting stemme imod denne Lov. Vi kan og vil ikke stemme for en Lov, der indfører privilegeret Valgret. Vi kan ikke stemme for en Sag, som ved Valgene til Amtsraadene giver 1100 Godsejere den samme Ret som hele den øvrige Befolkning i 1100 Kommuner. Vi maa stemme mod et Forlig, der betyder et stort Nederlag for alle demokratiske Bestræbelser, og som oven i Købet er stillet under en Situation, hvor der meget godt kunde være bleven vundet en fuldstændig Sejr for Demokratiet. En saadan Sejr vilde have virket frugtbargørende og vilde have ført til, at den almindelige Valgret snart havde været eneraadende ogsaa i alt vort Statsliv. Men der vil heller ikke blive Ro, naar denne Lov er vedtaget; den vil danne Begyndelsen til en fortsat Kamp frem mod Maalet: den lige og almindelige Valgret i uforfalsket Skikkelse. A. Nielsen har sagt, at den Ordning, der her vedtages, vil bestaa, til min Agitationsrøst er forstummet. Jeg skal jo nok leve en Menneskealder endnu, og saa længe jeg lever, skal min Røst til Gunst for den almindelige Valgret ikke forstumme. A. Nielsen mener altsaa, at den Ordning, der her indføres, skal blive staaende i over en Menneskealder. Han skal faa at se, at dette ikke slaar til.

Det ærede Medlem nyser derpaa. Det tager jeg som et godt Varsel (Munterhed!). Vi Socialdemokrater stemmer imod alle de Tilbageskridt, dette Forlig rummer, men naturligvis ikke mod de Fremskridt, der er i det. (Latter!) Skulde vi ikke lige saa godt kunne det, som Bergianere og Hørupere i 1894 kunde stemme mod Forliget, skønt de selvfølgelig ikke ønskede at opretholde Præsteprovisoriet, Gendarmeriet etc.! Kan Medlemmerne af Reformpartiet dog ikke se, hvor de er kommet hen i denne Sag! Endogsaa en stor Del af Højre stemmer imod denne Lov — imod den privilegerede Valgret. De er altsaa kommen til højre for selve Højre. (Latter!)

Jensen-Flø: Den er god!

¹⁾ Kilder: Sorø Folketidende 15/4 1908. — R. F. 1907/08 Sp. 7083—7137.

Borgbjerg: Ja, for Højre — men ikke for d'Hrr.! Man skal vide, at naar denne Lov er vedtaget, vil Socialdemokraterne kæmpe videre mod den Skanse, Venstre har forladt. Skellet slettet — ikke flyttet!

A. Nielsen: Da Valgretsforlaget i 1903 første Gang kom frem i Folketinget, udtalte Poul Christensen, at det var saa stort, retfærdigt og overensstemmende med Venstres gamle demokratiske Krav, da han ganske kunde slutte sig til det. Han fandt ingen Anledning til en Udvalgsbehandling, men vilde stemme for det, som det var; men han vilde dog heller ikke modsætte sig en Udvalgsbehandling. Socialdemokraternes daværende Ordfører, Hørdum, udtalte sig ogsaa fuldt ud anerkendende om Forslaget, om han end var lidt mindre begejstret end Poul Christensen. Han vidste ikke, om hans Parti vilde stille Ændringsforslag, vilde iøvrigt anse det for unødvendigt og vilde forsvare sig imod paa nogen Maade at faa Skin af at ville lægge blot et eneste Halmstraa i Vejen for Lovens Gennemførelse. Saaledes udtalte d'Hrr. sig ved Begyndelsen af den Sag, hvis Afslutning vi nu staar ved. Og vel at mærke: det Forslag, vi nu har for os, er principielt bedre end det i 1903 (stærke Hør!) Ingen kan med Skygge af Ret benægte dette, naar han ser Sagen fra demokratisk Synspunkt. Vil Borgbjerg sige Ja til, at han foretrækker Forslaget af 1903 for det nuværende? Nej, det tør han ikke! Og alligevel retter han og Poul Christensen nu de voldsomste Angreb mod dette Forslag. I og for sig kan man ikke forbavses derover, naar man kender d'Hrr.s Agitationsmaade. Men det var ligegodt overraskende at se, at en Rigsdagsmand kan staa op og paastaa, at der her er lidt et vældigt Nederlag, skønt Sandheden er den, at dette er det største demokratiske Fremskridt, siden Grundloven af 1849 gaves. (Hør!) Derimod er det ganske ligetil, at d'Hrr. nu vil staa frem og »konstatere«, at nu har Regeringspartiet foreslaaet og indført privilegeret Valgret, skønt de selvfølgelig meget godt erkender, at det, der er sket, er, at den privilegerede Valgret er afskaffet ved Kommunevalg og meget stærkt indskrænket ved Amtsraadsvalgene. En Ting, der ganske særlig maatte forbavse mig, var d'Hrr.s Afstemning ved 2. Behandling. Dér forlanger man Afstemning over Lovens § 1 og stemmer *imod* denne Lovs Kærne, der tilsikrer lige Valgret til Mænd og Kvinder, Husmænd og Tjenestekarle. Det er uægtelig forbavsende, at d'Hrr. kan optræde saa udemokratisk — og det *efter* at Poul Christensen har rost denne Paragraf som noget saa overmaade retfærdigt og demokratisk og stort, og efter at Hørdum har sagt, at han ikke vilde lægge Lovens et Halmstraa i Vejen. Ganske vist var der jo siden da forandret noget ved § 1; men ingen kan sige, at den er bleven mindre god. Den er tværtimod bleven forbedret siden da. Forskellen mellem d'Hrr.s Optræden med Hensyn til § 1 i 1903 og nu trænger uægtelig til nærmere Forklaring for at forstås. Nej, Sagen er den, at Socialister og Radikalister er lige uægte i deres Forargelse og Indignation og *maa* være dette. Det eneste, de utvivlsomt føler fuldt ægte Harme over, er, at det er os, der har gennemført dette store og betydningsfulde Fremskridt, som vi takker for og stemmer for med den største og hjærteligste Glæde. (Hør!)

Poul Christensen: A. Nielsen buldrer op med en Mængde begejstrede Ord, men deres Begejstring er ganske uægte, thi det er ubestridelig sandt, at den Lov, der nu om faa Minutter bliver vedtaget, indeholder betydelige Tilbage-

skridt. I Lovforslaget af 1903 var Opholdsbestemmelsen saaledes formuleret, at det i mange Tilfælde vilde være nok at have opholdt sig i en Kommune i $\frac{3}{4}$ Aar for at faa Valgret, men efter *denne* Lov kræves der fulde to Aars Ophold. Naar Forholdet er dette, bliver A. Nielsens Pathos selvfølgelig fuldstændig forløren. Jeg staar ved alt, hvad jeg udtalte i 1903. Jeg gav da Udtryk for min Glæde over, at den almindelige Valgret var naaet saa vidt frem mod Eneherredømmet. Men det var selvfølgelig ganske urigtigt, naar A. Nielsen nu vil komme og sige, at Loven af 1908 er bedre, — det modsatte er Tilfældet, thi her er jo den privilegerede Valgret indført. Naar denne Lov om et Par Mnutter er vedtaget, er Sagen ikke dermed forbi; den vil dukke op, naar d'Hrr. kommer ud til deres Vælgere; saa vil de faa at fornemme, at de ikke har handlet med disses Billigelse, og vil komme til at staa til Ansvar for deres Afstemning — til Gunst for den privilegerede Valgret — deres ydmygende og nedværdigende Afstemning. (Munterhed.) Jeg vil fastslaa, at den nuværende § 1 langfra er saa god som § 1 i Loven af 1903, og Aarsagen dertil er, at A. Nielsen har haft den til Behandling og har forfusket den, saa den er bleven daarlig for Arbejderne, god for Hartkornsejerne ...

Rs. Nielsen, Brøderup: »Politiken«s Fæstebønder.

Poul Christensen: Det ærede Medlem er et Vrov!l

Formanden: Det Udtryk kan ikke passere.

Poul Christensen: Der findes intet andet, der kan karakterisere Rs. Nielsen.

Formanden: Det ærede Medlem maa ikke bruge uparlamentariske Udtryk her i Thinget.

Poul Christensen: Det er Højre, der har vundet den store Sejr i denne Sag. (Munterhed.) De har faaet Forholdstalsvalgmaaden, som de kun kan have Gavn af, og har faaet den sat i Forbindelse med privilegeret Valgret paa en saa snedig Maade, at et lille Mindretal af Vælgere ved Hjælp af de privilegerede Amtsraadsvælgere og de kongevalgte Amtmænd kan blive Flertal i Amtsraadene. Derfor er det rigtigt, at det, der nu om faa Minutter sker, er det største Tilbageskridt siden 1849. (Modsigelse.) Den infame Valgmaade, her indføres til Amtsraadvalg, er saa raffineret, at det er fuldt berettiget at sige, at Gaardmændene i Tinget har svigtet Husmændene. Men jeg har den gode Tro til Gaardmændene ude i Landet, at de ikke vil være med hertil, men vil være med til at støtte Husmændene i den kommende nye Kamp for den lige og almindelige Valgret, som snart skal komme til at betage d'Hrr. deres Fred.

Ellinger udtalte paa 7 Højremænds Vegne følgende: Rigsdagens Højre har ved sit vidtrækkende Tilbud i Fællesudvalget i Fjor tilkendegivet sin alvorlige Vilje til Overenskomst med Regeringen om en ny Ordning af de kommunale Valg. Den Paastand, at Højres Indrømmelser er kommet for sent, kan vi ikke anse for begrundet, da Betingelserne for det Forlig, der nu er sluttet, først er aftalt i Januar i Aar. I dette Forlig, der er afsluttet *uden* Højres Medvirken — skønt Konseilspræsidenten erkendte, at Højres Indrømmelser var betydelige — er der ikke taget saadanne Hensyn, at vi kan give Forslaget i den Skikkelse, hvori der nu skal stemmes om det, vor Tilslutning. Højre maa lægge Hovedvægten paa, at de kommunale Raad faar en saadan

Sammensætning og træffer deres Afgørelser efter saadanne Regler, at der herved ydes betryggende Sikkerhed for en forsvarlig kommunal Styrelse i Almindlighed og en til alle Sider hensyntagende Skatteudskrivning i Særdeleshed. Men vi kan ikke erkende, at dette tilnærmelsesvis er naaet ved de saakaldte Garantier i dette Lovforslag. Vi er derfor paa det rene med, at vi ikke kan paatage os det Ansvar for dette Lovforslags Indhold, som vilde følge med at sige Ja til det. Vi fralægger os i enhver Henseende dette Ansvar. Paa den anden Side erkender vi, at der nu ikke længere er paaviseelige Betingelser til Stede for at opnaa en anden og bedre Ordning af denne Sag end den, der her foreligger. Ligeledes indrømmer vi, at der ved det afsluttede Forlig er opnaaet visse Forbedringer i det oprindelige Lovforslag, selv om vi maa finde disse utilstrækkelige; og endvidere, at en Forkastelse af Forliget i dette Øjeblik kun vil føre os længere bort fra det Maal, vi under hele Behandlingen af denne Sag har haft for Øje. Det naturligste Udtryk for vor Stilling til Lovforslaget bliver da under disse Forhold ved den forestaaende Afstemning at svare: Stemmer ikke.

Borgbjerg: Ja, nu er Situationen da snart saa klar, som den kan blive: Højre indrømmer jo nu, at Loven bringer saa væsentlige Forbedringer i konservativ Retning, at dette Parti ikke kan stemme imod den. (Munterhed.) A. Nielsen — paa hvem Chr. Reventlows Ord forleden: Jeg vil ikke være dummere, end jeg er! passer saa udmærket — vil absolut have mig til at sammenligne den Lov, der nu skal vedtages, med Loven af 1903. Men de kan ikke sammenlignes, det er to inkommensurable Størrelser. Men alle kan da se, at den Lov, der her ligger for, paa væsentlige Punkter giver rene Tilbageskridt. Jeg behøver blot at nævne den privilegerede Amtsraadsvalgret og Opholdsbestemmelsen. Jeg fastholder, at vi, skønt vi stemte for Loven af 1903, maa stemme imod denne Lov.

W. Neergaard: Det glæder mig af Ellingers Erklæring at høre, at en stor Del af Højre vil svare: Stemmer ikke, det vil altsaa sige: stille sig som Rambusch og Carstensen i Landstinget. De tilkendegiver dermed, at de ikke vil paatage sig Ansvaret for en Forkastelse af Loven og følgelig vilde have stemt for denne, hvis deres Stemme havde været den afgørende.

Berntsen: Jeg kan saa godt forstaa, at Borgbjerg maa bruge en Masse Ord til at forklare sin Afstemning i denne Sag, thi den er sandelig noget underlig. Naar en stor Sag staar foran Afgørelsen, plejer man at spørge sig selv: Sker der et Fremskridt fra det bestaaende eller et Tilbageskridt? Og naar der sker et Fremskridt, stemmer man for dette. Socialdemokraterne gør det stik modsatte. Altfor stor Vægt skal man nu alligevel ikke lægge paa dette; naar der først er gaaet et Par Maaneder og Loven er begyndt at virke, vil vi nok faa at se, at Borgbjerg rejser ud i Landet og tager sig Æren af disse store Fremskridt . . .

Borgbjerg: Det gør jeg jo allerede. Det har jeg jo sagt!

Berntsen: Ja, jeg har ikke tvivlet om, at det ærede Medlems Dristighed er stor nok til det ogsaa. (Munterhed.) Men vi glemmer alligevel ikke, at den virkelige Stilling er den, at hvis Borgbjerg havde Magt, som han har Lyst, saa fik vi *ikke* denne Lov, fik ikke almindelig og lige Valgret til Sogneraadene, ikke Stemmeret for Kvinder og Tyende, ikke Indskrænkning af den

privilegerede Valgret. (Hør!) Heller ikke Vælgerne vil glemme dette, og derfor vil det lidet nytte Socialdemokraterne at rejse Landet rundt og tilrane sig Æren.

Indenrigsministeren: Nu staar vi endelig ved Afslutningen af den lange Kamp, Venstre gennem Aarene har ført for den almindelige Valgrets Sag, en Afslutning, der bringer os en Kommunalforfatning saa fri, som intet andet Land har den, og bringer os det største demokratiske Fremskridt, vort Land har set siden Grundloven af 1849. Dette er Sandheden, og mod den vil alle Socialdemokraternes og de radikales fantastiske Angreb prelle af. Selv ikke i d'Hrr.s egne Partier kan de faa Folk til at tro, at det, der her er sket, er et Tilbageskridt. Forøvrigt skal jeg ikke komme ind paa Enkelthederne ved alle disse voldsomme og udemokratiske Angreb; thi det vil der blive rig og god Lejlighed til, naar vi kommer til Vælgerne. (Hør!) Men nu, da vi staar ved Afslutningen, vil jeg bringe en varm og hjertelig Tak til alle dem, der har hjulpet med til at bringe denne Sag frelst i Havn — ogsaa til dem, der har gjort det med Tvivl om Hensigtsmæssigheden af alt dette nye. Der har altid i Venstre været god Vilje til at forhandle denne Sag; men paa nærværende Tidspunkt var det ganske givet, at der ingen Vej var uden om den almindelige Valgret; ingen Regering vilde kunne forelægge et Lovforslag uden den. Min Tak skal ganske særlig udtales til Kampfællerne gennem de mange Aar, en Tak for deres sikre Bistand, den Trofasthed, hvormed de stedse har modsat sig Sagens Forkludring, og en Tak, fordi de blev Løfterne paa Valgdagen tro. Jeg holder ikke af at fremdrage nogen enkelt Stand, men jeg finder dog Anledning til ganske særlig at takke Gaardmændene, der har afgivet et lysende Eksempel. N. Andersen sagde ved 2. Behandling, at jeg jo var en ung Mand, der nok skulde faa at se, at denne Lov vilde bringe Landet Ulykke. Ganske vist er jeg en ung Mand, men i Dag rød, i Morgen død, siger man jo. Dette Ord er jeg bleven saa smertelig mindet om i disse Dage ved Tabet af den udmærkede Kollega, hvis første Tale i dette Ting gjaldt den Sag, her er for, og rummede de bedste Ord, der er talt for denne. Jeg skal om N. Andersens Spaadom sige, at der ofte er bleven spaaet ilde, naar der var Tale om at forøge Folkets Magt. Men Spaadommen er altid bleven gjort til Skamme. Jeg nærer den fuldeste Tro til, at dette ogsaa vil ske denne Gang; vort Folk mangler ikke den Besindighed, som N. Andersen talte saa meget om at sikre Indflydelsen. Som denne Lov politisk er en Lykke, vil den sikkert ogsaa blive det nationalt set.

Borgbjerg: Efter denne højstemte Skaaltale ...

Formanden paatalte Ordet »Skaaltale«.

Borgbjerg: Ja, den forlorne Højstemthed i Ministerens Tale gav det virkelige Udseendet af, at den skulde endes med et Hurra for Ministeren. Denne Tale om Gaardmændenes Trofasthed og om Valgdagens Løfter er noget af det dristigste, jeg nogensinde har hørt, — og det udtaler denne Minister, der selv lovede en af disse Vælgere paa Valgtribunen, at han ikke skulde gaa med til en privilegeret Valgret i nogen som helst Form. Ministeren har selv sveget de Løfter, han gav sine Vælgere for to Aar siden. Og Gaardmændene har paa den lumpneste Maade vidst selv at tage Broderparten af Kagen og sveget Husmændene og Arbejderne ...

Formanden: Saadanne Udtryk kan ikke passere!

Borgbjerg: Det gør mig ondt, at de ikke kan passere her. Ude i Landet skal de nok passere. (Munterhed.) Naar vi stemmer nej, stemmer vi ikke imod den almindelige Valgret til By- og Sogneraad; thi sendte vi atter Loven op i Landstinget (uden den privilegerede Valgret), kunde vi om to Maaneder have det oprindelige, gode demokratiske Lovforslag gennemført. Blev den nemlig forkastet der, havde vi Landstingets Opløsning, og en Maaned eller to efter havde vi et Landsting, der gennemførte Forslaget, og saa forsvandt den privilegerede Valgret baade fra Sogneraad og Amsraad.

Berntsen: Ja, men vi har jo prøvet at sende Loven op i Landstinget i den Skikkelse, Borgbjerg ønsker. Og den blev jo ikke gennemført. Nej, Sagen er den, at Borgbjerg vil gerne have et ordentligt Spektakel og en ny Forfatningskamp i Gang. Men saadan en Kamp længes jeg ikke efter, naar vi uden Kamp kan faa gennemført et Forslag som det, vi her har for os.

Borgbjerg: Berntsens Tale lyder akkurat lige saadan nu som i 1894.

Berntsen troede, at Borgbjerg tog fejl, da han havde ladet falde en Bemærkning om, at Reformvenstremændene helst ønskede, at Taleren vilde holde sin Mund. Det var vist Borgbjerg selv, der ønskede dette. Han skulde ikke komme tilbage til svundne Tider.

Borgbjerg talte atter for en Landstingsopløsning paa denne Sag. Forøvrigt var det slet ikke vist, at der behøvedes en Opløsning. Maaske kunde et demokratisk Forslag gennemføres uden det. Men d'Hrr. er bange for at faa et mere demokratisk Forslag vedtaget.

Berntsen havde ingen fast Tillid til, at et Landstingsvalg vilde give et godt Resultat. Landstinget var jo sammensat ved privilegeret Valg. Men der var jo ingen som helst Grund til at tage en Kamp, naar man kunde naa det, man skulde, uden Kamp.

Borgbjerg hævdede, at der vilde blive Flertal for den lige og almindelige Valgret ved et Landstingsvalg.

A. Nielsen skulde paa dette Tidspunkt nøjes med at fremsætte et Par korte Bemærkninger. Det var med fuld Føje, at han bebrejdede Socialdemokraterne udemokratisk Optræden ved at pege paa, at de foretrækker § 1 af 1903 for den af 1908. Det var ikke Socialdemokraterne, der havde drevet Venstre frem i denne Sag, thi de var jo i 1903 paa Forhaand gaaet med til Venstres Valgretslov, som den var. Hvad der siden var kommet til af Fremskridt, var da Venstres eget. Borgbjergs Paastand om, at man ikke kunde sammenligne Forslagene af 1903 og 1908, var urigtig. Nej, der var andre Ting, der ikke kunde sammenlignes: Argumenter og Tordentaler. Han betragtede det som en Ære at stemme for denne Lov.

Pcul Christensen skulde ikke forlænge denne Debat (stor Munterhed.) Efter denne lovende Indledning holdt han en længere Tale, hvori han gentog sig selv og Borgbjerg endnu nogle Gange. Højre havde været snilde som Slinger, thi de havde faaet indsat den privilegerede Valgret.

Chr. Reventlow vilde protestere imod, at kun yderligtgaaende Partier kunde yde Modstand mod denne Lov. *A. Nielsen* havde selv paavist, at den gav Socialdemokraterne alt, hvad de kunde ønske sig. Det var faktisk Middelstanden i By og paa Land, der var bleven solgt, medens man meget godt

kunde have gennemført en Lov, der paa een Gang var mere uangribelig og mere betryggende, d.v.s. mere demokratisk og mere konservativ. Men det var et Resultat af, at Loven skulde jages igennem.

Indenrigsministeren replicerede til Poul Christensen og viste, at denne ganske havde misforstaaet hans Ord.

Hermed sluttede Debatten, og man gik til Afstemning, der foregik ved Navneopraab. Resultatet blev Lovens Vedtagelse med 64 Steemmer mod 35, 7 Medlemmer¹⁾ svarede »Stemmer ikke«, og 6 var fraværende, deraf 3 med Orlov²⁾, 3 uden Orlov³⁾. Loven er dermed færdig fra Rigsdagen.

Bilag XLVI.

Vedr. Poul Christensen m. fl.'s Forslag til Ændringer i Lov om kommunale Valg af 20. April 1908.

(S. 217—20).

Møde 8/12 1909.¹⁾

Keiser-Nielsen anbefalede Forslaget paa sine Gruppefællers Vegne. Det var jo en frisindet Reform af vidtrækkende Betydning, som forhaabentlig vil finde Tilslutning fra alle Sider. Ogsaa Ophævelsen af den privilegerede Valgret til Amtsraadene maa formentlig finde Bifald hos alle dem, der er Modstandere af den privilegerede Valgret til Landstinget. At Amtsraadene selv skal vælge deres Formænd, er en naturlig Følge af, at det samme Fremskridt indføres for Byraadenes Vedkommende. Folketinget vilde i det hele gøre sig i høj Grad fortjent af Vælgerbefolkningen, hvis det gik med til at gennemføre disse Ændringer i den kommunale Valglov. Han henstillede derfor til Tinget at tage velvilligt paa denne Sag.

Sig. Berg mindede om, at det kun med stor Vanskelighed var lykkedes for kort Tid siden at gennemføre Ændringer i den kommunale Valglov. Den Gruppe, Taleren tilhørte, var ubetinget en Ven af den privilegerede Valgrets Afskaffelse, baade ved politiske og ved kommunale Valg, og de skulde gerne medvirke til, at der blev indledet en Forhandling med Landstinget om denne Sag. Naar det imidlertid blev foreslaaet at give Valgret ved »Fuldmyndighedsalderen«s Indtræden, saa vilde han foretrække at blive staaende ved de 25 Aar, navnlig da man havde bebudet et Forslag om Nedsættelse af Fuldmyndighedsalderen; der bør dog kræves en vis Modenhed hos de kommunale Vælgere. Heller ikke Forslaget om at gaa bort fra den nuværende Opholdsbestemmelse kunde han tiltræde; man bør først indhente Erfaringer om, hvorledes de nugældende Bestemmelser virker. — At lade Amtsraadene vælge deres Formænd havde han i og for sig intet imod, men et Forslag herom bør dog helst komme fra Regeringen.

1) Ellinger, Fraenkel, Hammerich, Lange, Madsen-Halsted, H. L. Møller, Parkov.

2) Carl Hansen (Viborg I), Jespersen og Martin Olsen (alle syge).

3) Krabbe, Mortensen og Sabroe.

1) Sorø Folketidende 9/12, 11/12, 13/12 1909. — R. F. 1909/10 Sp. 2161—91, 2218—38, 2240—2324.

Borgbjerg kunde ikke erkende, at det af Berg gennemførte kommunale Valgretsforlig havde bragt noget Fremskridt. Havde det medført nogen politisk eller social Magtforskydning, gik den nærmest i konservativ Retning. — Det var paa høje Tid, at den blev lavet om igen, og han var derfor den radikale Gruppe taknemlig, fordi den havde bragt Sagen paa Bane igen.

Sig. Berg hævdede, at den lige og almindelige Valgret var bleven betydelig udvidet ved den ny Valglov. De smaa Indtægter havde faaet betydelig større Indflydelse, end de tidligere havde haft — det bliver Borgbjerg nødt til at lade staa baade nu og i Fremtiden. At Kvinderne havde faaet Valgret, var ogsaa et Fremskridt, som Borgbjerg var gaaet udenom. Om Socialdemokratiet har haft Fremgang eller ej, kan ikke være det afgørende.

Borgbjerg mente, at Kvindernes Valgret særlig var blevet til Fordel for de Velstillede.

Kl. Berntsen skulde ikke have noget imod, at Ministeriet gjorde et Forsøg paa, hvorvidt det kunde naa med det foreliggende Forslag. Det er jo Udtryk for alle de Anker, man har rettet mod den nugældende kommunale Valglov. Borgbjerg sagde, at denne Lov ikke bragte noget demokratisk Fremskridt . . . (Afbrydelse af Borgbjerg: Valgretsforliget som Helhed.) Hvorledes vil De skille Enkelthederne fra Helheden? (Afbrydelse af Borgbjerg.) Det falder saare svært for det ærede Medlem, naar han ikke maa tale hele Tiden, men foreløbig er det mig, som har Ordet. (Ny Afbrydelse af Borgbjerg.) Ja, Deres Afbrydelser morer mig, men *det* kan ogsaa overdrives. De er tilbøjelig til at overdrive med alt, ogsaa med Afbrydelser. Er det maaske ikke et Fremskridt, at der er indført lige og almindelig Valgret til By- og Sogneraad? Tyendets Valgret var kun en Papirbestemmelse, sagde Borgbjerg, men det laa jo nærmest i, at Tyendet nu til Dags flyttede saa hyppigt. Opholdsbestemmelsen var der god Mening i. At der ikke er sket nogen social Magtforskydning, kan Valgloven jo ikke gøre ved. Det maa være Vælgernes egen Sag, hvorledes de vil stemme, medens Borgbjerg mener, at det er galt, naar der ikke bliver valgt lutter Socialdemokrater. De stedfundne Valg er i det store og hele et godt Udtryk for Stemningen i Befolkningen, og det maa vel ogsaa være Hovedsagen, at der vælges dygtige og interesserede Mænd i de kommunale Raad. — Borgbjerg talte ogsaa om Amtsraadsvalgene, idet han mente, at de privilegerede Vælgere vilde faa en dominerende Indflydelse, naar f. Eks. 17 af de af den almindelige Valgret valgte 100 Vælgere løb over. Men hvorfor skulde 17 løbe over . . .

Landbrugsministeren (Poul Christensen): Der løber maaske mange flere over.

Kl. Berntsen: Den Udtalelse viser, at Landbrugsministeren ikke længere har den Tillid til den almindelige Valgret, som han burde have. At Amtsraadene selv skulde vælge deres Formænd, vilde næppe være heldigt. Det foreliggende Forslag maatte i det hele taget nærmest betragtes som et Agitationsnummer, men man kan selvfølgelig ikke have noget imod, at den ny Indenrigsminister (P. Munch) faar Lejlighed til at forhandle med Landstinget om denne Sag. Man kan jo vente meget af dette Ministerium (Modsigelse). Jo, i sin Tiltrædelsestale udtalte Zahle udtrykkeligt: »Vor første Opgave som Regering er at optræde saaledes, at Vælgerne genvinder Troen paa, at der

er Politikere i Danmark, der staar som Mænd bag deres Ord. Vi vil ikke svigte vor Fortid. Der ses hen til os med Forhaabning, men ogsaa med Ængstelse. Der er mange, mange, der siger: Disse Mænd tror vi, men det er ogsaa det sidste Hold af Politikere, vi tror. Hvis disse Mænd ogsaa svigter, saa er der mange, mange — og især mange af de bedste — som vil sige, at nu er deres Tro paa, at denne Nation virkelig kan bære offentlige Mænd frem, som vil staa fast paa deres Standpunkter, knækket for bestandig.« Det forekommer mig, at Konseilspræsidenten glemte Socialdemokraterne ved denne Lejlighed.

Borgbjerg syntes, at Berntsen nærmest gjorde Nar ad Regeringen. Han spiller radikal, uagtet han i Virkeligheden er konservativ.

Den fungerende Formand (Jensen Sønderup) paatalte Udtrykket »gjorde Nar«.

Kl. Berntsen tog ingen Notits af Borgbjergs Uartigheder. Han havde aldrig givet sig ud for andet, end hvad han var.

Lüttichau kunde paa ingen Maade tilraade det foreliggende Forslag. Den nugældende Ordning var absolut at foretrække. Navnlig var han imod, at Amsraadene skulde vælge deres Formænd, disse blev da ofte nødt til at skaffe sig juridisk Bistand og risikerede selv at blive Straamænd. Der er i det hele taget ikke tilstrækkelig Grund til at reformere den gældende Valglov, og han vilde derfor stemme imod Loven.

Møde 10/12.

Frøkjær mente, at det var for tidligt at ændre den for saa kort Tid siden gennemførte kommunale Valglov.

Indenrigsministeren (P. Munch) kritiserede den sidst gennemførte kommunale Valglov, idet han fandt, at dennes Bestemmelser virkede til Ugunst for de Fattigste. Mange Steder undlod man at sætte Smaafolk i Skat, ligesom Opholdsbestemmelserne udelukkede mange, navnlig af Tyendet. Hvis Ministerskiftet ikke havde fundet Sted, vilde de Radikale have opfordret Regeringen til at indbringe et Lovforslag om Amsraadenes Tilsynsforhold over for Sognekommunerne. Nu var dette jo ikke nødvendigt, idet den nye Regering vilde fremsætte et Forslag herom, men det kunde næppe ske i denne Samling.

Hvad Forholdstalsvalgmaaden angaar, da kan den ofte føre til mærkelige Resultater, og man bør derfor undersøge denne Sag meget nøje, inden man træffer sin Afgørelse. Naar Regeringen ikke har foreslaaet at gøre Kommunerne til Valgkollegier til Landstinget, saa var det, fordi Valgene til Kommunerne i saa Fald vilde faa en endnu skarpere politisk Karakter. Dette skulde dog ikke afholde Regeringen fra at gaa ind paa Tanken, hvis den ellers var praktisk, men i saa Fald maatte Valgreglerne til Kommunerne ændres. Og herom blev det maaske vanskeligt at opnaa Enighed, da Højre holdt saa bestemt fast paa den privilegerede Valgret.

Klaus Berntsen syntes nærmest at anse det foreliggende Forslag for et Agitationsnummer, som der skulde rumles med over for Vælgerne; men han dømmer maaske fra Forslag, som er indbragte af hans eget Parti. Regeringen haabede i hvert Fald, at det maatte lykkes at opnaa Flerhed i Folketinget

for et Forslag, der nogenlunde lignede det foreliggende. Man vil saa have taget den første Skam fra den privilegerede Valgret.

Keiser-Nielsen ansaa det for heldigt, at denne Sag nu kom til Behandling i Udvalget. Han takkede de Medlemmer, som havde stillet sig nogenlunde velvilligt til Sagen, men han kunde ikke takke Kl. Berntsen, der paa alle Punkter optraadte som en Modstander af Lovforslaget, og som i sine Argumenter gjorde sig skyldig i adskillige Overdrivelser. Det kunde vanskeligt bestrides, at hvad man ved den gældende kommunale Valglov har givet den almindelige Valgret med den ene Haand, har man taget fra den med den anden Haand. Taleren vilde spørge Kl. Berntsen: Vil han og hans Gruppe naa videre, end vi naaede i Fjor med Hensyn til den almindelige Valgret, eller vil han blive staaende ved den nugældende Lov?

Møde 11/12 1909.

N. C. Rasmussen hævdede, at de, som benægtede, at den i Fjor gennemførte kommunale Valglov ikke indeholdt demokratiske Fremskridt, umuligt kunde kende noget til Forholdene paa Landet. Her havde Husmændene tidligere været uden videre Indflydelse paa Sogneraadvalgene, idet de Højstbeskattede valgte den større Halvdel af Sogneraadet, men dette var blevet ganske anderledes ved Indførelsen af den lige og almindelige Valgret, der gav enhver Stemme samme Indflydelse, hvem der saa afgav den. Kritiken af den nye Valglov kan maaske øve sin Virkning i København, *ikke* ude i Agitationen paa Landet. Det er vel ikke heldigt, at der endnu er en Rest tilbage af den privilegerede Valgret til Amdsraadet, men ogsaa paa dette Omraade er der dog sket betydelige Fremskridt. — Han havde Indtrykket af, at dette ligesom flere andre radikale Forslag var fremsat for at benyttes i Agitationen.

Sig. Berg troede heller ikke, at Kl. Berntsen var ene om den Opfattelse, at Forslaget var fremkommet i Agitationsøjemed. Havde Forslagsstillerne, da de fremsatte Forslaget, vidst, at de kort efter skulde sidde paa Ministerpladserne, havde Forslaget maaske faaet et andet Indhold. Ministeren var da heller ikke saa højt oppe som tidligere, da han i Gaarsmødet forsvarede Forslaget. Han mente bl. a., at naar de kritiserede Punkter blev taget bort, saa blev der ikke meget tilbage, som var værd at anstrenge sig for. Men blandt det, der blev tilbage, var netop den privilegerede Valgret til Amdsraadet; hvis Ministeren ikke mener, at *det* Punkt er værd at anstrenge sig videre for, saa har man deri det klareste Vidnesbyrd om, hvor stor Alvor der er i dette Lovforslag. Den ny Valglov gav kommunal Valgret til 70 pCt., medens tidligere kun 35 pCt. havde Valgret; det er dog et ikke uvæsentligt Fremskridt. At gaa længere ned med Valgretsaldere end til de 25 Aar, vilde sikkert være meget uheldigt.

Borgbjerg ankede over Opholdsbestemmelserne, der absolut maa skade Arbejderne meget, særlig de løse Arbejdere. Der er ikke blot noget, der hedder »løse« Mennesker, men der er ogsaa løse Argumenter og Paastande. (Kl. Berntsen: Hør!). Ja, det kan det ærede Medlem tage sig af.

Sig. Berg vilde lade Borgbjergs Overdrivelser ligge. Den kommunale Valglov var forlængst dømt af Befolkningen som en god Reform.

Johs. Pedersen (S.) maatte ligesom Borgbjerg protestere mod Opholdsbestemmelsen.

Kl. Berntsen forstod ikke, at man havde taget ham det saa ilde op, at han havde betegnet Forslaget som et Agitationsnummer. Der var jo ikke noget ondt i at agitere. Man havde agiteret i over 30 Aar for en Udvidelse af den almindelige Valgret, og det skete under C. Bergs Ordførerskab. De Radikale holder imidlertid mere af Berg nu, da han er død, end de gjorde, da han levede (Slengerik: Saa—aa!). Ja, var det ikke de Radikale, der kaldte Berg »en ordinær Rumlepotte« og brugte andre smukke Betegnelser om ham? Det gaar dermed, som Øhlenschläger synger om Baldur:

»Baldur den gode, han er sød,
salig at prise, naar han er død.«

Indenrigsministeren sig nu imidlertid, at det er Regeringens alvorlige Hensigt at optage en Kamp om denne Sag, og det skal blive meget interessant at se denne Kamp. Men hvor meget man end kritiserer den kommunale Valglov, kan det ikke bestrides, at den har udvidet Vælgertallet meget stærkt, og at den har indført *lige* Valgret, hvor Godsejerens og Tjenestepigernes Stemme vejer lige meget; saadan var det ikke tidligere. At det er modne Mænd og Kvinder, der stemmer, er dog ganske naturligt. — Det vil utvivlsomt være uheldigt i Amtsraadene at afskaffe Amtmændene og overlade Ledelsen til en Formand, der vælges hvert Aar. Derimod skal jeg gerne støtte Indenrigsministeren, hvis han vil optage en Kamp med Landstinget om at slette den Bestemmelse, at en Tredjedel af Valgmændene er selvskrevne Vælgere. Kan han udrydde den privilegerede Valgret til Amtsraadet, vilde det være godt; men det vilde ogsaa være et stort Fremskridt, om man kunde faa indført den samme Valgret til Landstinget, som vi nu har til Amtsraadet (Hør!). — Ordføreren, Keiser-Nielsen, sagde, at jeg var morsom, men hvorfor skal en Taler ogsaa være kedelig? Morsom kan man i hvert Fald ikke beskyldes Keiser-Nielsen for at være. Bliver han ved med at være lige saa kedelig som hidtil, saa bliver han vist sjælden valgt til Ordfører (Slengerik: Naa—aa!). Det forekommer mig, at jeg hørte en lille Tilkendegivelse af, at Slengerik er til Stede. Jeg har ellers savnet ham længe. Siden han kom til at tilhøre Regeringspartiet, har han været saa tavs. Faar han ikke Lov til at tale saa meget som tidligere? — Som sagt, Keiser-Nielsen har skuffet mig. Han talte i Gaar om min Nakke, men hvad har den med den kommunale Valgret at gøre? Det er forøvrigt vanskeligt for mig at stille Regeringspartierne tilfreds. Vender jeg Ansigtet til Borgbjerg, saa irriteres han over mit ironiske Smil, og vender jeg Ryggen til Keiser-Nielsen, saa er han mig paa Nakken. (Munterhed.)

Slengerik beklagede, at Berntsen havde savnet ham, men det gjorde ham paa den anden Side ogsaa godt at føle sig savnet. Det er morsomt at høre d'Hrr. tale om Agitationsnummer og Paradeheste. Berntsen har ganske vist aldrig taget et stort Fremskridt, naar han kunde faa et mindre; men det opbyggelige ligger i, at han nu er Ordfører ogsaa for de Venstremænd, der tidligere var hans Modstandere. Han genopfriskede Hørups Udtalelse om

den »ordinære Rumlepotte«, der var et Svar paa Bergs Udtryk »Luskepeter«. Men Berg og Hørup fandt dog tilsidst hinanden i deres Modstand mod Moderationen. I Stedet for at gøre sig saa megen Umage for at forsvare Opholdsbestemmelsen burde Berntsen hellere sige rent ud, som han har sagt tidligere, at han er en Modstander af Tyendets Valgret. — Han siger, at Poul Christensen viser Mistillid til den almindelige Valgret, men det gør han selv i endnu højere Grad ved at gøre Valgloven til Formynders for den almindelige Valgret.

Indenrigsministeren kunde erkende, at Valgretten var *lige* for dem, der overhovedet havde faaet Valgret, men det kan ingenlunde siges, at Valgretten er almindelig, saalænge en Tredjedel af de mindst velstillede af de 25-aarige Mænd og Kvinder er udelukkede. I en Mængde Kommuner blev et Mindretal af Vælgerne Herrer over Flertallet i Byraadene, og det viser, at Ordningen ikke er retfærdig.

Over for Berg og Berntsen maatte Ministeren hævde, at han betragtede Afskaffelsen af den privilegerede Valgret til Amsraadet som et Hovedpunkt i Forslaget, og det gljdede ham, at Berntsen nu var af samme Mening. Derimod vilde han ikke arbejde for, at vi ved Landstinget fik indført samme Valgret, som vi nu har til Amsraadene.

Baade Berg og Berntsen betragtede dette Forslag som et Agitationsstof, og de henviste til, at de gamle Venstreførere intet havde kunnet gennemføre paa dette Omraade. Men de politiske Vilkaar har jo ændret sig meget i de senere Aar.

Ganske vist var det radikale Ministerium ikke forudset, da Forslaget blev indbragt; men hvis det ikke var blevet indbragt den Gang, vilde et lignende Forslag være blevet indbragt af det radikale Ministerium.

Kl. Berntsen takkede for den personlige Opmærksomhed, der blev vist ham; den var større, end han fortjente. Det er sandt nok, at Valgretten ikke er almindelig, den omfatter jo ikke Børnene og dem, der ikke betaler Skat; men dette er dog ganske naturligt, og blandt dem, der har Valgret, er Valgretten faktisk almindelig, ligesom den er blevet betydelig udvidet.

Indenrigsministeren havde ikke vist Berntsens Person nogen Opmærksomhed, men kun omtalt hans Standpunkt. Han maatte hævde, at Valgretten ikke kunde kaldes almindelig, naar den stillede de Fattigere mindre gunstigt end de Rige.

Slengerik havde ganske vist beskæftiget sig mere med Berntsens Person end med hans Standpunkt, men det var, fordi hans Person var mere tiltalende end hans Standpunkt.

Sigurd Berg vilde anmode det kommende Udvalg om at undersøge, i hvor stor Udstrækning Opholdsbestemmelsen har haft en videre Virkning, end den tilsigtede.

I Anledning af de fremkomne Udtalelser om Berg og Hørup maatte han hævde, at Hørup aldrig blev den Hader af Berg og hans Standpunkter, som de Radikale blev.

Borgbjerg vilde minde om, at Berntsen en Gang blev betragtet som en af de fynske Frihedshelte. Det var den Gang, Sognepræsten i Særslev sagde til sin Menighed: »Kære Venner! Jeg maa advare jer mod denne farlige

unge Rigsdagsmand, thi Samfundet vilde ryste i sine Grundpiller, hvis hans Anskuelser trængte igennem!« Den Gang var Berntsen ikke bange for at lade Amtsraadene selv vælge deres Formænd.

N. C. Christensen (S.) udtalte sig i Tilslutning til Borgbjerg.

Efter endnu et Par korte Bemærkninger gik Sagen til 2. Behandling og til et Udvalg paa 15 Medlemmer.

Bilag XLVII.

Vedrørende Poul Christensens Lovforslag om Ændringer i Lov om kommunale Valg af 20/4 1908.

(S. 220—21).

Folketinget.

Møde 14/12 1910. 1ste Behandling.¹⁾

Keiser-Nielsen udtalte, at naar Forslagsstillerne havde fremsat Forslaget paany, var det i Haabet om, at der hos de andre Partier vilde vaagne en Forstaaelse af, at det sidst afsluttede Valgretsforlig ikke var tilfredsstillende. Det var ganske vist et Fremskridt, at Kvinderne havde faaet Valgret, men til Gengæld var der et Par andre Punkter, som der herskede stor Misfor nøjelse med, nemlig Opholdsbestemmelsen og den privilegerede Valgret til Amtsraadet. Foruden disse Hovedpunkter indeholder det foreliggende Lovforslag ogsaa et Par mindre Ændringer, idet man navnlig knyttede Valgretten til Fuldmyndighedsalderen, uanset om denne senere blev nedsat, ligesom man foreslaar, at der gives Valgret ogsaa til Mænd, som i det sidste Aar har holdt sig fri for Fattighjælp. Hovedbestemmelsen i Forslaget er selvfølgelig den, at man foreslaar Kravet om to Aars Ophold i Kommunen som Betingelse for Udøvelsen af kommunal Valgret strøget, idet det bestemmes, at Vælgerne kun skal have haft Ophold i Kommunen fra 15. November i det Skatteaar, i hvilket Valget finder Sted. Taleren anbefalede stærkt denne Ændring som en god demokratisk Foranstaltning, idet den nugældende Opholdsbestemmelse berøvede et meget stort Antal Vælgere deres Valgret; deres samlede Antal maa kunne sættes til 20,000. Ikke mindre end en Trediedel af de Personer, som burde have Valgret, hvis man virkelig skulde kunne sige, at vi har lige og almindelig Valgret, er paa Grund af de forskellige indskrænkende Bestemmelser berøvede denne Ret; kun 68½ % af dem, der burde være med, har kommunal Valgret. Det er derfor ganske falskt, naar man nu taler om, at »Skellet er slettet«. Gaardmændene og de andre, som har fast Bopæl i Kommunen, har Valgret, men Arbejderne og de, der er nødt til jævnlig at flytte, har ingen Valgret. Det er et meget udemokratisk Skel, der er sat ved denne Opholdsbestemmelse; thi det er et Skel mellem Besiddende og Besiddelsesløse. De Besiddende har Stemmeret, enten de rejser bort eller ikke, naar de blot har deres Besiddelse i Kommunen. Paa denne Maade er der værnet om de Besiddendes Ret imod de Besiddelsesløse. Han haabede, at Regeringspar-

¹⁾ Sorø Folketidende 15/12 1910. — R. F. 1910/11 Sp. 2177—2234.

tiets Samvittighed maatte blive vakt over for denne Uretfærdighed. Man siger nok, at den, der ikke har fast Ophold i Kommunen, ikke kan faa virkelig Interesse for dens Anliggender. Men er en Arbejder, der flytter ind i Kommunen, og som har skolepligtige Børn, ikke langt mere interesseret i Kommunens Anliggender end den Mand, som blot har en Villa i Kommunen og ellers bor et andet Sted? — Taleren anbefalede derefter Lovforslagets anden Hovedbestemmelse, som ophævede den privilegerede Valgret til Amsraadet. Tidligere blev Amsraadet valgt af det samme Vælgerkorps som Sogneraadet; men ved den ny kommunale Valglov gik man over til at benytte et andet Vælgerkorps, saaledes at Amsraadet blev et Slags Landsting og Sogneraadet et Slags Folketing. Derved skabte man Muligheder for Rivninger mellem Amsraad og Sogneraad. Er blot en Trediedel af Vælgerne Mænd af konservativ Tænkemaade, saa vil den ene af Kommunens to Valgmænd blive konservativ og sammen med de privilegerede Amsraadsmedlemmer danne et rigtigt solidt konservativt Flertal. Men dette maa vi bort fra. Vi maa inden for vort kommunale Styre have slettet den gamle Overtro, at Pengepungen er den klogeste. Den første Skanse har vi taget, — nu maa vi ogsaa tage den anden: den sidste Rest af privilegeret Valgret til Amsraadene.

Indenrigsministeren (Jensen-Sønderup): Dette Forslag er jo kendt fra i Fjor, da det blev ret grundigt behandlet. Jeg skal i alt Fald ikke give Anledning til en saa udførlig Forhandling paany. Forslaget angaar jo særlig tre Punkter: Opholdsbestemmelsen, den privilegerede Valgret og Spørgsmaalet om, hvorvidt Amsraadene selv skal vælge deres Formænd. Det sidste Spørgsmaal blev slet ikke berørt af Ordføreren, som maaske ikke tillagde det videre Betydning. Valgretten foreslaas iøvrigt knyttet til Fuldmyndighedsalderen; men jeg tror, det er bedre at blive staaende ved de 25 Aar, som nu er Fuldmyndighedsalderen, da der nok kan tænkes andre Grunde til at forandre denne. Opholdsbestemmelsen maa jeg ogsaa holde paa. Den, der skal have Valgret i en Kommune, bør ogsaa have opholdt sig i den i et Par Aar. Forslagsstilleren mente i Fjor, at der slet ingen Opholdsbestemmelse burde være, men det finder jeg uheldigt. Der kan være delte Meninger om, hvor lang Tid Vælgerne bør have opholdt sig i Kommunen, men nogen Tids Ophold maa der i hvert Fald kræves, og der bør helst være ensartede Regler for alle Kommuner. Det var af den Grund, at man enedes om at sætte to Aar, og jeg har ikke hørt, at der har været saa levende Misfornøjelse med denne Bestemmelse ude blandt Vælgerne, selv om et Par Grupper Ordførere har udtalt sig skarpt derimod her i Rigsdagen. Forslagsstillerens Ordfører havde da heller ikke særlig vægtige Argumenter at anføre til Grund for denne Del af Forslaget. — Jeg skal være meget villig til at medvirke til at faa den sidste Rest af privilegeret Valgret ud af Valgene til Amsraadene, thi den har ikke haft nogen videre Betydning, idet den privilegerede Valgrets Tilhængere er i Mindretal i Amsraadene. Det var forøvrigt en mærkelig Udtalelse af Ordføreren, at det tidligere var Sogneraadenes Vælgerkorps, der valgte Amsraadene. Tidligere blev Halvdelen af Valgmændene valgt af de Højstbeskattede og Halvdelen af Sognekommunernes Vælgere, medens denne Halvdel nu er ændret til henholdsvis $\frac{1}{3}$ og $\frac{2}{3}$. At dette skulde kunne

foraarsage Rivninger mellem Amsraad og Sogneraad eller skabe et solidt konservativt Flertal i Amsraadene, kan jeg ikke indse. — Iøvrigt skal jeg erkende, at Keiser-Nielsen i Aar var betydelig mere moderat end i Fjor, da han bestemt benægtede, at den ny kommunale Valglov var et Fremskridt. I Aar erkendte han straks, at der selvfølgelig var store Fremskridt, og det er meget glædeligt, at han nu er naaet til denne Erkendelse. Det er blot mærkeligt, at hans Parti saa søgte at hindre dette Fremskridt; men sent er jo bedre end aldrig, og jeg skal saa blot konstatere, at den radikale Gruppe nu anerkender de store Fremskridt, som den kommunale Valglov medførte.

Borgbjerg kunde i alt væsentligt slutte sig til Forslaget, han ønskede blot, at de forskellige Kommuners Indflydelse paa Amsraadsvalget skulde staa i Forhold til deres Indbyggerantal. Han beklagede, at Ministeren modsatte sig en Ændring i de nuværende Opholdsbestemmelser, som absolut var i Strid med den lige og almindelige Valgret saavel som med Venstres Program af 1909, som Regeringen havde lovet at ville slutte sig til. Ministeren syntes mere villig til at tage den sidste Del af privilegeret Valgret bort fra Amsraadet, men han forsvarede dog alligevel den nuværende Ordning. I det hele taget er der øjensynlig grumme ringe Interesse for denne Sag i Regeringen og det Parti, den støtter sig til. Alligevel haabede han, at det i Aar maatte lykkes at faa Lovforslaget ført frem baade til anden og tredie Behandling.

L. Dinesen fandt ingen Grund til at fremme dette Lovforslag, da det var saa kort Tid siden, at den nugældende kommunale Valglov blev vedtaget. Derfor anbefalede han vel, at Sagen overvejes — det skal man jo altid gøre ved saadanne Lejligheder —, men at man iøvrigt ikke førte Loven igennem.

Nørhave fandt ligeledes, at der ikke var særlig Grund til at beskæftige sig udførligt med denne Sag i Aar, da det jo ikke er længer siden end i 1908, at vi fik de Fremskridt, som den nugældende kommunale Valglov bragte. Han kunde iøvrigt slutte sig til Ministeren. Han havde heller ikke hørt, at der var saa stor Misfornøjelse med Opholdsbestemmelsen. Denne var jo ens for alle, for Godsejere saavel som for Husmænd, og en Opholdsbestemmelse bør der ogsaa være. Satte man et Aar eller et halvt Aar i Stedet for, saa kunde der jo indvendes det samme mod det; men som sagt, naar det var ens for alle, havde man intet at beklage sig over. — Han saa heller ikke, at de nugældende Bestemmelser om Valgene til Amsraadene havde uddybet noget Skel; men ellers var det jo en Kendsgerning, at Venstre gerne vilde være med til at slette den sidste Rest af privilegeret Valgret. Det maatte imidlertid blive Regeringens Sag at stille Forslag i saa Henseende, og den skulde ikke savne Støtte dertil fra Venstres Side. Om Amsraadene selv skal vælge deres Formænd, er et Spørgsmaal, der maa være Genstand for nærmere Overvejelse. Iøvrigt var han enig med Ministeren i, at man foreløbig maatte holde sig til 25 Aars Alderen som Betingelse for kommunal Valgret. I det Hele fandt han, at man foreløbig burde holde sig til den kommunale Valglov af 1908, hvis Fremskridt Befolkningen havde vist sin Anerkendelse af derved, at den ikke støttede det radikale Parti. Iøvrigt tilraadede han at drøfte Sagen i et Udvalg.

Rs. Hansen (S.) ønskede ikke, at de Folk, der flyttede hvert halve Aar, skulde have Valgret, men han fandt det paa den anden Side urimeligt, at vi skulde have en Bestemmelse, der berøvede en Mand hans Valgret i tre Aar; det var et absolut Tilbageskridt.

Keiser-Nielsen havde ganske vist anerkendt Fremskridtene i den ny kommunale Valgret, men han fandt ligesom den foregaaende Taler, at Opholdsbestemmelsen var et saa uhyre Tilbageskridt, at det næsten skyggede over Lovens Fremskridt. Hvor kan man kalde det et Fremskridt, at man berøvede en Del Vælgere deres Valgret? Ministeren havde ikke andet Forsvar derfor, end at man tidligere havde haft *forskellige* Opholdsbestemmelser og nu havde faaet en *ensartet* Bestemmelse for alle Kommuner. Men hvorfor havde man ikke valgt den laveste Frist: $\frac{1}{4}$ Aar, saaledes som Forslagsstillerne nu gjorde? Saa havde det virkelig været et Fremskridt. — Det var mærkeligt at høre, at *Nørhave* nok vilde have bortryddet den sidste Rest af privilegeret Valgret, men kun vilde gøre det, naar Forslaget kom fra Ministeriet. Hvis han saadan vil gøre sine Bestræbelser for Bortryddelse af gammel Uret afhængige af Ministeriet, saa maa man beklage hans Vælgere.

Nørhave ansaa ikke den nugældende Ordning for en stor Uret; men han troede ikke, at man med Nytte kunde stille Forslag om en anden Ordning. Det gaar bedre, naar Regeringen tager en saadan Sag op.

Indenrigsministeren havde ikke betegnet den nugældende Opholdsbestemmelse som et Fremskridt, men udtrykkelig sagt, at der kunde være delte Meninger om, hvor langt Opholdet skulde være. — Forøvrigt havde jo ogsaa *Rs. Hansen*, som var Medforslagsstiller, erkendt, at vi burde have en Opholdsbestemmelse, og at den nuværende privilegerede Valgret ikke havde stor Betydning. I Modsætning dertil mente Ministeren, at vi burde se at komme fra den.

P. Munch erkendte, at det ikke var nogen særlig lovende Modtagelse, Forslaget havde faaet. Hver Gang man vil gøre et Skridt henimod Gennemførelsen af det Septemberprogram, Regeringen har forkyndt som sit Program, trækker den paa Skuldrene og forlanger Udsættelse. Hvis man skal vente, til Regeringen tager Initiativet til en mere frisindet, kommunal Valglov, kan man vist faa Lov til at vente længe. Ser man paa Lovgivningsarbejdet i denne Samling, faar man Indtrykket af, at Regeringen — naar bortses fra Kultusministeren — vil tage Initiativet til noget nyt; den skubber alt fra sig, men maaske kommer det til Efteraaret.

Indenrigsministeren fandt ingen Grund til at komme ind paa en Drøftelse af Regeringens almindelige Politik og mente heller ikke, at der kunde være noget at tilføje med Hensyn til selve den foreliggende Sag.

Nørhave vilde have fundet det naturligt, om de Radikale havde stemt for den kommunale Valglov af 1908, da flere radikale Rigsdagsmænd havde anerkendt de store Fremskridt i denne Lov.

Slengerik kunde ønske at vide, hvad det var for radikale Rigsdagsmænd, der havde rost den nugældende kommunale Valglov. Ude i Lanet har fremragende Medlemmer af Regeringspartiet sagt, at de Radikale ikke vilde være med til at give Valgret til Kvinder og Tyende, men herinde i Rigsdagen vogter man sig for at fremsætte den Slags Paastande.

Nørhave oplyste, at mange radikale Vælgere i hans Kreds havde beklaget, at de radikale Rigsdagsmænd stemte imod den kommunale Valglov med dens Bestemmelser om Valgret for Kvinder og Tyende.

Slengerik fandt, at et Udtryk som »mange Vælgere« mindede for meget om anonyme Artikler i Bladene.

Poul Christensen hævdede over for Ministeren, at det var Regeringepartiet, der havde sat Opholdsbestemmelsen ind i Loven. Vil Ministeren overhovedet være med til at fremme dette Forslag, eller vil han fremsætte et nyt?

Slengerik: Mener Nørhave, at de, der stemte mod Alderdomsforsørgelsesloven, var imod, at gamle Mennesker fik Hjælp?

Formanden: Der er ikke andre, der har ønsket Ordet, — Forhandlingerne er sluttet. (Munterhed.)

Sagen gik derpaa til 2. Behandling og Udvalg.

Bilag XLVIII.

Vedrørende Poul Christensens Lovforslag til Ændringer i Lov om kommunale Valg af 20/4 1908.

(Side 221).

Folketinget.

Møde 25/11 1911. 1ste Behandling.¹⁾

Poul Christensen: Skønt den Behandling, Forslaget fik i forrige Samling — det blev begravet i et Udvalg, som ikke holdt et eneste Møde — ikke opfordrede stærkt til en Gentagelse af Forsøget, havde dog enkelte Udtalelser fra Regeringspartiet, bl. a. af Laust Jensen ved Finanslovbehandlingen, givet ham Haab om, at der endnu i Regeringspartiet er Folk, som er virkelige Venner af den almindelige Valgret; er dette Tilfældet, vil de Paagældende her faa en Lejlighed til at vise det. Han gjorde derefter Rede for Forslagets Hovedbestemmelser, som jo gaar ud paa at ændre Opholdsbestemmelsen, saaledes at der kun kræves Ophold fra 15. November i det Skatteaar, hvori Valget foregaar, og at fjerne den privilegerede Valgret til Amtsraadene. I 1908 skabte Regeringspartiet sammen med Højre en Ordning af de kommunale Forhold, der ganske svarer til det Modsætningsforhold, der i 1866 skabtes mellem Folketing og Landsting; en lille Klat af højstbeskattede, blot en Syvendedel af Vælgerkorpset, kan sætte deres Vilje igennem. Forslagsstillerne ønsker nu at give Regeringen Lejlighed til at gøre denne Uret god igen.

Indenrigsministeren kunde i det væsentlige indskrænke sig til at henvise til, hvad han udtalte om Forslaget i forrige Samling. Han holder fremdeles paa, at man skal have opholdt sig en vis Tid i Kommunen for at faa Valgret, og han ønsker stadig at faa den sidste Rest af privilegeret Valgret ud af Amtsraadene; den privilegerede Valgrets Venner vil sikkert hurtigt tabe In-

¹⁾ Sorø Folketidende 29/11. — R. F. 1911/12 Sp. 2373—2402.

teressen for at opretholde denne sidste Rest, naar de ser, at den ikke betyder nogen Magt.

Nu er der ganske vist forekommet et Tilfælde, hvor et Amsraad har modsat sig et Sogneraads Afgørelse paa et vigtigt Punkt, Skatteudskrivningen; det er som bekendt Sagen mellem Hjørring Amsraad og Brønderslev Sogneraad; viser det sig, at Amsraadene faar en almindelig Tilbøjelighed til at hindre Udskrivningen af de Skatter, som Sogneraadene mener, at der er Brug for, ja, saa bliver det nødvendigt at skride ind. Men det er dristigt af en radikal Politiker at paastaa, at Venstre i 1908 skabte en kommunal Ordning, der svarede til den politiske Ordning af 1866; thi netop i det nævnte Tilfælde sluttede de Radikale den privilegerede Valgrets Folk til den Afgørelse, der blev truffet, og fra Byerne, hvor jo Indenrigsministeren har Afgørelsen, har Ministeriet ofte fra radikale Byraadsmedlemmers Side modtaget Opfordringer til at underkende Afgørelser, truffene af et Byraadsflertal. I Teorien er d'Hrr. Radikale gode nok, men i Praksis er det noget andet.

Carl Sørensen finder, at der skal en uhyre stor Frimodighed til at fremsætte dette Lovforslag med den Begrundelse, som det her er sket; naar det saaledes sker Gang paa Gang, er det formentlig et Udslag af daarlig Samvittighed for den Stilling, de Radikale indtog i 1908, da vi andre gennemførte et meget stort Fremskridt for den lige og almindelige Valgret; at et stort Fremskridt blev naaet i 1908, er indrømmet ogsaa fra radikal Side, og det kan overhovedet ikke bestrides. Man gan sagtens konstruere den Slags Tilfælde, hvor det privilegerede Mindretal faar for stor Indflydelse, men ser man paa de virkelige Forhold ude over Landet, viser de jo et helt andet Billede; at den almindelige Valgrets Repræsentanter er Flertal i næsten alle Amsraad. Han slutter med at anbefale Forslaget til en vevillig Udvalgsbehandling.

Borgbjerg ønsker nu som i Fjor og i Forfjor dette Forslag hurtigst muligt fremmet.

Dinesen finder, at naar Forslagsstillerne har saa ringe Haab om at faa deres Forslag fremmet, havde det maaske været mest hensigtsmæssigt ikke at føre et saadant Forslag frem. Taleren finder ingen Anledning til at støtte det; det beror paa et Skøn, hvornaar man skal træffe Forandringer paa dette Omraade, og han er enig med Ministeren, naar denne synes at mene, at Tiden endnu ikke er inde dertil.

Efter yderligere Udtalelser af Poul Christensen, Indenrigsministeren, Grønborg og Laust Jensen, hvilken sidste fuldt ud sluttede sig til Ministerens og Carl Sørensens Udtalelser, gik Forslaget til anden Behandling og henvistes til et Udvalg paa 15 Medlemmer.

Bilag XLIX.

Vedrørende Fr. Borgbjergs m. fl.'s Forslag til Lov om Ændringer i Lov om kommunale Valg af 20/4 1908.

(S. 224—26).

Folketinget.

Møde 15/11 1912. 1ste Behandling.¹⁾

Borgbjerg omtalte til Indledning det fra Regeringens Side fremsatte Forfatningsforslag, hvorefter Landstinget bygges op paa de kommunale Raad, hvad der skulde være ensbetydende med, at de byggedes op paa den lige og almindelige Valgret; men dette sidste kunde han ikke gaa ind paa, hvad han søgte at godtgøre ved at pege paa, at ikke *alle* bliver sat i Skat, og derfor ikke *alle* faar Stemmeret. Endvidere henviste han til Forlængelsen af Opholdsbestemmelsen til omkring 2 Aar, hvorved mange har mistet deres Valgret. Altsaa i Princippet har vi almindelig kommunal Valgret, men ikke i Praksis. Imidlertid finder han ikke, at der bør være den mindste Betænkelighed fra demokratisk Side ved at stille sig fuldt ud paa dette Grundlag. Ganske vist er der i alt Fald en enkelt Røst (J. Sørensen fra Hjørring 3), som har hævet sig i modsat Retning, idet han har udtalt Ønske om, at de kommunale Valgbestemmelser grundlovsfæstedes for at bevare de nuværende Indskrænkninger, bl. a. det toaarige Ophold. Men denne enkelte Røst vil næppe vinde Sangbund i demokratiske Kredse her i Landet. For Amtsrådernes Vedkommende bør den paalignede Valgret stryges, da den ikke, som Venstre gerne kalder den, er en uskyldig Rest, en uskyldig Blindtarm, men en Blindtarm er ikke altid saa uskyldig, den bliver ofte Sæde for en meget farlig Sygdom og maa derfor bortopereres. Sogneraadene bør vælge mindst 3 Valgmænd, saa at Forholdstalsvalgmaaden kan blive effektiv, og Sogneraadene bør vælge Valgmænd i Forhold til Kommunens Indbyggerantal. Endelig bør Amtsrådene vælge deres egne Formænd.

J. Sørensen imødegik *Borgbjergs* Omtale af ham og særlig den Betegnelse, hvormed han var blevet bæret i »Socialdemokraten«: »en reaktionær Storbond«. Han vilde anse Aldersgrænsen for mere demokratisk ved dette: at lægge Kommunalraadene til Grund for Landstingets Sættelse.

Indenrigsministeren (Jensen-Sønderup) kunde ikke gaa ind paa, at Valgrets alderen skulde være 21 Aar. I Modsætning til *Borgbjerg* holder han paa, at Valgret til Kommunebestyrelsen skal være betinget af Skatteydelse, og hvis der er Personer, der udelukkes fra Valgret, fordi de ikke svarer Skat ... bør man forandre de Skattebestemmelser, hvorefter de paagældende — maaske med Urette — bliver udelukkede. Man kan ikke lade Personer svare Skat i en Kommune, uden at de i hvert Fald i nogen Tid har opholdt sig der, men vi kan jo altid forhandle om, hvorvidt Opholdsbestemmelsen skal lyde paa et eller to Aar eller et Tal derimellem. Taleren var for sit eget Vedkommende ængstelig for at komme lavere end til to Aar. Det andet Medlem (*Borgbjerg*) nævnte Forholdene paa Frederiksberg, men han skulde ikke

¹⁾ Sorø Folketidende 16/11 1912. — R. F. 1912/13 Sp. 1438—60.

minde om den Affære, for Sagen var, at da et Flertal i Kommunalbestyrelsen havde vedtaget en Forandring i Skattevedtægten, hvorefter Mindsteskatte skulde blive 6 Kr., fremsendte to af dennes Medlemmer som Repræsentanter for Socialdemokratiet og de Radikale en Henvendelse om ikke at godkende denne Skattevedtægt, der var indsendt som vedtaget paa lovlig Maade af et Flertal i Kommunalbestyrelsen, uden at der forelaa et Mindretalsforslag. Man vilde altsaa have, at jeg skulde undlade at godkende det, som Flertallet havde vedtaget. Men man maa gøre sig klart, at naar man holder paa Flertalsstyre, skal man tage Konsekvenserne deraf, selv om det er ens Modstandere, der har Flertal. Det er interessant, at det ærede Medlems Parti, naar Flertallet ikke vil det samme, som Partiet vil, beder Ministeren om at gaa mod Flertallet og følge Mindretallet. Med Hensyn til Valgretten til Amdsraadet skal vi fra Ministeriets og Venstres Side gerne være med til at søge at faa den sidste Rest af den privilegerede Valgret til Amdsraadet fjernet. Hvad Spørgsmaalet om at lade Amdsraadet vælge sin Formand vilde Ministeren gøre opmærksom paa, at saa længe der er et ret naturligt juridisk Moment, som skal tages med i Betragtning, har det sin store Fordel, at der altid er sikret Amdsraadet en Jurist, der tillige er Overøvrighed i den paa-gældende Kreds. Principalt var han enig i, at Amdsraadet selv skal vælge en Formand, men han troede, at Spørgsmalets Løsning hører sammen med en Omordning af Amdsraadenes Stilling i Almindelighed.

Poul Christensen berørte Ministerens Udtalelse om eventuelt at forandre de bestaaende Skatteregler og maatte maaske deri se et Vidnesbyrd om, at Ministeren var af den Anskuelse, at disse trængte til at ændres.

Borgbjerg anerkendte Ministerens Udtalelse om den privilegerede Valgrets Afskaffelse og glædede sig over, at Ministeren ikke paa noget andet Punkt stillede sig afvisende. Man kan gaa to Veje, naar man vil have den almindelige Valgret fuldt gennemført i Kommunerne. Man kan se bort fra Skatten, man kan kræve, at *alle* skal sættes i Skat og »vi fra vor Side vil ikke principielt afvise at slaa ind paa denne sidste Vej«, som Venstre ogsaa stadig har krævet fulgt. Hvad angaar det af Ministeren omtalte Forhold paa Frederiksberg kunde han ikke se noget ondt eller udemokratisk i, at man som Mindretal protesterede saa skarpt som muligt mod, hvad Flertallet vilde gennemføre. Selv om man er Demokrat, mener man jo ikke altid, at Flertallet har Ret. Det glædede Taleren, at Ministeren var villig til en Forhandling om Opholdsbestemmelsen. Men det er væsentlig Underklassen, som Opholdsbestemmelsen rammer, derom kan der ikke være Tvivl.

Til J. Sørensen, det ærede Medlem fra Hjørring, vil han sige, at hvis han erklærer, at man maa holde paa de to Aar, kan der ikke være noget urigtigt i at bruge Betegnelsen reaktionær om en saadan Tankegang og dermed i Virkeligheden ogsaa om den Person, som nærer disse Tanker.

Efter forskellige Bemærkninger (mellem Borgbjerg og J. Sørensen), der foranledigede Formanden til at udtale, at man efterhaanden var gledet ind paa en Forhandling om Forslaget til en Grundlovsændring, som ikke laa for her, vedtoges Lovforslagets Overgang til 2den Behandling uden Afstemning.

Pinstrup foreslog Udvalg paa 15. Vedtoges uden Forhandling eller Afstemning.

Bilag L.

Vedrørende Ove Rodes Forslag til Lov om Valg til Amsraadene. (Sp. 227—30).

Folketinget.

Møde 8/12 1915. 1ste Behandling.¹⁾

Klaus Berntsen (V.) finder det naturligt, at Venstre med Glæde hilser et Forslag om at stryge den sidste Rest af privilegeret Valgret til Amsraadene. Derimod finder Venstre ikke Anledning til i denne Sammenhæng at røre ved det hidtil gældende Princip for kommunal Valgret: at Valgretten er betinget af, at Vedkommende er Skatteyder i den paagældende Kommune. En ny Bestemmelse i Forslaget er det, at Amtmændene berøves deres Stemmeret i Amsraadene; heller ikke dette kan Venstre gaa med til; efter Forslaget er det ikke ganske klart, om Amtmændene maa deltage i Amsraadenes Forhandlinger; det synes lidet konsekvent at give dem denne Ret, naar de ikke maa gøre sig gældende ved Afstemningerne. I sin Tale ved Lovforslagets Forelæggelse udtalte Ministeren, at Forslaget kun var Indledningen til en almindelig Reform af den kommunale Valgret. Venstre forstaar ikke, hvorfor en saadan Reform skal tages i to Tempi. Men skal Reformen foregaa i to Tempi, maa Venstre ønske, at man i første Tempo begrænser sig til det ene: at fjerne den privilegerede Valgret. Han anbefalede, at Lovforslaget underkastes en velvillig Udvalgsbehandling.

Sognepræst *Dahl* kunde tilsige sit Partis ubetingede Støtte til Forslagets Gennemførelse. Han beklager meget, at Forslaget ikke ogsaa har medtaget den anden store Begrænsning af den kommunale Valgret: Opholdsbestemmelsen.

Husmand *Poul Christensen* hilste Forslaget med overordentlig Glæde. At det begrænser sig til det ene store Punkt af den samlede kommunale Valgretsreform, fandt han naturligt, da man under de herskende Forhold ikke tør optage Spørgsmaal, hvorom der vil komme til at staa alvorlig Strid. Naar Berntsen syntes betænkelig ved at tage Sagen i to Tempi, vilde Taleren gerne spørge, hvilke Spørgsmaal han da ønskede at faa med nu; var det Opholdsbestemmelsen, saa skulde det ikke støde paa Modstand fra Talerens og hans Partis Side.

Wenzel Neergaard mente, at naar man har knæsat den lige og almindelige Valgrets Princip i Statsstyrelsen, maa man drage Konsekvensen deraf ogsaa i Kommunalbestyrelsen, og det vil sikkert heller ikke møde Modstand hos noget Parti. Han fandt dog ikke nogen særlig Grund til at ile med Arbejdet paa denne Sag. Han vilde ønske, at man kunde gøre de 35-aarige Kommunevælgere til Urvælgere, der vælger Valgmænd til Amsraadet; han mente derfor, at Udvalgsbehandling var absolut nødvendig.

Forsvarsministeren (P. Munch) paa *Indenrigsministerens* Vegne: Spørgsmaalet om, hvorvidt man skal gaa ud fra Indbyggertallet eller Skatteyder-tallet, kunde Ministeren ikke tillægge stor Betydning. — Amtmanden vil faa Ret til at deltage i Amsraadets Forhandlinger, men sin Stemmeret maa han

¹⁾ Sorø Folketidende 9/12 1915. R. F. 15/16 Sp. 1845—80.

miste, da det er urimeligt, naar man knæsætter den almindelige Valgret, da at lade en enkelt »født« Stemme forrykke dens Virkninger.

Til Wenzel Neergaard bemærker han, at det ganske sikkert er umuligt at gennemføre Tanken om 35-aarige Vælgere til Amtsraadene.

Kl. Berntsen protesterer imod den Udtalelse af Dahl: at han (Taleren) vilde udvide Opholdsbestemmelsen; han holder blot paa det bestaaende, som er, at Amtsraadene vælges af Sogneraadene, og disse atter af Skatteyderne. En Opholdsbestemmelse skal der være, thi det maa være dem, der er fast knyttede til Kommunen, der styrer den, andre har ikke Interesse deri.

Han maatte fremdeles fastholde Kravet om Skatteyderne som Grundlag for Valgretten til Amtsraadet. Ministeren nævnede i den Forbindelse den Forrykkelse af Forholdet mellem Skatteydere og Indbyggere, som de bymæssige Bebyggelser giver; han kunde ogsaa have nævnt de Steder, hvor der bygges store Anstalter: i Brejning Kommune faar f. Eks. Idioterne efter denne Lov Indflydelse paa Kommunens Styrelse, og det vilde være en lovlig vidt dreven Humanitet. (Munterhed.)

Poul Christensen: Idioterne er jo ogsaa Skatteydere.

Kl. Berntsen: Det kan de være, men det er dog sikkert ikke derfor, de kommer paa Anstalterne. (Munterhed.) Men iøvrigt ønsker jeg alt godt for Forslaget. Min Stilling til den almindelige Valgret turde være tilstrækkelig kendt.

Slengerik (Odense 5): Naa—aa?

Kl. Berntsen: Slengerik synes at tvivle. Ja, han er jo Tvivler af Haandværk. (Munterhed.)

Slengerik: Min Bataillonschef sagde i sin Tid om Fynboerne, at de er udmærkede Mennesker, som man kan faa til, hvad det skal være, blot man giver dem den Mad, de vil spise, og roser dem to Gange om Dagen. Berntsen har det til Forskel fra andre Fynboer, at roser man ham ikke ti Gange, saa er man en Tvivler.

Kl. Berntsen: Det ærede Medlem kunde godt have sparet sig denne korte Bemærkning, for der var ingen Mening i den. Derimod glæder jeg mig over den objektive og rolige Maade, hvorpaa Ministeren tog paa mine Indvendinger.

Ministeren fastslog tilsidst som sit Hovedindtryk af Forhandlingerne, at der er god Udsigt til en Løsning af Sagen.

Forslaget gik derefter til 2. Behandling og henvistes efter Berntsens Forslag til et Udvalg paa 15 Medlemmer.

Møde 21/12 1915. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren (Poul Christensen) udtalte, at der i Udvalget havde været fuld Enighed om at fremme Arbejdet, saaledes at man kunde komme bort fra den privilegerede Valgret, før Valget til Foraaret skal finde Sted. Dog har et enkelt Medlem (Wenzel Neergaard) ikke været enig i Maaden, hvorpaa det skulde ske.

¹⁾ R. F. 1915/16 Sp. 2093—96.

Taleren gennemgik derefter forskellige Ændringsforslag, Udvalget havde stillet. Det første gik ud paa at lægge de kommunale Valglister til Grund i Stedet for, som foreslaaet i Lovforslaget, Indbyggerantallet. Det næste bestemmer, at Valgmændenes Antal ikke maa overstige vedkommende kommunale Raads Medlemstal, og et følgende, at den sidst godkendte Valgliste lægges til Grund, naar Valg af Amsraad skal finde Sted, men Udvalget mener, at Tillægslisten skal regnes med. Endelig berørte han, at der vedrørende Spørgsmaalet om Amtmændenes Valgbarhed til Amsraadene har gjort sig forskellige Opfattelser gældende, men da man ikke vilde rejse andre Spørgsmaal, end der kunde opnaas Enighed om i Øjeblikket, har man ment, at dette Spørgsmaal maa hvile, til en almindelig Revision kan finde Sted.

Wenzel Neergaard gav Udtryk for, at han og hans Meningsfæller ikke har kunnet slutte sig til Lovforslaget, fordi det efter deres Syn lider af den Grundfejl, at man lader Sogneraadene og disse alene vælge deres eget Tilsyn. Han har dog i Udvalget ikke fundet Tilslutning for den af ham foreslaaede Valgmaade, men anbefaler sine Meningsfæller at afholde sig fra at stemme.

Forsvarsministeren erklærede i Indenrigsministerens Fravær paa hans Vegne, at Ministeriet kunde gaa med til de fremsatte Ændringsforslag i den Form, hvori de foreligger. Han imødegik *Wenzel Neergaards* Anskuelse.

Ændringsforslagene — og derefter Lovforslagets Overgang til tredje Behandling — vedtoges uden Afstemning.

Møde 21/12 Kl. 7. 3die Behandling.¹⁾

Der var ikke stillet Ændringsforslag. Ingen bad om Ordet.
Lovforslaget vedtoges enstemmigt med 65 Stemmer.
Til Landstinget.

Landstinget.

Møde 12/1 1916. 1ste Behandling.²⁾

Indenrigsministeren (Rode) fandt det rimeligt »at lade Amsraadet udgaa af Sogneraadene, saaledes at Sogneraadene vælger Medlemmer til Valgmænd, der atter kan vælge Amsraadet«. I Anledning af den Ændring, at Valgmændenes Antal ikke maa overstige Sogneraadets Medlemstal, gjorde han opmærksom paa, at dette, efter hvad der er oplyst, kun vil have Virkning for en eneste Kommunes Vedkommende, nemlig for Gentofte Kommune. Men det kunde man komme udenom ved at udvide Sogneraadets Medlemstal for denne Kommune, hvad Amsraadet utvivlsomt ikke vilde sætte sig imod. Som det ses af Lovforslaget, er det Tanken, at Amtmanden, som hidtil, skal være Formand i Amsraadet, men ikke deltage i Amsraadets Afstemninger. »Ved Samtale med Amtmændene paa et Møde, som jeg holdt i Anledning af et andet Spørgsmaal, fik jeg Indtryk af, at i alt Fald den langt overvejende

¹⁾ R. F. 1915/16 Sp. 2098 f.

²⁾ R. L. 1915/16 Sp. 424—40.

Del af dem fandt, at det var en hensigtsmæssig Ordning.« Naar Amdtsraads-Valgmetoden skal være et Udtryk for den almindelige Valgret, bør Amdtsraadets Formand ikke kunne forandre denne Valgrets Afgørelse ved at deltage i Afstemningen.

Propr. *E. G. Piper* (2den Kreds) erkendte, at Lovforslaget i og for sig var selvfølgeligt, men han havde dog visse Indvendinger at gøre: Man bør søge at komme til andre Valgregler til Amdtsraadene, men »det er jo dog et ejendommeligt Forhold at lade dem, der skal kontrolleres, udelukkende uanne Valgforsamlingen til den Myndighed, der skal kontrollere, og det vil vistnok i mange Tilfælde kunne faa en mindre heldig Indflydelse paa Amdtsraadets Afgørelse, muligvis svække hele det kommunale Styre, at der ikke indenfor Amdtsraadene findes Elementer, der ser noget anderledes paa Sagerne end de af Sogneraadene valgte delegerede.« ... »Saa længe Amtmanden har Sæde i Amdtsraadet som Formand, hvad han vedblivende ifølge Lovforslaget skal have, finder jeg det unaturligt at berøve ham Retten til at stemme sammen med de andre Medlemmer.«

Gdr. Hans Jensen (9de Kreds) fandt det rigtigst, at Sogneraadene vælger Valgmændene, men vilde dog føje til, at der i hans Parti var fremkommet Røster om, at det vilde være bedre, hvis det var de sognekommunale Vælgere, der valgte Valgmændene.

Redaktør *Harald Jensen* af Aarhus (9de Kreds) vilde anbefale Lovforslaget, da det blev stillet i Udsigt, at der vilde ske en Revision af hele den kommunale Lovgivning, naar den nye Rigsdag traadte sammen.

Indenrigsministeren takkede for Modtagelsen, idet man i det store og hele har billiget, at Lovforslaget har faaet det Omfang, som er givet det. Han fastholdt, at Amtmandens Formandsstilling skal være en Formands ledende Stilling, men ikke en saadan Stilling, hvor Formanden deltager i Afstemningen. Det er jo ikke noget ukendt, at man i parlamentariske Forsamlinger har Formænd, som ikke stemmer.

Efter forskellige Udtalelser af flere vedtoges Overgang til 2den Behandling og Nedsættelse af et Udvalg paa 15 Medlemmer.

Møde 23/3 1916. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren (Hans Jensen) udtalte, at der inden for Udvalget var opnaaet fuld Enighed om, at Privilegierne ved Amdtsraadsvalg skal afskaffes, derimod ikke om den Maade, hvorpaa Valgene skal foregaa. Der har her dannet sig et Flertal, som slutter sig til Lovforslaget, medens Mindretallet (*Wenzel Neergaard*) har stillet forskellige Ændringsforslag, hvormed der er gjort Rede i Betænkningen. Ogsaa Flertallet har foreslaaet forskellige Ændringer, der dels gik ud paa at hæve Bestemmelsen om, at ingen Kommune kan vælge flere Valgmænd end Antallet af Sogneraadets Medlemmer er, dels at den Ret, som de store Kommuner har til at vælge en Valgmand udover de 3, skal gælde for hvert paabegyndt Antal af 600 og dels, at det Antal Valgmænd, Kommunen kan vælge udover Sogneraadets medlemmernes Antal, skal vælges af Sogneraadet blandt Kommunens øvrige kommunale Vælgere. En-

¹⁾ R. L. 1915/16. Sp. 1074—81.

delig ønskede Udvalget, at Amtmandens Stilling bibeholdtes uforandret, indtil Spørgsmaalet om en mere gennemgribende Omordning af vort Kommunalvæsen bliver foretaget.

Piper fremsatte Højres Anskuelse paa de forskellige Punkter, saaledes vedrørende Spørgsmaalet om, hvorledes Valgene til Amdsraadene skal foretages. Det nævnte Parti foreslaar, at Amdsraadet skal vælges af de 35-aarige kommunale Vælgere i Overensstemmelse med de Bestemmelser, der er gældende for Valg til Landstinget, og at det afgaaende Amdsraad vælger indtil $\frac{1}{3}$ af Medlemmerne.

Harald Jensen har fundet det rigtigt at gaa med til nogle af de Ændringsforslag, der er stillede, og gjorde nærmere Rede derfor, men *Jørgen Hald* og han kunde ikke gaa med til, at Amtmændene beholdt Stemmeret.

Efter at *Indenrigsministeren* havde repliceret, sluttede Forhandlingen, og der fandt Afstemning Sted om de enkelte Ændringsforslag.

Overgangen til 3die Behandling vedtoges.

Møde 28/3 1916. Ved 3die Behandling var der ingen, som begærede Ordet.

Ved Afstemningen om Lovforslaget forkastedes dette med 25 Stemmer mod 24 (14 var fraværende).

Bilag LI.

Vedrørende I. A. Hansen m. fl.'s Forslag til Lov vedrørende Valg til Amdsraadene. (S. 231—33).

Landstinget.

Møde 30/3 1916.¹⁾

I. A. Hansen: ... Naar Forslagsstillerne har ønsket at indbringe Lovforslaget paany, er Grunden den, at man overalt i Landet, særlig i Amdsraads-kredse, sikkert har ventet dets Gennemførelse og derfor i nogen Maade belavet sig derpaa; og da alle Partier har været enige om Lovforslagets Hovedprincip, den privilegerede Valgrets Fjernelse, og et Flertal her i Tinget har samlet sig om Lovforslaget i den Form, hvori det nu atter forelægges, og kun et tilfældigt Flertal bevirkede dets Forkastelse, skønner Forslagsstillerne ikke rettere end, at der bør gives det høje Tings Medlemmer Lejlighed til paany at tage Stilling til det, ligesom man finder det naturligt, at der, da det tidligere Lovforslag om den samme Sag er undergaaet Forandringer i dette Ting, gives Medlemmer af det andet Ting Lejlighed til at tage Stilling til Lovforslaget. Jeg skal i Betragtning af den korte Tid, der er tilbage, inden Amdsraadsvalgene skal afholdes, paa Forslagsstillerens Vegne anbefale Lovforslaget til hurtig og velvillig Behandling.

Møde 5/4 1916. 1ste Behandling.²⁾

Piper forsvarede — over for en Række Udtalelser i Pressen Landet over —

¹⁾ R. L. 1915/16 Sp. 1146.

²⁾ R. L. 1915/16 Sp. 1140—50.

sit Partis og sin egen Optræden i den paagældende Sag. »Det er dog ret mærkeligt, at man, fordi man nu er utilfreds med det Resultat, en Sag har faaet, bebrejder Medlemmer af et andet Parti ,at de opfylder ders Pligt som Rigsdagsmænd og stemmer efter deres Overbevisning.« ... »De samme Betragtninger, vi har gjort gældende, at Sogneraadene ikke maatte have for stor Indflydelse, at Amsraadet ikke maatte være afhængigt af Sogneraadene, at disse ikke maatte have Prioritet i Amsraadet, var man fra andre Sider i Udvalget enig i.« ... »Vort Parti staar altsaa ikke alene med vor Opfattelse.« Han understregede dernæst denne nye Begivenhed, at et Lovforslag, der er forkastet i et Ting, bringes frem til fornyet Forhandling. »I Juni-Grundlovens § 56 findes en Bestemmelse, der siger, at naar et Lovforslag er behandlet i et af Tingene og forkastet der, kan det ikke mere bringes frem i samme Samling i dette Ting. Denne Bestemmelse staar (ganske vist) ikke i Grundlovn af 1866 ..., men den har dog ikke des mindre været bestemmende i alle de Aar, Grundloven af 1866 har levet.« ... »Hvis nu dette høje Ting billiger denne nye Praksis, ligger der en vid Mark for Overraskelser i Fremtiden.« ... »Jeg tror ikke, at denne Fremgangsmaade er heldig.«

Amsraadssekretær *Oluf Jensen* (5te Kreds) kunde ikke billige Ordførens (I. A. Hansens) Udtalelse, at man sikkert havde ventet Gennemførelsen af Lovforslaget til Amsraadene og i nogen Maade havde belavet sig derpaa. Han troede tværtimod ,at man i Amsraadskredsene var belavet paa, at den nugældende Lov vilde komme til at virke i Aar. Han søgte ud fra sit Kendskab til Arbejdet paa Amskontorerne at godtgøre dette. Nu er det ganske umuligt at vedtage en ny Lov, der fastsætter andre Regler for Valget end de gamle. Der bør nedsættes et Udvalg.

Hans Jensen (9de Kreds) vilde indrømme, at det under almindelige Forhold vilde have været rimeligt, at et Lovforslag som dette, der — mod Forventning — blev forkastet ved tredie Behandling, havde faaet Lov til at ligge til næste Aar. Men i dette Tilfælde er Forholdene ekstraordinære. Overalt har man regnet med, at denne Lov vilde blive vedtaget i Aar ... Eftersom Bestemmelsen om, at et Lovforslag, som er forkastet ved tredie Behandling, ikke kan genoptages i samme Samling, er udgaet af 49-Grundloven, da den revideredes i 1866, maa det jo sikkert være grundlovsmæssigt lovligt at fremsætte et Lovforslag paa ny. Som Ordføreren udtalte, er der Flertal i det andet høje Ting for, at en saadan Lov vedtages, i Befolkningen er der Flertal herfor, og her i dette Ting er der ogsaa Flertal derfor. Han anbefalede derfor, at Lovforslaget vedtages i uforandret Skikkelse saa hurtigt som muligt.

Indenrigsministeren mente, at Afstemningen ved tredie Behandling maa karakteriseres som et tilfældigt Udslag, et Uheld, eller hvad man nu vil kalde det, og det forekom ham, at der deri ligger en fuldkommen Berettigelse til at genoptage denne Sag, hvis Afslutning fra alle Sider har været ventet . . Naar det som her viser sig ved at sammenholde Afstemningerne ved anden og tredje Behandling, at Afstemningen ved tredie Behandling ikke er et Udtryk for Tingets virkelige Mening, forekommer det mig, at en Genoptagelse af Lovforslaget er det naturlige. Han anbefalede, at man vedtog dette Forslag ved første Behandling og gennemfører den saa hurtigt som muligt.

Oluf Jensen imødegik *Hans Jensens* Udtalelse om, at de vist ikke mange Steder var færdige med Listernes Udarbejdelse. Har han Ret, er det en stor Fejl, da Listerne efter Loven skal være udarbejdede den 31. Marts. Ministeren havde sagt, at man vist ikke havde ventet, at der skulde blive Valg efter den gamle Lov. Det var maaske rigtigt, inden Lovforslaget blev forkastet. Men ikke senere. Lovforslaget bør henvises til et Udvalg.

Piper spurgte *Hans Jensen*, hvad det er for ekstraordinære Forhold, der her er til Stede? Er der nogen Nødstilstand paa dette Omraade, saa at man maa gaa til saadanne Foranstaltninger, som ikke har været anvendt i de 50 Aar, Grundloven af 1866 har været gældende, og som ikke kunde anvendes under Juni-Grundloven? Han imødegik derefter Ministeren, der mente, at naar det nu var givet, at der var et Flertal her i Salen for Lovforslaget, saa burde ogsaa Afstemningen og Resultatet rette sig derefter.

Hans Jensen vilde blot sige til *Piper*, at naar han paastod, at Forholdene for Tiden, hvad angaar det foreliggende Spørgsmaal var ekstraordinære, saa har han derved tænkt paa, at man staar umiddelbart over for et Amtsraadsvalg, med Hensyn til hvilket man egentlig fra alle Sider, det kan ikke nægtes, er gaet ud fra, at Lovforslaget om Ændring i disse Forhold vilde blive vedtaget.

Efter Gensvar af de foregaaende Talere fastholdt *Indenrigsministeren*, at naar Lovforslaget eller Ændringsforslaget kun er forkastet ved et Tilfælde, saa kan det genoptages. Til *Piper* sagde han, at man vel vidste, at det konservative Folkeparti anbefalede at stemme imod Lovforslaget, men man kunde ikke vide, at det ærede Folkeparti vilde stemme imod paa den Maade, at det mobiliserede alle sine Tropper for at modsætte sig Lovforslaget til det yderste.

Piper vilde betragte Ministerens sidste Udtalelse som en Insinuation mod det konservative Folkeparti om, at man ikke kunde vente, at Partiet gav Møde og udførte sin Pligt her i Salen. Da der var et Flertal for dette Lovforslag, var det dog ganske umuligt at vide, at dette Flertals Medlemmer ikke kom til Stede; vi kunde derfor i Virkeligheden ikke have noget Haab om at sejre den Dag.

Overgangen til anden Behandling vedtoges uden Afstemning.

Oluf Jensens Forslag om Nedsættelse af et Udvalg paa 15 Medlemmer forkastedes med 28 Stemmer mod 27 (7 var fraværende).

Møde 7/4 1916. 2den Behandling.¹⁾

Ingen bad om Ordet.

Overgang til tredje Behandling vedtoges uden Afstemning.

Møde 12/4 1916. 3die Behandling.²⁾

Piper anmodede sine Meningsfæller om at stemme mod dette Lovforslag »baade af Hensyn til Lovforslagets Indhold og af Hensyn til den ekstraordinære Maade, denne Sag er fremmet paa.«

1) R. L. 1915—16 Sp. 1233.

2) R. L. 1915—16 Sp. 1290.

Hans Jensen anbefalede sine Meningsfæller at stemme for Lovforslaget. Lovforslaget vedtoges med 30 Stemmer mod 25.

Til Folketinget.

Folketinget.

Mødet 13/4 1916.¹⁾

Kl. Berntsen (V.) mindede om den lidt kranke Skæbne, denne Sag havde haft i Landstinget, hvorved det nu var et nyt, privat indbragt Forslag, man stod overfor, og som altsaa skulde gennemgaa alle tre Behandlinger. De Forandringer, dette Forslag frembyder i Sammenligning med det, der vedtoges af Folketinget, fandt han ikke saa væsentlige, at de kunde begrunde en anden Holdning — den væsentligste er den, at Amtmanden bevarer sin Stemmeret i Amsraadet. Han anbefalede da Forslaget til uforandret Vedtagelse.

Borgbjerg (S.) og *Poul Christensen (R.)* vilde, skønt de ansaa Ændringerne som Forringelser, dog paa Grund af de foreliggende Omstændigheder stemme for Forslaget.

Ved 3. Behandling vedtoges Forslaget enstemmigt.

Bilag LII.

Vedrørende Ove Rodes Forslag til midlertidig Lov vedrørende Valgret og Valgbarhed til de kommunale Raad og Hjælpekasser.
(S. 233—34).

Møde 3/2 1917. 1ste Behandling.²⁾

Klaus Berntsen billigede i og for sig Lovforslagets Tanke, men da det stod i Modstrid med det Princip, der hidtil har været det bærende i vor kommunale Lovgivning, at Valgretten er afhængig af, at man har betalt Skat, og da Forslaget kun skulde være af midlertidig Karakter, fandt han, at de Bestemmelser, der udtrykker dets Begrænsning, maaske bør udtrykkes lidt præcisere.

Som Formand i Sogneraadforeningerne fandt han Anledning til at henvende Opmærksomheden paa den stærkt fremherskende Utilbøjelighed hos Folk til at lade sig indvælge i Raadene under de nuværende Forhold, som jo i høj Grad lægger Beslag paa Sogneraadmedlemmernes Arbejdskraft. Det gaar endog saa vidt, at nogle unnlader at betale Skat for sidste Halvaar for at opnaa at blive strøget af Valglisten.

Nu er det jo imidlertid højest uheldigt, om Sogneraadene skal skifte Medlemmer og da særlig Formænd under de nuværende Forhold. Han fandt derfor, det vilde være heldigt, om Regering og Rigsdag kunde enes om en Ordning, hvorved man undgik Valg til de kommunale Raad og Hjælpe-

¹⁾ Sorø Folketidende 14/4 1916.

²⁾ Sorø Folketidende 5/2 1917.

kasser i indeværende Aar. Disse Spørgsmaal ønskede han overvejet i et Udvalg.

Poul Christensen betragtede Loven som en Lejlighedslov, der heller ikke tilsigter at være noget andet. »Det Forhold, at Vælgere undlader at betale Skat for at undgaa at komme paa Valglisterne, gaar langt ud over, hvad Lovforslaget har haft for Øje. Hvis det omtalte Misbrug finder Sted i større Omfang, trænger dette Forhold til en grundig Overvejelse i et Udvalg, for at man om muligt kan træffe Foranstaltninger imod, at disse Mennesker unddrager sig fra Pligten eventuelt at blive Medlemmer af de kommunale Raad.«

Jacob Christensen kunde ikke tro, at det af Klaus Berntsen fremdragne Forhold var særlig udbredt. Saa stor Mangel paa Interesse for offentlige Forhold er der dog næppe, at man lader Tilfældet raade over, hvem der kommer ind i Sogneraadene og bl. a. faar med Udskrivningen af Skat at gøre.

Spørgsmaalet fortjente sikkert mere Opmærksomhed, end der i Øjeblikket henvendtes paa det, men det vilde være et Spørgsmaal, om der vilde være tilstrækkelig Grund til at udsætte Valgene, som man nu alle Vegne har forberedt sig til. Der bliver sikkert nok saa mange Vælgere tilbage, at man faar Pladserne i Sogneraadet besat.

Abrahamsen sluttede sig til Kl. Berntsens Ønske om en nærmere Begrænsning af Lovforslaget. Om det andet af Berntsen fremdragne Spørgsmaal ønskede han ikke at udtale sig, før det havde været til Overvejelse i hans Parti.

Wilmann var enig med Kl. Berntsen om de Ulemper, der er forbundet med Strygning af Valglisterne af Folk, der ikke har betalt den forfaldne Skat for sidste Halvaar. Han kendte selv en Kommune, hvor man af denne Grund har maattet stryge hver tredje Vælger af Listerne. Han fandt, at man kunde komme uden om Vanskelighederne ved en Ændring i Loven, hvorefter det blev Erlæggelsen af 1. Halvaars Skat, der blev det afgørende for Optagelse paa Valglisten. Det vilde være en god Ordning ogsaa uden for Krigstid.

Indenrigsministeren var villig til at deltage i en Drøftelse af en nærmere Præcisering af Lovforslagets Begrænsning. — Spørgsmaalet om Unddragelse fra Valgbarhed var ved Sogneraadforeningernes Foranledning taget op til Overvejelse i Ministeriet, og han havde intet imod, at denne Overvejelse blev ført videre i et Udvalg.

Spørgsmaalet om Udsættelse af Valgene fandt han det ikke heldigt at udtale sig om.

Forslaget gik derefter til 2. Behandling og henvistes efter Forslag af Klaus Berntsen til et Udvalg paa 15 Medlemmer.

Møde 9/2 1917 Kl. 1,15. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren (*Poul Christensen*): Udvalget har været enig om at fremme denne Sag saa hurtigt som overhovedet muligt. Man har i Udvalget behand-

¹⁾ R. F. 1916/17 Sp. 2439—41.

let enkelte andre Spørgsmaal, uden at man dog har villet inddrage dem under selve Lovforslagets Behandling for ikke at sinke Sagens Gang. Det er saaledes Tilfældet med Forholdsregler mod dem, der undlader at betale Skat for at kunne unddrage sig Valg til de kommunale Raad, endvidere Medhjælpssum til Formændene for de kommunale Raad. Der er i Betænkningen fremsat to Ændringsforslag.

Indenrigsministeren (Rode) anbefalede Ændringsforslagene.

Uden Afstemning vedtoges Ændringsforslagene og Lovens Overgang til 3die Behandling.

Møde 9/2 1917 Kl. 1,25. 3die Behandling.¹⁾

Ingen Ændringsforslag. Ingen bad om Ordet.

Lovforslaget vedtoges enstemmigt med 84 Stemmer.

Til Landstinget.

Landstinget.

Møde 9/2 1917 Kl. 2,15. 1ste Behandling.²⁾

Indenrigsministeren (Rode) anbefalede Lovforslaget, idet han bl. a. udtalte: ... hvis under den nuværende Situation en Kommunalbestyrelse har eftergivet en Mand eller Kvinde en Del af Skatten, er vedkommende ikke Restant for denne Del, og saa vil denne Eftergivelse ikke medføre, at vedkommende ikke kan optages paa Valglisten. Men i det Tilfælde, at Kommunalbestyrelsen har eftergivet vedkommende hele Skatten, kan det ikke bringes i Overensstemmelse med Lovens Ord at hævde hans Valgberettigelse, medmindre der træffes en særlig Bestemmelse ... Det er dette Forhold, Lovforslaget tager Sigte paa ... Ministeren anmoder Lovgivningsmagten om for Aaret 1917 at træffe den særlige Bestemmelse, at saadan Eftergivelse ikke medfører Ret for Kommunalbestyrelsen til at stryge vedkommende af Valglisten. Det drejer sig om dem, som har baaret Sikringsstyrkens Byrde og derfor har faaet deres Skat helt eftergivet af Kommunalbestyrelsen.

Piper anbefaler paa sit Partis Vegne Lovforslaget, efter at det i Folketinget er ændret saaledes, at dets Tekst ikke mere frembyder nogen Tvivl.

J. Petersen anbefalede ligeledes Lovforslaget paa sit Partis Vegne, men tilføjede »for egen Regning«, at hvis man var gaaet den Vej, at man ganske simpelt havde sagt, at den, der har gjort Tjeneste ved Sikringsstyrken og som Følge deraf ikke har betalt Skat, alligevel har Valgret ved Valgene i 1917, vilde man have været ude over alle Vanskeligheder, og han vilde have foretrukket, at Lovforslaget havde været affattet saaledes, som han her havde antydnet.

Vejstrup anbefalede Lovforslaget paa sit Partis Vegne og fandt det ganske urimeligt, om de indkaldte af den Grund, at de har udført en Borgerligt, skulde miste en borgerlig Rettighed.

Harald Jensen anbefalede ogsaa Lovforslaget paa sit Partis Vegne.

1) R. F. 1916/17 Sp. 2441—42.

2) R. L. 1916/17 Sp. 711—15.

Indenrigsministeren takkede for Tilslutningen til Tanken i Lovforslaget og replicerede til nogle af de foregaaende Talere.

Lovforslagets Overgang til 2den Behandling vedtoges uden Afstemning.

Møde 9/2 1917 Kl. 2,35.

Ingen bad om Ordet.

Lovforslaget og Overgang til 3die Behandling vedtoges, ligeledes uden Afstemning.

Møde 9/2 1917 Kl. 2,45.1)

Efter en kort Udtalelse af J. Pedersen og Indenrigsministeren vedtoges Lovforslaget enstemmig med 40 Stemmer.

Til Koncilspræsiediet.

Bilag LIII.

Vedrørende Ove Rodes Forslag til Lov vedrørende de kommunale Valg m. m. i Aaret 1917.

(S. 235—38).

Folketinget.

Møde 22/2 1917. 1ste Behandling.¹⁾

Kvist kunde ikke se Nødvendigheden af de Tvangsbestemmelser, Lovforslaget indeholder.

Derimod kunde han intet have imod, at man forhøjede Sogneraadformandens Medhjælpssum uden at spørge Amsraadet, skønt han vanskeligt kunde tro, at noget af de nuværende Amsraad vilde modsætte sig et Sogneraads Ønsker i den Henseende. Bestemmelsen om, at Statskassen refunderer Halvdelen af de extraordinære Vederlagssummer, var han dog en principiel Modstander af, men da denne Bestemmelse er saa rent midlertidig, vilde han ikke rejse Modstand imod den. Den sidste Bestemmelse: at der skal gives Sikringsstyrkens Mandskab Adgang til at stemme ved de kommunale Valg, betragtede han som ganske selvfølgelig. Han ønskede Lovforslaget underkastet Udvalgsbehandling.

Jac. Christensen fandt Forslaget fuldt begrundet i de extraordinære Forhold, og han fandt, at *Kvist* burde være lidt forsigtig med at tale om Tvang, naar dog Kl. *Berntsen* for faa Dage siden tog Ordet for at udsætte Valgene et Aar, altsaa tvinge alle til at beholde deres Hverv et Aar længere.

Iøvrigt mente han ikke, der vilde blive nogen omfattende Brug for de saakaldte Tvangsbestemmelser. Bestemmelsen om det forhøjede Vederlag til Sogneraadformanden var kun en Konsekvens af, at man tvinger en Mand

1) *Sorø Folketidende* 23/2 1917. — R. F. 1916/17 Sp. 2547—2585.

1) R. L. 1916/17 Sp. 711—15.

til at blive Formand et Aar længere; at Staten bærer en Del af disse Udgifter er kun rimeligt, da Staten i saa stor Udstrækning forøger det kommunale Arbejder med Opgaver, som egentlig er Statens. Han ønskede ogsaa en Bestemmelse om, at Restance med det sidste Halvaars Skat ikke udelukkede fra Valgret og Valgbarhed.

Poul Christensen anbefalede Forslaget med samme Begrundelse som den foregaaende Taler.

Ellinger (K.) kunde fuldt ud slutte sig til Kvists Betragtninger og vilde ikke trætte med at gen tage dem.

Jensen-Sønderup fremhævede, at dette Lovforslag ikke indeholder nye Penge til Sogneraadformændene; det er stadig afhængigt af Raadet, om der skal ydes dem et bedre Medhjælpsvederlag. Han henstiller, om man ikke burde give Folk Valgret i en Kommune, de er tilflyttede, selv om de endnu ikke opfylder den Valgrets betingelse, som kræver, at de skal have boet der i to Aar. Fremdeles henstiller han, at man anvender en anden Form for Kandidatlistor, saaledes at der bliver lige saa mange Suppleanter, som der er Kandidater, og at hver Kandidat har sin bestemte Suppleant; derved vil den paagældende Egn af Sognet eller den paagældende Interessesgruppe ikke være udsat for ved Tilfældigheder at miste sin Repræsentation.

Jac. Christensen vilde gerne være med til at suspendere Opholdsbestemmelsen, men, saa maatte den da suspenderes ogsaa for Valgretten.

Indenrigsministeren fremhæver, at Forslaget er i nøje Overensstemmelse med Principperne i den gældende Valglov, som siger, at det kommunale Hverv er et borgerligt Ombud, som ingen kan unddrage sig; han vilde nødig se de herhen hørende Bestemmelser i Lovforslaget strøget; det vilde være et Udtryk for Slaphed i den Opfattelse, at de forhaandenværende Forhold af os alle kræver en borgerlig Værnepligt. Forslagets øvrige Bestemmelser havde jo faaet Tilslutning fra alle Sider. Hvad Spørgsmaalet om Skatterestancer angaar, henviser han til, at man i København har den Praxis, at Skatterestanter faar Lov til at stemme, selv om man først paa selve Valgdagen møder med kvitteret Skattebillet. — Sikrings soldaternes Stemmegivning kan ikke løses ved, at der gives de paagældende Orlov paa Valgdagen; det maa altsaa ske ved, at der stemmes ved Afdelingerne. Han var i det hele enig med *Jensen-Sønderups* Betragtninger, men frygtede, at det vilde føre for vidt at tage dem op til Behandling ved denne Lov.

Kl. Berntsen mindede om, at han havde fremsat Tanken om, at man udsatte de kommunale Valg et Aar; Tanken mødte jo straks Modstand hos Socialdemokraterne og blev heller ikke akcepteret af Venstre. Henstillingen faldt altsaa bort. Han mente, at alle Parter vilde have staaet sig ved at følge den; den var fremsat ganske upolitisk, af ren kommunal Interesse, nemlig ud fra den Betragtning, at Kommunerne under disse vanskelige Forhold er bedst tjent med, at man lader Ledelsen blive i prøvede Hænder. Dette opnaas ikke ved denne Lov, thi efter den kan man tænke sig en Formand blive tvungen til at fortsætte — saa godt som alle Sogneraadformænd i Landet ønsker at trække sig tilbage — medens han faar en helt ny Besætning af Sogneraadmedlemmer, som han skal sætte ind i de mange og vanskelige Opgaver. — Han vilde bestemt advare imod den Tanke, at de kommunale

Hverv skal være lønnede; men han finder det rimeligt, at Staten yder et Bidrag i disse Tider, hvor Sogneraadene udfører saa mange rene Statshverv; Kommunerne har Byrder nok i Forvejen.

Indenrigsministeren fremhævede, at Berntsens Tanke fandt mest afgørende Modstand hos hans eget Parti; de Radikale og de Konservative stillede sig velvilligt til Tanken, og Socialdemokraterne vilde forelægge dem for deres Hovedbestyrelse for at opnaa Bemyndigelse til at give Forslaget Tilslutning.

Kl. Berntsen: Hvis Ministeren havde haft nogen Tillid til Socialdemokraterne, burde han have forelagt et Forslag som af mig foreslaaet; det havde vel ikke faaet Venstres Tilslutning, men det har det nuværende Forslag jo heller ikke. Men jeg tror nu, at Socialdemokraterne blot vilde bruge deres Hovedbestyrelse til at slaa Tanken ihjel, thi de vil vist have Valget.

Indenrigsministeren: ... det ligger i Sagens Natur, at Spørgsmaalet om Bortfald af Valgene ikke burde føres igennem, undtagen man kunde enes om disse Forhold, saaledes som det forelaa. Socialdemokraternes Svar var ... af den Art, at hvis de andre Partier enedes derom, vilde man søge Tilslutning til Forslaget. Sagen skal ikke strande paa os. Venstre derimod sagde absolut Nej. Det er nu ikke min Mening at grave i det ærede Medlem fra Assens' Saar, men jeg synes ganske vist, at det er haardt, det ærede Medlems Parti har behandlet ham i denne Sag. (*Klaus Berntsen*: Det har det gjort før). Ja, det ved jeg, men det ærede Medlem kan ogsaa bære det.

Forslaget gik til 2den Behandling og henvistes til Udvalg paa 15 Medlemmer.

Møde 28/2 1917. 2den Behandling.¹⁾

Poul Christensen gennemgik Betænkningen, hvorom der ikke havde kunnet opnaas Enighed. Der var kun Enighed om Paragraf 3 i Lovforslaget vedrørende Sikringsmandskabets Stemmeafgivning. Han anbefalede det af Fler-tallet stillede Ændringsforslag om, at Undladelse af at have betalt Skat for sidste Oktober og Januar Kvartal ikke berøver vedkommende Valgret og Valgbarhed. Ordføreren hævdede, at det under alle Omstændigheder var i Strid med Loven at nægte Vælgere Adgang til at afgive Stemme, naar de godtgjorde at have betalt Skat inden selve Valgdagen. Dette stemte ogsaa med en Skrivelse, som Jensen-Sønderup som Indenrigsminister havde tilsendt Københavns Kommune.

Kvist anbefalede Mindretallets Indstilling, hvorefter man ikke skal kunne tvinge Medlemmer af de kommunale Raad til at modtage Genvalg, naar de efter den gældende Lovgivning var berettiget til at forlange sig fritaget. Vilde Vedkommende ikke efterkomme en Opfordring fra Vælgerne til at modtage Genvalg, vilde det ikke være i den paagældende Kommunes velforstaede Interesse at tvinge ham.

Jac. Christensen spurgte, om Indenrigsministeren ikke forstod Valgloven af 1908 saaledes, at man var stemmeberettiget, naar blot Skatten var betalt paa selve Valgdagen.

¹⁾ Sorø Folketidende 1/3 1917. — R. F. 1916/17 Sp. 2723—2765, 2765—66.

Jensen-Sønderup bemærkede, at den Svarskrivelse, som han havde sendt Københavns Magistrat, ikke rokkede ved den Fortolkning, som hidtil var bleven gjort gældende. Det afgørende Tidspunkt var det i Loven omhandlede Udvalgsnævn til Valglisternes endelige Berigtigelse, og hvis Skatten først blev betalt efter dettes Afslutning, kunde Vedkommende ikke afgive Stemme. Skrivelsen tog alene Hensyn til det Tilfælde, som navnlig kunde indtræde i København, at Skatten blev betalt, uden at Udvalget til Valglisternes endelige Berigtigelse fik Underretning derom.

Abrahamsen støttede som Medlem af Mindretallet dettes Indstilling. Poul Christensens Fortolkning af Valgloven kunde *Abrahamsen* ikke godkende. »Vi har siden 1908, da denne kommunale Valglov blev vedtaget, haft to kommunale Valg, og jeg drister mig til i Overensstemmelse med Kendsgeringerne at paastaa, at kun i Københavns Kommune ... men ikke i nogen anden Kommune, hverken By- eller Landkommune, har man forstaaet den kommunale Valglov af 1908 paa den Maade, som den ærede Ordfører nu vil gøre sig til Talsmand for.« Hvis den var saa lige til, som Poul Christensen vilde hævde, hvorfor var den saa ikke bleven gjort gældende ved de to tidligere Valg.

Kl. Berntsen gjorde i Tilslutning til sine tidligere Udtalelser gældende, at det under den nuværende Situation vilde være rigtgst at forlænge Valgperioden endnu 1 Aar.

Han delte ganske den Betragtning, at disse Tvangsbestemmelser ikke var nødvendige, og at de desuden ikke er formaalstjenlige. »Jeg finder det uretfærdigt at handle saaledes mod et enkelt Medlem af Sogneraadet og særlig, at en Sogneraadsformand, der har vist sig som en dygtig og paalidelig Mand, skal straffes ved, at man forlanger, at han skal sidde 4 Aar udover de 8 Aar, han har fungeret.« Derimod skilte han sig ud fra Mindretallet i Spørgsmaalet om Statens Bidrag til Sogneraadsformandens Vederlag; thi da Staten netop i disse Tider bebyrder Sogneraadene med Løsningen af en Mængde rene Statsopgaver, er det rimeligt, at Staten ogsaa bærer en Del af de dermed forbundne Udgifter, og han frygter ikke for farlige Konsekvenser heraf.

I Modstanden mod den af Flertallet foreslaaede nye Bestemmelse angaaende Skatterestanterne er han ganske enig med Mindretallet; dette er et altfor vigtigt Principspørgsmaal at røre ved i en Lejlighedslov. Med Hensyn til Forstaaelsen af den gældende Lovs Bestemmelser fremhæver han som en Grundregel for den kommunale Valgret, at der stemmes efter de dertil nødvendige Valgliste, og naar disse er afsluttede, kan der derfor selvfølgelig ikke rettes ved dem. »Det forekommer mig, at vedtager man den foreslaaede ny Paragraf, vil man fuldstændig annullere den klare Bestemmelse, at der forud for et Valg affattes en Valgliste, hvortil Valgbestyrelsen har at holde sig. Hvem maa staa paa denne Valgliste? Det maa de valgberettigede, og de valgberettigede er dem, der til den Tid, da Listen sluttes, har betalt den til Udpantning forfaldne Skat. Har de ikke betalt denne Skat, kan Valgbestyrelsen ikke optage dem paa Valglisten, og det gør den sikkert heller ikke noget Sted i Landet, undtagen maaske i København.« Det gaar ikke an at komme ind paa den Praksis, at Folk kan komme til at stemme, blot de paa Valgdagen møder med en kvitteret Skattebillet; thi Valgbestyrelsen kan jo ikke se, om

den paagældende muligvis er strøget af Listen af andre Grunde end Skatte-
restance.

Indenrigsministeren kunde naturligvis slutte sig til Flertallets Standpunkt og Ændringsforslag, og han udtalte det Haab, at Flertallet i Landstinget vilde vise sig mer medgørligt i de Spørgsmaal, hvorom der er Strid, end Mindretallet her i Folketinget har været.

Med Hensyn til Forstaaelsen af den gældende Lov hævder han den Opfattelse, at saavel Lovenes Aand som deres Bogstav kunde have muliggjort en Praksis, hvorefter den, der paa Valgdagen mødte med kvitteret Skatte-seddell, kunde komme til at afgive Stemme; man kunde da have opført Skatterestanterne paa Valglisten og blot sat et Mærke ved dem, saa at man vidste, at der ikke var andre Mangler ved dem som Vælgere. Men efter den Praksis, der nu gennem de to Valg efter den gældende Valglov er fastslaaet, erkendte han, at det er afgørende, om de findes paa Listen, naar denne er endelig fastslaaet, og denne Praksis var det ham umuligt som Indenrigsminister at ændre nu til de forestaaende Valg. Det eneste, han kunde gøre, er at udskyde Fristen for Valglisternes endelige Berigtigelse.

Efter yderligere Bemærkninger vedtoges Forslaget i den af Flertallet anbefalede Affattelse, og ved 3. Behandling i et nyt Møde vedtoges det enstemmigt med 71 Stemmer, idet Mindretallet ogsaa stemte for det for ikke at lægge Hindringer i Vejen for dets Oversendelse til Landstinget.

Landstinget.

Møde 1/3 1917. 1ste Behandling.¹⁾

Indenrigsministeren (Rode) gjorde Rede for Forslagets Indhold og anbefalede det til Vedtagelse.

I. A. Hansen gjorde opmærksom paa, at Valgene flere Steder var begyndt, og at Kommunerne nu vilde blive stillet forskelligt. Det store Flertal af Sogneraadsformændene vilde ikke nægte at modtage Genvalg, og for de nye blev Arbejdet ikke uoverkommeligt, da de har den mangeaarige Sekretær ved deres Side, ligesom nye Ministre har deres Departementschefer, som jo ikke blev afskedigede. Derfor er Tvangsbestemmelserne overflødige. Taleren ønskede Udvalgsbehandling.

Piper udtalte sig i samme Retning og kunde ikke gaa med til Bestemmelserne om Skatterestanter, da disse vilde skabe et farligt Præcedens.

Vejstrup anbefalede Forslaget. Det var Sogneraadsformændene, som udførte det største Arbejde, og mange Steder, f. Eks. paa Fyn, havde Raadene ikke lønnede Sekretærer. Det vilde derfor være uheldigt, om Formændene fratraadte under de nuværende Forhold. Klaus Berntsen havde da ogsaa ment, at man burde undgaa de kommunale Valg. Bestemmelserne om Skatterestanter og Statens Deltagelse i Udgifterne fandt han meget betænkelige.

Harald Jensen anbefalede Forslaget og betonede navnlig, at det ikke var ubilligt, at Staten betalte noget af Sogneraadenes Udgifter, naar Staten lagde stadig flere og flere Byrder paa Kommunerne. Det var ganske urimeligt at

¹⁾ Venstres Folkeblad 2/5 1917. — R. L. 1916/17 Sp. 822—855.

fratage Folk, der ellers betalte deres Skat, Valgretten, fordi det under de nuværende Dyrftidsforhold havde været umuligt for dem at betale deres Skat. Han henstillede til Ministeren, at der ved denne Lov maatte blive taget Bestemmelse om Opstilling af Suppleantlister, hvor der foretages »Fredsvalg«.

Oluf Jensen paatalte, at Kommunerne efterhaanden havde maattet udrede meget store Forskud for Statskassen.

Indenrigsministeren troede ikke, at der efter de faldne Udtalelser vilde komme meget ud af Forslaget. Det virkede forstemmende, at man under de nuværende Forhold ikke vilde rette en Appel til Folket om at paatage sig visse Pligter.

Efter yderligere Bemærkninger gik Forslaget til 2. Behandling og henvises til et Udvalg paa 15 Medlemmer.

Landstinget.

Møde 1/3 1917.

Møde 9/3 Kl. 1½. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren (Piper) beklagede — paa Udvalgets Vegne — at Lovforslaget var kommet altfor sent til Landstinget, da der allerede er afholdt en Række Valg i Kommunerne. Udvalget havde tænkt sig ikke at bidrage til, at dette Lovforslag blev til Lov, men opgav det, da man ikke ad administrativ Vej kunde skaffe de Indkaldte Orlov, saa de kunde faa Lejlighed til at deltage i de kommunale Valg, og besluttede sig da til at fremme den Del af Lovforslaget, hvorom alle i Udvalget kunde være enige. Han gennemgik derefter de enkelte Paragraffer.

Vejstrup kunde ikke slutte sig til det af Flertallet stillede Ændringsforslag og anbefalede at stemme imod det.

Indenrigsministeren delte Udvalgets Beklagelse over, at Lovforslaget var kommet saa sent frem til endelig Afgørelse. Han beklagede ogsaa, at en Del efter hans Mening nyttige Bestemmelser udgaar, men mente at maatte tage den Rationering, som Landstinget vilde indrømme ham.

Flertallets Ændringsforslag vedtoges med 28 Stemmer mod 6.

Overgang til 3die Behandling vedtoges uden Afstemning.

Møde 9/3 1917. Eneste Behandling.²⁾

Ingen Ændringsforslag. Ingen bad om Ordet.

Lovforslaget vedtoges enstemmigt med 36 Stemmer.

Til Folketinget.

Folketinget.

Møde 9/3 1917. Eneste Behandling.³⁾

Ordføreren (Poul Christensen): Siden dette Lovforslag forlod Tinget, har det gennemgaaet en ret kraftig Afmagringskur. At det har været til Gavn

¹⁾ R. L. 1916/17 Sp. 913—16.

²⁾ R. L. 1916/17 Sp. 917.

³⁾ R. F. 1916/17 Sp. 2932—38.

for Lovforslaget, tror jeg næppe ... Da Tiden imidlertid ikke tillader fortsatte Forhandlinger ..., hvis Loven overhovedet skal faa praktisk Betydning, skal jeg paa Udvalgets Vegne indstille Lovforslaget til uforandret Vedtagelse i dette Ting, saaledes som det nu foreligger fra Landstinget, idet det dog derved opnaas, at de til Sikringsstyrken indkaldte kan komme til eventuelt at afgive deres Stemme ...

Indenrigsministeren (Rode): Da dette Lovforslag blev fremsat her i Folketinget, indeholdt det efter min Opfattelse 5 nyttige Bestemmelser. Flertallet i dette høje Ting føjede én nyttig Bestemmelse til, saaledes at det, da det naaede til Landstinget, indeholdt 6 nyttige Bestemmelser. Lovforslaget vender nu tilbage, indeholdende 2 nyttige Bestemmelser, idet de 4 er blevet strøget, men da Nyttens af hver enkelt Bestemmelse var uafhængig af de andre, vil ogsaa jeg anbefale, at man vedtager Lovforslaget, som det nu foreligger.

Lovforslaget vedtoges enstemmigt med 73 Stemmer.

Til Konseilpræsidenten.

Bilag LIV.

Vedr. Ove Rodes Forslag til Lov vedr. Amtmandseembederne.
(S. 239—41).

Folketinget.

Møde 19/12 1919. 1ste Behandling.¹⁾

Klaus Berntsen udtalte, at der ikke af Ministeren var anført mange Argumenter for Nødvendigheden af at gennemføre det foreliggende Lovforslag. Amtmændene indtager en dobbelt Stilling, idet de dels er administrative Embedsmænd, hvad der kræver juridisk Uddannelse og Indsigt, dels Formænd i Amtsraadene, en meget betydningsfuld Stilling. »Saa vidt det er mig bekendt, er der overalt i Landet hos de kommunale Raad, baade hos Amtsraadene, Sogneraadene og Byraadene, fuld Tilfredshed med de nuværende Formænd for Amtsraadene. I mange Tilfælde søger de kommunale Raad Bistand og Vejledning hos Amtsraadsformændene og er trygge for, at de, naar de søger Vejledning her, faar solid Besked.« Hvis Amtmændene skulde kunne være uden juridisk Uddannelse, frygter Taleren for, at man vil faa to Embedsmænd i Stedet for én, nemlig en Medhjælper, en Assessor, eller hvad man vil kalde det, med juridisk Indsigt ved Siden af Amtmændene. Hvis der kom Krav om at skille Amtmandsstillingen fra Stillingen som Formand for Amtsraadene, vilde Venstre stille sig velvillig dertil, men dette Krav foreligger ikke. Han foreslog Udvalg.

H. P. Hansen (Sorø 3) hilste Lovforslaget med Glæde. Det bør ikke være Eksamen, der giver Adgang til et Embede, men den paagældendes Evner og Dygtighed. Der er adskillige Embedsmænd med Eksamen, maaske ogsaa en meget pæn Eksamen, som ikke besidder Dygtighed. Han haaber, at Amts-

¹⁾ R. F. 1919/20 Sp. 2640—65.

kontorerne for Fremtiden maa blive rent amtskommunale Kontorer, da de for Tiden paa mange Omraader virker som et Omsvøbsdepartement. Han vilde anse det for ønskeligt, om Amtsraadet — ligesom Byraad og Sogneraad — selv valgte sin Formand. Han anbefalede Forslaget til Vedtagelse.

Alfred Christensen komplimenterede Indenrigsministeren for det foreliggende gode Lovforslag. Han mente ikke, det var værd at tage saa højtideligt paa en Amtmand, som Berntsen gjorde, og mindedes et Ord af gamle Alberti, der engang sagde, at han aldrig havde kunnet forstaa, hvad Nytte en Amtmand gjorde. Da saa Rottwitt var blevet Amtmand (1855), sagde han (A.) til ham: »Rottwitt, hvad Nytte gør en Amtmand? Nu maa du jo vide det, da du selv er blevet Amtmand!«, hvortil Rottwitt svarede: »Jeg ved det ikke.« Hertil vilde Taleren dog tilføje, at nogen Nytte gør en Amtmand dog nu til Dags. Han vilde gøre Regning paa, at en Lægmand kunde blive en dygtig Amtmand. Men forøvrigt erkendte han den store Nytte, Amtmanden har gjort, selv om mange Mennesker ikke har vidst det. Han anerkendte den store Dygtighed, de udfolder, og den Nytte, de gør ved at passe det Embede, som er dem betroet. Men man kunde godt gaa over til andre og friere Former. Hvad Forholdet til Amtsraadet angaar, er der ingen Tvivl om, at disse vil fordrø, at de faar en Formand, som ikke er sendt dem ned fra Himlen. Han anbefalede Lovforslaget paa det bedste.

Axel Møller fandt, at den foregaaende Taler nærmest tog dette Spørgsmaal humoristisk. Om Amtsraadene ønsker at vælge deres egne Formænd og da undertiden skulde foretrække at vælge et gammelt, veltjent Amtsraadsmedlem, maa blive deres Sag, men han mente, ligesom Berntsen, at Amtsraadene slet ikke er utilfredse med, at de har den juridiske Sagkundskab i deres Midte. Hvis Lovforslaget gennemføres, maa vi have sagkyndige Fuldmægtige ved Siden af den paagældende Embedsmand, hvad der vilde være meget uheldigt. Den Mand, der stilles i Spidsen, og som har Ansvaret, maa have den Sagkundskab, hvorpaa hans forhaabentlig sagkyndige Afgørelser hviler. Som administrerende Embedsmand har Amtmanden en Mængde Hverv af juridisk Natur. Men hvorledes kan en ikke juridisk uddannet Amtmand skønne over den Slags Ting? Selvfølgelig er Eksamen og Fagprøve ikke nok, men naar Stillingen forudsætter Kendskab til et eller andet Omraade, maa man sikre sig, at den, der udnævnes, har disse Kundskaber, og det kan man kun sikre sig gennem de af Staten indrettede og kontrollerede Eksaminer. Taleren sluttede med at udtale Ønsket om en Udvalgsbehandling, men lovede ikke nogen velvillig og hurtig Udvalgsbehandling; han vilde derimod anbefale en saglig og grundig og meget kritisk Behandling af dette overmaade slet motiverede Lovforslag.

Indenrigsministeren nævnte som Foranledning til, at Lovforslaget blev fremsat, dels Forholdene i Sønderjylland, dels et almindeligt Ønske om ikke at tilvejebringe særlige Forhold dér. Spørgsmaalet er, om juridisk Eksamen og Uddannelse er en Nødvendighed for Amtmandsembedet, og derpaa mener han at kunne svare nej. Naar Amtmanden nemlig skal udtale sig om den juridiske Side af et Spørgsmaal, besidder Indenrigsministeriet en Stab af skolet og øvet juridisk Indsigt, der under alle Omstændigheder kan afgøre, om Amtmændenes Svar er, som de bør være. Derimod vil Amtmændene

kunne gøre overmaade stor Nytte ved at give deres Skøn over Sagen, da de kender alle Sagens Omstændigheder og de særlige Forhold, der gør sig gældende. Efter yderligere Bemærkninger til Axel Møller og Klaus Berntsen udtalte han, at han fandt det naturligt at optage dette Spørgsmaal til en almindelig Drøftelse nu, da de særlige Forhold har gjort det nødvendigt at drøfte Spørgsmaalet for de Distrikter, som snart vil indlemmes i Landet, og han haabede paa, at Udvalgsbehandlingen maa blive saa kritisk som nødvendigt, men ikke uvillig.

Axel Møller lovede en ganske saglig Behandling, men imødegik forøvrigt Ministerens Udtalelse om, at Amtmændene ikke betød noget som juridiske Støtter for Ministeriet, fordi det havde saa udmærkede Jurister inden for den røde Bygning. Den Skole, som en Amtmand faar ude i det praktiske Liv, er ganske overordentlig værdifuld, ogsaa naar han skal støtte Ministeriet i Afgørelsen af juridiske Spørgsmaal. Han frygtede for, at man ved at gaa ad den her foreslaaede Vej, let skal komme ud i det dilettantmæssige.

Efter nogle Bemærkninger af *H. P. Hansen* (Sorø 3) udtalte *Henningsen* b. a., at han vilde mene og paastaa, at en Mand, der er udgaaet fra det praktiske Liv og kender til de Forhold, som Amtsraadet beskæftiger sig med, har større Chancer for at have den rigtige Sagkundskab paa dette Omraade og for at blive en dygtig Formand for Amtsraadet, end en Jurist, der har faaet sin Uddannelse i et Kontor . . . »Jeg mener ikke, at vi skal have civile Amtmænd som Formænd for Amtsraadet; jeg mener, at vi skal naa dertil, at Amtsraadene selv vælger deres Formænd.

Pinholt fandt, at Tidspunktet næppe var inde til at gaa over fra juridisk uddannede til civilt uddannede Amtmænd. Indenrigsministeren har sikkert fuldkommen Uret, naar han mener, at der i Befolkningen skulde være et Krav herom. Men naar der kommer Krav fra Befolkningen om folkevalgte Formænd for Amtsraadene, maa man søge det gennemført. »Jeg er sikker paa, at Amtsraadene vil vide at vælge saadanne Formænd, som vil være i Stand til at administrere de kommunale Anliggender. Alle de andre Ting, der hører ind under Amtmanden, vil saa kunne blive bestridt af den Embedsmand, som man udnævner fra Ministeriets Side, og det vil rimeligvis altid være en Jurist, da det i væsentlig Grad er juridiske Spørgsmaal, han skal træffe Afgørelse om.« Forøvrigt var Taleren enig med Indenrigsministeren om, at der er mange Amtmænd, som forestaar deres Embede udmærket og forstaar den Dobbeltstilling, som de har ved baade at være Ministeriets Tillidsmand og Amtets Tillidsmand. Han sluttede sig til, at Lovforslaget gik i Udvalg.

Indenrigsministeren replicerede til *Axel Møller* og *Pinholt*, hvilken sidste udtalte, at hvis vi vedtager Forslaget i den Form, hvori det foreligger, vil det udskyde det Tidspunkt, da Amtsraadene selv kommer til at vælge deres Formænd, hvis de ønsker det.

Klaus Berntsen havde intet imod at gaa over til folkevalgte Formænd for Amtsraadene, men der foreligger ikke noget saadant Ønske. I det hele taget vilde han med Hentydning til Alfr. Christensens Skildring af de gamle Amtmænd fastholde, at de Amtmænd, vi har, staar i et ganske andet Forhold til Befolkningen end det, der fandt Sted i den sidste Del af for-

rige Aarhundrede. Som Forholdene er, har det vist sig, at Amtmændene beklæder deres Embeder med Hæder og Dygtighed, og at de staar i et godt Forhold til deres Amtsraad, hvilket jeg anser for et stort Gode.

Efter yderligere Udtalelser af *Indenrigsministeren*, *Henningsen*, *Klaus Berntsen* og *Pinholt* vedtoges Lovforslagets Overgang til anden Behandling uden Afstemning.

Der nedsattes Udvalg paa 15 Medlemmer.

Møde 29/1 1920. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren (Alfr. Christensen) . . . Det nedsatte Udvalg blev konstitueret den 15. Januar, holdt et Forhandlingsmøde den 17. og indkaldte Ændringsforslag til den 21. Januar. I Mødet den 21. Januar fremkom intet Ændringsforslag. Der blev tilbudt Medlemmerne en ny Frist for at stille Ændringsforslag, men det blev afslaaet. Parterne delte sig da saaledes, at det radikale og det socialdemokratiske Parti, der er Flertal i Udvalget, enstemmigt indstiller Lovforslaget til Vedtagelse, medens det konservative Parti og Venstre indstiller det til Forkastelse. Intet Forsøg har været gjort fra Oppositionspartiernes Side for at opnaa et Resultat i Sagen. Maaske er det Begyndelsen til at anvende de bebudede konstitutionelle Midler, der skal bruges. Jeg ved det ikke, men jeg glæder mig til at se det . . .

Klaus Berntsen: Vort eneste Motiv til at gaa imod dette Forslag, er, at vi anser det for aldeles overflødigt, da der ingen Steder er nogen Misforholdelse med den gældende Ordning.

Axel Møller: Ogsaa vi gaar mod Forslaget ud fra de Grunde, vi anførte ved 1. Behandling. Vi er villige til at gaa med til en særlig midlertidig Ordning for Sønderjylland.

Indenrigsminister Rode: Det forbavser mig ikke, at de konservative gaar imod Forslaget. Men jeg er unægtelig forbavset over, at Klaus Berntsen nu har faaet en saa overvældende Respekt for den juridiske Embedseksamen, skønt den folkelige Udvikling baade i Norge og Sverrig har ført til, at Ikke-Jurister ansættes som Amtmænd. Da denne Reform i 90-erne blev gennemført i Norge, blev det hilst med Tilfredshed indenfor Venstre her i Landet, og en Række fremragende norske Jurister kunde ikke hindre dette folkelige Fremskridt. Men nu har altsaa »Venstre« her i Landet stillet sig paa samme Standpunkt som Konservatismen i Norge. Hvad fremragende norske Jurister ikke kunde hindre, vil Hr. Professor Axel Møller med Lethed faa det danske »Venstre« til at sætte sig imod. Vi er alle enige om, at ikke-juridiske Amtmænd er nødvendige i Sønderjylland, hvorfor da ikke aabne den samme Adgang for Ikke-Jurister i det øvrige Land? Af de forholdsvis faa Ikke-Jurister, der har været Amtmænd i Norge, var Ullmann en kær Gæst i danske Venstrekredse, og de, der har kendt ham, vil næppe paastaa, at han ikke skulde være lige saa kvalificeret som en Jurist. Der er faktisk stor Mangel paa Amtmænd her i Landet. Foruden de nye Amtmandsembeder i Sønderjylland bliver der et Embede at besætte ved Delingen af Aarhus—Skanderborg Amtskreds,

¹⁾ Kilder: R. F. 1919/20 Sp. 3346 ff. Venstres Folkeblad 31/1 1920.

og to Amtmænd vil snart falde for Aldersgrænsen. Forslaget er derfor overordentlig vel motiveret.

Klaus Berntsen: Hvis der skulde være Mangel paa Amtmændsemner, vil jeg henlede Ministerens Opmærksomhed paa forhenværende Amtmand Rytter. Han er fortrinligt kvalificeret.

Indenrigsminister *Rode:* Tværtimod! Efter hvad der er oplyst om ham i Færøkommissionens Betænkning, egner han sig absolut ikke til at være Amtmand, mindst Syd for Grænsen.

Axel Møller: Hvis man aabner Adgang for Administrationen til at udnævne hvem som helst til Amtmand, kan det give Anledning til megen Vilkaarlighed.

Sundbo: I flere Amter er man meget utilfreds med de juridiske Amtmænd og vilde foretrække Folk med mindre Jura og mere sund Fornuft.

Lovforslaget vedtoges derefter med 62 Stemmer mod 47 og gik til 3. Behandling.

Møde 4/2 1920.

3die Behandling.¹⁾

Der var ikke stillet Ændringsforslag.

Ingen bad om Ordet.

Lovforslaget vedtoges med 55 Stemmer mod 47.

Til Landstinget.

Landstinget.

Møde 12/3 1920. 1ste Behandling.²⁾

1ste Behandling af Forslaget om civile Amtmænd.

Indenrigsminister *Rode* redegjorde for og anbefalede Forslagets Bestemmelser.

Ole Hansen mente at kunne fastslaa, at ingen har haft Bud efter Forslaget, og saa deri et Bevis for, at ingen er utilfreds med den nugældende Ordning. Man burde da være forsigtige med at foretage Forandringer, hvis Følger ikke kunde overses. Der fandtes sikkert Ikke-Jurister, der kunde bestride et Amtmandsembede, men kom man ind paa at udnævne f. Eks. tidligere Ministre til Amtmænd, vilde Befolkningens hidtidige Tillid til Amtmandsembedernes Administration lide et skæbnesvangert Knæk. En midlertidig Ordning for Sønderjyllands Vedkommende var Venstre villig til at gaa med til.

Piper var meget betænkelig ved at opgive Eksamenskravet og Uddannelsen i Centraladministrationen.

A. P. Hansen anbefalede; ligeledes

Jørgen Hald, der fremhævede det ejendommelige i, at *Ole Hansen* godt

¹⁾ R. F. 1919/20. Sp. 3555.

²⁾ R. L. 1919/20 Sp. 797—823. — Venstres Folkeblad 13/2 1920.

kunde tænke sig Ikke-Jurister skikkede til at overtage Amtmandsembederne, men dog gik imod Forslaget.

Indenrigsminister *Rode* replicerede og fremhævede, at det ikke først og fremmest er Uddannelsen, men de personlige Egenskaber, det kommer an paa hos den, der beklæder en Stilling.

Efter yderligere Bemærkninger gik Forslaget til 2. Behandling og henvises til et Udvalg paa 15 Medlemmer.

Bilag LV.

Vedrørende J. P. Sundbo m. fl.'s Forslag til Lov om kommunale Valg.

(S. 242—45).

Folketinget.

Møde 1/6 1920. 1ste Behandling.¹⁾

Ordføreren (Sundbo) anbefalede Forslaget, der gaar ud paa at nedsætte den kommunale Valgretsalders alder til 21 Aar, stryge den gældende Opholdsbestemmelse og læmpe Kravene til Skattebetaling. Taleren gik navnlig stærkt til Felts imod Bestemmelsen om 2 Aars Ophold i Kommunen som Valgretsbetingelse. Det var et Slags Stavnsbaand, som især gik ud over Arbejderne, og hertil kom saa den urimelige Bestemmelse om, at Vælgeren skal have betalt sin kommunale Skat i det foregaaende Aar for at kunne afgive sin Stemme. Begge disse Bestemmelser var i sin Tid blevet indsat som konservative Garantier, og et Venstre-Ministerium burde skynde sig at ophæve dem. Hele Spørgsmaalet om Statskontrol med Kommunerne burde samtidig tages op til Overvejelse, og Amsraadene burde selv vælge deres Formænd.

Indenrigsminister Berg troede ikke, at Forslagsstillerne selv ventede dette Forslag gennemført, og der var da heller ikke mindste Udsigt dertil. Det maatte ligesom det socialdemokratiske Grundlovsforslag betragtes som en Fane, der hejstes før Valget. En Nedsættelse af den kommunale Valgretsalders alder kunde Regeringen ikke gaa med til. Jo mere man udvidede det kommunale Selvstyre, desto større Krav maatte der stilles til Vælgernes Modenhed. Opholdsbestemmelsen havde intet Klassepræg, ingen social Ulighedskarakter, men man kunde naturligvis diskutere om, hvor langt Ophold der burde kræves som Betingelse for Valgret. Det var naturligt at overveje dette og lignende Spørgsmaal, naar man kom til den almindelige Revision af Kommunernes Styrelse, og maaske burde man ogsaa søge at nærme de kommunale Valgregler til de politiske. Jeg kan ikke yde min Medvirkning til det foreliggende Forslags Fremme.

Jensen-Sønderup mente, at hvis det var Socialdemokratiet saa magtpaaliggende at faa den kommunale Valglov reformeret, burde Partiet have fremsat Forslag derom i Ministeriet Zahles lange Regeringstid. I den nuværende Rigsdagssamling blev der ikke Tid til at behandle denne Sag og heller ikke i den næste. Iøvrigt var Taleren enig med Indenrigsministeren.

¹⁾ R. F. 1919/20 Sp. 5572—5607. — Venstres Folkeblad 2/6 1920.

Sven glædede sig over det Arbejdsmod, Socialdemokratiet lagde for Dagen ved at møde med selvstændige Forslag. Det vilde blot være ønskeligt, om dette Arbejdsmod vilde brede sig til Partiets menige Medlemmer. Det foreliggende Forslag maatte Taleren modsætte sig. Han var ganske enig med Ministeren og Jensen-Sønderup. Det kunde ikke siges, at en Reform af den kommunale Valglov er paakrævet.

Ove Rode vilde finde en Revision af de kommunale Valgretsbestemmelser saglig vel motiveret, og den burde helst ikke vente alt for længe, selv om det nok kunde siges, at Øjeblikket ikke var det bedst valgte. Hvad Sagens Realitet angik, mente Taleren, at den kommunale Valgretsalder burde falde sammen med den politiske, og da det nu kunde anses for givet, at Valgretsalderen til Folketinget blev 25 Aar, burde den kommunale Valgretsalder ikke nedsættes, førend man en Gang i Tiden fulgte andre Landes Eksempel og gik til en lavere politisk Valgretsalder. Derimod var den nuværende Opholdsbestemmelse saglig meget slet motiveret. Den burde absolut ændres, og ogsaa paa andre Punkter kunde Taleren følge det foreliggende Forslag, saaledes med Hensyn til folkevalgte Amsraadsformænd. Han sympatiserede med Ministerens Tanke om at ændre den kommunale Valgmaade i Lighed med den politiske.

Ordføreren (Sundbo) takkede Rode for den Tilslutning, han gav Lovforslaget, men desværre kunde han kun med Maade takke Ministeren, skønt denne vist i 1910, da det radikale Parti forelagde et noget lignende Forslag, gav dette sin Tilslutning, i alt Fald med Hensyn til Opholdsbestemmelsen og Skattebetalingen, saa han vilde være med til at føre det op i Landstinget og mulig paa den Maade faa noget ud af det. »Jeg synes, det er et Tilbage-skridt, den højtærede Minister nu har gjort.« Dette at Ministeren har gennemført Loven af 1908 og dengang ikke fremsatte Forslag om den 2-aarige Opholdsbestemmelse og tilsvarende Skattebetaling, kunde berettigede til at antage, at han nu, da han har saa at sige Enevælde i begge Ting og kan gennemføre, hvad han vil, ogsaa vilde gennemføre dette Lovforslag. Taleren imødegik derefter en Række af Ministerens Udtalelser.

Indenrigsministeren vilde gøre en politisk Bemærkning til Hr. Sundbo. Det ærede Medlem talte om Enevælden og om, at man kunde gennemføre, hvilke som helst Forslag, man vilde o.s.v. d.s.v. Jeg ved ikke, hvad Udtalelser af den Karakter skal gøre godt for, og jeg ved ikke, hvem de skal gøre Indtryk paa. Paa Vælgerne kan det dog ikke være, for de er ganske klare over Partiernes Stilling her paa Rigsdagen, klare over, at Venstre har faaet den førende politiske Stilling. Men de ved ogsaa udmærket godt, at Venstre ikke har Flertallet hverken i det ene eller det andet Ting — vi maa forhandle os til Rette om Sagerne ... Jeg kan heller ikke tænke mig, det er paa Rigsdagsmændene, det ærede Medlems Udtalelser skal gøre Indtryk. Det ærede Medlem talte om Interessen for en kommunal Valgretsalder ved det 21de Aar. Jeg tror ikke, at der i Befolkningen er nogen Interesse for det Spørgsmaal. Fra radikal Side har det i disse Dage været sagt, at Vælgerne dømte 21 Aars Valgretsalderen. Jeg tror, at den Dom gjaldt ikke alene den politiske, men i Virkeligheden ogsaa den kommunale.

Ordføreren: ... Naar Ministeren spurgte, hvem det skulde gøre Indtryk

paa, naar jeg sagde, at han havde Magt til at gennemføre Lovforslag, maa jeg sige, at jeg mente, det skulde gøre Indtryk paa den højtærede Minister. Desværre synes jeg at blive skuffet i saa Henseende. Det var netop min Opgave at sætte Mod i Ministeren, saa han kunde faa Lyst til at beskæftige sig hermed ...

Bilag LVI.

Vedrørende J. P. Sundbo m. fl.'s Forslag til Lov om kommunale Valg.

(S. 242—45).

Folketinget.

Møde 30/11 1920. 1ste Behandling.¹⁾

Ordføreren for Forslagsstillerne (Sundbo) gennemgik og anbefalede Forslaget. Navnlig Bestemmelsen om to Aars Ophold og Skattebetaling har fra første Færd haft Karakteren af en Højre-Kautel, som bør bortfalde nu, da vi ikke længer har noget Højre, men et konservativt Parti, der er en varm Tilhænger af den almindelige Valgret. Den kommunale Valgrets alder bør altid være lavere end den politiske. Derfor bør den sættes ned til 21 Aar nu.

Indenrigsminister *Berg*: At dette Forslag nærmest har Karakteren af ren Agitation og Demonstration synes at fremgaa af, at denne Sag har ligget ganske stille i hele det radikale Ministeriums Tid og først nu tages op paany. Jeg kan ikke love Forslagsstillerne at medvirke til Gennemførelse af dette Forslag, men jeg mener, at Opholdsbestemmelsen bør tages op til Revision, og det er min Hensigt at tage dette Spørgsmaal op i Forbindelse med den forestaaende Revision af den politiske Valglov.

Stengaard-Kirkegaard: Vi vil ikke gaa med til en Nedsættelse af Valgrets alderen, og vi finder, at en Opholdsbestemmelse bør vi have, men den nuværende er maaske nok for lang.

Sven: Jeg kan sige i Korthed, at vi ikke vil være med til at fremme dette Forslag.

Mads Larsen: Det foreliggende Forslag indeholder en Række betydelige Fremskridt, og vi vil gerne være med til at fremme det. Den urimelige Opholdsbestemmelse og strenge Skattebetalingskrav har vi altid været Modstandere af.

Sundbo: Jeg maa takke Mads Larsen, men de øvrige Ordførere kan jeg desværre ikke takke. Det er godt nok, at Ministeren vil være med til at revidere Opholdsbestemmelsen, men skal vi vente paa den endnu ikke nedsatte Valglovskommissions Betænkning, har det jo lange Udsigter. Hvor meget kan Ministeren tænke sig at sætte Opholdsbestemmelsen ned?

Indenrigsminister *Berg*: Den Revision af Opholdsbestemmelsen, jeg kan tænke mig, er en Sammenarbejdelse af Opholdsbestemmelsen i den kommunale Valglov og de tilsvarende Bestemmelser i Hjelpekasseloven.

Efter et Replikskifte mellem Ministeren og Mads Larsen udtalte

¹⁾ R. F. 1920/21 Sp. 2167—2199. — Venstres Folkeblad 1/12 1920.

H. P. Hansen (Mariager): Det vil være klogt af Indenrigsministeren at vise os nogen Imødekommenhed i denne Sag. Han kan komme til at trænge til vor Hjælp, naar han skal til at løse Boligspørgsmaalet og Vinterens Arbejdsløsheds-Problemer.

Indenrigsminister *Berg*: Jeg vil advare mod at holde Arbejdsløshedsspørgsmaalet op som et truende Spøgelse under politiske Meningsudvekslinger her i Tinget. Jeg kan oplyse, at Spørgsmaalet om Iværksættelse af offentlige Arbejder til Arbejdsløshedens Imødegaaelse i det væsentlige er løst, og at Resultaterne vil foreligge i de nærmeste Dage.

H. P. Hansen: Jeg er bange for, at Ministerens Resultater kun vil være en Draabe i Havet.

Forslaget blev derefter henvist til et Udvalg paa 15 Medlemmer.

Bilag LVII.

Vedrørende J. P. Sundbo m. fl.'s Forslag til Lov om kommunale Valg.

(S. 242—45).

Folketinget.

Møde 12/1 1922. 1ste Behandling.¹⁾

Sundbo var Ordfører for Forslagsstillerne og gennemgik Forslaget, der gaar ud paa, at Valgretsalderen nedsættes til 21 Aar, at Opholdsbestemmelsen bortfalder, og at der ikke mere skal være Ret til at stryge Vælgerne af Valglisten paa Grund af Skatterestance. Desuden foreslaas det, at Amtsraadene selv skal vælge deres Formænd. Taleren fremhævede, at Valgretsalderen i de fleste andre Lande var lavere end i Danmark, og at det maatte være Formaalet at gøre saa mange som muligt interesseret i det kommunale Styre, og der var da slet ingen Grund til at afskære Folk fra Valgret. Det var særlig i Aar nødvendigt at stryge Opholdsbestemmelsen, da man ikke vilde afskære en Mængde Mennesker, der nylig er tilflyttet Sønderjylland, fra Valgret. Han anbefalede Forslaget.

Indenrigsministeren (Kragh) kom ikke dybt ind paa Sagen, der jo ofte havde været paa Tale her i Tinget. Valgretsalderen i andre Lande maatte ses i Forbindelse med de kommunale Raads Virksomhed og Myndighedsomraade. Der vilde ikke fra Ministerens Side blive fremsat en Undtagelseslov for Sønderjylland. De Embedsmænd, der var flyttet derned, var stillet ganske som andre Embedsmænd, der blev forflyttet. En Række af Lovforslagets Enkeltheder overvejes for Tiden i Valglovskommissionen, og dette Forslag burde derfor ikke paa dette Tidspunkt have været fremsat.

Sundbo: Der er ingen Tvivl om, at Ungdommen nu er lige saa udviklet ved 21 Aars Alderen, som den var ved 25 Aar i 1868, da den kommunale Valgret blev indført. Jeg beklager, at Ministeren ikke vil gøre nogen Undtagelse for Sønderjylland. Forholdene der kan ikke i Øjeblikket sammenlig-

¹⁾ R. T. 1921/22 Sp. 3812—3837. — Venstres Folkeblad 13/1 1922.

nes med noget andet Sted i Landet. Det er dog ganske urimeligt, at de Mennesker, der har taget Ophold dernede, skal straffes.

Stengaard-Kirkegaard: Det er mærkeligt, at Socialdemokratiet har villet fremsætte dette Forslag nu, mens Valgkommissionen sidder. Jeg skal ikke modsætte mig, at Forslaget sendes i Udvalg, men der kommer næppe noget ud af det.

Sven havde slet ingen Sympati for de Bestemmelser, der fandtes i det forelagte Forslag. Den Lov, vi har, er tilfredsstillende.

Mads Larsen havde i Modsætning til *Sven* megen Sympati for adskillige af Forslagets Bestemmelser. Navnlig var Opholdsbestemmelsen helt urimelig. Det var derfor at ønske, at man snart kunde komme til at drøfte denne Sag paa Grundlag af Valglovskommissionens Betænkning.

Knud Hansen: Uretfærdigheden i den gældende Valglov er saa iøjnefaldende, at det i høj Grad maa beklages, at Venstre og Højre vedblivende ønsker at opretholde disse Uretfærdigheder.

Sundbo takkede *Mads Larsen* for den givne Tilslutning. Der er et Par Gange henvist til Valglovskommissionen, men der er adskillige Bestemmelser, denne Kommission ikke kan drøfte, f. Eks. Opholdsbestemmelsen.

Indenrigsministeren fremsatte nogle Bemærkninger til *Sundbo*, og efter at *Sundbo* og *Stengaard-Kirkegaard* havde vekslet nogle Ord om Valglovskommissionens Competence, gik Forslaget til 2. Behandling og Udvalg.

Bilag LVIII.

Vedrørende J. P. Sundbo m. fl.'s Forslag til Lov om kommunale Valg.

(S. 242—45).

Da Lovforslaget henvistes til det Udvalg, der blev nedsat angaaende O. C. Kraghs Forslag til Lov om kommunale Valg, forelagt $\frac{2}{11}$ 1923, maa Oplysningen søges under Behandlingen af dette sidstnævnte Lovforslag.

Bilag LIX.

Vedrørende Indenrigsminister Sigurd Bergs Forslag til Lov om Indførelse af dansk kommunal Administration i de sønderjydske Landsdele.

(S. 245—50).

Da der, som ovenfor (S. 249) nævnt, egentlig ikke fandt nogen Drøftelse Sted paa Grund af den »omhyggelige Fremgangsmaade, der var fulgt ved Lovforslagets Tilrettelæggelse og Udarbejdelse«, skal man her indskrænke sig til at henvise til den paa Siderne 245—50 givne Fremstilling af dette Lovforslag, og de der angivne Steder i Rigsdagstidende, hvor Oplysninger kan findes.

Bilag LX.

Vedrørende O. C. Kraghs Forslag til Lov om kommunale Valg. (S. 255—58).

Folketinget.

Møde 15/12 1923. 1ste Behandling.¹⁾

Pinholt (V.) mindede om, at man allerede i 1908 havde faaet almindelig Valgret til Sogne- og Byraad, medens der blev $\frac{1}{4}$ af den privilegerede Valgret tilbage i Amsraadene. Denne Rest blev forøvrigt udryddet, efter at man havde brugt den en Gang. Det nu fremsatte Forslag indeholdt derfor intet politisk Principspørgsmaal. Det af Ministeren fremsatte Forslag bibeholder 25 Aars Valgretsaldere, medens Socialdemokraterne foreslaar Valgretten ved 21 Aars Alderen. Dette fandt Taleren uheldigt og urigtigt. Det vilde være urimeligt at fastsætte en lavere Valgretsaldere til de kommunale Raad end til Folketinget. Han takkede Ministeren, fordi han havde erklæret sig villig til at forhandle om Opholdsbestemmelsen, medens han bestemt fraaraadede at lempe Bestemmelserne for dem, der paa Grund af modtagen Fattighjælp ikke havde kommunal Valgret. Den danske Sociallovgivning var saaledes indrettet, at ingen uforskyldt kom til at lide Nød, og der vil derfor ikke være nogen som helst Grund til at ændre dette Forhold. Heller ikke kunde han slutte sig til det socialdemokratiske Forslags Bestemmelser om Lempelse med Hensyn til Kravene vedrørende Skattebetalingen. Ministerens Forslag om, at der fremtidig kun skal affattes Valglisten de Aar, hvor der er Valg, betyder en afgjort Lempelse for de kommunale Raad, hvad han billigede. Ligeledes fandt han det praktisk, at Kommunerne fik en udvidet Ret til at dele i flere Afstemningsdistrikter. Det var ligeledes en Lettelse for de kommunale Raad, at der kun skulde fremlægges en Hovedliste med Fortegnelse over samtlige Vælgere i Kommunen.

Hvad selve Valget angaar, har man bibeholdt Listevalget, men man har indført den belgiske Metode, hvorved man har givet Vælgernes Lejlighed til at fremhæve en enkelt af de opstillede Kandidater. Den her foreslaaede Fremgangsmaade var efter Talerens Opfattelse formaalstjenlig og vilde kunne virke hemmende paa Opstilling af Særliste. Det var ligeledes en god Bestemmelse, at man gav Adgang til forbundne Lister, hvorved man kunde undgaa Stemmespild. For dette Forslag var der ogsaa Flertal i Valglovskommissionen; men Socialdemokraterne har, uvist af hvilken Aarsag, modsat sig dette.

Taleren omtalte sluttelig de opretholdt Bestemmelser om Skattevalgene, hvilken Bestemmelse kunde være nødvendig at have for Skatteborgerne i de Kommuner, der har truffet for vidtgaaende økonomiske Dispositioner. Man har jo set forskellige Kommuner komme under Administration, hvad der er meget betænkeligt, idet en saadan Udvikling kan medføre en Fare for det kommunale Selvstyre og for Vurderingen af den kommunale Kredit overhovedet. Derfor var den her foreslaaede og opretholdt Bestemmelse heldig.

¹⁾ Sorø Folketidende 17—18/12 1923.

Han nævnte endvidere forskellige Enkeltheder i det socialdemokratiske Forslag, bl. a. angaaende Valgmaaden for Amtsraadet, idet han anbefalede at blive ved den nugældende Metode, og Forslaget om, at Amtsraadet selv skal vælge sin Formand, var der under de nuværende Forhold, hvor der var lige og almindelig Valgret, ingen videre Grund til at vedtage. Vi har jo parlamentariske Regeringer, og man kan vel gaa ud fra, at disse Regeringer udnævner Amtmænd, der kan forestaa Amtsraadene. I hvert Fald har det vist sig, at det nye Sæt Amtmænd gør udmærket Fyldest paa deres Pladser.

Han sluttede med at takke for Fremsættelsen af dette Forslag, der viste, at Indenrigsministeren var i udmærket Kontakt med de kommunale Raad Landet over.

Sundbo kunde ogsaa anerkende, at vi havde en dygtig Indenrigsminister; men man vidste jo ikke, hvor længe man havde ham; der kan jo i disse Tider true Ministre Fare fra de underligste Personer, og da Taleren havde hørt, at *Christmas Møller* skulde have Ordet efter ham, var han bleven lidt betænkelig, da han saa, at Indenrigsministeren et Øjeblik havde forladt Salen, allerede inden *Christmas Møller* fik Ordet. (Munterhed).

Han beskæftigede sig derpaa med Enkelthederne, af hvilke nogle af de af Ministeren foreslaaede var Forbedringer, medens andre var Tilbageskridt. Særlig vendte han sig mod Bibeholdelsen af Skattevalgene, der kun kunde virke skadeligt paa Kommunernes Kredit, og som i Betragtning af de danske Kommuners Stilling var ganske upaakrævet. Ligeledes kritiserede han den foreslaaede Form for Oprykning af Kandidater. Skulde man endelig have en Ændring, maatte man hellere skride til Nummerering. Den hemmelige Afstemning maa i hvert Fald bevares fuldt ud. Bestemmelsen om Listeforbund vilde i mangfoldige Tilfælde forkludre Valgene.

Paa Landet har man jo undertiden holdt Valg paa Spørgsmaal som disse: Hvor en Ledstolpe skal staa, eller om Gadekæret skal renses i Aar eller først til næste Aar, og der kan det maaske være formaalistjenligt med saadanne Bestemmelser, idet disse Stemmer saa maaske ogsaa kunde tjene andre og større Interesser, men andre Steder er det upraktisk.

Taleren kom derefter ind paa de tre Stridsspørgsmaal, Valgretsaldern, Opholdsbestemmelsen og Skattebetalingen, idet han udførligt motiverede disse kendte socialdemokratiske Gengangere.

Møde 17/12 1923.

Christmas Møller fandt ikke, at der for *Sundbo* var nogen Grund til at være angst for, at Indenrigsministeren skulde gaa paa Grund af den Tale, Taleren vilde holde — for saa vidt da det ikke var en Aarsag til Demission, at Taleren i det væsentlige var tilfreds med Ministerens Forslag og tilfreds med Socialdemokraternes.

De af Ministeren foreslaaede Ændringer kunde han i det væsentlige tiltræde. Med Hensyn til Skattebetalingen var det dog nødvendigt at optage en nærmere Forhandling. I Københavns Kommune eksisterer det Forhold, at Personer bliver staaende paa Valglisten, blot de har betalt et forholdsvis ringe Afdrag paa deres Skat. Dette Forhold maa være ens i alle Kommuner Landet over.

Han kunde billige Bestemmelserne om Vælgernes Ret til personlig Stemmeafgivning og angaaende Listeforbund, og han sluttede med at henstille, at der blev optaget en Forhandling om at give de Vælgere, der paa Grund af Bortrejse f. Eks. i tjenstlig Anledning, og dem, der ved Sygdom var forhindret i at stemme, Lejlighed til Stemmeafgivning.

Henningsen fremhævede, at Valgrettens Udvidelse havde vist sig at være til Gavn for det kommunale Styre. Det gjaldt nu ved en Valglov om at faa skabt Mulighed for, at Smaapartierne kan faa den Indflydelse, de efter deres Stemmetail har Krav paa — ogsaa i Amsraadene — og at der undgaas Stemmespild.

Han omtalte derpaa Valgretsaldere, som han fandt var alt for høj, men han indrømmede, at Spørgsmaalet var vanskeligt, da man burde have ensartede Regler over hele Linjen, altsaa samme Valgretsalder til Folketing og de kommunale Raad. Principielt burde Myndighedsaldere være Valgretsaldere.

Opholdsbestemmelsen maatte ændres betydeligt, og Ministeren havde jo da ogsaa erklæret sig villig til at forhandle derom. Taleren vilde foreslaa, at den, der var ansat til Skat i det Kvartal, hvori Valget foregaar, ogsaa havde Valgret.

Han udtalte sin Tilslutning til Bestemmelserne om Listeforbund og den personlige Udpegningsret, idet han egentlig helst saa, at Vælgere fik fuld Frihed til at nummerere samtlige Kandidater.

Han sluttede med en Omtale af Valgene til Amsraadene, idet han anbefalede det radikale Forslag fra Valglovskommissionen, der gaar ud paa, at Amsraadene skal vælges direkte paa Lister fra hele Amtskredsen.

Indenrigsminister Krag takkede for den velvillige Modtagelse af Forslaget og replicerede derefter til de forskellige Ordførere. Efter at have berørt de rent tekniske Ændringer kom han ind paa Sundbos Kritik af Skattevalgene, der efter Sundbos Opfattelse var overflødige og skadelige for Kommunernes Kredit, idet Ministeren bad Sundbo og Partifæller om at erindre deres Betænkkeligheder angaaende det skadelige i for megen Tale om Kommunernes »daarlige« Økonomi, naar Talen drejede sig om Statens finansielle Tilstand. Thi det var jo ikke rigtigt, at der kun var een Kommune, nemlig Rødby, der var i Vanskeligheder.

En bornholmsk Købstad har i flere Aar været stedt i Vanskeligheder, og en betydelig jydsk By er heller ikke ukendt med saadanne. (Sundbo: Hvad er det for en By?). Det er Horsens — Hr. Sundbo var maaske bange for, at jeg sigter til hans Kommune, til Esbjerg (Munterhed), som jeg ogsaa i flere Tilfælde har maattet mane til at vise en vis Forsigtighed.

Ministeren forsvarede derpaa de foreslaaede Regler om Nummerering og Listeforbund, hvilken sidste Bestemmelse vilde være meget formaalstjenlig paa Grund af dens Tendens til at modvirke Opstilling af Særlistes og dermed Fremkomsten af Stemmespild. Han tilbageviste derefter Sundbos Kritik af Kravet om, at Betingelsen for Valgret bl. a. var, at man skulde have holdt sig fri af Fattigvæsenet i de sidste 5 Aar, medens Venstre allerede fra 60'erne og indtil Aarhundredskiftet kun krævede 1 Aar. Sundbo vilde heri se et Bevis paa den Reaktion, der havde grebet Venstre. Man skulde næsten tro,

at Hr. Sundbo har opholdt sig paa en fjern Klode i de sidste 20 Aar, thi han maa dog vide, at Begrebet »Fattighjælp« nu rummer noget ganske andet end for en Menneskealder siden, og at Kredsen af dem, der modtager Fattighjælp med Fattighjælps Virkning er en hel anden end tidligere. Med faa Undtagelser er den Kreds, der modtager saadan Fattighjælp, af den Natur, at der visselig ikke er nogen Anledning til at give den Indflydelse paa de kommunale Afgørelser, og desuden har Kommunen jo en udstrakt Ret til at eftergive Fattighjælp.

Efter en Omtale af Amsraadsvalgene sluttede Ministeren med at bebude en snarlig Fremsættelse af Forslag om en ny Købstadkommunallov, ligesom der paa Foranledning af Henvendelsen fra landkommunale Organisationer, i den nærmeste Tid vil blive draget Omsorg for, at ogsaa Landkommunalloven revideres.

Møde 19/3 1924. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren, *Pinholt*, redegjorde for Betænkningen. Hvad man særlig har drøftet i Udvalget er Spørgsmaalet om Nedsættelse af Opholdsbestemmelsen, faste Regler for Eftergivelse af paalignede personlige kommunale Skatter m. v.

Angaaende Opholdsbestemmelsen stillede Venstre et Ændringsforslag, der subsidiært var tiltraadt af Socialdemokrater og Radikale, og som nedsatte Opholdstiden fra 2 Aar til 15 Maaneder, saaledes at den, der vil udøve kommunal Valgret, ved Valgets Foretagelse skal have haft Bopæl i vedkommende Kommune siden Januar i det Kalenderaar, der ligger forud for Valgaaret.

Med Hensyn til Eftergivelse af kommunal Skat stiller Udvalgets Flertal Ændringsforslag om, at saadan Eftergivelse kun kan finde Sted i ganske særlige Tilfælde, naar den skattepligtige Indtægt som Følge af Sygdom og Dødsfald, trykkende Familieforhold, Indkaldelse til Militærtjeneste, Arbejdsøshed og andre lignende Forhold er bleven væsentlig mindre end den Indkomst, hvorefter Kommuneskatten lignes.

Ordføreren sluttede med at anbefale de foreslaaede Flertals- og Udvalgsændringer til Vedtagelse.

Sundbo, *Christmas Møller* og *Henningsen* anbefalede nogle specielle Ændringsforslag. Iøvrigt anbefalede de alle at vedtage Forslaget, som indeholdt mange væsentlige Fremskridt til den nu bestaaende Ordning.

Indenrigsminister *Krag* udtalte sin Tilfredshed med den Modtagelse, Forslaget havde faaet, idet den Resignation, der er udvist fra alle Sider, muliggor Lovens Vedtagelse i denne Samling.

N. P. Nielsen fremdrog Spørgsmaalet om Optagelse paa Valglisterne af Personer, der er tilflyttede en Kommune, uden at de iøvrigt var installeret i Boliger, der opfylder Vedtægterne.

Ministeren oplyste, at der for Tiden var Undersøgelse i Gang vedrørende en endelig Ordning af disse Forhold. Angaaende de specielt fremdragne Tilfælde fra Hvidovre Kommune fremhævede han, at der fra Ministeriets Side

¹⁾ Sorø Folketidende 19—20/3 1924.

fornylig var udstedt Bekendtgørelse om, at disse Vælgere skal optages paa Rigsdagsvalglisten for dette Valg. Forhaabentlig vilde man inden næste Valg kunne opnaa en fast Ordning af dette vanskelige Spørgsmaal.

Efter yderligere Udtalelser foretoges Afstemning. Udvalgets Ændringer vedtoges. Et af de Konservative, Socialdemokrater og Radikale stillet Ændringsforslag om, at Bekendtgørelse vedrørende Valgret skal bekendtgøres i et af hvert af de politiske Hovedpartiers Dagblade, vedtoges med 62 Stemmer mod 45 (Venstre og 4 Konservative). Et af de Konservative stillet Forslag om Adgang til Listeforbund kun i de mindre Kommuner forkastedes med 61 Stemmer (Venstre, Radikale og nogle Konservative) mod 51 Stemmer (Konservative og Socialdemokrater).

EEt af de Konservative stillet Ændringsforslag, der tillader fri Afstemning med Hensyn til Udpegning af de enkelte Kandidater i de mindre Kommuner, medens der intet bestemt er vedtaget for Kommuner med mere end 2000 Vælgere, forkastedes ved Navneopraab med 62 Stemmer (Venstre, Radikale og de tre Konservative: Ulrich, Carlsen-Skiødt og Ibsen) mod 55 Stemmer (Konservative og Socialdemokrater).

Et af det radikal-socialistiske Mindretal stillet Ændringsforslag om Stemmeafgivning ved Forfald vedtoges ved Navneopraab med 57 Stemmer (Socialdemokrater, Radikale og følgende Konservative: Juel, Korsgaard, Christmas Møller, Lemvigh-Müller, Holger Andersen og Lou) mod 56 Stemmer (Venstre og Konservative), 4 Konservative, nemlig Fraenkel, Lewald, Chr. Holm og Sporon-Fiedler, stemte ikke, 32 var fraværende.

Møde 21/3 1924. 3die Behandling.¹⁾

Forleden blev der med enstemmig Majoritet vedtaget et Mindretalsforslag om Søfolks og søge Vælgeres Adgang til Stemmeafgivning ved Kommunevalg. Af Ordføreren, Pinholt, var der stillet et Ændringsforslag om at udskyde denne Bestemmelse paany.

Efter Udtalelser af *Sundbo* og *Vald. Nielsen*, der begge tilraadede at stemme mod Pinholts Forslag, og af *Indenrigsministeren*, der meget vilde anbefale det høje Ting at stemme for Ændringsforslaget bl. a. af Hensyn til den Uro, som Stemmeafgivning og deraf følgende Agitation kunde forvolde paa Sygehuse o. l., skred man til Afstemning, hvor Forslaget om at udskyde denne ved 2. Behandling vedtagne Bestemmelse i første Omgang fik 46 Stemmer for sig og 46 mod sig. Som Følge deraf blev der foretaget Afstemning ved Navneopraab, hvor Forslaget om Udskydning vedtoges med 60 Stemmer mod 52. 37 var fraværende. Selve Forslaget vedtoges derefter enstemmigt og gik til Landstinget.

Landstinget.

Møde 24/3 1924. 1ste Behandling.¹⁾

Indenrigsminister *Krag* gennemgik udførligt alle Forslagets Bestemmelser, hvorefter

¹⁾ Sorø Folketidende 21/3 1924.

¹⁾ Sorø Folketidende 25/3 1924.

Nygart i Tilslutning dertil anbefalede dets hurtige Gennemførelse. Det betød betydelige Forbedringer, som vil blive hilst med Glæde ud over Landet.

H. P. Jensen var mod, at Aldersgrænsen var helt oppe paa 25 Aar, skønt Myndighedsalderen er 21 Aar. Opholdsbestemmelsen var han ogsaa imod. Et halvt Aars Ophold var mere passende end de foreslaaede 15 Maaneder. Han fandt ikke Bestemmelsen om Afkrydsning af enkelte Kandidater paa Listen særlig meget værd. Man burde have ændret det Forhold, at Amtmanden er selvskreven Formand for Amtsraadet. Alt i alt var Socialdemokraterne ikke tilfreds med Loven; men man erkendte, at den indeholdt Forbedringer og vilde stemme for den.

Piper kunde anbefale Forslaget, selv om han ikke fandt, at Folketingets Ændringer var Forbedringer. Dette gjaldt navnlig Opholdsbestemmelsen. I det hele taget skal man være varsom med Ændringer i Love som denne Lov. Loven kan være god nok, men naar Profeterne kommer med forklarende eller bortforklarende Cirkulærer, bliver Resultaterne tit meget andelede end oprindelig tilsigtet.

Hans Nielsen havde ligesom Socialdemokraterne ønsket, at Valgretsalderen og at Opholdsbestemmelsen var blevet slettet. Man har jo ringe Garanti for, at de, der har boet flere Aar i Kommunen, ogsaa bliver der i Fremtiden. Skatteerlæggelsen burde være den eneste Betingelse for Valgret. Men da Forslaget indeholder Forbedringer, kunde de Radikale stemme for det.

Maegaard fremdrog en Bestemmelse i § 45 om, at et Amtsraadsmedlem, der flytter fra en Kommune til en anden inden for Amtsraads kredsen, ikke derfor mister sit Sæde i Amtsraadet. Gælder det ogsaa Bornholm, hvor Amtsraads kredsen ogsaa omfatter Bykommunen? Taleren vilde anbefale, at det blev saaledes, hvis det ikke var Forudsætningen.

Indenrigsminister Krag replicerede til de forskellige kritiske Udtalelser, navnlig angaaende Opholdsbestemmelsens Ophævelse. Det bør ikke være saaledes, at en Person, der i den ene Maaned flytter ind i en Kommune og flytter bort i den anden, faar Medbestemmelsesret over Kommunens Anliggender.

Paa den anden Side kan man ikke — som Piper synes at mene — holde et fuldstændigt stift System, som ikke tillader Hensyn til nogen Side.

Til Maegaard svarede Ministeren, at Bestemmelsen syntes ham klar og utvetydig ogsaa for Bornholms Vedkommende. Den gælder ogsaa de bornholmske Amtsraadsmedlemmer, der flytter til Byerne.

Ministeren henstillede indstændigt til Piper, som havde bebudet Forslag om Udvalgsbehandling, at denne blev saa kortvarig, at Forslaget kan blive til Lov, inden Rigsdagen hjemsendes. Ellers vil man berede mange Mennesker Skuffelse.

Endelig svarede Ministeren ret skarpt H. P. Jensen paa hans Fremførelse af de socialdemokratiske Gengangere fra Folketinget.

H. P. Jensen ønskede ikke at staa Skoleret for Ministeren, der nok havde været Lærer, men som dog ikke burde skolemesterere Tingenes Medlemmer.

Piper mente ikke, at de Konservative nogensinde havde forhalet Sagerne. Forresten var det tidsnok at vedtage Forslaget senere, eftersom der først skal være Kommunevalg til næste Aar.

Ministeren: Det er jo Tonen, der gør Musikken. Heldigvis er det sjældent, vi her i Tinget hører den Tone, som H. P. Jensen plejer at anvende. Han er jo ellers blevet behandlet pænt, og naar han føler sig irriteret, maa det vel have sine Aarsager.

Sluttelig sendtes Forslaget til 2. Behandling og henvistes efter Forslag af Piper til et Udvalg.

Møde 28/3 1924. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren (Nygart) gjorde Rede for Udvalgets Arbejde og sluttede med at nævne, at dette havde delt sig i et Flertal paa 18 Medlemmer, der indstiller Lovforslaget til uforandret Vedtagelse, medens et Mindretal, bestaaende af de konservative Repræsentanter i Udvalget, indstiller Lovforslaget til Forkastelse.

Piper erkender, at Lovforslaget indfører visse Forbedringer, men anker paa de Ændringer, der blev indført i Folketinget vedrørende Opholdsbestemmelsen og Skattnedsættelser. Han fandt det urigtigt at forcere Sagen igennem i Samlingens sidste Dage.

Indenrigsministeren (Kragh) takkede Udvalget for velvillig Behandling af Lovforslaget, men udtalte sin Beklagelse over, at Mindretallet ikke kan slutte sig til det og ikke ønsker at medvirke ved dets Gennemførelse. Han imødegik Piper og søgte at argumentere for Udvalgets Forslag, idet han erklærede sig for en ubetinget Modstander af de Forsøg, som er gjort fra anden Side paa at reducere Opholdsbestemmelsen til intet. Dog kunde han give Piper Ret i, at Skattnedsættelsesreglerne har en naturligere Plads i Skattelovgivningen, men mener dog, at Fastsættelse af bestemte Regler paa dette Omraade har sin Betydning, fordi det er afgørende for, om den paagældende kan forblive paa Valglisten eller ej.

Efter yderligere Udtalelser af *Ordføreren*, *Piper* og *Indenrigsministeren* vedtoges uden Afstemning Lovforslagets §§ 1—51 og dets Overgang til 3die Behandling.

Møde 28/3 1924 Kl. 5,05. 3die Behandling.²⁾

Der var ikke stillet Ændringsforslag.

Piper tilraadede at stemme imod Lovforslaget.

Forslaget vedtoges med 51 Stemmer mod 8.

Til Statsministeren.

1) R. L. 1923/24 Sp. 1766—75.

2) R. L. 1923/24 Sp. 1862.

Bilag LXI.

Vedrørende O. C. Kraghs Forespørgsel til Indenrigsministeren
28/1 1925.
(S. 258—59).

Møde 4/2 1925.¹⁾

Ordføreren for Forespørgerne (Kragh) udtalte bl. a.:

... Bestemmelsen i § 1 i den kommunale Valglov tager Sigte paa Opholdstidens Formindskelse eller mindsket Skatteydelse for dem, der ved Tilflytning til Kommunen eller ved at fylde 25 Aar erhverver Valgret, men den har ikke til Hensigt for Personer, som har boet i Kommunen udover Minimumstiden, eller som er ældre, at give Anvisning paa en systematisk Tilsidesættelse af Skattepligten under Hensyn til Opnaaelse af Valgret, saaledes som man fra visse Sider i adskillige Kommuner synes at ville give Anvisning paa. Det er efter Forespørgselsens Affattelse meget ønskeligt at faa dette Spørgsmaal klaret, saaledes at det kan fastslaas, om Loven kan anvendes, saaledes som det nu synes at skulle ske, paa denne Maade i udstrakt Maalestok, saa at det kan blive nødvendigt at søge en Ændring tilvejebragt lovmæssigt eller eventuelt administrativt.

— — —

Det er jo i og for sig en prisværdig Bestræbelse at skabe Vælgere af Skatterestanter, men denne Bestemmelse bør for de kommunale Raads Vedkommende selvsagt udfoldes gennem en energisk Virken for at skaffe de paalignede Skattebeløb indbetalt, hvorimod det er en uheldig Tendens, naar Vælgerorganisationer bestræber sig for at fremme dette Formaal ved Anvisning paa systematisk Tilsidesættelse af gammel Skattegæld til Fordel for nyere.

Desværre synes det jo, som om man i stigende Grad i de senere Aar trods Kommunernes økonomisk vanskelige Stilling er tilbøjelig til her og der at sløse med Foretagelsen af Udpantningsforretninger, og naar man ikke faar Udpantningsforretningen besørget inden for det efter Skattens Forfald følgende Aar, ja, saa bortfalder Udpantningsretten. Om saa Skatten ikke længere kan siges at paahvile den paagældende, derom tør jeg ikke udtale noget endeligt, men at ialt Fald den skyldige Skat, for hvilken Udpantningsforretning forgæves er foretaget, fremdeles paahviler den paagældende, derom kan der afgjort ingen Tvivl være.

— — —

Man er gaaet ud fra, at de ældste Kvartaler, for hvilke Skat skyldes, dækkes først, og det er ganske rimeligt, at man er gaaet ud fra dette. Vel ved jeg, at dansk Ret siger derom, at den, der frivillig betaler et Afdrag paa sin Gæld, har Ret til at bestemme, for hvilken Del af Gælden Afdraget skal afskrives, medens den, som betaler Afdrag paa sin Gæld ved Tvangsforanstaltninger, ved Udpantning og lignende, ikke har en saadan Ret, men i denne Forbindelse, hvor det er knyttet til kommunal-politisk Indflydelse,

¹⁾ R. F. 1924/25 Sp. 4482 ff. Venstres Folkeblad 5/2 1925.

maa, synes det mig, en saadan Bestemmelse ikke kunne bringes i Anvendelse ...

Indenrigsministeren (Hauge):

— — —
Det, som man nu har været i Tvivl om og ønsker Klarhed over, er, hvilke kommunale Skatteydelse der betinger Opførelse paa den kommunale Skateliste.

Jeg maa herpaa svare et ubetinget Ja ...

— — —
I 1913 fastslog daværende Indenrigsminister Jensen-Sønderup, at Skatte-restancer, der laa mere end to Aar tilbage før Valget, *ikke* kunde berøve nogen Valgretten. Den ganske tilsvarende Fortolkning er siden bestandig hævdet af Indenrigsministeriet, kun at »2 Aar« efter den nye Valglov er ændret til »Kalenderaaret før Valget«. I et Cirkulære af 14. Jan. 1922 — altsaa da Hr. Kragh var Indenrigsminister — er nøjagtig den samme Fortolkning fastslaaet for de sønderjydske Landsdele »i Lighed med, hvad der gælder for det øvrige Land«.

— — —
Jeg kan ydermere ... anføre, at det Spørgsmaal, som her er paa Tale, ganske naturligt har været til en meget indgaaende Prøvelse i Indenrigsministeriet, og jeg er bemyndiget til her at sige, at baade nuværende Departementschef Martensen-Larsen, den tidligere Departementschef Vedel og den endnu tidligere Departementschef, Kabinetssekretær, Kammerherre Krieger har bemyndiget mig til at erklære her, at de har anset den Fortolkning, som jeg her har givet Udtryk for, for at være den eneste, der kunde holde overfor Domstolene: at man ikke tager Hensyn til Restancer for tidligere Aar. Man har altsaa ment fra virkelig sagkyndig Side, at en anden Fortolkning end den, som hidtil har været anvendt i Indenrigsministeriet, og som jeg har fulgt, ikke vilde kunne holde for Domstolene, at Domstolene vilde sige, at Valgret er ikke noget, man saadan kan operere med, det er en positiv Ret, som Vælgerne har, og at saaledes som man har fortolket Bestemmelserne i Loven i Indenrigsministeriet, saaledes vilde ogsaa Domstolene holde paa, at Fortolkningen maatte være.

— — —
Jeg haaber nu ved min Besvarelse at have givet en udtømmende Redegørelse for mit Syn og for de Grunde, der har bevæget Indenrigsministeriet og mig til at indtage det Standpunkt, vi har indtaget, og jeg skal slutte med at udtale, at saafremt der er Ønske om at gaa til en saglig Prøvelse af Valglovens Bestemmelser paa de nævnte Omraader for at faa en rimeligere Ordning, end vi nu har, er jeg villig til at gaa ind paa en saadan saglig Drøftelse.

Ordføreren for Forespørgerne (Kragh) takkede Ministeren for hans Udtalelser og fortsatte:

... Det Spørgsmaal, det drejer sig om, er dette, om ikke § 1 aabner Mulighed for en anden Fortolkning, om denne i Virkeligheden ikke er mere nær-

liggende, hvad det forekommer mig, at den maa være under Hensyn til, at de, der foreslog den Form for § 1, og jeg, der som Indenrigsminister accepterede den, intet Øjeblik derigennem har villet give Tilslutning til den Fremgangsmaade, som nu praktiseres, og som resulterer i, at det i en 4-aarig Periode er tilstrækkeligt at have betalt Kommuneskat for det sidste Kalenderaar; man kan ganske roligt tilsidesætte de tre foregaaende, uden at det i fjerneste Maade berører ens Adkomst til at forblive paa Valglisten og derigennem udøve sin Valgret. Det er det, Sagen drejer sig om.

Efter at have imødegaaet Indenrigsministeren paa adskillige Punkter fremsatte han følgende Paastand paa Overgang til Dagsordenen:

Idet Folketinget opfordrer Ministeren til at søge tilvejebragt en saadan Afhængighed mellem kommunal Skatteydelse og kommunal Valgret, som det har været den kommunale Valglovs Hensigt at skabe, saaledes at Tilsidesættelse af valgretnsmæssige Hensyn af Betalingen af den ældre Skattegæld til Opholdskommunen til Fordel for nyere ikke kan praktiseres gaar Tinget over til næste Sag paa Dagsordenen.

Indenrigsministeren: Jeg fraraader at stemme for Dagsordenen, der bryder med hævdvunden Praksis og vil medføre, at mange Smaafolk mister deres Valgret. Desuden vil en saadan Praksis som i Dagsordenen krævet, gøre det yderst vanskeligt for de kommunale Myndigheder at kontrollere, om en Skatteyder har Valgret eller ikke. Jeg er derimod villig til at tage Spørgsmaalet om en Afklaring af den kommunale Valglovs Skattebestemmelser op til Overvejelse.

J. P. Sundbo: Det er tilstrækkelig godtgjort, at den nuværende Indenrigsminister kun har fulgt en af Venstres egne Indenrigsministre fastslaaet Praksis. Hr. Kraghs Aktion savner derfor ethvert Grundlag. Vi afviser den stillede Dagsorden, og jeg vil i Stedet foreslaa følgende:

Idet Folketinget billiger Indenrigsministerens Erklæring angaaende Fortolkningen af den kommunale Valglovs Skattebestemmelser og hans Tilsgagn om at tage de fremdragne Spørgsmaal op til Overvejelse, gaar Folketinget over til næste Sag paa Dagsordenen.

Christmas Møller: De Spørgsmaal, der har været behandlet her i Dag ... har jo været to. Det har for det første været Spørgsmaalet om selve den juridiske Fortolkning og en eventuelt i Forbindelse dermed staaende Kritik af Ministerens Stilling. Det ærede Medlem, Hr. Kragh, har som Ordfører for Forespørgerne ikke paa nogen Maade villet kritisere den højtærede Indenrigsministers Stilling set i Forhold til tidligere Afgørelser, og det fremgik jo ogsaa af den lange Debat, der sluttede for en Time siden, at Indenrigsministerens Fortolkning har været praktiseret længe her i Landet.

Men det andet Spørgsmaal, som har ulige større Interesse, er Spørgsmaalet om, hvorledes Forholdene paa dette Omraade skal være i Fremtiden. Mit Parti har bemyndiget mig — og selv om der ikke blandt dem, der har bemyndiget mig hertil, er tre Departementschefer, kan det dog maaske have nogen Interesse — til at udtale følgende: For at tage Stilling til dette Spørgsmaal om, hvordan det skal være i Fremtiden, maa man tage Stilling til, hvordan alle Forhold dette Spørgsmaal vedrørende bør være. Her tror jeg ikke, der kan være nogen som helst Tvivl om, at vi kan blive enige om, at Spørgs-

maalet ikke bør ordnes systematisk saaledes, at Personer kan gøre sig til Skatterestanter ved at undlade at betale deres Skat f. Eks. i 1922 og 1923 og saa betale Skatten i 1924 og derigennem faa kommunal Valgret; thi det er jo klart, at den Slags Personer er ringere Borgere i Kommunen end dem, som har boet i Kommunen og ikke har haft tilstrækkelig Indtægt til at kunne blive sat i Skat, men først har faaet den, saa de skal svare Skat i 1924 — jeg tror ogsaa, at den højtærede Indenrigsminister vil give mig Ret i, at den første Kategori af Borgere i al Almindelighed er ringere end den anden.

Et andet Spørgsmaal, som man kan have Lov til at rejse, naar man vil udtale, hvordan Loven bør være, er dette: Hvordan var den almindelige Opfattelse angaaende hele dette Spørgsmaal, da vi gav Loven af 29. Marts 1924? Jeg nærer ikke den fjerneste Tvivl om, at den almindelige Opfattelse her i Rigsdagen, hos Kommunalbestyrelserne og hos Vælgerne var den, at man ikke skulde kunne praktisere en saadan Fremgangsmaade — om den er juridisk lovmedholdelig eller ej, taler jeg ikke om her. — Herfor taler jo ogsaa ... det private Lovforslag, som det nuværende Regeringsparti forelagde i Samlingen 1923—24 ... , i hvilket Lovforslag det udtrykkelig staaer, at den Person, som er i Restance med Skat længere Tid tilbage end et halvt Aar — og her er ikke nogen Begrænsning hverken i Retning af fem Fjerdingaar eller to Aar — kan ikke udøve Valgret. Det er i Virkeligheden et meget stærkt Indicium for, at man ogsaa fra Socialdemokratiets Side har ment, at Forholdene ikke skulde være, som de nu praktiseres.

Ove Rode: Kraghs Dagsorden har en umiskendelig politisk Brod, skønt Debatten til Overmaal har godtgjort, at Indenrigsministeren har Ret og Hr. Kragh Uret. Derfor stemmer vi mod Kraghs Dagsorden. Men vi stemmer ogsaa imod af rent saglige Grunde, fordi vi mener, at de gældende Skattebestemmelser i den kommunale Valglov paa ingen Maade bør skærpes. Hr. Kragh har rejst en Aktion paa et Grundlag, der helt og holdent er bristet for ham. Han har selv gjort ganske det samme, som han bebrejder sin Efterfølger. Indenrigsministeren har erklæret sig villig til at tage Spørgsmaalet om en Klargørelse af visse Bestemmelser i den kommunale Valglov op til Overvejelse, og andet eller mere er der ikke Grund til at forlange. Vi ønsker at bevare den Praksis, der altid har været fulgt i Indenrigsministeriet. Vi finder Indenrigsministerens Oplysninger fuldkommen fyldestgørende. Derfor stemmer vi for den af Hr. Sundbo stillede Dagsorden, der efter hele Debattens Forløb i Virkeligheden burde tiltrædes af hele Folketinget.

Indenrigsministeren: Jeg anbefaler at stemme for den af Hr. Sundbo stillede Dagsorden.

Efter endnu nogle Bemærkninger (af Ordføreren og Christmas Møller) gik man til Afstemning. Kraghs Dagsorden blev forkastet med 72 Stemmer mod 61. Den socialdemokratiske Dagsorden vedtoges derefter med 72 Stemmer mod 60.

Bilag LXII.

Vedrørende E. G. Pipers Forslag til Lov om Ændring i Lov Nr. 101 af 29. Marts 1924 om kommunale Valg

18/3 1927.

(S. 260—63).

Landstinget.

Møde 1/4 1927.¹⁾

Indenrigsministeren kritiserede en Række Punkter i Forslaget, men fandt iøvrigt, at der var Nødvendighed for ændrede Lovgivningsregler, og han tilsagde sin Medvirken til en Drøftelse af Sagen.

Piper takkede for dette Tilsagn.

Johs. Jensen mente ligeledes, at det var nødvendigt at underkaste hele Valgretsspørgsmaalet en Drøftelse, og han anbefalede grundig Udvalgsbehandling.

Ludv. Christensen mente, at Paastanden om Misbrug af de gældende Valgretsregler var uholdbar. Socialdemokratiet maatte tage bestemt Afstand fra det konservative Forslag.

Vejstrup fandt det urimeligt at ændre Lovens Bestemmelser, som paa ingen Maade — vedtaget ogsaa under Medvirkning af det konservative Folkeparti — er Udtryk for nogen tilfældig Stemning. At fratage Medborgere, som f. Eks. var ramt af en Række Ulykker eller Uheld, Valgretten, hvilket vilde blive en Følge af Forslaget, var at føje Spot til Skade. Det radikale Venstre kunde ikke deltage i noget Arbejde til Ændring af den kommunale Valglov i den Retning, som var foreslaaet fra konservativ Side.

Indenrigsministeren var enig med Forslagsstilleren i, at Skatteeftergivelse ikke burde sættes i Forbindelse med Valgret. Det var dog ikke Meningen, at man skulde have et Vælgerkorps af Skatterestanter. Ministeren citerede et socialdemokratisk Valgopraab fra Aalborg og tilsagde paany det foreliggende Forslag sin Interesse.

Piper erklærede, at Forslaget ikke alene tog Sigte paa københavnske Forhold; ogsaa ude fra Provinsen forelaa Klager. Vel var det rigtigt, som af *Vejstrup* bemærket, at Loven kun var faa Aar gammel, men derfor kunde Ændringer godt tiltrænges.

Ludv. Christensen havde netop af Pipers Forelæggelsestale faaet det Indtryk, at det var de københavnske Forhold, der »gnavede«. Men Københavns Kommunalbestyrelse overholder netop den Regel, at Indbetaling af Skat afskrives paa den ældste Restance.

Vejstrup præciserede overfor Ministeren, at han paa ingen Maade ønskede at lave et Vælgerkorps af Skatterestanter. Tværtimod ønskede han, at de givne Regler skulde følges, thi Lov er Lov, og Lov skal holdes.

Indenrigsministeren hævdede paany, at Bestemmelser om Eftergivelse af Skatterestancer burde findes i Skattelove og ikke i Valglove. Han glædede sig over, at *Vejstrup* ikke vilde lave Vælgere af Skatterestanter.

¹⁾ Venstres Folkeblad 2/4 1927.

Vejstrup: Saa kunde jeg have glædet Ministeren for længe siden.
Efter endnu nogle Bemærkninger sendtes Forslaget i Udvalg.

Møde 9/7 1927. 2den Behandling.¹⁾

Ordføreren (Piper): Lovforslaget har til Hensigt at raade Bod paa de Ulemper, der er til Stede, ikke mindst efter den sidste Revision af den kommunale Valglov 1924. Udvalget har delt sig i et Flertal og to Mindretal. Flertallet anbefaler det Ændringsforslag, der er udarbejdet af Indenrigsministeren, og Taleren anbefaler det til Vedtagelse.

Ludvig Christensen (S.) og *Vejstrup* (R.) motiverede henholdsvis det socialdemokratiske og det radikale Mindretals Synspunkter og fraraadede Gennemførelsen af Ændringsforslaget.

Indenrigsministeren (Kragh) takkede Flertallet for dets Tilslutning og anbefalede Forslaget, der »giver et Bidrag, om end kun et meget beskedent Bidrag, til at hjælpe Kommunerne til at komme i Besiddelse af en dog noget større Del af den Skat, som er paalignet Kommunens Skatteydere.

Piper imødegik Mindretallets Ordfører.

Det af Indenrigsministeren stillede Ændringsforslag vedtoges, og derefter Lovforslaget i sin Helhed og Overgang til 3die Behandling.

Møde 12/7 1927. 3die Behandling.²⁾

Ludvig Christensen, *Veistруп*, *Ordføreren* og *Indenrigsministeren* udtalte sig i Overensstemmelse med deres tidligere fremsatte Tanker.

Lovforslaget vedtoges.

Til Folketinget.

Bilag LXIII.

Vedrørende O. C. Kraghs Forslag til Lov om Ændring i Lov
Nr. 101 af 29. Marts 1924 om kommunale Valg
5/10 1927.
(S. 263—66).

Folketinget.

Møde 10/1. 1ste Behandling.³⁾

Rahbek, der i Jensen Brobys Fraværelse var Venstres Ordfører, anbefalede Forslaget, idet han fremhævede, at der maatte være en vis Sammenhæng mellem Borgerrettigheder og Borgerpligter. Vil man nyde godt af sin Stemmeret, maa man ogsaa inden for visse Grænser betale sin Indkomstskat til Kommunen.

Sundbo fandt, at Forslaget sejlede under falsk Flag. Det burde ikke hedde Forslag om Ændring i den kommunale Valglov, men Forslag om at fratage fattige og syge Borgere kommunal Valgret. Det er nemlig det, der bliver

¹⁾ R. L. 1926/27 Sp. 2420—26.

²⁾ R. L. 1926/27 Sp. 2523—30, 34—51.

³⁾ Sorø Folketidende 11/1 og 12/1 1928.

Følgen af at kræve Skattebetaling i 7 Fjerdingaar (ved at forlange Skatteaarene fulgt), og at indskrænke Skatteeftergivelsen til højst en Trediedel. Tusinder af Arbejdsløse, Syge og Gamle vil miste deres Valgret herigenem, og det ser mærkeligt ud, at Ministeren fremsætter et Forslag som dette, naar der overhovedet ingen Klager er fremkommet noget Sted fra over de nuværende Forhold.

Spørgsmaalet er, om Gennemførelsen af et saadant Forslag kan betale sig for Kommunerne. Man maa jo vide, at Betingelsen for at komme i Betragtning ved Skatteeftergivelse er, at man forpligter sig til at betale Resten. Men tager man nu Valgretten fra disse Folk, vil de selvfølgelig slet intet betale; der vil altsaa komme færre Penge ind i de kommunale Kasser. Hvis man gennemfører en Lov som denne, vil det være den haardeste sociale Lov, der nogen Sinde er givet.

Han krævede, forinden man vedtog et saadant Forslag, at man indhentede Oplysninger fra samtlige Kommuner i Landet. Efter hans Opfattelse var Forslaget saglig ubegrundet, unyttigt eller skadeligt og i hvert Fald uretfærdigt over for de fattigste i Samfundet. Hans Parti vilde paa ethvert Trin modsætte sig et saadant Forslags Vedtagelse.

Møde 11/1 1928.

Christmas Møller mindede om, at de konservative havde stemt imod den nuværende Valglovs Regler om Indskrænkningen af Opholdsbestemmelserne. Der var derfor Grund til at rejse Spørgsmaalet om Ændring fra hans Partis Side. Under en Debat for et Par Aar siden stemte baade Venstre og Konservative for en Dagsorden, der krævede mere Overensstemmelse mellem Valgret og Skattebetaling. Man kunde derfor kun være tilfreds med, at Regeringen nu som Regeringsforslag forelagde dette Forslag, hvis Oprindelse jo var det af Piper i Landstinget i Fjor fremsatte Forslag. Han kunde derfor støtte det fremsatte Forslag, som han dog kunde ønske underkastet en kort Udvalgsbehandling.

Mads Larsen fandt, at dette Forslag faldt godt i Traad med Regeringens hele hidtidige Politik, der gik ud paa at tække de Konservative. En saadan Politik vilde hans Parti ikke være med til.

Det nuværende Tidspunkt var det daarligst mulige valgte til at foretage Ændringer i Kommunalbestyrelsernes Ret til at eftergive Skat. Paa Grund af Tidernes Tryk er mange Borgere nu ude i økonomiske Vanskeligheder, men det er ingen Aarsag til at fratage saadanne Borgere deres Ret til at øve Indflydelse paa Kommunernes Styre. At de Konservative er glade over denne Udvikling i Partiet Venstre, forstod han meget godt, da Regeringspartiet jo herved var med til at undergrave hele den demokratiske Lovgivning, man tidligere havde været med til at skabe.

Indenrigsminister Kragh mindede om, at han gentagne Gange havde understreget, at Bestemmelserne i Valgloven af 1924 om Forholdet mellem Opholdsbestemmelsens Indskrænkning og Skattebetalingen var uheldige. Det konservative Forslag i Landstinget gik ud paa, at Valgret mistedes ved Eftergivelse af paalignet Skat, men det gjorde Taleren straks opmærksom paa vilde være uheldigt.

De uheldige Forhold har jo allerede vist sig ved de kommunale Valg i 1924, hvor man organisationsmæssigt havde tilsidesat Skattepligten ved at sætte i System, at alle de ældre Skatterestancer skulde skubbes i Baggrunden, saaledes at en Restant frit kunde vælge at afbetale sin Skat for det Skatteaar, hvori det kommunale Valg afholdes, og derved beholde sin Valgret, skønt der stod mange forudgaaende Restancer ubetalt. Naar man vil opretholde Forbindelsen mellem Valgret og kommunal Skattebetaling, kan man ikke opretholde den nuværende Tilstand, der muliggør, at man i visse Tilfælde kan bevare kommunal Valgret, naar man betaler $\frac{1}{3}$ af Skatten for det ene af Valgperiodens 4 Aar eller med andre Ord nøjes med at betale en Tolvtedel af den paalignede Skat i hele Valgperioden. Sundbo tager ganske fejl, naar han mener, at dette Forslag skulde være klassepræget; de største Vanskeligheder vil sikkert ikke komme for Arbejderne, men for den Middelstand, hvis Indtægter kan være stærkt svingende, men det kan jo ikke hjælpe; fastholder man, at der skal være en reel Forbindelse mellem Adkomst til at udøve kommunal Valgret og Skattebetaling til Kommunen, maa de nuværende Regler ændres. Dette tilsigter Forslaget, og der er ikke ført nogen Argumenter af Vægt mod det Princip, der er det bærende i det forelagte Forslag.

Rahbek mindede den socialdemokratiske Ordfører om, at Kravet om Sammenhæng mellem Valgret og Skattebetaling var meget gammelt. Det fandtes i Loven af 1867, hvor man endda baserede Flertalsmagten i de kommunale Raad paa privilegeret Valgret. Endvidere fandtes dette Krav i det af Socialdemokratiet i 1920 indbragte Forslag, hvor man opretholdt en Regel, hvorefter man skulde slettes af Valglisten, hvis man, naar Valget foregik, stod i Restance med mere end et halvt Aars Skat. Nu synes Sundbo at mene, at det er dem, der ingen Skat betaler, der skal bestemme Kommunens Anliggender.

Øg det er jo slet ikke de Fattige, der staar i Restance med Kommuneskatter. I en mindre Købstad med socialdemokratisk-radikalt Flertal har en Distriktsformand i Telefonselskabet kunnet bevare sin kommunale Valgret, til Trods for følgende Forhold: For 1922—23 skylder han 537 Kr. 75 Øre; for April, Juli og Oktober Kvartaler 1923—24 341 Kr. 88 Øre, for Januar Kvartal 1924—25 skylder han 113 Kr. 16 Øre. Saa betaler han de tre andre Kvartaler i dette Aar for at bevare sin kommunale Valgret ved Valget i 1925, men efter at det er overstaaet, begynder vedkommende Mand, der jo oppebærer en rundelig Indtægt, at skyldte igen, og for 1925—26 skylder han paany 449 Kr. 83 Øre.

Naar dette kan eksistere og være i Overensstemmelse med Fortolkningerne af den gældende Valglov, er det paa Tide, at Loven ændres.

Efter endnu nogle kortere Bemærkninger sendtes Forslaget i Udvalg.

Møde 29/2 1928. 2den Behandling.

Rahbek, der var Ordfører for Venstre, anbefalede Vedtagelse af Forslaget.

Sundbo anbefalede at forkaste Forslaget, der betød Forringelse af Valgretten for Fattigfolk, der var kommet i Vanskeligheder paa Grund af den økonomiske Krise. Regeringen har haft et saadant Hastværk, at der ikke er blevet Tid til en saglig Forhandling.

Mads Larsen kunde ikke erkende, at der var saglige Grunde for dette Forslag. Han anbefalede iøvrigt nogle af ham stillede Ændringer, der ikke vedrører selve det foreliggende Forslag, men handler om Valg til Amdsraadene og Valgret til Søfolk.

Christmas Møller anbefalede at vedtage Forslaget og at stemme imod de radikale Ændringer, der ikke vedkom det klare og enkle Forhold, man her skulde tage Stilling til.

Willesen syntes, at man fo'r alt for haardhændet frem ved dette Forslag, som han maatte stemme imod.

Indenrigsminister *Krag* fandt det besynderligt, at de Radikale nu mødte frem med Forslag, der ikke kom nærværende Spørgsmaal ved. Det var hans Opfattelse, at man nu maatte være færdig med de store Ord og mægtige Armbevægelser i Forbindelse med denne Sag. I Udvalget har Socialdemokraterne jo stillet Forslag om, at man i Stedet for 7 Kvartaler skulde nøjes med at kræve 6 Kvartalers Skat betalt for Valget, men naar der kun er ét Kvartal os imellem, er der principielt intet til Hinder for, at man under de fortsatte Forhandlinger kan naa til Samarbejde.

Efter yderligere Udtalelser foretoges Afstemning, hvor det radikale Ændringsforslag forkastedes med 73 Stemmer (Venstre og Konservative) mod 67 Stemmer (Soc., Rad. og Retspartiet).

Møde 6/3 1928. 3die Behandling.¹⁾

Ordføreren, *Rahbek*, understregede, at man, saa længe man havde haft kommunalt Selvstyre, havde krævet Erlæggelse af de pligtige Ydelser, hvis man vilde have Valgret. Tidligere var det Arbejdsydelser, der paalagdes, men siden er det ændret til Pengeydelser, og det er jo ikke saadan, at de kommunale Skatter er Kopskatter — tværtimod disse Skatter lægges efter Skatteevne. I 1924 stod der i et socialdemokratisk Forslag om den kommunale Valglov, at man ikke maatte staa i Restance med mere end $\frac{1}{2}$ Aars Skat, hvis man vilde beholde sin kommunale Valgret. Hvis Socialdemokraterne var at finde paa dette Grundlag, skulde man gerne forhandle med Socialdemokraterne herom. Men d'Hrr. har ikke været at finde. Det forekom ham besynderligt, at Socialdemokraterne gik saa stærkt imod dette Forslag, thi der, hvor d'Hrr. fører Ordet og har Magten, anvender de en anden Praksis. I Fagforeningerne bliver man slettet af Foreningen, naar man ikke betaler sine Kontingenter, uanset om det er Gamle, Fattige og Syge, der er Tale om, og man nøjes ikke hermed, man søger ogsaa at ramme dem gennem økonomisk Forfølgelse.

Fra Venstres Side mener vi, at det er paakrævet at gennemføre en Lov som denne, og derfor anbefalede han at stemme for Ændringen.

Sundbo gentog sine tidligere Udtalelser om, at man her tilsigtede at ramme de Fattige, Syge og Arbejdsløse, hvorfor han anbefalede at stemme imod Forslaget.

Holstein fandt, at det under den foreliggende abnorme økonomiske Si-

¹⁾ Sorø Folketidende 1/3 1928.

¹⁾ Sorø Folketidende 7/3 1928.

tuation var praktisk malplaceret at fremsætte et Forslag som dette, som han ligeledes anbefalede at stemme imod.

Efter korte Udtalelser af Christmas Møller og Mads Larsen replicerede Indenrigsminister Krag, der over for Sundbo mindede om, at Socialdemokraterne i Udvalget havde stillet Ændringsforslag om, at man kunde kræve Betaling af 6 Kvartalers Skat for at beholde sin Valgret. Dette Krav om 6 Kvartalers Skat vil altsaa formentlig ikke ramme de Fattige, Syge og Arbejdsløse, men saa vil det blive vanskeligt at skabe større Forargelse over for Kravet om Betaling af 7 Kvartalers Skat.

Efter korte Bemærkninger af Ordføreren, Ministeren og *Jensen* (Broby) foretoges Afstemning, der af Socialdemokratiet var krævet foretaget ved Navneopraab. Resultatet af Afstemningen blev, at Forslaget vedtoges med 74 St. (V. K.) mod 68 (S., R. og Retsstatsmanden Dam). Holstein undlod at stemme, og følgende 6 var fraværende: *Bresemann*, *Hartvig Frisch*, *Carlsen-Skiødt* og *Willesen*, der var syge, samt *Orla-Jensen* og *Schmidt*.

Forslaget gaar nu til Landstinget.

Landstinget.

Møde 9/3 1928. 1ste Behandling.¹⁾

Indenrigsministeren forelagde og anbefalede Forslaget, som det er vedtaget af Folketinget.

Johs. Jensen (V.) mindede om, at Forslaget tidligere har været behandlet i dette Ting, og han kunde i det væsentlige henholde sig til sine Udtalelser dengang. Forslaget vender ikke Brodden mod nogen bestemt Samfundsklasse eller Parti, men det hviler paa Principperne i den kommunale Valglov.

Ludvig Christensen (S.) talte mod Forslaget ud fra samme Betragtninger som hans Partifæller i Folketinget. Han ønskede Sagen henvist til Udvalgsbehandling.

Christmas Møller (K.) anbefalede kort Forslaget, idet han understregede, at med Borgerrettigheder følger ogsaa Borgerpligter.

Vejstrup (R.) kunde ikke anbefale Forslaget, men vilde i et Udvalg medvirke til at indføre forskellige Ændringer. Syge og Fraværende burde have Adgang til at stemme.

Ministeren takkede Venstres og den konservative Ordfører for velvillig Behandling, hvorefter han replicerede til *Ludvig Christensen* og *Vejstrup*. Det var hans Indtryk, at Forhøjelsen af det Beløb for Løsøre, der er unddraget Udpantning, i høj Grad har indvirket paa Skatteviljen.

Den, der vil have Indflydelse paa Kommunen, maa opfylde sine Forpligtelser, med mindre Kommunen finder særlige Grunde for Eftergivelsen af Skatten. Men naar man i 1925 organiserer en Tilsidesættelse af Lovens Krav, saa er det nødvendigt at fastsætte Regler, der gør, at disse Krav nogenlunde opfyldes. Derfor skal Sagen ikke sinkes ved Forespørgsler.

Der har været Mulighed for at opnaa Enighed paa Grundlag af 6 (i Stedet for 7) Kvartalers betalte Skat som Valgretsbetingselse. Ministeren vilde være

¹⁾ Sorø Folketidende 10/3 1928.

gaaet med til dette, men Spørgsmaalet naaede aldrig frem til at blive prøvet. Tager man Skattebetingelsen bort fra Valgretten, saa kan det have alvorlige Følger for Kommunernes Økonomi. Man skal derfor søge at naa det bedst mulige Resultat for Kommunerne ved at sætte en alvorlig Bremse for Misbrug af de gældende Regler.

Den socialistiske Taler i Folketinget hævdede, at dette Forslag satte Foden paa Nakken af de Syge, de Svage og de Fattige. Ja, det er i bedste Romanstil. Men Tilvejebringelsen af 2 Kr. 66 Øre om Aaret, der kan nedsættes med $\frac{2}{3}$, for at bevare sin Valgret, er ingen Byrde, der trykker nogen til Jorden. Nej, Vanskelighederne kommer for dem med de stærkt svingende Indtægter og deraf følgende stærkt svingende Skatter, naar de ikke i de gode Aar har tænkt paa en kommende Tids Forpligtelser. Men det er ingen daarlig Udvikling, om man kunde faa et saadant Forhold ændret.

Det radikale Venstre vil stille et særligt Forslag. Et saadant stilledes i Folketinget og fandt ikke Tilslutning fra nogen Side. At stille det paany har liden Interesse. De Radikale forsømte det rette Øjeblik (ved Valglovsrevisionen i 1924) og søger nu at genoprette det Forsømte med meget spinkel Tilknnytning til dette Forslag.

Ludv. Christensen vilde mene, at det var Ministeren, der talte i Romanstil, naar han paastod, at vi havde sagt, at det var de mindste Skatteydere, der blev ramt; nej, de, der rantes, var først og fremmest de Arbejdere, der var ude i de svingende Konjunkturer. Ordningen af 1925 skyldtes Krag selv. Metoden i Forslaget var en rigtig Overklassemetode.

Vejstrup mente ikke, det var vanskeligt for en Kommune at skelne mellem manglende Vilje og Evne hos Skatteyderne. Har vi Radikale begaaet en Dumhed, saa er vi aldrig bange for at erkende den og søge den rettet; derfor stiller vi vort Forslag.

Indenrigsministeren: Cirkulæret af 1925 er selvfølgelig bygget paa Lovens Grund. Men det, som man vil hindre ved denne Lov, er den uretfærdige Udnyttelse af de Lempelser, som blev givet i Loven af 1924. Finde Regler, hvorefter man med Hensyn til Skattebetaling kan skille Faarene fra Bukkene, kan Vejstrup ikke. Om de Radikale har begaaet en Dumhed i 1924 eller ikke, maa de selv afgøre. Men at ville rette en Dumhed, som er begaaet i en anden Forbindelse, som ikke har noget med den første at gøre, fører maa-ske slet ikke til, at den første Dumhed rettes, men kun til en ny Dumhed. (Munterhed).

Lovforslaget gik derpaa til 2den Behandling og til Udvalg paa 15 Medlemmer.

Møde 31/3 1928. 2den Behandling.¹⁾

Indenrigsministeren udtalte angaaende de Oplysninger, som Udvalget havde nægtet at fremskaffe, og som Ludv. Christensen (S.) havde anket over ikke var fremskaffet, at Socialisterne først i sidste Øjeblik havde krævet disse Oplysninger, som de ikke havde ønsket i Fjor og heller ikke tidligere i Aar. Den kommunale Valglovs Bestemmelse om, at der skal betales Skat for Op-

¹⁾ Sorø Folketidende 2/4 1928.

naelse af kommunal Valgret, er i højeste Grad blevet afsvækket, og dette søges standset ved Forslaget.

Johs. Jensen (V.) vilde indrømme,, at der var mange kommunale Vælgere slettet i København paa Grund af Skatterestance, men hvis de Styrende her vilde gøre noget for at lette, burde Prisen paa Gas og Elektricitet nedsættes. Ved den Sammenblanding af Betalingen af Statsskat og Kommuneskat, som finder Sted i København, gør man her den kommunale Valgret afhængig af Statsskattens Betaling, og dette har Kommunalmyndighederne Ansvaret for.

Ludv. Christensen (S.) forsvarede sig med, at man ikke kunde sammenligne Forholdene i København og en lille Provinsby. Frederiksberg opretholde meget højere Skat og Elektricitetspriser end København.

Ved Aftemningen forkastedes Mindretallets Ændringer med 38 Stemmer mod 26. Derefter gik Forslaget til 3die Behandling.

Møde 3/4 1928. 3die Behandling.¹⁾

Forslaget om Ændring i den kommunale Valglov vedtoges ved 3die Behandling med 39 Stemmer mod 25 (S. og R.) og er færdigt fra Rigsdagen.

Bilag LXIV.

Vedrørende Bertel Dahlgaards Forslag til Lov om Landkommunernes Styrelse.

12/12 1930.

(S. 267—75).

Folketinget.

Møde 14/1 1931. 1ste Behandling.²⁾

Jens Sørensen (S.) var tilfreds med Forslaget, der var forbedret i Forhold til det nedsatte Udvalgs Udkast. Det var en Fordel, at der kom mest mulig Aabenhed i Sogneraadsmøderne, men det bør nøje understreges, hvilke Sager der skal behandles for lukkede Døre. For at hindre en for overfladisk Behandling af Sagerne vilde det være en Fordel, om visse Sager kunde underkastes 2 Behandlinger. At fastsætte Reglerne for Administrationen i en Vedtægt er ikke rigtigt.

Det er uheldigt at læsse hele Arbejdet over paa Formanden. Arbejdet maa deles mellem Medlemmerne. Indskrænkningen af det kommunale Selvstyre bør ikke finde Sted, og der er med Hensyn til Reglerne for Amsraadets Samtykke paa flere Punkter gaaet for vidt.

Han ønskede overvejet, om der ikke kunde tillægges de menige Sogne- og Amsraadsmedlemmer et Vederlag for deres Arbejde.

Edvard Sørensen (V.) fandt, at Forslaget var noget af en Skuffelse efter den Agitation, der var gaaet forud. I de fleste Henseender var det kun en Opregning af gældende Bestemmelser, og hvad det ny angaar, kan det siges,

¹⁾ Sorø Folketidende 3/4 1928.

²⁾ Sorø Folketidende 15/1 1931.

at det i Almindelighed ikke er godt. Et stort Tilbageskridt var det, at Forslaget i nogen Grad forflygtigede Sogneraadenes økonomiske Ansvar.

I Forslaget er der indføjet ny Regler med Hensyn til Udskillelse af ny Kommuner, idet man nu anfører Reglerne for Sogneudskillelse paa Kirke-distrikter med egen Kirke og Menighedsraad. Dette kan vi ikke billige.

Han advarede mod Sammenblanding af Formandsposten med Kasserer-hvervet og paatalte, at Ministeren med Hensyn til Reglerne for Skolens Til-syn og Skatteudskrivningen havde søgt at indføje visse Løfteparagraffer, hvad Venstre ingen Anledning saa til at gøre. Omlægning af Skatterne midt i en 4-aarig Periode er betænkelig, og han ønskede Spørgsmaalet om Medhjælps-summernes Størrelse nærmere overvejet. Derimod billigede han, at Reviso-erne tages uden for Sogneraadets Midte. Man bør overveje Indførelse af en Kautionsforsikring i alle Kommuner. Den udvidede Ekspropriationsret for Kommunerne med Hensyn til Anlæg og Udvidelser af kommunale Værker m. v. nærer Venstre de største Betæneligheder overfor, og vi maa ønske Spørgsmaalet om Amtsfattiggassernes Ophævelse nøje overvejet.

Carlsen Skiødt (K.) mente, at man, efter at have studeret det forelagte Forslag og lagt Mærke til Bibeholdelsen af en stor Række af Bestemmelserne fra Loven af 1867, var berettiget til at spørge, om man ikke hellere burde beholde den gamle Lov. Paa flere Punkter betød Forslaget jo en Indsnævring af det kommunale Selvstyre, hvad der var uheldigt. De foreslaaede Bestem-melser om Oprettelse af ny Kommuner og Kommuners Sammenlægning var af betænkelig Karakter. En Minister og et Amsraad bør ikke have Myndig-hed til at flytte Tusinder af Beboere, som man flytter Brikker paa et Skak-brædt. At Sogneraadet skal vælge en Kasserer, er et Fremskridt, men det kan jo ogsaa lade sig gøre efter den gældende Lov .

Han var villig til at gaa ind i en saglig Forhandling, og han saa gerne, at man fik en bedre Landkommunallov, men det forudsatte, at der indførtes væsentlige Ændringer i Forslaget.

Jørgen Jørgensen (Lejre, R.) var i det store og hele tilfreds med Forslaget og mente, at de fremkomne Indvendinger ikke var saa store, at de umulig-gjorde et godt Resultat af de kommende Udvalgsforhandlinger.

Indenrigsminister *Dahlgaard* takkede for Forslagets Modtagelse og hen-viste Behandlingen af de mange Enkeltheder til Udvalget.

Hvad Vederlag til Sogneraadetsmedlemmer angaar, maa man nærmere over-veje, om der ikke er Anledning til at yde en delvis Erstatning for det Ar-bejde, der kræves, ikke mindst i Skatteligningens Tid.

Den nugældende Landkommunallov er paa en Række Punkter ufyldst-gørende, da den er gennemhullet af Ændringer dels gennem Skattelovgivnin-gen, dels gennem Valglovene. Af den Grund er en ny Lov paakrævet, hvad ogsaa er erkendt af de kommunale Kredse, der har Tilknytning til disse Forhold.

Efter korte Bemærkninger af *Fisker* (S.), *Edvard Sørensen* (V.), *Carlsen-Skiødt* (K.) og *Indenrigsministeren* sendtes Forslaget til Udvalg.

Møde 25/3 1931. 2den Behandling:

Ordføreren (*Jens Sørensen* [Smørum]) gjorde Rede for de Punkter, hvor

der fandtes Uoverensstemmelse mellem Partierne og endte med at anbefale at stemme for alle de Ændringsforslag, som hele Udvalget var enedes om, og for det, som Flertallet særlig fremsatte og som gik ud paa, at i Kommuner med under 1000 Indbyggere kan Formanden, for saa vidt han er villig dertil, tillige vælges til Kasserer, men i saa Tilfælde skal et Tilsynsudvalg nedsættes.

Edvard Sørensen udtalte en Tak til Flertallet i Udvalget og til Ministeren, fordi de var gaaet med til en Del af de Ønsker, som var fremsat fra Venstres Side. De billigede at udtage Løfteparagrafferne og andre saglige Ændringer, som var ønsket hist og her. »En Ting, som jeg lægger særlig Vægt paa, er, at vi efter min Mening har faaet Ansvarret skærpet betydeligt.«

Carlsen-Skiødt omtalte det konservative Mindretals Ændringsforslag og dvælede ved Indlemmelsesparagraffen, hvor man foreslog, at hvis et Distrikt ønsker at adskilles fra eller indlemmes i en Købstad, kan saadant foretages, naar Amsraad, Byraad og Distriktets Kommunalbestyrelse alle er enige derom og Forholdene taler derfor.

Indenrigsministeren imødegik Mindretallets Ændringsforslag, men udtalte som samlet Resultat af den hittidige Behandling, at der dog trods alt ikke har vist sig større Uenighed mellem Partierne, end at der forhaabentlig kan være Udsigt til en snarlig Gennemførelse af en ny Landkommunallov.

Overgang til 3die Behandling vedtoges.

Møde 27/3 1931. 3die Behandling.

Efter Udtalelser af *Jens Sørensen* [Smørum], *Edvard Sørensen*, *Carlsen-Skiødt* og *Jørgen Jørgensen* (Lejre) vedtoges Lovforslaget med 69 Stemmer mod 16 og oversendtes til Landstinget.

Landstinget.

Møde 8/4 1931. 1ste Behandling.¹⁾

Indenrigsministeren forelagde og anbefalede Forslaget, som det er vedtaget i Folketinget.

Rs. Rasmussen (Flemløse, V.): Ministeren har fremhævet, at der var et almindeligt Ønske om en ny Landkommunallov. En Revision kan anses for ønskelig, men nødvendig kan den næppe siges at være. Det Lovgivningsarbejde, der udførtes paa dette Omraade for snart 65 Aar siden, maa alle, der har deltaget i det kommunale Arbejde, nære den største Respekt for. Hovedlinierne gælder den Dag i Dag, og under denne Lov kunde vi meget vel fortsætte og udvikle Kommunalvæsenet. Bestemmelserne i Loven er saa rummelige, at de ikke er traadt en sund Udvikling hindrende i Vejen. Ved Revisionen maa vi have dette for Øje.

Mit Parti er rede til en Forhandling om en Revision af den bestaaende Lov, og som Forhandlingsgrundlag er Forslaget egnet.

Hovedlinierne i den bestaaende Lov er fulgt i Forslaget, men Afvigelserne er efter vor Opfattelse saa betydningsfulde, at visse Ændringer er nødvendige, før vi kan give vor Tilslutning.

¹⁾ Sorø Folketidende 9/4 1931.

Der maa være en vis Føling med Udvalget, der behandler Købstadkommunalloven, idet de Bestemmelser, der angaar de samme Forhold i de to Love, maa være ens.

Jeg anser det for hensigtsmæssigt at samle alle Reglerne i den kommunale Inddeling i Paragraf 1. Der er for let Adgang til Adskillelse for Landdistrikter, Sogne- og Kirkedistrikter. Der bør indføres en Bestemmelse om, at saafremt Indenrigsministeren, henholdsvis Amsraadet, mener, at Ønsket om Adskillelse vil kunne imødekommes, skal de paagældende Myndigheder give Kommunalbestyrelserne Meddelelse om de Vilkaar, der vil blive fastsat for Adskillelsen. Kommunalbestyrelsen skal da drage Omsorg for, at der foretages Afstemning mellem de paagældende Vælgere om, hvorvidt Adskillelsen herefter ønskes. Der maa være Flertal af de Stemmeberettigede for Adskillelsen. Bestemmelserne om eventuel Oprettelse af ny Sognekommuner i særlig Tilfælde er jeg noget betænkelig ved.

Jeg hilser med Tilfredshed, at Hovedreglen bliver den, at Formands- og Kassererposten skal udskilles. Dog er Bestemmelsen om, at alle Kommuner med over 1000 Indbyggere skal have en saadan Adskillelse, for snæver.

Der er bibeholdt visse Beskatningsbestemmelser i forskellige Paragraffer, men det vilde være rettest, at de flest mulige af disse Bestemmelser blev ført hen til de Love, hvor de hører hjemme, nemlig de kommunale Skattelove af 1924 og 1926.

I Paragraf 14 er indført en Ændring, der stærkt afviger fra den bestaaende Lov, nemlig at Kommunerne under visse særlige Forhold fra Aar til Aar kan ændre Forholdet mellem Ligning paa fast Ejendom og personlig Skat. Dette kan Venstre ikke tiltræde. En Sammenligning mellem Reglerne for Dækning af Kommunernes Fornødenheder og det af Ministeren om de samme Forhold forelagte Forslag, der ogsaa er til Behandling her i Landstinget, viser, at Ministerens 2 Forslag langt fra dækker hinanden. Ekspropriations-Bestemmelserne ønsker vi udtaget af Forslaget. Venstre ønsker Amtsfattiggasserne bevaret i deres nuværende Form. I de 18 Aar, jeg har deltaget i det amtskommunale Arbejde, har jeg ingen Vanskeligheder set, og jeg tror heller ikke, der er nogen. Jeg kan derimod tænke mig, at Ophævelsen af Amtsfattiggasserne vil kunne medføre øgede sociale Udgifter paa dette Beskatningsomraade, og dertil finder vi ikke Tiden inde.

Sluttelig fremhævede han det ønskelige i, at Amtskommunernes Regnskaber bliver aflagt til Ministeriet i ensartet Form og saaledes, at Amtskommunernes Formue og Gæld klart fremgik af Regnskabet. Tillige burde det fremgaa af Regnskabet, hvilket Beløb der er anvendt til Forrentning og Afdrag af Gælden. Han anbefalede Lovforslaget til grundig og velvillig Behandling i et Udvalg.

A. P. Hansen (S.) anbefalede Forslaget til Vedtagelse.

Frøkjær (K.) indtog samme Standpunkt som de Konservative i Folketinget og erklærede, at hans Parti ikke kunde stemme for Forslaget, som det forelaa.

Vejstrup (R.) udtalte Tilslutning til Forslaget, og efter at *Indenrigsministeren* havde repliceret til Ordføreren, henvistes Forslaget til Udvalg.

Om Lovforslagets videre Skæbne se foran S. 271—75.

Bilag LXV.

Vedrørende Bertel Dahlgaards Forslag til Lov om Ændringer i Lovgivningen om kommunale Valg.

13/11 1931.

(S. 276—82).

Folketinget.

Møde 26/11 1931. 1ste Behandling.¹⁾

A. C. Mortensen anbefalede Regeringens Forslag om at ophæve disse Regler og erstatte dem med de i Loven af 1924 gældende Regler.

Krag (V.) mindede om, hvorledes Loven af 1924 var bleven systematisk brugt til Fabrikation af kommunale Vælgere ved Misbrug af Bestemmelserne om Skattebetaling og Skatteeftergivelse over Skatterestanter. Gennem disse Misbrug havde man gjort Bestemmelsen om Skattebetaling som Valgbetingelse illusorisk og indført Tilstande, hvorefter man ved Udnyttelse af Skatteeftergivelsesreglerne kunde nøjes med at betale 1½ Kvartals Skat af de 16 Kvartaler, (hvoraf) Valgperioden bestaar. Noget saadant har aldrig været den kommunale Valglovs Hensigt, og derfor var en Ændring tvingende nødvendig.

Under Forhandlingerne i 1925 var Socialdemokratiet jo inde paa den Tanke, at man vilde slutte sig til Forslaget, hvis man nøjedes med at kræve 6 Kvartalers Skattebetaling i Stedet for som gennemført 7 Kvartaler, men den Gang var de Konservative ikke saa forhandlingsvenlige over for den daværende Regering som overfor den nuværende.

Venstre er villig til at gaa ind i en Forhandling med Regeringen, saafremt Ministeren vil være med til at skabe Værn mod Misbrug og faa indført en fast Regel om, at ved Afbetaling paa Skatterestancer skal ældre Restancer gaa forud for yngre.

Kraft fandt ikke nogen Anledning til at foretage Forandring i de Regler, der indførtes i 1928. Bebrejdelsen mod os for at ville afskære en bestemt Klasse af Mennesker fra Valgret har intet med Virkeligheden at gøre.

Jørgensen (Lejre) havde haabet, at der under de nuværende Forhold var blæst en mildere Vind overfor dette Forslag, ikke mindst under Hensyn til, at Venstre i sit Akkordforslag har stillet Forslag om, at man kan eftergive Skat for akkordsøgende Landmænd, uden at det skal have nogen Indflydelse paa Valgretten.

Indenrigsminister Dahlgaard udtalte sig i Tilslutning hertil, men erklærede sig iøvrigt villig til at forhandle om alle Enkeltheder.

Krag bemærkede, at der var en himmelvid Forskel paa i en Krisetid at gennemføre en midlertidig Ordning og saa at gennemføre en permanent Lovgivning om Ændring i den kommunale Valglovs Bestemmelser.

Efter yderligere Bemærkninger henvistes Forslaget til Udvalg.

Ved 2den Behandling (16/12 1931) var der ingen, der begærede Ordet.

¹⁾Soro Folketidende 27/11 1931.

Møde 18/12 1931. 3die Behandling.¹⁾

A. C. *Mortensen* anbefalede Forslaget og beklagede, at det ikke havde været muligt at naa til en Forhandling i Udvalget.

Krag understregede, at de Grunde, der medførte Ændringen i den kommunale Valglov i 1928, fremdeles er bestaaende. Regeringspartierne har ikke i Udvalget vist nogen Imødekommenhed over for Mindretallets Ønsker. Den saglige Nødvendighed for at optage denne Sag paa nærværende Tidspunkt har ikke været dokumenteret fra Regeringen, der kun møder med et agitatorisk Forslag. Der er heller ikke af Regeringen som Begrundelse fremsat nogen som helst Redegørelse for Skatterestanecrnes eventuelt øgede Indflydelse paa Adgangen til at udøve kommunal Valgret. I 1932 forestaar der jo for øvrigt ingen kommunale Valg.

Axel Dam anbefalede at stemme for Regeringens Forslag.

Dette vedtoges med 72 Stemmer mod 53 (V. og K.).

Landstinget.

Møde 20/1 1932.²⁾

Johs. Jensen fremhævede, at Spørgsmaalet overhovedet ingen Betydning har, naar Skatten er bragt ned i et Niveau, saa hele Befolkningen kan bære Skattebyrden.

Han raillerede over, at der overhovedet ingen Skaansel vises, selv overfor den allerfattigste Befolkning, ved Forbruget af Gas og Elektricitet, og han fremhævede, at Københavns Kommune endog forhøjede Betalingen for disse Livsfornödenheder.

Ludvig Christensen og *Vejstrup* (R.) anbefalede, medens *Fritze Teisen* sluttede sig til *Johs. Jensen*.

Folketinget.

Møde 20/10 1932. Iste Behandling.³⁾

A. C. *Mortensen* anbefalede Forslaget, der er kendt fra forrige Samling, idet der dog er tilføjet en Bestemmelse, der giver Kommunalbestyrelserne Ret til at give kriseramte Skatteborgere Henstand, uden at de mister deres Valgret.

Krag (V.): Saa længe man er enige om, at Skattebetalingen skal være en Betingelse for kommunal Valgret, finder jeg de gældende Regler rimelige. Hvad Forslagets 2. Afsnit angaar, maa man jo indrømme, at det er en meget vidtgaaende Myndighed, der her gives Kommunalbestyrelserne, men er der Forhold med Hensyn til dette Problem, der skal overvejes, saa er Venstre rede.

A. C. D. *Petersen* (K.) udtalte sig imod Forslaget, medens

Dr. *Dam* paa Retspartiets Vegne anbefalede.

Friis (S.) erklærede, at han som praktisk Skattemand i København kunde give Forslaget sin Tilslutning.

¹⁾ Sorø Folketidende 19/12 1931.

²⁾ Sorø Folketidende 20/1 1932.

³⁾ Sorø Folketidende 20/10 og 21/10 1932.

Indenrigsministeren mente, at en saadan Foranstaltning som Tilføjelsen i Forslaget om Henstand var begrundet i Forholdene selv og ikke behøvede mange Undersøgelser.

Krag: *Ministeren* har en Tendens til at udvande den gældende Lovs Regler om Skattebetaling som Betingelse for Valgret. Ved Valget til de kommunale Raad i 1925 praktiserede man i socialistiske Kommuner en organiseret Henstandsgiven, hvorefter Valglovens Bestemmelser blev tilsidesat saa grovt, at Betaling af eet Kvartals Skat af Valgperiodens 16 Kvartaler var tilstrækkeligt for at opnaa kommunal Valgret. Saadanne Bestemmelser kan vi ikke finde rimelige at gennemføre.

Ministeren siger beskedent, at ingen Regering har gjort mere for at konsolidere Kommunernes Økonomi end den nuværende.

Ministeren maa aabenbart have glemt, at den tidligere Venstregering f. Eks. gennem Motorafgifternes Overførelse til Kommunerne gennemførte permanente Lettelser til Dækning af visse kommunale Udgifter og til Lettelse af det kommunale Skattetryk, der var af langt større Virkning end de rent midlertidige Foranstaltninger, den nuværende Regering har praktiseret. Beklageligvis har den nuværende Regering gjort, hvad den kunde, for at forminske Virkningen af den af Venstre gennemførte Motorlovgivning.

Efter endnu et Par korte Bemærkninger sendtes Forslaget i Udvalg.

Folketinget.

Møde 24/1 1933. 2den Behandling.¹⁾

Ordførerne for de 3 Partier, *A. C. Mortensen* (S.), *Krag* (V.) og *Jørg. Jørgensen* (R.) anbefalede den nye Affattelse af Lovforslaget, medens *A. C. D. Petersen* fraraadede.

Dr. Krag spurgte, hvorledes det forholdt sig med Udbetalingen af den sidste Rate af Krisehjælp til Kommunerne. Mange Kommuner stod og manglede den.

Munch Petersen stillede paa Kommunisternes Vegne et Ændringsforslag, der bl. a. gik ud paa at nedsætte Valgretsaldern til 18 Aar.

Indenrigsminister Dahlgaard udtalte som Svar paa *Krags* Forespørgsel om Krisehjælperis Udbetaling til Kommunerne, at Forsinkelsen skyldtes de vedtagne Ændringer af 23. Juni 1932, hvorefter der skulde finde speciel Udregning Sted for hver Kommune. Krisehjælpen er dog nu udbetalt til 900 af 1300 Kommuner, og om faa Dage udbetales til yderligere 200.

For Restens Vedkommende vil det knibe stærkt med Udbetalingen, før den endelige Revision af Valglisterne er foretaget. Men det skal ikke komme til at gaa ud over de enkelte Vælgere. Der vil mellem 2. og 3. Behandling af dette Lovforslag blive foretaget en Ændring, der sigter til Bevarelse af Valgretten.

Kommunisternes Ændringsforslag forkastedes med alle Stemmer mod 2.

Det af Regeringspartierne stillede Ændringsforslag vedtoges med 96 Stemmer (V., S. og R.) mod 19 (K.).

¹⁾ Sorø Folketidende 24/1 1933.

Møde 27/1 1933. 3die Behandling.¹⁾

Indenrigsministeren havde med Tilslutning af Udvalgets Flertal (Regeringspartierne og Venstre) stillet et Par Ændringer af mere redaktionel Natur samt den forleden bebudede Ændring, at manglende Skattebetaling som Følge af, at sidste Rate af Krisehjælpen endnu ikke er kommet til Udbetaling, ikke skal berøve den Paagældende Valgret.

Ændringerne vedtoges og sluttelig vedtoges hele Loven — efter en kort Forhandling — med 80 Stemmer (V., R. og S.) mod 20 (K.).

Landstinget.

Møde 1/2 1933. 1ste Behandling.²⁾

Indenrigsminister *Dahlgaard* anbefalede Forslaget, som det foreligger vedtaget af Folketinget.

K. Pedersen (V.) kunde tiltræde Forslaget under Hensyn til Kriseforholdene. Han henstillede til Indenrigsministeren, at de Kommuner, der endnu ikke har faaet Krisehjælp, faar den udbetalt snarest muligt. Selv om man sikrer Valgretten for de paagældende Vælgere, kan Kommunerne jo dog ikke leve af Restancerne.

Ludv. Christensen (S.) kunde have ønsket endnu mere vidtgaende Lempelse i Skattebetingelserne, men da Venstre ikke havde villet være med dertil, skude Taleren anbefale Forslaget i den foreliggende Skikkelse.

Fritze Teisen (K.) udtalte, at de Konservative kunde være med til at sikre Valgretten for de kriseramte, der endnu ikke har faaet Krisehjælpen udbetalt, men de andre Ændringer maatte Partiet gaa mod.

Vejstrup (R.) mindede om, at mange Principper maatte vige i disse Krisetider, og der var jo ogsaa noget, der hed Principrytteri. Han vilde anbefale Forslaget paa det bedste. Man kan ikke føje Spot til Skade ved at berøve kriserame Mennesker deres Borgerrettigheder.

Indenrigsminister *Dahlgaard* oplyste, at Finansminister *Bramsnæs* har lovet, at Krisehjælpen skal blive ekspederet snarest gørligt. Han var forbauset over den konservative Ordførers Henvisning til Principperne. Havde ikke det konservative Folkeparti nu i lange Tider hævdet, at Principperne maatte vige overfor Kriser?

Efter endnu et Par Bemærkninger blev Forslaget sendt i Udvalg.

Ved 2. Behandling, der fandt Sted 3/2 1933, udspandt der sig en kortere Ordveksling mellem *Fritze Teisen*, Ordføreren (*K. Pedersen*) og Indenrigsministeren, og efter 3die Behandling, der fulgte umiddelbart efter, vedtoges Lovforslaget med 45 Stemmer mod 8 og oversendtes til Statsministeren.

1) Sorø Folketidende 28/1 1933.

2) Venstres Folkeblad 2/3 1933.

Bilag LXVI.

Vedrørende Bertel Dahlgaards Forslag til Lov om Ændringer
i Lov Nr. 101 af 29. Marts 1924 om kommunale Valg.

(Amtsraadsvalg m. v.).

13/11 1931.

(S. 282—85).

Folketinget.

Møde 26/11 1931. 1ste Behandling.¹⁾

M. K. Sørensen (S.) hilste Forslagets Fremsættelse med Glæde og gennemgik Forslagets Hovedbestemmelser, hvorunder han kun nedlagde Indsigelse mod, at der stadig skulde bibeholdes beskikkede Formænd for Amtsrådene. Disse kunde udmærket godt selv vælge deres Formænd. Ellers tiltraadte han paa alle Punkter Forslaget.

Krag (V.) fandt, at Adgangen til at stemme pr. Brev betød Opstillingen af et stort og vidtløftigt Apparat til liden Nytte. Kunde man udforme simple og enkle Regler om disse Forhold, kunde man forhandle derom.

Ændringen af Valg til Amtsråd er jo i Princippet og i Enkeltheder Socialdemokratiets Forslag fra Valglovskommissionen af 1921 om igen. Den Gang var de Radikale principielt enige med det konservative Forslag, der gik ud paa at lade Halvdelen af Amtsrådene vælge af Sogneraadene og Halvdelen ved direkte Valg, medens de Radikale kun subsidiært kunde anbefale det socialdemokratiske Forslag. Nu har Indenrigsministeren udviklet sig til rent ud at foretrække det socialistiske Forslag.

Amtsrådene er jo en overordnet Tilsynsmyndighed over for Sognekommunerne og som Følge heraf vil det være yderst betænkeligt at lade Amtsrådene vælge af samme Vælgerkreds og paa samme Dag som Sogneraadene. At gøre Amtsradsvalget rent partimæssigt præget, kan medføre uheldige Konsekvenser i Tilfælde af Uoverensstemmelser mellem Sogne- og Amtskommunerne.

Han maatte advare mod at give Amtmanden den i Forslaget tiltænkte Stilling; at gøre ham til Formand uden Indflydelse paa Amtsrådets Afgørelse vil være nedbrydende for Amtmandens Autoritet og skadelig for hans Virksomhed.

Af disse Grunde kunde han ikke medvirke til dette Forslags Gennemførelse.

Kraft (K.) mente, at Udviklingen viste, at Amtsradsvalgene mere og mere blev politisk prægede, og derfor var det naturligt, at man tog Konsekvensen heraf og besatte Mandaterne efter den partimæssige Styrke. Man har nu gennemført den forholdsmæssige Repræsentation ved Valg til Rigsdag og til Sogneraad, og derfor er det urimeligt ikke at gøre det samme ved Amtsradsvalg. Da Forslaget her stiler mod dette Maal, kan vort Parti i Princippet se med Velvilje derpaa og ønske et Resultat deraf. Det havde jo lettet Forhandlingerne, om Indenrigsministeren havde staaet fast paa det

¹⁾ Sorø Folketidende 27/11 1931.

radikale Standpunkt fra 1921 i Stedet for at svinge over paa det socialdemokratiske.

Over for adskillige Enkeltheder har vi imidlertid Indvendinger at gøre. Saaledes kan vi ikke billige den Stilling, man giver Amtmanden, idet han jo kun vil blive en Slags Forretningsfører for Amdsraadet, hvis dette Forslag gennemføres. Derimod fandt han det nyttigt, at man foretog Amdsraadsvalget paa samme Dag som Sogneraadsvalget, medens han derimod ikke mente, at Valgperioden burde forkortes fra 6 til 4 Aar. Snarere var der Grund til at forlænge Valgperioden for Amdsraadene til 8 Aar, hvorved Kontinuiteten i Amdsraadenes Arbejde kunde sikres.

Jørgensen (Lejre, R.) fandt det principielt rigtigt, at folkevalgte Raad selv valgte deres Formænd, men ønskede dog at understrege, at danske Amtmænd havde udført et overmaade godt Arbejde rundt om i Landet, og at de havde vist stor Forstaaelse af de Anskuelser, der raader i Befolkningen.

I øvrigt anbefalede han Forslaget, idet han udtalte Haabet om Enighed mellem Partierne om denne Sag.

Folketinget.

Møde 3/12 1932. 1ste Behandling.¹⁾

M. K. Sørensen havde to Gange tidligere udtalt sig ret udførligt om Lovforslaget og vil paa det bedste anbefale det til hurtig Gennemførelse her i Tinget.

Hermed sluttede Forhandlingen.

Lovforslaget overgik til 2den Behandling og Udvalg.

Møde 25/1 1933. 2den Behandling.²⁾

M. K. Sørensen gennemgik Betænkningen og anbefalede Flertallets Ændringsforslag.

Krag (V.) fremhævede, at han bestemt maatte tage Afstand fra Valgperiodens Forlængelse til 8 Aar, naar Valgene som efter Regeringsforslaget skal ske ved direkte Valg. Det er en gammel Erfaring, at ligesaa nøjeregnende man er ved Udarbejdelsen af selve Kandidatlisterne, ligesaa lidt nøjeregnende er man ofte med Suppleantlisterne, og det vil være uheldigt ved Valg af den Tilsynsmyndighed, der skal føre Tilsyn med Sognekommunernes Forvaltning.

Stillertallets Forhøjelse fra 15 — højst 30 — til 50 — højst 75 — er aabenbart fra Regeringens Side tænkt som et Forsøg paa at begrænse Antallet af Kandidatlister, men det rimer ikke rigtigt med Bestræbelserne for at faa Repræsentanter for alle Vælgerkredse i Amtet.

Han anbefalede at bevare Amtmandens Stemmeret.

Hovedopgaven for Venstre er imidlertid Modstanden mod at indføre direkte Valg til Amdsraadene, og for at fremme Forhandlingsviljen paa et Grundlag, der tilstræber at bevare det indirekte Valg, og for at styrke Be-

¹⁾ R. T. 1932/33 Sp. 1147.

²⁾ Sorø Folketidende 25/1 1933.

tænkkelighederne under Forslagets videre Gang gennem Rigsdagen, vil Venstre — trods forskellige saglige Betænkkeligheder — stemme for A. C. D. Petersens Ændringsforslag.

Ole Bjørn Kraft (K.) udtalte sin Tilfredshed med, at Uoverensstemmelserne mellem Parti og Regeringen nu var fjernede.

Jørg. Jørgensen, Lejre (R.) kunde ikke godkende den Betragtning, at man gjorde Amsraadene mere politiske ved at gennemføre den vedtagne Ordning. A. C. D. Petersens Ændringsforslag fandt han meget uklart.

Oluf Petersen (Retsp.) ønskede principielt en hel anden Valgmaade.

A. C. D. Petersen (K.) anbefalede sit særlige Ændringsforslag, der gaar ud paa Opretholdelse af den nuværende Valgmaade ved Amsraadsvalgene.

Indenrigsministeren anbefalede de af Flertallet stillede Ændringer og var imod A. C. D. Petersens Ændringer.

I et længere Indlæg vendte han sig mod Venstres Stilling og antydede bl. a., at det skyldtes partipolitiske Grunde, at Venstre gik imod Forslaget.

Krag vendte sig skarpt mod de Dahlgaardiske Insinuationer, idet han bl. a. udtalte, at naar Ministeren vover at insinuere, at Venstres Stilling var dikteret af Partihensyn, kunde han med Henviisning til Venstres saglige Grunde modbevise dette og med større Føje henvise til, at den radikale Indenrigsminister her gik Socialisternes Ærinde til Skade for sit eget Parti. Tidligere har det været opstillet som Vilkaar for et demokratisk Sindelag, at man var villig til at nedsætte Valgretsalderen til 21 Aar, men i Gaar hørte vi Ministeren i en Diskussion med Kommunerne erklære, at høj eller lav Valgrets alder intet havde med demokratisk Sindelag at gøre.

Efter endnu en Række Bemærkninger skred man til Afstemning.

A. C. D. Petersens Ændringer forkastedes mod Venstres og 6 konservative Stemmer. Forslaget om, at Amtmanden beholder sin Stemmeret, blev enstemmigt vedtaget med 122 Stemmer.

Efter at Flertallets øvrige Ændringsforslag var vedtaget, idet Venstre her undlod at stemme, gik Forslaget til 3. Behandling.

Møde 26/1 1933. 3die Behandling.¹⁾

I Folketingets Møde i Dag vedtoges ved 3. Behandling Forslaget om Amsraadsvalgloven med 81 Stemmer (Regeringspartierne, 11 Konservative, Retsstatspartiet og Pastor Schmidt) mod 37 (V.). 2 Konservative (Parkov og Pitzner) undlod at stemme.

Landstinget.

Møde 31/1 1933. 1ste Behandling.²⁾

Indenrigsministeren forelagde og anbefalede Forslaget, som han ønskede gennemført saa hurtigt, at Loven kan træde i Kraft ved Valget i Marts.

Rasmussen, Flemløse (V.): I store Kredse af Befolkningen ser man med Ængstelse paa dette Brud paa den hidtidige Valgmaade til Amsraadet. Venstre kan ikke fravige den nugældende Valgmaade med de kommunale Raad

¹⁾ Sorø Folketidende 26/1 1933.

²⁾ Sorø Folketidende 1/2 1933.

som Basis. Mulighederne for at komme til Forstaelse kan jeg ikke anse for udtømt. Jeg kan tilsiige mit Partis Velvilje til Forhandling om en Ordning, hvorefter den nuværende Valgmaade, der bygger paa de kommunale Raad, bibeholdes, medens der tilsikres en ligelig Repræsentation ogsaa for de mindre Grupper.

A. P. Hansen (S.) anbefalede, idet han beklagede, at Bestemmelsen om Syges Adgang til at stemme var udgaaet.

Lehwald (K.) kunde anbefale Forslaget, men fra sin Virksomhed som Amsraadsmedlem kendte han den indirekte Valgmaades Fordele. Han saa helst dette System bevaret, og kunde der sikres en ligelig Repræsentation for Mindretallene, som Venstres Ordfører havde antydnet, vilde han med Glæde gaa med hertil.

Rasmussen, Hvolbæk (R.) fremhævede, at Privilegierne til Amsraadsvalget var afskaffet, og han anbefalede Forslaget.

Indenrigsministeren: Debatten viser Brydningen mellem den direkte og den indirekte Valgret. Befolkningen foretrækker sikkert den direkte Valgmaade. Jeg takker Venstres Ordfører for hans Udtalelse om ligelig Repræsentation, idet den er Udtryk for det vigtige, at Amsraadet bør være hele Befolkningens Repræsentation, hvorved det ogsaa faar mere Autoritet.

De Konservative taler med to Tunger, og Ordføreren har syntes at være enig med det konservative Mindretal i Folketinget. Jeg haaber dog ogsaa, at der er Tilhængere af det konservative Folketingsflertals Standpunkt.

Forslaget henvistes til Udvalg.

Møde 1/3 1933. 2den Behandling.¹⁾

Lehwald (K.) redegjorde kort for Betænkningen og anbefalede Flertalsindstillingen (K., R. og S.).

Rs. Rasmussen-Flemløse (V.) understregede, at Venstre i Udvalget havde tilsagt sin Villighed til at tilvejebringe Ligelighed i Repræsentationen med Bevarelse af de indirekte Valg af Amsraadene med Sogneraadene som Basis. Paa Baggrund af den konservative Ordførers Udtalelser ved 1. Behandling havde man Grund til at vente en enig Indstilling fra Udvalget.

Det er beklageligt, at det konservative Folkeparti vil række Haand til dette Brud med de danske Amsraads Opbygning, et Brud, der savner enhver saglig Begrundelse. De samvirkende danske Sogneraadforeningers Bestyrelse har cnstemmigt protesteret mod den nu foreslaede Ordning. Selv denne tungt vejende Henvendelse har Det konservative Folkeparti ment at kunne se bort fra. Vi har i Udvalget saa sent som i Fredags henstillet, at Forslaget ikke føres frem til 2. Behandling, før efter Kommunalvalgene er overstaaet. Jeg venter ikke, at en Henstilling til Ministeren om at tage Forslaget tilbage vil frugte nu, selvom en saadan Henstilling er saa stærkt underbygget som nu. At Bestemmelsen om Adgang til forværende kommunale Vælgere at afgive Stemme pr. Brev træder i Kraft midt under en kommunal Valgperiode, stiller Rigsdagens Prestige paa en haard Prøve og Administrationerne over for en uløselig Opgave.

¹⁾ Sorø Folketidende 2/3 1933.

Indenrigsministeren: I samme Øjeblik denne Lov forlader Rigsdagen, vil der fra Ministeriets Side blive gjort alt for, at Bestemmelsen om Fraværendes Stemmeafgivning omgaaende kan blive praktiseret.

Forslaget vedtoges ved 3. Behandling mod Venstres Stemmer.

Folketinget.

Møde 2/3 1933. Eneste Behandling.¹⁾

M. K. Sørensen (S.) anbefalede Forslaget til Vedtagelse i Landstingets Skikkelse.

Krag (V.): Ændringerne i Forslaget, saaledes som de er formet i Landstinget, er af lidet betydende Karakter og kan ikke ændre Venstres Stilling til det.

Forslaget er jo Resultatet af fortrolige Forhandlinger mellem tre Partier, nemlig Regeringspartierne og de Konservative. Det er naturligvis hverken forfatningsstridigt eller stridende mod Forfatningens Aand (Munterhed). Men at dette Forslag er et skadeligt Forslag, er der ingen Tvivl om.

Ole Bjørn Kraft (K.): hilste dette Forslags Gennemførelse med Glæde, da der nu gennemførtes en retfærdig Valgmaade til Aamtsraadene. Dette Forslag har været Genstand for normal Behandling paa Rigsdagen, og man kan derfor ikke tale om det tredie Regeringsparti i Forbindelse med de Konservative ved Behandlingen af dette Spørgsmaal.

Jørgen Jørgensen, Lejre (R.) troede ikke, at Forskrækkelsen over dette Forslag vilde bære Frugt.

Munch-Petersen (Kommunist) spurgte Indenrigsministeren, hvilke ekstraordinære Foranstaltninger han vilde træffe for at sikre Søfolk Valgret.

Pinholt (V.): Med dette Forslags Vedtagelse foretager man et Brud paa den hidtidige kommunale Udvikling. Nu skal man lade to Forsamlinger, hvoraf den ene skal føre Tilsyn med den anden, vælge samme Dag af de samme Vælgere. Det betyder et afgjort og et beklageligt Brud. Men dertil kommer, at Forslaget begaar en Uret over for mange Kommuner i Landet. Amtet bestaar jo af en Række selvstændige Kommuner, og hidtil har man sikret hver Kommunes Indflydelse paa Valg af Aamtsraad ved at tildele dem forlods tre Repræsentanter i den Valgforsamling, der skal udpege Aamtsraadene. Sejrherreren i denne Sag er Socialdemokratiet, der har set den politiske Fordel ved denne Nyordning. Jeg lykønsker de Konservative til det Resultat, de har opnaaet.

Ulrich (K.): Venstres Modstand maa sikkert have andre Grunde end de saglige.

Krag (V.): Denne Forhandling viser, at de Konservative ønsker at opretholde den Forestilling, at hvad de gør, er godt og rigtigt, men hvad vi andre gør, er forkert.

Hovedansvaret for denne skadelige Ordning falder paa de to konservative Udvalgsrepræsentanter Kraft og Amby, der har sluttet Forliget gennem fortrolige Samtaler med Fisker paa Forhaand. Disse mindre sagkyndige har Kraft til at overvinde de i landkommunale Anliggender mere kyndige Medlemmer indenfor Raadet.

¹⁾ Sorø Folketidende 2/3 1933.

Afstemningen foretoges ved Navneopraab paa Begæring af Venstre. Forslaget vedtoges med 88 Stemmer (S., K., R. og Retsp.) mod 38 Stemmer (V.). 23 var fraværende, deriblandt 8 Konservative.

Forslaget er dermed færdigt fra Rigsdagen.

Bilag LXVII.

Vedrørende Bent Holsteins Forslag til Lov om midlertidig Ændring i Lov Nr. 101 af 29. Marts 1924 om kommunale Valg.

15/2 1935.

(S. 286—92).

Da Forhandlingerne om det paagældende Lovforslag er refereret ret fyldigt foran (S. 287—92), anses det for forsvarligt paa dette Sted at henvise til den der givne Fremstilling.

Bilag LXVIII.

Vedrørende Indenrigsminister Bertel Dahlgaards Forslag til Lov om Ændringer i Lov om kommunale Valg.

(S. 292—97).

Folketinget.

Møde 19/11 1936. Iste Behandling.¹⁾

A. C. Mortensen (S.) betonedede, at man ikke fra Regeringspartiernes Side nærede den Opfattelse, at man ikke skulde betale Skat for at udøve kommunal Valgret. Men de nuværende Bestemmelser er saa urimelige, at en Lempelse er paakrævet.

Endnu urimeligere end Skattebestemmelserne er dog Opholdsbestemmelserne. Det glæder mig, at Ministeren har forkortet Opholdsbetingelsen med 5 Fjerdingaar, men man bør efter vor Mening gaa endnu videre, hvis de tekniske Omstændigheder tillader det, saaledes at man helst uanset Flytning fra en Kommune til en anden sikrede Valgret for alle Vælgere, lige indtil den endelige Berigtigelse af Valgisterne finder Sted.

Taleren kunde ønske, at Ministeren i Udvalget ogsaa drøftede andre Ændringer end de her foreslaaede, saaledes at man fjernede Bestemmelserne om, at en Kommunalbestyrelse ikke kan overskride Skatteudskrivningen med en vis Procent uden Afholdelse af Skattevalg.

Edvard Sørensen (V.): Over for de sidste Bemærkninger af den socialdemokratiske Ordfører vil jeg meget stærkt advare mod en Ændring af disse Bestemmelser, der paa en sund Maade strammer Økonomien og gør, at Kommunestyret bliver mere forsigtig i sine Dispositioner.

Regeringsforslaget maa vel ses som et Udtryk for de givne Valgløfter.

¹⁾ Sorø Folketidende 20/11 1936.

Det skal imidlertid indrømmes, at Forslaget paa Baggrund af Valgagitationen er meget moderat. Hvor er Kritiken mod de hidtidige Principper bleven af?

Baggrunden for et Forslag som dette er jo den stærke Skattestigning, der er sket i dette Land, og den ulige Fordeling af Skatterne mellem Befolkningsgrupperne. Denne Baggrund forstaaer Venstre meget vel er til Stede. Men Spørgsmaalet er jo, om man ikke kan finde andre og bedre Veje at gaa.

I den Forbindelse vil jeg pege paa Ejendomsskatterne, der jo paalignes uanset Bæreevnen, og som bidrager til at skabe Uligheder i Skattetrykket Landet over. Det føles som en stor Uret af mange Landmænd, at de skal slettes af Valglisten, fordi de ikke har været i Stand til at udrede Ejendoms-skatterne, for hvilke der jo er en Fortrinsret for det offentlige.

Ejendomsskatterne er altid sikre, naar Kommunalbestyrelserne blot sørger for, at de ikke bliver forældede. Men Ejendomsskatterne bør være uden Forbindelse med Udøvelse af Valgret. Denne bør knyttes til den personlige Beskatning alene, saaledes at alle Vælgere stilles paa lige Fod, nemlig i Forhold til Indtjeningsmulighederne.

Et andet Forhold, der bør inddrages under Overvejelserne, er Kommunehjælpen. Hvis Kommunehjælpen medfører Tab af Valgret, er Forholdet ordnet gennem Loven. Men der er jo mange andre Kommunehjælpsnydere, som skylder de offentlige Kasser mange Penge, og som desuagtet bevarer Valgretten, medens mangan Landmand, der ikke kan betale sin Ejendomsskat, slettes. Det er ikke let at forstaa, at den, der har faaet Kommunehjælp, men som har betalt den lille Skat, han er sat i, skal bevare sine borgerlige Rettigheder, medens Landmanden, der ikke kan udrede sin Særskat, skal berøves sine Rettigheder.

Vi er fra Venstres Side villige til at drøfte Baggrunden for det fremsatte Forslag, nemlig det ulige Skattetryk og de ulige Indtjeningsmuligheder, og er man villig til at gøre Indrømmelser over for vore Synspunkter, skal vi gerne medvirke til Lempelse i den herskende Tilstand.

A. C. D. Pedersen (K.) fandt, at de fremsatte Valglovsforslag blev mere og mere radikale, som Tiden gik. De Konservative nærede ikke den Opfattelse, at der var Trang til større Ændringer i den gældende Lov. Der var ikke Grund til at aabne Vej til Valgret for omflakkende Personer, der ingen Forbindelse eller Samhørighed har med den Kommune, som de tilfældigt opholder sig i.

For vort Vedkommende betragter vi Opholdsbestemmelsen som den vigtigste, medens derimod Skattebestemmelserne efterhaanden er blevet gjort mere udflydende. Vore Betænkeligheder ved disse Ændringer er saa store, at Ministeren ikke skal vente sig større Tilslutning fra os.

Nøhr (R.) anbefalede Regeringsforslaget, idet det nuværende Krav om Betaling af 6 Kvartalers Skat var en stor Uretfærdighed. Ved sidste Amsraadsvalg skete der bl. a. det i en Kommune i Randers Amt, at der af over 700 Vælgere kun blev godt et Par Hundrede tilbage, efter at Valglisten var berigtigede. Saadanne Forhold kan man ikke opretholde, naar man vil bevare et Folkestyre. Den foreslaaede Lempelse i Opholdsbestemmelserne var et Fremskridt, men hans Parti var ligesom Socialdemokratiet Tilhænger

af, at Opholdsbestemmelserne forkortedes yderligere og saa meget, som de tekniske Forudsætninger tillod det.

Elbæk Jensen (F. F.) ansaa de foreslaaede Opholdsbestemmelser for gode og tidssvarende. Lempelserne i Skattebetaling burde alene omfatte de faste Skatter, men ikke de personlige Indkomstskatter.

Gregersen (Retsf.) betonedede, at Regeringsforslaget flytter om paa Grænserne hist og her, men de bevares i Princippet. Forslaget var vel et Fremskridt fra det bestaaende, og hvis der ikke kom noget bedre ud af Arbejdet, vilde hans Parti stemme for det.

Alfred Jensen (Komm.) mente, at Regeringsforslaget vilde være en Skuffelse for Regeringspartierne Vælgere. Man burde straks nedsætte Valgretsalderen til 21 Aar i Stedet for at skyde det Spørgsmaal ud i en fjern Fremtid. Man burde desuden yderligere begrænse Opholdsbetingelserne og her fralalde Kravet om Betaling af Skat som Betingelse for Opnaelse af Valgret.

Indenrigsministeren (Dahlgaard) lovede at gennemdrøfte i Udvalget de Ønsker, der fremsattes fra A. C. Mortensen. Ophævelsen af Skattevalgsparagraffen er intet større Spørgsmaal, idet den intet har betydet.

Man maa ikke i dette Forslag se en Tilkendegivelse af, at Kravet om Valgretsalderens Nedsættelse til 21 Aars Alderen er skrinlagt. Regeringspartierne er enige om, at Valgretstalderen bør være den samme baade til de politiske og de kommunale Valg.

Med Hensyn til Betaling af Ejendomsskatter er der jo i Lovgivningen fastsat særlige strenge Bestemmelser. Det gaar derfor ikke an ved denne Lovgivning at ændre deri. Jeg erkender, at det under en Landbrugskrise kan være forstaaeligt, om der kommer Ønsker frem om en Lempelse af Ejendomsskatterne, naar Valgretten trues, men er det ikke lige saa beklageligt for en Arbejdsløs at blive slettet. Det gaar ikke an at klassificere Befolkningen paa den Maade.

Med Hensyn til Kommunehjælpen er det i Loven fastsat, hvornaar den har en saadan Karakter, at Valgretten bortfalder. De Bestemmelser kan ikke ændres her.

A. C. Mortensen (S.) erklærede, at han aldrig vilde gaa med til, at en Landmand, der skyldte et Par Hundrede Kroner i Ejendomsskat, skulde bevare Valgretten, medens hans Fodermester, der skyldte et Par Kroner i personlig Skat, skulde slettes.

Edvard Sørensen (V.): Ejendomsskatterne paalignes jo uden nogen Forbindelse med Indtjeningsevnen, og disse Skatter er sikre for Kommunerne. Med Hensyn til personlig Skat staar alle lige, og her kan man eftergive indtil en Trediedel, men Eftergivelse kan aldrig ske i Ejendomsskatterne.

Efter en Række yderligere Bemærkninger sendtes Forslaget til Udvalg.

Folketinget.

Møde 11/12 1936. 2den Behandling.¹⁾

A. C. Mortensen (S.) anbefalede de ny Ændringsforslag, der maatte betragtes som væsentlige Forbedringer af det oprindelige Forslag.

¹⁾ Venstres Folkeblad 12/12 1936.

Ved 1. Behandling var Venstres Ordfører utilfreds med, at Forslaget ikke var vidtgaende nok, og Ministeren har da søgt at imødekomme Venstres Ønsker. Men vi har haft den kedelige Oplevelse, at da vi kom med vore imødekommende Ændringer, løb Venstre straks fra sit tidligere Standpunkt. Naa, det er vi jo saa vant til. (Munterhed). Imidlertid mener vi, at den Affattelse, Loven nu faar, er fuldt tilfredsstillende. Opholdskravet er reduceret til det mindst mulige, og det er en betydelig Indrømmelse ogsaa til de Landmænd, der har svært ved at betale deres Ejendomsskatter, at Skatten for selve Valgaaet ikke behøver at være betalt. Dog fastholder Lovforslaget selve det principielle, at kommunal Valgret er betinget af Skattebetaling, men Kravene gøres saa lempelige som muligt, og vi finder det ganske urimeligt, at Smaafolk skal miste deres Valgret, fordi de flytter hen, hvor der er Arbejde at faa. Derfor er Opholdsbestemmelsen lempet meget stærkt.

Edvard Sørensen (V.) kunde ikke indrømme, at Venstre var løbet fra sit oprindelige Standpunkt: Vort Standpunkt har vi udtrykt i en Række særlige Ændringsforslag: 25 Aars Valgretsalder, kun Indkomstskat som Betingelse for Valgret og Bibeholdelse af den gældende Opholdsbestemmelse. Hvis Regeringspartierne vil imødekomme os, kan de jo stemme for vore Ændringsforslag. Vi finder det ganske urimeligt, at ogsaa Ejendomsskatterne skal medregnes som Skattebetingelse. Hvis vore Ændringsforslag bliver forkastet, vil vi stemme for det konservative Ændringsforslag om at føre Loven tilbage til Affattelsen af 1928.

A. C. D. Petersen (K.) mente, at Socialdemokratiet havde tvunget Indenrigsministeren til at gaa videre end oprindelig foreslaaet, og som Forslaget nu forelaa, var det endnu mindre acceptabelt for de Konservative end før. Derfor anbefalede de at føre Loven tilbage til Affattelsen af 1928 (Kragts reaktionære Valglov).

Det vilde blive til ubodelig Skade for Kommunerne, hvis Skattekravet slappes, og alle Slags Omflakkere faar Valgret. Den almindelige Indkomstskat kan jo enhver betale. Man kan jo bare lægge til Side af sin Indkomst. (Munterhed).

Nøhr (R.): Der kan fremføres gode Grunde baade for Ministerens oprindelige Forslag og for de nu af Ministeren stillede og af Flertallet tiltraadte Ændringer. Naar vi med Glæde er gaaet ind til disse Ændringer, skyldes det, at den nye Skattebestemmelse imødekommer et varmt Ønske fra Kommunerne Side. Vi troede virkelig ogsaa, at vi derved imødekom Venstre. Andet kunde vi ikke faa ud af Edv. Sørensens Udtalelser ved 1. Behandling. Vi mener, som han mente ved 1. Behandling, at Kommunerne er bedst tjent med at faa de gamle Restancer betalt, og at de vanskeligt stillede Skatteydere ogsaa er bedst tjent med denne Ordning. Hvad Opholdsbestemmelsen angaar, har vi altid ønsket den indskrænket til, hvad der var teknisk muligt for Valglisternes Skyld. Ved Forslaget forkortes den gældende Opholdsbestemmelse med ikke mindre end 10½ Maaned. I det hele betegner den foreliggende Affattelse af Forslaget, at vi faar en god og demokratisk Valglov for Kommunerne. Hr. Nøhr afviste de af Mindretallet stillede Ændringer.

Hvis Oppositionen tror at imødekomme et Ønske hos deres Partifæller

ude i Kommunalbestyrelserne ved at ville fritage Ejendomsskatterne, tager de meget fejl. Mange fornuftige moderate og konservative Kommunalmeder er ganske klare over, at da mange Landmænd sidder med store Formuer uden at have videre Indtægt, vilde det være ganske urimeligt at fritage Ejendomsskatterne, for saa fik de paagældende Valgret helt uden at betale Skat trods deres Formuer.

Elbæk Jensen (F. F.) anbefalede at stemme for Venstres Ændringsforslag.

Gregersen (Rf.) hilste Regeringens nye Ændringsforslag med Tilfredshed, men fandt dem ikke vidtgaaende nok. Han ønskede Skattekravet helt afskaffet og Valgretsalderen nedsat til 21 Aar.

Alfr. Jensen (Kom.) anbefalede et af Kommunerne stillet Ændringsforslag om Indførelse af 21 Aars Valgretsalder. Iøvrigt vilde han stemme for Regeringens Ændringer.

Indrigsminister *Dahlgaard*: Jeg tror, at de af mig stillede Ændringer vil give en god og forsvarlig Løsning af de foreliggende Problemer, og derfor takker jeg for Flertallets Tilslutning. Mindretallets Ændringer vil jeg opfordre til at stemme mod. De er slet motiverede og delvis reaktionære. De røber Mistillid baade til det kommunale Selvstyre og den almindelige Valgret. Oppositionens Ændring om Ejendomsskatterne er i Virkeligheden uden Betydning, thi nu da Valgretten er knyttet til Skatter, der ligger et godt Stykke tilbage i Tiden, skal de paagældende Ejendomsskatter under alle Omstændigheder være betalt paa det Tidspunkt, da Valget finder Sted. Hr. A. C. D. Petersen mente, at de ny Ændringer er blevet mig paatvunget af Socialdemokratiet. Forholdet er det, at vi i Udvalget i al Fredelighed drøftede Problemerne. Under denne Drøftelse blev visse Tanker antydet fra forskellig Side, og disse Tanker tog jeg saa op og udformede som Ændringsforslag. Jeg ved ikke andet, end at dette er den normale Form for Forhandling mellem Minister og Udvalg. Naar de konservative nu foreslaar at vende tilbage til Madsen-Mygdals stokkonservative Valglov, kan jeg kun opfatte det som en daarlig Spøg.

Der veksledes endnu en Række Bemærkninger, inden man gik til Afstemning. Forslaget vedtoges i Flertallets Affattelse og gik til 3. Behandling. I et senere Møde vedtoges Forslaget mod Oppositionens Stemmer og oversendtes til Landstinget.

Landstinget.

Møde 16/12 1936. 1ste Behandling.¹⁾

Indenrigsministeren anbefalede Forslaget.

C. E. Christiansen gav paa Socialdemokratiets Vegne sin Tilslutning.

Rahbek (V.) fremhævede, at Venstre var principielt Tilhænger af, at man skal have betalt sin Skat for at kunne udøve kommunal Valgret. Indtil for en halv Snes Aar siden havde ogsaa Socialdemokratiet staaet paa dette Standpunkt. Det var noget, de fire store Partier holdt paa til 1924. Ændringerne i 1925 var ikke nogen Skærpelse, men en Lempelse. Under de vanskelige Forhold, der nu gør sig gældende, kan der være Grund til Lempelser, ikke

¹⁾ Sorø Folketidende 17/12 1936.

mindst hvor det kan lade sig gøre uden Risiko for Kommunerne, saaledes for Ejendomsskatterne, der ovenikøbet har vist stigende Tendens, uanset om Indtjeningsvevne er til Stede eller ej.

Rahbek spurgte Regeringspartierne, om disse var villige til at foretage Ændringer i Loven i Landstinget, idet han henviste til Venstres Ændringsforslag i Folketinget. Disse Ændringer var velbegrundede. Han henstillede ogsaa, at nogle Ønsker, fremsat af Danske Kvinders Nationalraad, om at bevare Adgangen til at stemme personligt paa Suppleanter, blev gennemført.

Sven (K.) fremhævede, at Opholdsbestemmelserne er blevet forflygtiget. Naar der stadig kræves en Skatteydelse, bør der være Alvor i det, men ogsaa paa dette Punkt har Indenrigsministeren lidt Nederlag i Folketinget. Han ønskede Udvalgsbehandling.

Martin Sørensen (R.) ønskede Opholds- og Skattebestemmelserne saa lempelige som muligt. Efter de nu foreslaaede Regler vil det ikke være mange, som ikke kan bevare Valgretten.

Indenrigsministeren kunde ikke stille yderligere Ændringer i Udsigt, men han vilde ikke modsætte sig kort Udvalgsbehandling.

Rahbek fremhævede, at de Ændringer, som var gennemført i Folketinget, havde fjernet Forslaget fra, hvad Venstre kunde tænke sig.

Efter yderligere Udtalelser henvistes Forslaget til Udvalg, der nedsattes med det samme.

Bilag LXXIX.

Vedrørende Aksel Larsen m. fl.'s Forslag til Lov om midlertidig Ændring i Lov Nr. 101 af 29. Marts 1924 om kommunale Valg.

(S. 297—298).

Der henvises til den der givne Redegørelse.

Bilag LXX.

Vedrørende Indenrigsminister Knud Kristensens Forslag til Lov om Udskydelse af de kommunale Valg.

(S. 299—301).

Der henvises til den der givne Redegørelse.

Bilag LXXI.

Vedrørende Indenrigsminister Knud Kristensens Forslag til Lov om Udskydelse af de kommunale Valg.

(S. 301).

Der henvises til den der givne Redegørelse.

Bilag LXXII.

Vedrørende Indenrigsminister Jørgen Jørgensens Forslag til Lov
om Udskydelse af de kommunale Valg.

(S. 302)

Der henvises til den der givne Redegørelse.

Bilag LXXIII.

Vedrørende Indenrigsminister Jørgen Jørgensens Forslag til Lov
om Ændring af Lov Nr. 50 af 30/2 1943
om Udskydelse af de kommunale Valg.

(S. 303—05).

Der henvises til den der givne Redegørelse.

- Opløsning af kommunalt Fællesskab, Adskillelse af Landkommuner, Indlemmelser, Sammenlægning af kommunale Kredse, II, 66, 138, 42—47, 82, 268, 70, 71, 74.
- Oprettelse af Sogneforstanderskaber i indlemmede Sogne, II, 139.
- »Over-Communalraad« (I. A. Stenfeldts Forslag 1850), II, 32.
- »Overpræsidenter« (I. A. Stenfeldts Forslag 1850), 31, 33, 34.
- Povelsen, P., Om Communalfriheden paa Landet (1848), II, 20—23.
- Protokol over Valget til Brahetrolleborg Sogneforstanderskab 25/11 1841, II, 12 ff.
- Protokol over Valget til Thisted Amtsraad 21/2 1842, II, 15 ff.
- » » Forhandlinger i Viborg Amtsraad 6/6 1842, II, 17 ff.
- »Provindsialregeringer, Provindsraad (Provindsialraad« (I. A. Stenfeldt 1848 og 50), II, 29, 31, 34, 35.
- Præstens Stilling i Sognekommisionen, II, 35, 66, 68, 81, 84, 86, 90, 95, 123—26, 28—29, 32, 34, 35, 37.
- »Regeringsraad« (Balth. Christensens Udkast 1850), II, 55, 57.
- Skolekommission, II, 131, 33, 34, 36, 38.
- Sogneforstanderskaber (Sogneraad), II, 11, 12, 19—23, 25, 28—32, 76, 78—79, 81—90, 92—94, 122, 27—31.
- »Sognekommision« (M. H. Rosenørns Lovforslag 1851), II, 68.
- Statens Tilsyn, II, 63, 64, 67, 69, 72, 104, 22, 24.
- Stenfeldt, I. A.: Den danske Statsforvaltnings Organisme (1843), II, 25—28.
- Om Nødvendigheden af en Reform i den danske Statsforvaltnings Organisation under nuværende Forhold (1848), II, 28—30.
- Grundtræk til en Communal-Forfatning for Kongeriget Danmark samt til en Organisation af den overordnede Bestyrelse (1850), II, 30, 35.
- »Stiftamtmand« (I. A. Stenfeldts Forslag 1843), II, 27.
- »Stiftsbefalingsmand« (I. A. Stenfeldts Forslag 1843), II, 27, 68.
- »Stiftsdistrikter« (M. H. Rosenørns Lovforslag 1851), II, (46), 65—69.
- »Stiftsraad« (M. H. Rosenørns Lovforslag 1851), II, 65—68.
- Sædegaardsejere, II, 58, 59, 73, 74, 77, 79, 90.
- Tyendets (Tjenestefolks) Valgret, II, 193, 94, 95, 208.
- Udskydelse af de kommunale Valg, II, 299, 300, 01, 02, 03.
- Udvalg paa 15 Medlemmer foreslaas og vedtages, II, 113.
- Udvidelse af Valgretten til Sogneraad og Amtsraad (almindelig Stemmeret), II, 148—49, 51, 53, 54, 73, 80, 81, 83, 89, 92, 95, 99, 200, 01, 02, 05, 08, 14, 16—17, 19, 22, 25—26.
- Valg til Amtsraad II, 30, 59, 60, 74, 75, 79, 81, 83, 123, 40—41, 48 ff, 51 ff, 55 ff, 59 f, 81 f, 83 f, 89 ff, 208 ff, 13, 15, 18, 25, 28, 30, 33, 43, 44, 53, 54, 56, 57, 82, 84, 88.
- Valg til Sogneforstanderskaber (Sogneraad), II, 11—14, 30, 67, 83, 86, 148, 151 ff, 55 ff, 59 f, 81 f, 83 f, 89 ff, 208 ff, 18 ff, 24 f, 33 f, 44, 53, 56, 81, 83, 89 ff, 211, 25.
- Valgbarhed, II, 35, 42, 44, 47, 56, 60, 67—68, 72, 74, 76, 79, 81, 82, 84, 86—88, 89, 91, 114, 16, 51, 52, 56, 81 f, 83 ff, 89 ff.
- Valgretsbestemmelser, II, 35, 42, 44—47, 56, 63, 64, 66, 67, 71, 74, 75, 79—82, 84, 86—88, 89, 91, 114, 16, 19, 27, 30—31, 33, 34, 48, 49—54, 56, 61, 81 ff, 89 ff, 211, 34—37, 42—44, 46, 47, 56, 61, 63—65, 66, 73, 76, 77—81, 84, 86—89, 91—95, 98.
- Veto, kgl., II, 84, 91.

NAVNELISTE

Medens, formentlig, alle Navne i den historiske Redegørelse (Bd. II, S. 9—305) er optaget i efterfølgende Liste, findes, hvad Bilagene (Bd. II, S. 325—612 og Bd. III, S. 9—270) angaar, i det væsentlige kun de nævnt, der virkelig har udtalt sig under Rigsdagsforhandlingerne eller været Medlemmer af nedsatte Udvalg.

Hver enkelt Person staar som Regel opført med den Stilling, han indtog, da han første Gang optraadte.

- Aaberg, C. P., Grd., II, 149, 50, 563; III, 17, 21, 31.
- Aabye, P. H., Sognepræst, II, 15, 16, 17.
- Aagaard, I. G. W., Prokurator, II, 95.
- Abrahamsen, A. J. C., Telegrafist, II, 236, 37; III, 250, 20.
- Ahlefeldt-Laurvig, C. J. F., Greve, II, 195; III, 88, 124.
- Alberti, C. C., Overretsprøkurator, II, 50, 129, 50, 52, 53; III, 30, 36.
- Albertsen, N., Grd., II, 97, 151, 55, 60.
- Albretsen, H., Husmand, II, 150, 52, 53; III, 20, 30, 36, 48.
- Algreen-Ussing, T., Generalprokurør, II, 45, 328.
- Amby, Kristian, Sognepræst, II, 283—85, 300.
- Andersen, Alsing Emanuel, Parti-sekretær, II, 278.
- C. C., Bageribestyrer, II, 195, 98, 207, 08, 10, 13; III, 127, 32, 36, 41, 52, 54, 55, 59, 60, 62.
- Fr., Forretningsfører, II, 242, 43, 44, 57, 65; 83, 304.
- Fr., Borgmester, II, 278.
- H. C., Førstelærer, 271, 78, 85.
- H. P., Gaardmand, Gislinge, II, 159.
- Jens, Gaardmand, Skelby, II, 155; III, 32, 48.
- Niels, Gaardfæster, Husby, II, 124—26, 50, 67, 77, 544, 65; III, 29, 44, 47, 51, 61, 73, 75.
- Niels, Entreprenør, II, 171, 77, 92, 93, 205—07, 14, 15; III, 83, 108, 09, 116, 21, 48, 68, 69, 71—73, 80—82, 85.
- Rasmus, Grd., Tranderup, II, 207, 30, 36, 52, 54.
- Andreasen, Niels, Redaktør, II, 240.
- N. P., Parcellist, Jyderup, II, 294.
- Andræ, C. C., Major, II, 48, 91, 433, 34, 40, 62, 66, 72.
- v. Ankjær, S., Oberst, II, 158; III, 54.
- Arboe, N. P., Birkedommer, II, 10.
- Bagge, Poul, Dr. phil., II, 102.
- Bajer, Fr., Translateur, II, 159, 62—65, 73—75, 78; III, 56—58, 60, 93.
- Balling, C. P., Gaardmand, II, 19.
- Balslev, C. F., Sognepræst, II, 16, 17.
- Bang, P. G., Indenrigsminister, II, 39—41, 42, 76—78, 81—83, 87, 90, 93—94, 96, 100, 01, 24, 87, 202, 386—87, 90, 93, 98, 404, 08, 10, 13, 16, 21, 22, 24, 73—78, 81—84.
- Banke, Hans Larsen, Arvefæstegaardmand, Grønderup, 13.
- Bardenfleth, C. E., Justitsminister, II, 49, 84, 358, 430, 31, 35—38, 40, 57, 61, 62, 68.
- V., Indenrigsminister, III, 99, 101, 104—06.
- Barfod, Fr., cand. phil., II, 119, 446, 48, 537, 78.
- Berg, Christen, Lærer, II, 129—31, 33, 38, 45, 47—60, 62, 66, 67, 567, 72, 76, 80, 83, 86, 88, 611; III, 12, 14, 18, 22, 29, 30, 34, 37, 41, 46, 47, 49, 52—56, 66, 68, 70, 74—76.

- Berg, Sigurd, Indenrigsmin., II, 201, 04—06, 09, 12—16, 18, 20, 21, 45, 49; III, 132, 33, 36, 39—43, 50, 54, 56, 58, 59, 61, 63, 64, 69, 72—75, 80—83, 86, 91, 93, 94, 96, 98, 228—31.
- Bergsøe, A. F., Professor, II, 435, 39.
- Berntsen, Klaus Højskoleforstander, II, 171, 77, 81, 84, 92—94, 207, 14—16, 18—20, 26, 29—30, 33, 36, 37, 40; III, 82, 86, 89, 106, 10, 18—21, 28, 49, 70, 71, 78, 80, 84, 86, 90, 92, 94, 95, 97, 207, 08, 14, 18—20, 23, 25—27.
- Berthelsen, H. J. F., Pastor, II, 571, 79.
- Jørgen, Entreprenør, II, 195, 210; III, 134.
- Beutner, S. N., Kaptajn, II, 394.
- Bille, St. A., Redaktør, II, 119, 537.
- Bille-Brahe, J. C., Baron, Amtmand, II, 105.
- Bindesbøll, S. C. W., Biskop, II, 134, 36, 37, 597, 600, 01, 07.
- Bindselev, Alfred, Borgmester, II, 258, 301.
- Birch, L. V., Professor, II, 193; III, 114, 15.
- Bjerring, V. J., Professor, II, 45, 47, 408, 40.
- Blechingberg, O. C., Generalfiskal, II, 397, 408, 12.
- Blem, M. P., Gaardejer, III, 82.
- Bluhme, C. A., Premierminister, II, 82, 126.
- H. E., Godsejer, III, 101, 14, 17, 19.
- Blume, A. H., Pastor, II, 429, 31, 36, 37, 40.
- Boesen, Adolph, Købmand, II, 108, 22, 498.
- Boisen, F. E., Pastor, II, 326, 45.
- Bojsen, Frede, Højskoleforstander, II, 151, 55.
- Peder, Seminarieforstander, III, 98.
- Bonne, J. C., Proprietær, II, 98, 134, 536, 96, 605.
- Borberg, L. P., Proprietær, II, 16.
- Borgbjerg, Fr., cand. phil., II, 193, 207, 14, 16, 19, 20, 21, 24—26, 30, 36, 52, 54—55, 65; III, 114, 147, 48, 51, 66—68, 72, 73, 78—81, 83, 85, 87—88, 90—92, 94—96, 98, 201, 04—06, 14.
- Boserup, Jacob, Gaardejer, II, 75, 347, 77, 79, 466, 67.
- Bramsen, Ludvig, Indenrigsminister, III, 107, 08, 15.
- Bramsnæs, C. V., Sekretær, cand. polit., II, 249, 57, 62, 66.
- Brandes, Edvard, dr. phil., II, 206; III, 142—44, 53.
- Brasch, N. E. B., Købmand, II, 108, 498.
- Bregendahl, L. N., Overretsassessor, II, 100, 50, 424, 525; III, 13, 21.
- Breinholt, N. B., Proprietær, III, 87—89.
- Bretton, L., Baron, Amtmand, II, 19.
- Brinch-Seidelin, J. C., Proprietær, II, 138, 598, 609.
- Brix, C. C., Professor, II, 154, 562; III, 44, 46.
- Brochmann, Andrea, Frue, II, 297.
- Brockdorff, Christian, Møller, II, 87, 93.
- Brockenhuus-Schack, L. F. H., Greve, Amtmand, II, 171; III, 82.
- Brorsen, S., Gaardejer, II, 220, 21, 26, 40, 52, 54, 59, 94.
- Bruhn, T., Proprietær, II, 482.
- Brun, Constantin, Proprietær, II, 129, 563, 83, 92.
- P. F. C., Amtmand, II, 113, 14, 17, 329, 31, 33, 35.
- Bruun, M. P., Fabrikejer, II, 19, 108, 497, 504.
- P. D., Højesteretsassessor, II, 45, 46, 412.
- P. W., Pastor, II, 16.
- Buhl, V., Skattedirektør, II, 297, 301.
- Busk, Jens, Gaardejer, II, 171; III, 86, 87, 89.
- Byriel-Jensen, Anders, Gaardejer, II, 178, 81, 84.
- Bækgaard, J. P., Husmand, II, 266, 71.
- Bønløkke, C. C., Gaardejer, II, 129, 46, 563, 79, III, 12.
- Bøtker, J. P., Gaardejer, II, 177.
- Carlsen-Skiødt, J. C. A., Handelsgartner, II, 269, 70, 75, 94; III, 252, 53.
- Caroline Amalie, Dronning, II, 10.
- Carstensen, William A., Kontreadmiral, II, 214; III, 162.
- Caspersen, N. C., Dyrslæge, II, 166; III, 63, 88.
- Casse, A. L., Etatsraad, dr. jur., II, 124, 25, 544.
- Christensen, Alfred, Overretssagfører, II, 240; III, 110, 14, 224, 26.
- Balthazar, O.R.-Prokurator, II, 37, —39, 45, 50, 54, 57—59, 75, 76, 96, 102, 08, 22, 23, 50—51, 55; 346, 48, 51—53, 55, 60, 78, 80, 87, 424, 39, 56, 61, 96, 539.

- Christensen, J., Gaardejer, Neder
Donnerup, II, 444.
- Jacob, Redaktør, III, 215, 17, 18,
19.
- J. C., Lærer, II, 170, 71, 81, 84, 91,
97, 201, 09, 10, 16, 50; III, 81, 83,
87, 89, 93, 99, 103, 04, 29, 52, 53.
- J. J., Gaardejer, II, 150, 52; III, 12,
30, 36.
- Ludvig, Hovedkasserer, II, 262,
66, 78; III, 244, 45, 49—51, 56, 58.
- N. L., Redaktør, III, 105, 99.
- Ole, Ungkarl, II, 145; III, 10, 57.
- Peder, Borgmester, II, 278, 85, 97.
- Poul, Husmand, II, 176—78, 81,
82, 84, 85, 91, 205, 07, 14, 15, 17,
20, 21, 26, 29, 30, 35, 36, 38; III,
93, 94, 102, 04, 07, 08, 15—17, 19—
21, 38, 39, 49, 69, 70, 72, 78, 82,
85, 88, 89, 92, 94, 203, 06—08, 14,
15, 18, 19, 22.
- S. P., Gaardejer, II, 150, 53, 60.
- Christian VIII, II, 9, 10, 43, 202, 24.
- IX, II, 120, 27, 86, 202, 24.
X, II, 223—24.
- Christiansen, C. E., Borgmester, II,
297; III, 268.
- Chr., Forretningsfører, II, 294,
301, 04.
- L., Gaardejer, II, 181.
- Clausager, A. J., Gaardejer, II, 87,
144, 45, 51, 55, 82; III, 9.
- Cold, C. M. T., Udenrigsminister, II,
258.
- Condруп, C., Gaardmand, II, 424, 29.
- la Cour, Chr., Sognepræst, II, 379.
- Dahl, N. P. L., Sognepræst, II, 229,
30, 41, 50.
- P., Sognepræst, III, 207.
- T. C., Prokurator, Godsejer, II, 45,
47, 81, 83, 103.
- Dahlgaard, Bertel, Indenrigsminister,
II, 267, 70, 75—78, 80—82, 84, 85,
87, 89, 90—92, 96, 97, 301, 304, 05;
III, 252, 55, 57, 58, 61—63, 66, 68,
69.
- Dalsgaard, J. P., Nationalbankdirek-
tør, II, 249, 52, 53.
- Dam, Axel, dr. phil., II, 265, 82; III,
256.
- Ph., R., Premierlieutenant, II, 115,
17, 526; III, 31.
- Damgaard, A. K., Pastor, II, 53.
- David, A. A., Proprietær, II, 95.
- C. N., Professor, dr. phil., II, 25,
38, 45, 51, 135—37, 332, 65, 99,
601, 05.
- Deuntzer, J. H., Professor, II, 186, 99,
200, 01.
- Dinesen, Lars, Gaardbestyrer, II, 130,
207; III, 176, 83, 201, 04.
- Dreier, C. P. F., Gaardejer, II, 91,
108, 391, 403, 40, 66, 67—82, 84,
539.
- Drewsen, J. C., II, 37, 48.
- Duborg, A. C., Godsejer, II, 283.
- Ejsing, P. K., Gaardejer, II, 208, 37.
- Elberling, J. V., Fuldmægtig, II, 252.
- Elbæk-Jessen, L., Gaardejer, II, 294;
III, 266, 68.
- Ellinger, H. O. G., Professor, II, 207,
15, 35; III, 151, 89, 218.
- Enevoldsen, Søren, Gaardejer, II, 241.
- Engelstoft, Poul, Redaktør, II, 120,
208, 16, 20.
- Eriksen, Chr., Møller, II, 327.
- Erik, Gaardejer, II, 304.
- Holger E., Redaktør, II, 294, 301,
04.
- Lars, Husejer, III, 88, 89.
- Estrup, J. B. S., Godsejer, II, 95, 126,
27, 29, 40—44, 58, 60, 95, 202, 08,
13, 475, 79, 80, 563, 65, 66, 67, 70,
72, 77, 79, 80, 85, 86, 89, 92—94,
97, 99, 600—11; III, 130, 32, 56,
62, 63.
- Faaborg, C. F., Kroejer, II, 150, 60,
569.
- Fallesen, M. E., Kaptajn, II, 98, 109,
511, 12.
- Faye, Gerhard, Amtmand, II, 14—17.
- Fibiger, K. V. A., Proprietær, II, 237,
65.
- Finsen, S. H. S., Indenrigsminister,
II, 160.
- Fischer, C., kst. Amtmand, II, 103.
- J. C. H., Statsrevisor, II, 599.
- Fisker, N. P., Lærer, II, 270, 83; III,
252.
- Fjord, C. J., Skolelærer, II, 151; III,
31.
- Fløe, S. P., Gaardejer, II, 97.
- Fog-Petersen, Gunnar, Redaktør, II,
240.
- Fogtmann, C. L., Skolelærer, II, 164.
- Fonnesbech, C. A., Jægermester, II,
97, 98, 113, 14, 16, 18, 49, 50, 53,
54, 57, 58, 528, 30—32, III, 17, 21,
30, 52, 54.
- Frandsen, N. H., Proprietær, II, 257,
62, 66.
- Frederik VI, II, 224.
- VII, II, 10, 43, 48, 49, 84, 92, 120,
202, 24.
- VIII, II, 202, 03, 04, 21, 24.

- Frederiksen, N. C., Professor, II, 150, 56; III, 31, 50.
 Friis, E., Rodemester, II, 278, 94; III, 256.
 — J., Godsejer, II, 84, 90, 433, 37, 40, 58, 59, 67, 71, 83, 84.
 — M. P., Statsminister, II, 41.
 Friis-Skotte, J. F. N., Kontrolør ved Statsbanerne, II, 242.
 Frijs, Krag-Juel-Vind, C. E., Greve, II, 126.
 — M. C., Greve, II, 194, 95, 98, 202, 05, 08, 10, 13; III, 123, 31, 34, 35, 36, 41, 42, 52, 54—56, 58, 60.
 Frøkjær, N. G., Gaardejer, af Vester-
 vig, III, 254.
 Frølund, Fr., Skoleinspektør, II, 75, 95, 122, 32, 588.
 Funder, Th., Kancelliraad, II, 413.
 Gad, M., Secondlieutenant, II, 510; III, 54.
 Gisselbæk, N., Gaardejer, II, 241, 71.
 Glerup, A. C., Skolelærer, II, 39, 45, 366, 67.
 Godschesen, Propr., til Øland, II, 16.
 Godskesen, M., Overretssagfører, II, 237, 57, 58, 62.
 Gomard, Johan N., Bogbinder, II, 444.
 Gram, C. F., Pastor, II, 445.
 — Jørgen G., Gaardejer, II, 304.
 Gregersen, G. P., Gaardejer, II, 258, 62, 66, 71, 72, 78, 94.
 — Peder, Lærer, Maltbæk, III, 266, 68.
 Grundtvig, N. F. S., II, 5, 49, 346, 53.
 Grønbeck, A. C., Proprietær, II, 19.
 Grønborg, A. T., Højskoleforstander, II, 230.
 Guldbrandsen, N., Redaktør, II, 207.
 Hastrup, J. A., Gaardejer, II, 164.
 Haffner, W., Kamhr., II, 134—36, 595, 98, 600, 03, 09; III, 10—12.
 Hage, Alfred, Kamhr., II, 194, 95, 205, 07, 08, 10, 13; III, 121, 28, 41—43, 51, 54, 55.
 — Hother, cand. jur., II, 45, 46, 98, 111—14, 29, 424, 519, 25, 35, 36, 93, 611.
 — Johs., Godsejer, II, 171, 81, 84; III, 86.
 Hald, Jørgen, Husejer, II, 230, 41; III, 227.
 Halkier, H. B., Højesteretsadvokat, II, 164.
 Hall, C. C., Lic. jur., II, 45, 47, 48, 60, 107, 46, 334; III, 11.
 Hansen, A. C., Skolelærer, II, 570.
 Hansen, A. P., Husm., II, 241, 58, 62, 66, 71, 78, 85, 97; III, 227, 54, 62.
 — Carl, Assurancebestyrer, III, 128.
 — Carl, Husmand, II, 207.
 — Christian H., Brygger, II, 52.
 — H., Gaardejer, Menstrup, II, 151, 55, 78.
 — Hans A., Tømrer, Usserød, II, 288.
 — Hans Jørgen, Lærer, Frbg. v. Sorø, II, 270.
 — H. N., Borgmester, III, 134.
 — H. P., Bankdirektør, II, 45.
 — H. P., Redaktør, II, 236, 40, 54, 57, 65, 301, 04; III, 223, 25, 31.
 — H. P., Redaktør, Skive, II, 242—44.
 — I. A., Propr., Tjørnbjerggaard, II, 230, 31, 37, 41; III, 211, 21.
 — J. A., Redaktør, Assurancebestyrer, II, 53, 76, 87, 89, 93—95, 98, 109—14, 17, 19, 25, 26, 29—33, 38—39, 42, 44—45, 49, 51—52, 54, 55, 57, 97, 351, 56, 81, 87, 88, 420, 22, 23, 26, 46, 51, 74—76, 78—81, 506, 13, 18, 23, 28—33, 35, 37, 64, 72, 75, 79, 81, 86, 87, 90, 94, 610; III, 9, 11, 12, 37, 44, 45, 52.
 — J. L., Sagfører, II, 208.
 — Johs., Lærer, Brande, II, 271, 78, 85.
 — Johs., Redaktør, af Fredericia.
 — Knud, Redaktør, Borgmester, II, 278, 94; III, 232.
 — L., Gaardejer, Ramsømagle, II, 217.
 — Lars, Arvegaardsfæster, II, 87.
 — Martin, Husmand, II, 259.
 — Niels, Justitsraad, Grd., Gund-
 lille, II, 195, 208, 10, 30, 37; III, 133, 34.
 — Niels, Redaktør, II, 144, 45, 47, 535; III, 47.
 — N. P., Boelsmand, II, 97, 113, 14.
 — Octavius, Overretssagfører, II, 158, 74; III, 54, 91, 98.
 — Ole, Gaardejer, Bringstrup, II, 171, 77, 78, 81, 241; III, 82, 227.
 — Peder, Arvefæstegaardmand, Brændelydinge, II, 13.
 — P., Gaardejer, Skolelærer, II, 420, 25, 29, 43.
 — P. E., Husejer, Langaa, II, 230, 36.
 — P., Gaardejer, Udesundby, II, 81, 83.
 — Rasmus, Gaardejer, Mammen, II, 220; III, 202.
 Hansen-Stavnbjerg, Rasmus, Gaard-
 ejer, II, 236.
 Hanssen (Nørremølle), H. P., Redak-
 tør, II, 259.

- Hartz, C. F. T., Proprietær, II, 230, 37.
- Hasle, J. H. T., Assurancebestyrer, II, 93, 95, 96, 136—38, 87, 474, 78, 81, 602, 04, 08; III, 32.
- Hasselbalch, J. N. F., Proprietær, II, 480.
- Hauge, C. N., Redaktør, Indenrigsminister, II, 258; III, 241, 42.
- Haugen-Johansen, Kr., Amtmand, II, 268.
- Hedebol, Peder N., Sekretær, II, 258.
- Hegelund-Lange, H. C., Læge, II, 236, 43.
- Heltzen, E. S. E., Kultusminister, II, 544.
- Henningsen, H. C., Gaardejer, Glamsbjerg, II, 240, 44, 52, 54—57, 66; III, 225, 35, 36.
- Hertz, C. E., Borgmester, II, 505.
- Hey, F. L., Konsul, III, 160, 62.
- Hindenburg, A. L., Højesteretsadvokat, II, 153, 57; III, 36, 43, 51, 54.
- Hjerrild, J. C., Hospitalsforstander, II, 53, 347.
- Holberg, D. A., Sognepræst, II, 91, 431, 34, 35, 56, 58, 61, 70, 82, 83.
- Holm, C. O., Proprietær, II, 220.
- Harald, cand. theol., II, 164, 76, 78; III, 95—97.
- P., Skrædermester, II, 179.
- Villads, Gaardmand, II, 151, 52, 55; III, 36.
- Holstein, Bent, Lensgreve, II, 265, 86 89; III, 249.
- L. H. C. H., Lensgreve, II, 128, 29, 46, 58, 65, 560, 62; III, 10, 59, 61.
- Ledreborg, L., Greve, II, 158, 218.
- Hækkerup, Lars A., Bølsejer, II, 60.
- Høgsbro, S. M., II, 123, 24—26, 45, 55, 92, 533, 43, 45.
- Svend, Højesteretssagfører, III, 97, 111, 120.
- Højmark, Kr., Skolelærer, II, 160, 64, 78.
- Hørdum, Christen, Forretningsfører, II, 179, 92, 93, 205—07; III, 109, 16, 17, 21, 38.
- Hørring, H. E., Indenrigsminister, III, 95, 97.
- Hørup, V., cand. jur., II, 159, 64.
- Høyer-Møller, E., Sognepræst, II, 146; III, 9.
- Ingerslev, C. P. R., Godsejer, II, 87, 119, 22, 537, 39.
- H. P., Indenrigsminister, II, 160, 63—67, 69, 71, 75; III, 57, 60, 63, 68, 70, 74, 76, 81, 83, 85, 87, 89, 90, 92, 93.
- Jacobsen, Carl, Redaktør Odder, II, 257.
- J., Kromand, Rudme, II, 259.
- J. R., Gaardmand, II, 45, 75, 87.
- Jagd, J. C. H. C., Lieutenant, II, 49, 149, 368; III, 11, 17, 19, 48.
- Jensen, Alfred, Murerarbejdsmand, Aarhus, II, 294; III, 266, 68.
- Arnth, Førstelærer, II, 265, 70, 78, 94, 301.
- Byriæl, Gaardejer, se Byriæl-Jensen.
- Christen, Gaardejer, Vadum, III, 20, 23.
- Christian, Arvefæstegaardmand, Gjerup, II, 13.
- C. H. I., Proprietær, cand. jur., II, 115.
- Gerud, Gaardejer, Væth, II, 230, 40, 52, 54, 68.
- H., Gaardfæster, Kundby, II, 129, 564.
- Hans, Gaardejer, Sjørslev, II, 230, 32; III, 210, 12—14.
- H. P., Borgmester, II, 258, 62, 66, 78; III, 238.
- Hans, dr. phil., II, 259, 60.
- Harald, Redaktør, II, 179, 230, 37, 52; III, 210, 11, 16, 21.
- Jacob, Skolelærer, II, 475, 587.
- Jens, Maler, II, 179.
- Jens, Gaardejer, Trunderup, II, 98, 151, 55, 476.
- Jens, Gaardejer, Gesten, II, 270.
- J. H., Snedker, Nørre Kongerslev, II, 221, 26.
- J. J., Fortinneriejer, Tranbjerg, II, 243.
- J. K., Gaardejer, Lillering, II, 283.
- Johannes, Redaktør, II, 221, 26, 62, 66, 78, 85; III, 244, 49, 51, 56.
- L., Gaardejer, Brovst, II, 122, 420, 28, 43, 540.
- N. J., Sognepræst, II, 124—26, 543.
- Ole, Gaardejer, Nygaarde, II, 195, 210.
- Oluf, Hospitalsforstander, II, 230, 32, 37, 41, 54, 78, 81; III, 213, 22.
- P. G. C., Højesteretssagfører, III, 91, 92, 98, 160.
- Reinholdt, Landmaaler, II, 97, 130, 33, 38, 572, 78, 94, 611.
- S., Smed, II, 448, 532.
- Søren, Skolelærer, III, 91, 98.
- Jensen-Aale, Mads, Statshusmand, II, 241, 71.

- Jensen-Broby, J. C., Gaardejer, II, 257, 65.
- Jensen-Brændholt, Gaardejer, III, 117.
- Jensen-Bundgaard, P., Gaardejer, II, 240.
- Jensen-Fly, Husmand, III, 110, 28, 87.
- Jensen-Klejs, Jørgen S., Gaardejer, II, 243, 44, 52, 54, 91.
- Jensen-Nygaard, Ole, Gaardejer, III, 128.
- Jensen-Sønderup, Jens, Gaardejer, II, 220, 36, 43, 52, 54; III, 101, 200, 03, 05, 18, 20, 28.
- Jespersen, C. M., Landsoverretsprokurator, II, 45, 113, 325.
- F., Prokurator, II, 53, 327, 30, 68.
- J. H., Landvæsenkommissær, II, 544.
- N. T., Proprietær, II, 360.
- Jessen, A., Gaardejer, Hjarup, II, 220, 54.
- J. C., Borgmester, II, 113, 14, 41, 54, 528; III, 48.
- Johannsen, Thomas, Skolelærer, II, 167; III, 72, 73.
- Johansen, H. C., Gaardfæster, II, 87, 97, 98.
- Joh. Kr., Husejer, Løgstrup, II, 271, 85.
- Josiassen, N. P., Redaktør, II, 285.
- Juel, H. R., Kamhr., Hverringe, II, 230.
- Jungersen, A., Skolelærer, II, 87, 325.
- M. C., Gaardejer, II, 171, 77.
- Jørgensen, Eigil, Kapt., II, 243.
- J. C., Redaktør, Nykøbing, II, 122, 23.
- Jens, Gaardejer, Bjerregaard, II, 105, 30, 50, 53.
- Jørgen, Gaardejer, Bispegaarden, II, 269, 70, 75, 77, 78, 83, 85, 99, 302, 03, 04; III, 252, 55, 57, 60, 61, 63.
- P. C., Gaardejer, Hannesminde, II, 406.
- Sylvester, Gaardejer, II, 586.
- Søren, Gaardejer, Uldum, II, 152, 60; III, 36.
- Jørgensen-Gandløse, J. P., Landvæsenkommissær, II, 195; III, 124, 29, 59.
- Ougtvæd, H. L., Gaardejer, III, 121, 29.
- Kalkar, Chr. Andr. H., Sognepræst, II, 35.
- Kammersgaard, P. Jensen, Lærer, II, 240.
- Kampmann, Hak., Herredsfoged, II, 75, 362, 87, 88.
- Kayser, O. V., Tømrermester, II, 252, 54.
- Keiser-Nielsen, Søren, Sognepræst, II, 217, 18, 19—21, 26; III, 193, 96, 99, 202.
- Keller, Johannes, Sognepræst, II, 19.
- Kierkegaard, P. C., Sognepræst, II, 81, 85, 389, 95, 98, 401, 02, 05, 07, 10, 12, 14, 17.
- Kinch, J. F., Overlærer, II, 513.
- Kirck, Niels P., Skibsklarerer, II, 434.
- Kjeldsen, M., Proprietær, II, 19.
- Kjær, Søren N., Gaardejer, II, 97, 98, 128, 29, 33, 38, 49, 50, 56, 59, 60, 560, 79, 93, 611; III, 16, 17, 30, 57, 59.
- Klausen, K. M., Lærer, II, 176, 79—81, 86, 91; III, 99, 100, 103, 04, 06.
- Klee, F. A. G., Justitsraad, II, 508, 17.
- Klein, C. S., Justitsraad, II, 129, 31, 32, 49, 566, 67, 84, 86, 89; III, 20, 23.
- Knap, B. H., Sognepræst, II, 13, 14.
- Knudsen, Hans, Arvefæstegaardmand, Gierup, II, 13.
- J. S., Gaardejer, Moutrup, II, 60, 349, 84, 419, 20.
- Johan, Godsejer, III, 183.
- Lars, Arvefæstegaardmand, Sølvbjerg, II, 13.
- P., Forretningsfører, III, 104.
- P. C., Forretningsfører, II, 184, 207.
- Knuth, C. A. V., Greve, Lilliendal, II, 230.
- F. M., Greve, II, 37, 39.
- H. S., Greve, II, 10.
- Koefoed, Axel Ph. A., Gaardejer, Siegaard, II, 270, 83.
- Kofod, Lucianus, Lieutenant, II, 152, 60; III, 35, 47.
- Korsgaard, M. Chr., Proprietær, II, 297.
- Peder, Ingeniør, II, 252, 54, 55, 303, 04.
- Krabbe, Christoph., Birkedommer, III, 35, 37, 45.
- L. V. H., Kammerjunker, II, 81, 83, 91, 401, 31, 40, 65, 66.
- Kraft, Ole Bjørn, Redaktør, II, 277, 78, 83—85, 94; III, 255, 59, 61, 63.
- Kragh, O. C., Rektor, dr. phil., II, 242, 45, 50—52, 55, 59, 60, 63, 64, 66, 77, 78, 83—85, 301; III, 231, 32, 35, 36, 38, 39—41, 43—46, 49—51, 55, 56, 57, 59—61, 63.
- Kraiberg, N. N., Lærer, II, 98, 110, 507.

- Krurup, N. B., Kammerraad, II, 91, 465, 67.
- Krieger, A. F., Professor, II, 45, 47, 100, 135—38, 332, 33, 600, 01, 05—08.
- Kristensen, Knud, Gaardejer, Humlebæk, II, 243, 44, 57, 299, 301, 304.
- Kr., Gaardejer, Hovergaard, II, 270.
- N. K., Gaardejer, N. Tranders, II, 230, 37, 58, 62, 66, 71, 78, 85, 97.
- Krog, Anders Jørgensen, Arvefæstegaardmand, Haagerup, II, 13, 14.
- H. A. C., Præst, II, 601.
- Hans Henningsen, Arvefæstegaardmand, Haagerup, II, 13.
- Krogh, A. L., Pastor, II, 113—14.
- Kvist, L. S., Gaardejer, Estrup, II, 235, 36, 43, 57; III, 217, 19.
- Kühnell, T. S., Pastor, II, 124—26, 39, 543—44.
- Koster, S. L., Apoteker, II, 393.
- Lange, Axel B., Købmand, II, 252, 54.
- C. W., Udskrivningschef, II, 514.
- V., Fabrikant, II, 193; III, 116.
- Larsen, Aksel, Støberiarbejder, II, 297, 98, 300.
- Chr., Gaardfæster, Dalby, II, 445, 77.
- H. P., Proprietær, Søborggaard, II, 138.
- Holger W., Redaktør, II, 265, 83.
- J. E., Professor, II, 45, 60.
- K. P. C., Gaardmand, Jerslev, II, 97, 110.
- Lars, Gaardejer, Vejby, II, 152, 57; III, 35, 51.
- L. C., Gaardejer, Haldum, II, 171.
- L. C., Borgmester, II, 150, 53, 481, 570; III, 42.
- Mads, Gaardejer, Hessum, II, 244, 65; III, 139, 86, 230, 38, 46, 48.
- Ove, Sekretær i Indenrigsministeriet, II, 268.
- Thomas, Husmand, II, 176, 82; III, 100, 15.
- Lassen, Vilh., Redaktør, II, 192; III, 111.
- Lauridsen, J. K., Overretssagfører, II, 176, 77; III, 94.
- Laursen, L. M., Direktør, Steenstrup, II, 266.
- Lauritz, Gaardejer, Arden, II, 251.
- Lehmann, Orla, Fuldmægtig, cand. jur., II, 38, 69—72, 75, 76, 95, 96, 100, 02, 03, 06, 08, 111—14, 117—19, 38, 41, 363, 79, 81, 84, 86, 87, 88, 482, 97, 503, 14, 15, 17, 21, 26, 28, 30, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 609.
- Lehwald, G. J., Proprietær, Lyngby, II, 272, 85; III, 262.
- Leth, F. H. T., Overretsprokurator, II, 167; III, 67, 72.
- Leth-Espensen, Chr., Gaardejer, III, 100.
- Leuning, S. I., Byfoged, II, 104.
- Levinsky, C. F. A., Fabrikant, II, 254.
- Liebe, C. C. V., Højesteretsadvokat, III, 62.
- Otto, Statsminister, II, 241.
- Lindberg, J. Chr., Præst, II, 87, 93, 95, 423, 24, 26—28, 43, 74, 76.
- Lorenzen, J. F., Urmager, II, 533, 36.
- Lund, J. L., Redaktør, II, 156; III, 50.
- Lundsteen, P., Præst, II, 472—83.
- Lyckegaard, Forligskommissær, II, 17.
- Lüttichau, H. H., Hofjægermester, II, 219, 20; III, 195.
- M., Kamhr., Oberst, II, 90, 401, 09, 14—16, 33, 37, 56, 57.
- Madsen, C., Gaardmand, Bolmerød, II, 113, 14, 17.
- Carl F., Forretningsfører, II, 258, 62, 66, 78.
- Jacob, Gaardejer, II, 130, 45, 51—53, 55, 531, 44, 69, 87; III, 11, 35, 43.
- Niels, exam. jur., Grd., II, 329.
- Madsen-Mygdal, N. P., Lærer, II, 161, 94, 95, 98, 207, 08, 10, 13; III, 122, 28—31, 33—35, 41, 43, 44, 51, 54, 57—59.
- Th., Godsejer, II, 260, 66.
- Madvig, J. N., Professor, II, 90, 119, 350, 86, 456, 59, 61, 64, 65, 68, 539.
- Maegaard, H. V., Gaardejer, Olsker, II, 230, 37, 41, 58, 62, 66; III, 238.
- v. Magius, I. E. A., Major, 599—601.
- Martensen-Larsen, Fr., Departementschef, II, 268.
- Matthiassen, R., Gaardejer, II, 97, 113, 14, 17, 443.
- Matzen, Henning, Professor, II, 161, 66, 95, 208, 10; III, 63, 64, 79, 88, 143.
- Mau, Edvard, Sognepræst, II, 391, 403, 07, 417.
- Meier, I. N., Seminarielærer, II, 428.
- Meyer, A. C., Journalist, II, 179, 84; III, 96, 104.
- Mikkelsen, A. M., Direktør, II, 237.
- Milling, R. P., Gaardfæster, II, 122, 23, 496.
- Molthe, A. V., Lensgreve, II, 61, 462.
- C. E., Greve, II, 38.

- Monrad, D. G., Biskop, II, 51, 53, 58, 75, 82, 87, 93, 94, 98—100, 02, 06, 07, 20, 26, 345, 53, 56, 62, 67, 82, 423, 45, 54, 87, 96, 97, 98, 504—05, 07, 13.
- Mortensen, A. C., Redaktør, II, 277, 78, 80, 93, 94, 96, 301, 03, 04; III, 255, 56, 57, 64, 66.
- Jens, Gaardejer, III, 88.
- N. F., Statshusmand, Kolindbro, II, 270, 88, 94, 301, 04.
- Mossin, Chr. F., Pastor, II, 498.
- Mourier, C. F. L., Overretsassessor, II, 52, 58, 347, 83.
- Mourier-Petersen, C., Proprietær, Ryomgaard, II, 124, 544.
- P. P. C. F., Jægermester, Rugaard, II, 536, 44, 95, 605; III, 87, 88.
- Munch, P., dr. phil., II, 216—19, 20, 26; III, 193, 98, 202, 07—09.
- Munch-Petersen, Arne, Partisekretær, II, 280, 85, 88; III, 257, 63.
- Müllen, L. M., Major, II, 151.
- Müller, H. C., Sysselmand, II, 164; III, 59.
- Otto, Overauditeur, II, 43.
- Mølgaard-Nielsen, M., Husmand, II, 178, 81, 82, 84, 207, 30.
- Møller, Axel, Professor, dr. jur. II, 240; III, 224—27.
- C. E., Sognepræst, Dalby, II, 95, 423, 75, 77, 79, 80.
- Christmas, cand. phil. II, 256, 57, 65; III, 234, 36, 42, 46, 48, 49.
- H. L., dr. phil. II, 193, 207; III, 112, 14.
- J. Chr., Fabrikant, II, 266.
- Jens, Provst, II, 19.
- J. P., Husmand, Thorum, II, 241.
- Mørch, E. G., Dyrslæge, II, 150, 53.
- Mørk, J. M., Konsul, II, 113—15, 56, 517, 31—33; III, 50.
- Neergaard, C., Godsejer til Gunderslevholm, II, 37—39, 45.
- Niels, Redaktør, II, 44, 191, 205, 42, 45, 49, 50, 55, 59; III, 139.
- Th., Proprietær til Momtoft, II, 17.
- Wenzel, Godsejer, II, 215, 21, 26, 29, 30; III, 174, 85, 90, 207, 09.
- Nellemann, J., Justitsminister, III, 87.
- Nielsen, Anders, Redaktør, II, 194, 205—09, 14, 16; III, 119, 20, 38, 39, 46, 51, 65, 69, 71—73, 76, 78, 80, 84, 85, 86, 88, 92.
- Chr., Gaardejer, Skuderløse, II, 162, 67.
- C. H., Konsul, II, 424.
- Nielsen, Ferdinand, Gaardejer, Odstrup, II, 220, 30.
- Frands, Smed, II, 98, 110, 22.
- Hans, Gaardejer, Vester Dølby, II, 258.
- H. J., Husmand, Ferritslev, III, 126, 35.
- H. C., Stiftamtmand, II, 103, 41.
- Niels, Borgmester, Rønne, II, 297.
- N. P., Sogneraadsformand, Kastrup, III, 236.
- Olaf, Direktør, Skanderborg, II, 297.
- P., Gaardejer, Hammerum, II, 150, 53.
- P., Malermester, II, 177, 82.
- P. Th., Gaardejer, Haarby, III, 128.
- Rasmus, Gaardejer, Brøderup, III, 189.
- Rasmus, Husmand, Lillering, II, 258, 62, 66, 78, 85.
- Thomas, Træskomand af Vejle, II, 184.
- Thomas, Lærer, II, 148, 50, 52, 59, 62, 67, 81, 82, 84; III, 21, 30, 35, 36, 56, 79, 80, 88, 105, 06.
- Valdemar E., Lærer, Bryndum, II, 257; III, 237.
- Nielsen-Kirkelund, T. M., Træskomand, II, 207.
- Nielsen-Mann, N. C., Husmand, Arentsminde, II, 290.
- Nissen, J. J., Gaardejer, Strandelhjørn, II, 270.
- Nordby, J. P., Gaardejer, Helgenæs, II, 230.
- v. Nutzhorn, C. V. L. R., Indenrigsminister, II, 107—09, 20, 22, 26, 29, 30—33, 35—38, 46, 540.
- Nygart, J. J., Gaardejer, II, 252, 54, 58, 62; III, 238, 39.
- Nyholm, H. C., Proprietær, II, 128, 560.
- J. C., Godsejer, II, 84, 90, 91, 456, 58, 64, 68, 70, 72, 82, 83.
- Nøhr, Magne, Redaktør, II, 294, 96; III, 265, 67.
- Nørgaard, Bertel, Gaardejer, II, 52, 95, 362, 78, 84, 422, 74, 77, 81, 98, 504.
- P. P. C., Konsul, II, 230.
- S. C. C., Lærer, Kristrup, II, 244, 52.
- Nørhave, J. P. C., Gaardejer, II, 181, 82, 84, 207, 20, 21, 26; III, 106, 07, 201, 02, 03.

- Offeresen, O. J., Sogneraadsformand, Kæretmager, Aabyhøj, II, 297.
 Olesen, H., Gaardfæster, II, 423, 24.
 Olrik, J. B., Borgmester, II, 397.
 Olsen, Chr. Prøveprokurator, II, 19.
 — Lars M., Sekretær, II, 301, 04.
 — Martin, Kommunalrevisor, II, 250.
 — Ole, Gaardejer, II, 182.
 — P. E., Malermester, II, 130, 31, 578, 79.
 — Sigvald, Cigarmager, II, 179, 220, 21, 36.
 Olufsen, P., Proprietær, Kvistrup, II, 237.
 Oppermann, L. H. F., Professor, II, 97.
 Ottesen, Rasmus, Avlsbruger, II, 52, 93, 95, 452.
 Overgaard, P. Chr., Proprietær, II, 16.
 Ovesen, S. A., Gaardejer, II, 165; III, 62, 64, 79, 80.
 Oxholm, W. H. F., Indenrigsminister, II, 241, 410, 13, 16.
 Paulsen, C. L., Amtsforvalter, II, 10.
 Pedersen, Christen, Lærer, V. Ulslev, II, 152; III, 45.
 — H. Chr., Amdtsraadsmedlem, Nordgaard, II, 268.
 — H. M., Bolsejer, II, 445, 79, 569, 79, 89, 93.
 — Johannes, Husejer, Brabrand, II, 230, 71.
 — J., Gaardmand, Køng, II, 420, 24, 25, 52.
 — Johs., Skræder, III, 197.
 — Jørgen, Bladudgiver, II, 195, 210, 34; III, 92, 127, 216.
 — J., 210, 34; III, 92, 127, 216.
 — K. J., Gaardejer, Ørskov, II, 272, 85, 97; III, 258.
 — Knud, Gaardmand, Kværkeby, II, 510, 36, 67, 93.
 — Kristjan, Gaardejer, Sandby, II, 220, 21, 26.
 — Peder, Gaardejer, Sigerslevvester, II, 129, 48, 53, 562; III, 16, 42, 55.
 — Peder, Gaardejer, Oppesundby, II, 164, 71; III, 86, 89.
 — Peder, Gaardejer, Taars, II, 153.
 — Peder, Professor, II, 48.
 — S., Gaardejer, Sønderkongerslev, II, 404, 06.
 — Søren, Smed, II, 124, 25, 26, 544; III, 32.
 Petersen, A. C. D., Gaardejer, Forhaabningslund, II, 278, 83, 84, 94, 96, 301; III, 256, 57, 61, 65, 67.
 — Cornelius, Gaardejer, Davinde, 109, 13, 14, 29, 48, 50, 508; III, 15.
 Petersen, C. N., Justitsr., II, 330, 424.
 — Fr., Provst, Færøerne, III, 160.
 — G., Redaktør, Svendborg, III, 52.
 — H. M., Bolsejer, II, 87, 149, 51, 52; III, 16, 31, 35.
 — Holger, Fabriksejer, II, 195.
 — Niels, Overretssagfører, II, 236.
 — Oluf, Amtsforvalter, Roskilde, III, 261.
 — P., Landinspektør, II, 113—15.
 — P. C., Husmand, Skaarup, II, 271, — W., Grosserer, II, 596.
 Philipsen, M. C. F., Proprietær, II, 95, 135, 37, 476, 77, 599, 604.
 Pinholt, A. V., Overkliftfoged, II, 240, 43, 44, 52, 54, 56, 57, 70, 83, 85, 88; III, 225, 33, 36, 63.
 Pinstrup, P. P., Gaardejer, II, 221, 26.
 Piper, Emil, Proprietær, II, 208, 10, 30—32, 37, 41, 51, 52, 54, 58, 60, 62; III, 128, 58, 59, 61, 62, 210, 11, 13, 16, 21, 22, 27, 38, 39, 44, 45.
 Pjætursson, B., Departementsdirektør, II, 45, 47.
 P. K. (Mærke under to Artikler i «Fædrelandet»), II, 60, 64, 93.
 Ploug, Carl, dr. phil., II, 165, 66; III, 61, 63, 78, 80.
 Pløyen, C., Amtmand, II, 103.
 Poulsen, A. M., Lærer, II, 154; III, 47.
 — C. M., dr. phil., II, 49.
 — J. R., Proprietær, II, 291.
 Povelsen, P., Etatsraad, II, 20.
 Qvistgaard, H. N., Proprietær, II, 510.
 Raben, S. P., Proprietær, II, 149, 53, 570; III, 16, 30, 44, 88.
 Raffnsøe, R. A. J. M., Proprietær, II, 243, 44.
 Rahbek, J. A., Gaardejer, II, 265, 97; III, 245, 47, 48, 68, 69.
 Rambusch, E. J. C., Oberstlieutenant, II, 214; III, 163.
 Rasmussen, Poul G., ORS., II, 237.
 Rasmussen, Christian, Forretningsfører, II, 179.
 — Hans, Redaktør, II, 221, 26.
 — Jens, Gaardforpagter, II, 129, 33, 59, 593.
 — Jens, Gaardejer af Snertinge, II, 195, 208.
 — Johan, Arvefæstegaardmand, Flelinge, II, 13.
 — Lauritz, Redaktør, II, 178.
 — L. D., Typograf, II, 252, 54.
 — N., Gaardejer af Lisberg—Tarp, II, 136, 37, 38, 55, 602, 07, 09, 10; III, 32, 48.

- Rasmussen, N. C., Husmand af Langsted, III, 196.
- Niels, Murermester, Kbh., II, 208, 10.
 - P., Gaardejer, Krøjerup, III, 135.
 - Rasmus, Gaardejer, Flemløse, II, 271, 72, 75, 78, 84, 85, 90, 97; III, 253, 61, 62.
 - Rasmus, Gaardejer, Hvolbæk, II, 230, 36, 85; III, 262.
 - S., Gaardejer, Byskov, II, 241, 50, 71, 85.
 - Steen, Redaktør, Roskilde, II, 265.
 - Vilh., Skoleinspektør, II, 242, 43, 44.
- Ravn, C. H., fhv. Lærer, Gaardejer, II, 220, 21, 26.
- Reedtz-Thott, O., Kmhr., Lensbaron, Gaunø, II, 264.
- Rée, Bernhardt, Redaktør, II, 53, 329, 63.
- Julius, Grosserer, III, 52.
- Reventlow, Chr., Redaktør, II, 205, 07, 15; III, 139, 51, 70—72, 78, 85, 92.
- Christian D., Greve, Kmhr., II, 13, 14.
- Riis, Chr., Proprietær til Blidstrup, II, 15.
- Rimestad, Christian, Overretsassessor, II, 158.
- C. V., Redaktør, II, 113, 19, 478; III, 37, 43, 53, 54.
- Rode, Ove, Redaktør, II, 227, 28, 32, 33, 35—39, 41, 43, 50, 52, 54, 55; III, 209—12, 15—19, 21—29, 43.
- Rohmann, J. L., Sognepræst, II, 19.
- Rosager, A. K., Gaardejer, II, 170, 71, 97.
- Rosen, S. A. G. C., Kmhr., II, 164; III, 60.
- Rosenkrantz, I. C., Baron, II, 458, 83.
- Rosenørn, E. E., Kammerjunker, II, 97, 98, 113, 14, 526.
- M. H., Indenrigsminister, II, 40, 51, 53, 54, 58, 59, 61—67, 69—71, 76, 84, 87, 96, 99, 103, 348, 50—55, 57, 68, 426, 28, 53.
- Rosenørn-Teilmann, C. P. F., Minister, II, 128, 561.
- Rothe, Viggo, Jernbanedirektør, II, 52.
- Rottbøll, C. M., Godsejer, II, 195, 208, 10, 30; III, 159, 61.
- Rottwitt, C. E., Højesteretsadvokat, II, 60, 100.
- E. M., Skoleforstander, II, 146; III, 12.
- Rugaard, D. E., Lærer, II, 153.
- Rørdam, Holger, Stabslæge, II, 217, 20; III, 186.
- Sandbæk, E. P., Husejer, II, 184.
- Scavenius, Erik, Minister, II, 301.
- J. F., cand. polit., Godsejer, II, 128, 49, 54, 562; III, 19, 46, 54, 79, 80, 102, 07.
 - O., Kmhr. til Basnæs, III, 89.
 - P. B., Kmhr., II, 330.
- Schack, H. E., cand. jur., II, 349.
- Scharling, William, Professor, II, 175; III, 90.
- Scheel, F. C. R., Kmhr., II, 160, 64; III, 58.
- Schiern, Fr., Professor, II, 505, 13.
- Schmit, Inger Gautier, Frue, Næstved, II, 241, 58.
- Schou, Hans, Proprietær til Kjølbysgaard, II, 15, 16, 17.
- Schovelin, J. V., Børskommissær, II, 249.
- Schroll, C., Arvefæster, II, 97.
- Schrum, L. W. M., Byfoged, II, 105.
- Schröder, Ludvig, Højskoleforstander, II, 162, 66—68; III, 64.
- Schulin, J. S., Greve, Amtmand, II, 109, 435, 38, 71, 72, 82, 83, 510.
- Schultz, A., Smedemester, II, 195, 208, 10.
- Schurmann, J. C., Pastor, II, 45, 47.
- Schytte, Fr. V., Oliemøller, II, 398.
- Schöler, L., Gaardejer, II, 87, 93, 95, 446, 78.
- V., Sognepræst, II, 349, 60, 87, 422, 28, 48.
- Sevelsted, A. A., Gaardejer, Ejstrup, II, 265, 78.
- Siegfredsen, C. E., Statshusmand, Aalum, II, 286.
- Simony, C. F., Stiftamtmand, II, 103, 22.
- Skeel, E. V., R., Kmhr., Minister, II, 122, 38, 58—60, 609; III, 55.
- Slebsager, M. N., fhv. Minister, II, 259.
- Slengerik, C. A. V., Statsrevisor, II, 220, III, 173, 75, 97, 98, 202, 03, 08.
- Smith, J., Amtsassessor, II, 252, 54.
- Smørum, Jens Sørensen, Husmand, II, 269, 70, 75, 78, 89, 90, 94, 301; III, 251, 52.
- Sonne, Chr., Forpagter, II, 195, 213; III, 123, 28, 29, 57—59, 61, 62.
- O. E., Kapt., Farver, II, 122, 35, 38, 423, 52, 539, 40, 98, 609.
- Spandet, N. M., Etatsraad, II, 48, 100.

- Spønneck, W. C. E., Finansminister, II, 50.
- Sporon-Fiedler, Fr., Hofjærgermester, II, 240.
- Stadell, F. H., til Ullerup og Søe, II, 15.
- Stampe, H., Godsejer, II, 81, 83, 404.
- Stauning, Th., Redaktør, II, 220, 21, 26, 49, 52, 54, 58, 59, 60, 66, 301.
- Steen, Oluf P., Landmand, Tottenborg, II, 301.
- Steenstrup, B. N. E., Assessor, II, 570.
- Steincke, K. K. V., Kontorchef, II, 250, 52.
- Stenfeldt, I. A., Borgmester, II, 24, 28, 30, 69.
- Stengaard-Kirkegaard, A., Gaardejer, Birk, II, 243, 44, 52, 59; III, 230, 32.
- Stilling, J. F. H., Bagermester, III, 134, 59, 62.
- Strøm, G. F. P., Sognepræst, II, 108, 22, 496, 98.
- Stumph, H. R., Redaktør, Holstebro, II, 283.
- Styhr, H. V., Biskop, III, 79.
- Sundbo, J. P., Redaktør, II, 242—45, 56, 59, 65; III, 227—32, 36, 37, 42, 46, 48, 49.
- Svejstrup, Poul, Birkedommer, III, 173, 83.
- Sven, C. J. F., Overretssagfører, II, 243, 44, 57, 97, 301, 04; III, 229, 30, 32, 69.
- Svensen, Søren, Husejer, Bjerringbro, II, 259; III, 118, 20.
- Svensson, A. B., Redaktør, II, 304.
- Sønderby, C. C., Gaardmand, II, 477, 81.
- Sørensen, Andreas, Redaktør, II, 167; III, 67.
- A., Pastor af Førlev, II, 413, 32.
- Carl, Gaardejer af Øland, II, 221, 26; III, 204.
- Edvard, Husmand, Sindbjerg, II, 239, 69, 70, 78, 89, 94, 96, 301; III, 251, 52, 53, 64, 66, 67.
- Enevold, Redaktør, II, 164, 67, 86, 93—98, 201; III, 69, 118, 21, 25, 30.
- Jens, Gaardejer, Sejflod, II, 283.
- Jens, Gaardejer, Vanggaard, II, 230; III, 205.
- Jens, Gaardejer, Vitved, II, 184; III, 77.
- J. C., Proprietær af Kirkebjerggaard, II, 195; III, 129, 30, 34.
- L. Marinus, Gaardejer, Øster-Hvidbjerg, II, 270.
- Sørensen, M. K., Overportør, Vejen, II, 282, 83, 85; III, 259, 60, 63.
- Martin, Gaardejer, Peterslund, II, 297; III, 269.
- R., fhv. Skolelærer, II, 347, 66, 85.
- S., Skoleforstander, II, 395.
- Valdemar, Grosserer, Humlebæk, II, 301, 04.
- Tang, A. E. M., Godsejer, II, 81, 83, 84, 431, 68.
- Tange, A. H., Gaardejer, Gjestev, II, 156; III, 50.
- M. P., Husmand, Palleshave, II, 221, 26.
- Tauber, J. H. G., cand. polit., II, 145, 50, 52; III, 11, 21, 36.
- Teisen, Fritze, cand. jur., Ekspeditionsssekretær, II, 278, 81; III, 258.
- Termansen, N. J., Gaardejer, II, 98, 130, 31, 585.
- Thalbitzer, C. V., Proprietær, II, 122, 35, 394, 405, 82, 83, 540, 95.
- Thomsen, Anders, Lærer, Haubro, II, 176, 82; III, 100, 01, 02.
- Valdemar, Gaardejer, Rosenlund, II, 286.
- Thorhauge, Otto, Husmand, Kirkedal, II, 240.
- Thune, C. E., Grosserer, II, 506, 17.
- Tillisch, F. F., Indenrigsminister, II, 61, 73, 75, 76, 92, 93, 96, 126, 362, 79, 80, 86, 87.
- G. F., Kammerjunker, Herredsfoged, II, 397.
- Tobiesen, F. C. H. E., Byfoged, II, 134, 35, 58, 596, 601.
- Tolderlund, H. V., Etatsraad, II, 196, 98, 208, 10; III, 130, 31, 33, 34.
- Topsøe, V., Fuldmægtig, II, 252.
- Trier, Herman, cand. phil., II, 174, 78, 81, 82, 84, 249; III, 90, 91.
- Tscherning, A. F., Oberst, II, 51, 59, 83, 85, 87, 89, 92, 93, 96, 97—99, 109, 12, 13, 19, 24, 347, 49, 53, 55, 68, 82, 85, 87, 88, 424, 27—29, 41—45, 47, 77, 79, 80, 86, 88, 508, 12, 14, 20, 28, 31, 33, 36, 45.
- Tvede, C. M. F., Direktør, Helsingør, II, 237.
- Tvermoes, Carl, Oberst, III, 55.
- Tøttrup, P., Proprietær til Ducholm, II, 15, 16, 17.
- Ulrich, Johs. S. S., Forpagter, II, 285, 88, 90; III, 263.
- K., Kontorchef, II, 268.
- Ulstrup, R. L., Konsul, II, 154; III, 43, 45.

- Unsgaard, I. J., Stiftamtmand, II, 81, 83, 430, 71, 83.
 Ussing, W. J. A., Højesteretsassessor, II, 134—36, 335, 597, 600, 03, 04.
 Valeur, C. W., Proprietær til Abildgaard, II, 16.
 Vallentin, I., Provst, II, 421, 25, 26, 53.
 Vedel, H., Indenrigsminister, II, 241.
 Vejen, Henrik, Gaardejer, Frølund, II, 265, 78.
 Vejstrup, J., Gaardejer, III, 216, 21, 22, 44, 45, 49, 50, 54, 58.
 Vogelius, M., Redaktør, II, 160.
 Wessely, A., Dispacheur, II, 394, 401, 04, 10, 15, 16, 33, 39.
 Wiinblad, E. E., Redaktør, II, 179.
 Willesen, J. C., Sognepræst, III, 248.
 Wilmann, J. C. F., Redaktør, Lyngby, II, 230, 36, 42—44, 57, 65; III, 173, 215.
 Winther, Gert, dr. phil., II, 57—59, 73, 109, 110, 113, 14, 17, 28, 32, 53, 350, 52, 54, 57, 78, 79, 87, 420, 22, 510, 14, 25, 64, 66; III, 42, 47.
 Wilh. J. P., Herredsfoged, II, 59.
 Yde, Niels, Lærer, Viborg, II, 283.
 Zahle, C. Th., Overretssagfører, II, 217, 18, 20, 27, 41.
 — P. Chr., cand. theol., II, 142—44, 56, 59, 76, 82, 207, 444, 48, 52, 87; III, 50, 57.
 Zeuthen, F. L. B., Fuldmægtig, II, 252.
 Ørsted, A. S., II, 61, 81, 85, 85, 87, 88, 90, 92, 93, 186, 87, 335, 92, 97, 401, 09, 15, 16, 25, 27—29, 32, 34, 36, 37—41, 45—47, 51, 53—55, 57, 58, 64, 67, 70.

EFTERSKRIFT

I Begyndelsen af dette Værks 3die Del staar som Slutning paa Forordet en Henvisning til Efterskriften, der vil være at finde sidst i Bogen. Det var nemlig Tanken, da de nævnte Linier blev skrevet, at der som Afslutning paa det Hele skulde følge en Gennemgang af de vigtigste Led i Landkommunalforvaltningens Udviklingshistorie, som vilde bidrage til, at man lettere fik et Overblik over, hvad der paa dette Omraade var foregaaet i de hundrede Aar, der er forløbet, siden den oprindelige Anordning udstedtes 13/8 1841. Forskellige Forhold har imidlertid medført, at denne i og for sig prisværdige Plan maatte opgives, og man skal derfor indskrænke sig til nogle afsluttende Bemærkninger.

Først vil jeg udtale en Beklagelse over, at Arbejdet ikke kunde fremmes saa meget, at denne 3die Del forlængst havde kunnet foreligge. Dertil har flere Omstændigheder været medvirkende, først og fremmest Vanskeligheden ved at fremskaffe den nødvendige Papirmasse, hvortil kom en længere Afbrydelse af Arbejdet i Trykkerierne. Men nu er Maalet endelig naaet, og denne 3die Del ligger færdig, udført i alt væsentligt efter samme Plan som 2den Del, og som man fra første Færd udkastede den. Ikke saa ringe Møje har det medført, men det er en Tilfredsstillelse, at »Sogneraad og Amtsraad«, dette Bidrag til den danske Landkommunalforvaltnings Historie, ikke skulde komme til at henligge som en Torso, et ufuldendt Værk. At dette ikke skulde blive Tilfældet, skyldes den Offervilje, der er udvist af de forskellige offentlige Myndigheder, Indenrigsministeriet, Amtsraad og Sogneraad, Amtsraadsforeningen for Danmark, De samvirkende Sogneraadsforeninger foruden Den Raben-Levetzauseke Fond, for hvilken Hjælp jeg her aflægger min dybeste Tak. Enkelte misbilligende eller kritiserende Udtalelser om Værket og dets Værdi er — ved Siden af velvillige Ord — blevet fremsat i Dagspressen,

dog kun enkelte Steder, og i den periodiske Presse, men disse skyldes som Regel et Fejlsyn og vilde meget let kunne imødegaas, hvis man fandt det ønskeligt. Men det skal ikke forsøges her. Derimod føler man sig opfordret til, som en Slags Modvægt derimod, at fremdrage enkelte Udtalelser, der uden Foranledning fra Forfatterens Side er kommet ham i Hænde og alle stammer fra Personer, hvis Kompetence ikke paa nogen Maade kan drages i Tvivl. Fhv. Indenrigsminister Bertel Dahlgaard skrev: »Der er . . . givet os et Kildeskrift, som alle, der i Fremtiden beskæftiger sig med den landkommunale Udvikling, vil søge tilbage til . . .« Nu afdøde Stiftamtmand, Kammerherre C h r i s t i a n L. L u n d b y e fremførte i et privat Brev sin Anskuelse gennem følgende Ord: »Det er til at se, med hvilken Grundighed . . ., Arbejdet er gjort. Først nu forstaar man, hvor meget det er, som man hidtil har maatte undvære.« Og ligeledes afdøde Stiftamtmand, Kammerherre W. O x h o l m, utvivlsomt til sin Død den største Kapacitet paa Landkommunalforvaltningens Omraade, udtrykte sig saaledes: »Det er et betydningsfuldt Arbejde . . ., udført paa den smukkeste Maade . . ., der hjemler Forfatteren fortjent Anerkendelse i alle kommunalt interesserede Kredse.«
